[illegible] פון שלום עליכם

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות פאַר אידישע קינדער

ערשטעס בוך

ספעציעלע „מאָרגן-פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

מעשות פאר אידישע קינדער. ערשטעס ב:ך.

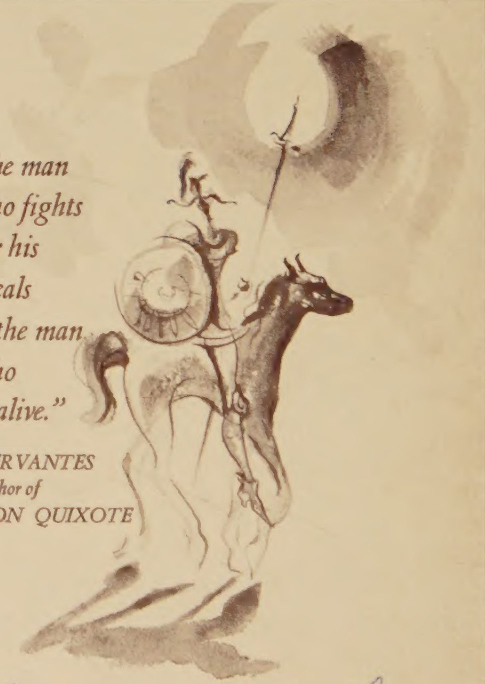

"The man
who fights
for his
ideals
is the man
who
is alive."

CERVANTES
author of
DON QUIXOTE

Nehemiah & Rivke Levine

אינהאלט

וואָס מעסערעל 7
אויפ'ן פיעדעל 38
דער זייגער 63
ראַבמשיק 77
מתושלח 95
כפרות 113
דאָס פאַרפאַלק 127
פּעסעלי דעם רבינ'ס 155
באַשעפעניש 171
צער בעלי־חיים 191
בלומען 201
דער יונגסטער פון די מלכים 225
קהלת וקדשת 247

דאָס מעסערל

אַ מעשה פאַר אידישע קינדער.

געשריבען אין יאָהר 1886.

דאָס מעסערעל

לא תגנוב —
זאָלסט ניט גנב'ענען!
(פון די עשרת הדברות).

א.

הערט, אידישע קינדער, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א מעסערעל; נישט קיין אויסגעטראכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר טאַקי אליין. צו קיין זאַך אויף דער וועלט האָב איך אזוי קיין חשק געהאַט, ווי צו א מע־סערעל; קיין זאַך אויף דער וועלט האָב איך אזוי ניט געגאַהרט צו האָבען, ווי צו האָבען א מעסערעל, איין איינען מעסערעל. דאָס מעסערעל זאָל זיך ליגען אין קעשענע, און ווען איך וויל, זאָל איך דאָס מיר ארויסנעמען, און וואָס איך וויל, זאָל דאָס מיר שניידען — און לאָזען מיינע חברים וויסען! איך האָב נאָר־וואָס אָנגעהויבען געהן אין חדר, צו יוסיל דרדקי, האָב איך שוין געהאַט א מעסערעל, דאָס הייסט, כמעט, כמו ווי א מעסערעל. איך האָב דאָס מיר טאַקי אליין געמאַכט. איך האָב אויסגעריסען א געגזענע פעדער פון א פלעדערוויש, פון איין זייט אָפּגעהאַקט, פון דער אנדערער זייט אויסגעגלעט און האָב מיר פאַרגעשטעלט, עלעהיי ס'איז א מעסערעל און סע שניידט...

— וואָס איז דאָס פאַר א פעדער, וועלכע שוואַרצע יאָהר? וואָס איז דאָס פאַר ארומטראָגען זיך מיט פעדערען? — פרעגט

מיך דער טאַטע, אַ קראַנקער איד מיט אַ געל אויסגעטריקענט פּנים, און פערהוסט זיך. — נאַ דיר גאָר פערערען, שפּיעלעכלעך — קחע־הע־הע־הע!

— וואָס אהרט דיך, אז דאָס קינד שפּיעלט זיך? — ענטפערט איהם די מאַמע, אַ נידעריטשקע אידינע מיט אַ זיידען טיכעל אויפ׳ן קאָפּ. — אבי אויסעסען זיך דאָס הארץ, מיינע שונאים!

שפּעטער, אז איך האָב שוין געהאַלטען ביי „חומש מיט חבור", האָב איך שוין געהאַט כמעט איין אמת׳דיג מעסערעל. אויך מיין איינענע מלאכה: איך האָב דערטאַפּט אַ שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמעס „קרינעלינע" און האָב דאָס איינגעזעצט זעהר קונציג אין אַ שטיקעל האָלץ. דאָס שטיקעל שטאָהל האָב איך רעכט אָנגעשארפט אָן אַ טאָפּ און האָב זיך דערביי, געוויינטליך, צעשניטען אלע פינ־גער.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער האָט זיך דאָס אביסעל צעבלוטיגט, דער קדיש דיינער! — שרייט דער טאַטע און נעמט מיך אָן ביי די פינגער אזוי, אז די ביינדלעך קנאַקען. — אַ שענער בחור׳קע־נע, הע־הע־הע!

— אוי, אַ דונער איז מיר! — זאָגט די מאַמע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערעל און וואַרפט דאָס אריין אין אויוועך אריין, קוקט נישט אויף מיין געוויין. — אצינד וועט דאָס האָבען איין עק, וועה איז מיר נים!

איך האָב אָבער גיך בעקומען איין אנדער מעסערעל, טאַקי אויף דער רעכטער אמת אַ מעסערעל; אַ הילצערן קלעצעל, אַ קיילעכינס, אַ בייכינס, פּאַחאָזשע אויף אַ פּעסעל, מיט אַ האַרבאַטע קלינגעל, וועלכס האָט זיך אי געעפענט, אי פערמאַכט. איהר ווילט וויסען, וואו ארום האָב איך דאָס בעקומען? איך האָב מיר צע־נויפגעשלאָגען אַ קאַפּיטאַל פון די אָנבייסענס, און האָב אָפּגעקויפט ביי שלמה׳לען פאַר זיעבען גראָשען מזומן, און דריי בין איך איהם געבליבען שולדיג.

אוי, האָב איך דאָס ליעב געהאַט! אוי, האָב איך דאָס ליעב גע־האַט! געקומען אהיים פון׳ם חדר א דער׳הרג׳עטער, א הונגעריגער, א שלעפעריגער, איין אויסגעפּאַטשטער (איך האָב, פערשטעהט איהר, נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו לערנען גמרא ביי „מאָטי מלאך־המות“ דעם גמרא־מלמד: „שור שנגח את הפרה“ — איין אָכס וואָס האָט געשטויסען א בהמה, און ווי באַלד איין אָכס שטויסט א בהמה, קומט מיר פּעטש...), איז דאָס ערשטע געווען ארויסנע־מען דאָס מעסערעל פון אונטער דער שווארצער שאַפע (דאָרט איז דאָס געלעגען א גאַנצען טאָג, מחמת אין חדר האָב איך דאָס ניט געטאָרט האַלטען, און אין דערהיים האָט אודאי קיינער נישט גע־טאָרט וויסען, אַז איך האָב א מעסערעל), נאָכדעם האָב איך דאָס גענומען אויסגלעטען, איבערשניידען א שטיקעל פּאַפּיער, איבער־האַקען א שטרוי אויף דער האַלב, און ערשט נאָכדעם צעשניידען מיין חלק ברויט אויף קליינינטשקע, קליינינטשקע שטיקעלעך, אָנ־שטעכען אויפ׳ן שפּיץ פון׳ם קלינגעל און ערשט נאָכדעם לעגען אין מויל אריין.

שפּעטער, פאַר׳ן שלאָף, האָב איך דאָס אויסגערייניגט, אויס־געשייערט, אויסגעפּוצט, גענומען דאָס שאַרפשטיינדעל, וואָס איך האָב געפונען ביי אונז אויפ׳ן בוידעם, אָנגעשפּיגען און גענומען זיך שמילערהייד צו דער ארבייט — שאַרפען דאָס מעסערעל, שאַרפען, שאַרפען...

דער טאַטע, מיט א יאַרמעלקע אויפ׳ן קאָפּ, זיצט איבער א ספר, לערענט און הוסט, הוסט און לערענט.

די מאַמע איז אין קיך, פּאָרעט זיך ביי דער חלה. איך הער נישט אויף דאָס מעסערעל צו שאַרפען, שאַרפען...

פּלוצים האַפּט זיך אויף דער טאַטע, ווי פון׳ם שלאָף:

— ווער פּישטשעט דאָרטען? ווער ארבייט דאָס? וואָס טהוסטו דו, דו יֵשהַע־הַע־גייץ איינער?

ער נעהט־צו צו מיר און בויגט זיך אָן איבער מיין שאַרפשטיינ־דעל און האַפּט מיך פאַר׳ן אויהער און פערהוסט זיך.

— אַ־אַ־אַ ? מעסערלעך ! ? הע־הע־הע ! — זאָגט דער טאַטע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערעל מיט׳ן שאַרפשטיינדעל. — אזא יונגאַטש, קראַנק נעמען אַ ספר אין האַנד, קחע־הע־הע !

איך הויב אָן צו וויינען אויף אַ קול ; דער טאַטע פערבעסערט מיר מיט עטליכע פּעטש, און די מאַמע לויפט אַריין פון קיך מיט פערקאַטשעטע אַרבעל, מיט אַ גוואַלד :

— שאַ, שאַ, וואָס איז דאָרט אזעלכס ? פאַר וואָס שלאָגסט דו איהם ? גאָט איז מיט דיר ! וואָס האָסט דו צום קינד ? וועה איז מיר נים !...

— מעסערלעך ?... — שרייט דער טאַטע און פערהוסט זיך. — אַ ברעקעלע קינד !... אזא יונגאַטש !... קחע־הע־הע־הע !... קראַנק נעמען אַ ספר אין האַנט ? אַ בחור׳על פון אַכט יאָהר !... איך וועל דיר געבען מעסערלעך, דו פוסטער בחור איינער !... אין מיטען דרינגען נאָר מעסערלעך, קחע־הע־הע־הע !...

גוואַלד, וואָס האָט ער געהאַט צו מיין מעסערעל ? וואָס האָט דאָס ביי איהם אזוינס פערזינדיגט ?... פאַר וואָס איז ער אזוי אין כעס ?...

איך געדענק מיין טאַטען כמ״ט שטענדיג קראַנק, שטענדיג בלאַס, געל, און תמיד אין כעס, תמיד ברוגז אויף דער גאַנצער וועלט. פאַר אַ מינדסט נאַרישקייט ווערד ער אָנגעצונדען און וויל מיך נאָר דורס זיין. אַ גליק, וואָס די מאַמע פערהיט מיך, זי לייזט מיך אויס פון זיינע הענד.

און דאָס מעסערעל מיינס האָט מען פערוואָרפען, פערוואָרפען אזוי ווייט, אז איך האָב דאָס אַכט טאָג כסדר געזוכט און געזוכט און האָב דאָס נישט געקאָנט געפינען אין ערגיץ ! איך האָב ערנסט בעוויינט דאָס האַרבאַטע מעסערעל, דאָס גוטע מעסערעל, און ווי ביטער און פינסטער מיר איז געווען אין חדר, אז איך האָב זיך דערמאָנט, אז איך וועל קומען אַהיים מיט געשוואָלענע באַקען, מיט רויטע אונטערגעריסענע אויהע־רען פון „מאָטי מלאך־המות׳ס“ הענד, דערפאַר וואָס איין

אָכס האָט געשטויסען א בהמה, — צו וועמען וועל איך זיך קעהרען אהין ווענדען? עלענד בין איך געבליבען אָהן דעם האַרבאַטען מעסערל, עלענד ווי א יתום, און קיינער, קיינער האָט נים געזעהען מיינע טרערען, וועלכע איך האָב שטילערהייד פערגאָסען ביי זיך, אויף מיין בעטעל, ביי נאַכט, קומענדיג פונ׳ם חדר. שטיל האָב איך מיך אויסגעוויינט, אויסגעווישט די אויגען, אנשלאָפען געוואָרען, און אויף מאָרגען פריה וויעדער אין חדר אריין, וויעדער „שור שנגח את הפרה“ — איין אָכס וואָס האָט געשטויסען א בהמה, וויעדער מאָטי מלאך־המות׳ס קלעפּ, וויעדער דעם טאַטענ׳ס בעס, דעם טאַטענ׳ס הוסט, דעם טאַטענ׳ס קללות, — ניטאָ קיין פרייע מינוט, קיין פרייליכע מינע, קיין שמייכעלע, קיין איינציג שמייכעלע פון קיינעם, פון קיינעם — איינער אליין, עלענד, עלענד אויף דער גאַנצער וועלט!...

ב.

פון יענער צייט אָן איז איבערגעגאַנגען א יאָהר, און אפשר אנדערהאַלבען. איך האָב שוין כמעט אָנגעהויבען צו פערגעסען דאָס האַרבאַטע מעסערל. עס ווייזט אויס, אז מיר איז אָבער אָנגעצייכענט געוואָרען מן השמים, אז מיינע אַלע קינדערשע יאָהרען זאָל איך אָפּקומען פאַר מעסערלעך, איז געבוירען געוואָרען א נייע מעסערל אויף מיין אומגליק, גאָר א שפּאָגעל־נייע מעסערל, איין אנטיקעל, א חריפות, כלעבען, א וואַזשנע מעסערל, מיט צוויי קלינגלעך, טייערע שטאָהלענע קלינגלעך, שאַרפע ווי חלפים, מיט א וויים ביינערן קלעצעל, מיט א מעשענעם „קאַסטען“, מיט רויטע מעשענע שטיפטיקלעך — איך זאָג אייך, איין אנטיקעל, איין אמת׳דיגס, א „זאַוויאַלאָווס!“...*

ווי קומט צו מיר דאָס דאָזיגע טייערע מעסערל, וואָס איז גאָר נים אויף מיין מיסט געוואַכסען געוואָרען? דאָס איז א גאַנצע

---

* „זאַוויאַלאָוו“ — די געוויסע מעסער־פאַבריק.

מעשה, א טרויערינגע, נאָר א שענע מעשה; הערט, איך בעט אייך, מיט קאָפּ.

וואָס פאר א פּנים האָט ביי מיר געהאַט דער„גלות". דער אי־דישער דייטש, וואָס איז געשטאַנען ביי אונז סטאַנציע, דער פּאַר־ראַטשיק הער ה ע ר ץ ה ע ר צ ע נ ה ע ר ץ. אז גערעדט האָט ער אויף אידיש, געגאַנגען איז ער אָהן א היטעל, אָהן א באָרד, אָהן פּאות און, איך בעט איבער אייער כבוד, ביז העכער האַלב אונטער־געשניטען די קאַפּאָטע? איך פרעג אייך, ווי אזוי האָב איך זיך געקאָנט איינהאַלטען און ניט פּלאַצען פאר געלעכטער, ווען דער דאָזיגער אידישער גוי, אָדער דער גוישער איד האָט צו מיר גערעדט דוקא אויף אידיש, נאָר עפּיס א מאָדנע אידיש, מיט א סך פּתח'ען.

— נו, ליעבסטער קנאַבע, וואָס פיר סדרה געהט דיעזע וואָ־כע?

— חי־חי־חי! — האָב איך מיך צעלאַכט און בעהאַלטען דאָס פּנים אין האַנט.

— זאַגע־זאַגע, מיין ליעבעס קינדכען, וואָס פיר סדרה געהט דיעזע וואָכע?

— חי־חי־חי! ב־ל־ק!!... — האָב איך אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער און בין אַנטלאָפען געוואָרען.

נאָר דאָס איז אַלץ געווען צום אָנהויב, בשעת איך האָב איהם נאָך נאָרניט געקענט; אָבער נאָכדעם, אז איך האָב מיך שוין גוט בעקענט מיט דעם דאָזיגען דייטש הער הערץ הערצענהערץ (ער איז אָפּגעזעסען ביי אונז אין שטוב א יאָהר כסדר), האָב איך איהם אזוי ליעב געקריגען, אז עס האָט מיך שוין מעהר נישט געאַהרט, וואָס ער דאַוועט נישט און עסט אומגעוואַשען. תחילת האָב איך נישט פערשטאַנען, ווי אזוי לעבט ער? ווי אזוי האַלט איהם גאָט אויף דער וועלט? ווי אזוי ווערד ער ניט דערוואָרגען ביי'ם עסען? ווי אזוי קריכען איהם ניט אוים די האָר פונ'ם נאַקעטען קאָפּ? פונ'ם

רבי'ן „מאָטי מלאך־המות“ האָב איך געהערט, פון זיין מויל אליין, אז דער דאָזיגער אידישער דייטש איז גאָר א גלגול, דאָס הייסט: א איד איז מגולגל געוואָרען אין א דייטש, וואָס שפּעטער קאָן ער נאָך מגולגל ווערען אין א וואָלף, אין א בהמה, אין א פערד, אָדער גאָר אין א קאטשקע... אין א קאטשקע?

חא־חא־חא! א שענע מעשה! — אזוי האָב איך מיר געטראכט און האָב באמת רחמנות געהאט אויפ'ן דייטש. איין זאך האָב איך ניט געקאָנט פערשטעהן: פאַר וואָס דער טאטע, וואָס איז געווען איין עהרליכער איד, א ירא־שמים, האָט איהם תמיד אָפּגעטראָטען דעם אויבענאָן, און אויך אלע אנדערע אידען, וואָס פלעגען אריינקומען צו אונז אין שטוב אריין, פלעגען איהם שטארק אָפּגעבען כבוד:

— שלום־עליכם, רב הערץ הערצענהערץ, ברוך־הבא, רב הערץ הערצענהערץ, זיצט, רב הערץ הערצענהערץ!

איך האָב אפילו אמאָל א פרעג געטהאָן דעם טאטען, האָט ער מיך אָפּגעשטופּט און האָט מיר געענטפערט:

— אוועק, סע ניט דיין עסק! וואָס פּלאָנטעסט דו זיך דאָ ארום, וועלכע שווארצע יאָהר? קראנק ביזט דו נעמען א ספר אין האנט, הע־הע־הע־הע!

וויעדער א ספר? רבונו של עולם!... איך וויל אויך זעהען, איך וויל אויך הערען, וואָס ער רעדט!

איך געה אריין אין זאַל אריין און פער'גנבה זיך אין א ווינקעלע און הער זיך צו, ווי מע רעדט ביי אונז, ווי דער הער הערץ הערצענהערץ לאכט אויף א קול, און רויכערט גראָבע שווארצע „ציגאַיערען“, וואָס שמעקען מחיה נפשות... פלוצים געהט־צו צו מיר דער טאטע און לאָזט מיר אראָפּ א פּאטש.

— ביזט שוין וויעדער דאָ? דו פּוסטעפּאסניק! וואָס וועט זיין פון דיר דער תכלית, דו גוי'עץ איינער? גוואלד, וואָס וועט זיין פון דיר, הע־הע־הע־הע!...

דער הער הערץ הערצענהערץ שטעלט זיך איין פאר מיר: „אָבער לאָסען זי איהם! לאָסען זי איהם!“

נאָר עס העלפט ניט. דער טאַטע טרייבט מיך ארויס. איך נעם „א ספר“ אין האנד, נאָר עס ווילט זיך פאָרט ניט קוקען אין ספר אריין! וואָס טהוט מען?... איך געה פון איין חדר אין דעם אנדערען, ביז איך קום צו דעם שענסטען פון אלע חדרים, דאָרט, וואו עס שלאָפט תמיד דער הער הערץ הערצענהערץ. אך, ווי שען, ווי ליכטיג דאָרט איז! די לאָמפען ברענען און די שפּיעגלען גלאַנ־צען; אויפ׳ן טיש א גרויסער, א זילבערנער טינטער מיט שענע פענעס; מענטשעלעך מיט פערדעלעך, מיט צאצקעלעך, מיטביינד־לעך, מיט שטיינדלעך און... א מעסערעל. אך. וואָס פאר א שען מעסערעל!... ווען איך, אשטייגער, זאָל האָבען אזא מעסערעל! ווי גליקליך וואָלט איך געווען! וואָס פאר מינים זאכען וואָלט איך מיט דעם אויסגעשניצט! אנו, מע דאַרף דאָס פּרובען — עס איז עפּיס שאַרף?... אך! עס האַפּט א האָר! עס האקט איבער א האָר! אי־אי־אי, א מעסערעל!!...

איין מינוט — דאָס מעסערעל איז ביי מיר אין האנד. איך קוק זיך אַרום אויף אלע זייטען און פּרוב זיך דאָס אריינלעגען אויף א מינוטקעלע צו זיך אין קעשענע... עס ציטערט מיר די האנד... עס קלאַפּט מיר דאָס האַרץ אזוי שטאַרק, אז איך הער, ווי עס מאַכט: „טיק־טיק־טיק!“... איך הער, ווי עמיצער געהט, עמיצער סקריפּעט מיט די שטיוועל; דאָס איז ער, דער הער הערץ הערצענהערץ! אי־אי, וואָס טהוט מען? דאָס מעסערעל לאָז זיין ביי מיר, איך וועל עס נאָכדעם צוריק אנידערלעגען. דערווייל דאַרף מען ארויס־געהן, אוועקגעהן פון דאַנען, אנטלויפען! אנטלויפען! . . . .

. . . .

איך קאָן שוין קיין וועטשערע ניט עסען. די מאַמע טאַפּט מיך ביי׳ם קאָפּ. דער טאַטע וואַרפט אויף מיר בייזע אויגען און שיקט מיך אָפּ שלאָפען... שלאָפען? איך קאָן דען צומאַכען די

אויגען ? איך בין א טוידטער !... וואָס טהוט מען מיט׳ן מעסערל ? ווי אזוי לעגט מען דאָס אנידער צוריק ?...

ג.

— קום נאָר אהער, תכשיט מיינער ! — מאכט צו מיר אויף מאָרגען דער טאַטע. — האָסט דו ניט געזעהען ערגיץ דאָס מע־סערל ?...

תחילת בין איך געוועז זעהר דערשראָקען: עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ער ווייסט, אז זיי ווייסען אַלע... שיער, שיער האָב איך זיך ניט ארויסגעהאַפּט : הא ? דאָס מעסערל ? אָט איז דאָס... עס האָט מיך עפּיס ווי א וואָרג געטהאָן אין האַלז, און איך האָב מיט ציטערניש געענטפערט :

— וואו — וואָסער מעסערל ?...

— וואו — וואָסער מעסערל ! — קרימט מיך איבער דער טאַטע. — וואו — וואָסער מעסערל ! דאָס גילדענע מעסערל ! אונזער אורח׳ס מעסערל ! דו בחור׳עץ, דו שייגעץ איינער, קחע־הע־הע !

— וואָס האָסט דו זיך צוגעטשעפּעט צום קינד ? — מישט זיך אריין די מאַמע. — דאָס קינד ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום, און ער דולט איהם א ספּאָדיק : מעסערל, מעסע־רעל.

— מעסערל, מעסערל ! וואָס הייסט ער ווייסט ניט ? — זאָגט דער טאַטע מיט כעס. — א גאַנץ פריהמאָרגען הערט ער, ווי מע שרייט „מעסערל, מעסערל ! מעסערל, מעסערל !“ מע קעהרט איבער די שטוב נאָך דעם מעסערל, פרעגט ער : וואו — וואָסער מעסערל ? גערה שוין, געה וואַש זיך, דו פוסטער בחור איינער, דו גוי־גוי־עץ, קחע־הע־הע !

איך דאַנק דיר, רבונו של עולם, וואָס זיי האָבען מיר חאָטש ניט בעזוכט ! נאָר וואָס טהוט מען ווייטער ? מע בעדאַרף דאָס

מעסערל בעשטאַטען ערגיץ אויף אַ גוט אָרט... וואו בעהאַלט מען דאָס ? אַהאַ, אויפ׳ן בוידעם ! איך חאַפּ דאָס אַרויס פון קעשענע און טהו דאָס אַ שטופּ אין שטיוועל אַריין... איך עס, און ווייס ניט וואָס איך עס. איך וואַרג זיך...

— וואָס חאַפּסט דו זיך אַזוי, ווערלכע שוואַרצע יאָהר ? — פרעגט דער טאַטע.

— איך איל מיך אין חדר אַריין. — ענטפער איך איהם און פיהל, אַז איך ווער רויט, ווי פייער...

— אַ מתמיד געוואָרען, וואָס זאָגסט דו אויף דעם צדיק ? — וואָרטשעט ער און קוקט אויף מיר בייז. קוים־קוים דערלעבט אָפּ־עסען, אָפּבענטשען.

— נו, פאַר וואָס געהסט דו שוין ניט אין ח־חדר, צדיק מייי־נער ? — פרעגט מיך דער טאַטע.

— וואָס טרייבסט דו איהם אַזוי ? —זאָגט איהם די מאַמע.— לאָז דאָס קינד זיצען אַ מינוט !

איך בין שוין אויפ׳ן בוידעם... ווייט, ווייט אין קראָקווע ליגט דאָס ווייסע מעסערל ; עס ליגט און שווייגט...

— וואָס קלעטערסט דו אויף בוי־בוידעמס ? — שרייט דער טאַטע. — דו יונגאַטש איינער ! דו בר־מצוה־יונג ! דו באָר־גוי ! קחע־הע־הע־הע !

— איך זוך דאָ עפּיס... — ענטפער איך איהם און פאַל שיער נישט אום פאַר שרעק.

— עפּיס ? וואָס הייסט „עפּיס“ ? וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „עפּיס“ ?

— אַ... ס־ספר... אַ... אַ... איין אַלטע ג־גמרא...

— האַ ? אַ ג־גמרא ? אויפ׳ן בוידעם ? אַ, דו היצעל אייי־נער ! קריך שוין אַראָפּ, קריך, ווערסט שוין לייזען ! דו באָר־גוי, דו הינטשלענער, דו כ־כל־בור־ניק איינער, קחע־הע־הע !

נאָר עס אַהרט מיך שוין ניט אַזוי דעם טאַטענס כעס, ווי סע אַהרט מיך דאָס, וואָס איך האָב מורא, טאָמער געפינט מען דאָס

מעסערעל. אַ קשיא ? טאָמער גראָד היינט קריכט מען אַרויף אויפ׳ן בוידעם גרעט אויסהענגען, אָדער די לעזשנים פערשמירען ?... מע דאַרף דאָס פון דאָרטען אַראָפּנעמען און בעשטאַטען אויף אַ בעסער אָרט !... איך געה אַרום אין איין ציטערניש ! יעדער קוק פונ׳ם טאַטענס אויגען ווייזט מיר אויס, אַז ער ווייסט שוין, אַז אָט־אָט טהוט ער מיך אַ חאַפּ מכח דער אורח׳ס מעסערעל... איך האָב שוין איין אָרט אויף דעם, אַ טהייער אָרט — וואו ? אין דער ערד, אין אַ גריבעל ביי דער וואַנד אריינגעשטעקט, און פון אויבען רעכט פערשאַרט מיט שטרוי, פאַר אַ סימן... געקומען פונ׳ם חדר, חאַפּ איך זיך באַלד אַרויס אין הויף אריין, איך נעם מיר פּאַוואָלינקע אַרויס דאָס מעסערעל און איך האָב קיין צייט אַפילו רעכט אָנשפּיגלען זיך אין דעם, הער איך שוין דעם טאַטענ׳ס געפּילדער:

— וואו ביזט דו ערגיץ דאָרט ? פאַר וואָס געהסט דו שוין ניט דאַוונען, דו בעל־עגלה־יונג, דו וואַ־וואַסער־פיהרער ! קחע־הע־הע !

נאָר וויפיעל דער טאַטע רודפ׳ט מיך און יאָגט מיך, וויפיעל דער רבי הרג׳עט מיך און שלאָגט מיך, איז דאָס בלאָטע קעגען יענעם פערגעניגען, וואָס איך האָב, בשעת איך קום פונ׳ם חדר און זעה מיך מיט מיין טייערען, מיין איינציגען ליעבען חבר — מיט מיין מעסערעל ! דאָס פערגעניגען איז אָבער — אוי וועה ! — אויסגעמישט מיט יסורים, פערביטערט מיט מרה־שחורה, מיט שרעק, מיט גרויסע, גרויסע פּחדים !

ה.

זומער־לעבען. די זון זעצט זיך, די לופט ווערד עטוואָס קיהלער, דאָס גראָז שמעקט, די זשאַבעס קוואַקען און שטיקער חמאַרעס פליהען דורך, אָהן רעגען, פערביי דער לבנה, ווילען זי איינשלינגען ; די ווייסע זילבערנע לבנה בעהאַלט זיך אַלע מינוט און בעווייזט זיך וויעדער, דאַכט זיך, זי שוועבט און שוועבט — און שטעהט אויף איין אָרט. דער טאַטע זעצט זיך צו אוים׳ן גראָז אין

א חאַלאַט, האַלב נאַקעט, מיט א ווייסען טלית־קטן, האַלט איין האַנד אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האַנד שאַרט ער ביי דער ערד און קוקט אויפ׳ן אויסגעשטערענטען הימעל און הוסט. דאָס פּנים אָקעגען דער לבנה איז טורט, פערזילבערט. ער זיצט פּונקט אויף דעם אָרט, וואו דאָס מעסערעל ליגט בעגראָבען, און ער ווייסט גאָר ניט, וואָס אונטער איהם טהוט זיך. אך, ווען ער זאָל, אשטייגער, וויסען! וואָס וואָלט ער געזאָגט? וואָס וואָלט איך געהאַט?

„אהא, טראַכט איך מיר אין הארצען, האָסט מיר פערוואָרפען מיין האַרבאַטע מעסערעל, האָב איך איצט אַביסעל א בעסערס, א שענערס! דו זיצט אויף דעם און דו ווייסט גאָר ניט. אוי, טאַטע! טאַטע!...

— וואָס גלאָנצסט דו אויף מיר די אויגען, ווי א קאַ־קאָטער? — חאַפּט מיך אָן דער טאַטע. — וואָס זיצסט דו צענויפגעלעגט די הענט, ווי א שטאָרט־בעל־הבית? קאָנסט זיך שוין גאָר קיין אר־ביים ניט אָפּזוכען? און „קריאת־שמע“ לייענען ביזט דו פּטור? פאַר׳שרפה׳ם זאָלסט דו ניט ווערען, יונגאַטש איינער! א מי־מיתה משונה זאָל אויף דיר ניט קומען, קחע־הע־הע!

אז ער זאָגט: פאַר׳שרפה׳ם זאָלסט דו נ י ט ווערען, א מיתה משונה זאָל אויף דיר נ י ט קומען — דאָס איז א בע־ווייז, אז ער איז ניט אַזוי שטאַרק אין כעס; אדרבה, דאָס איז א סימן, אז ער איז אויפגעלעגט. און באמת טאַקי: קאָן מען דען זיין ניט אויפגעלעגט אין אַזא שענער, וואונדערליכער זומערנאַכט, ווען עס ציהט יעדען בעזונדער און עס טרייבט איהם אַרויס אויף דער גאַס, אויף דער לופט, אויף דער וייכער, פרישער, אויסגעציי־כענטער לופט? אַלע, אַלע זענען אַצינד אין דרויסען. דער טאַטע, די מאַמע, די קלענערע קינדער, וואָס זוכען קליינע שטיינדלעך און שפּיעלען אין זאַמדעלעך. דער הער הערץ הערצענהערץ דרעהט זיך אויך אַרום איבער׳ן הויף אָהן א היטעל, רויכערט א „ציגייער“ און זינגט א דייטשעם ליעדעל, קוקט אויף מיר און לאַכט... דאָס לאַכט ער פון מיר, אַפּנים, וואָס דער טאַטע טרייבט מיך. איך לאַך אָבער

פון זיי אַלע. אַט באַלד וועלען זיי אַלע גײן שלאָפען, וועל איך מיך דערמאַלט אַרויסכאַפּען אין הויף אַרויס (איך שלאָף אין הויז, פון פאָרענט, אויף דער ערד, וואָרום אין שטוב איז די היץ שרעק־ ליך גרויס), איך וועל מיך שוין אַנטישען, אָנשפּיעגלען אין מיין מעסערל !...

דער עולם שלאָפט. שאַ, שטיל אַרום און אַרום. פּאַוואָלינקע הויב איך מיך אויף אויף אַלע פיער, און שטיל, ווי אַ קאַץ, גנבה איך מיך אַרויס אין הויף אַרויס. די נאַכט איז שטיל, די לופט איז פריש, מחיה נפשות. פּאַמעליך קריך איך צו צו יענעם אָרט, וואו דאָס מעסערל ליגט בעגראָבען. פּאַוואָלי גראָב איך דאָס אויס פון דאָרטען און בעטראַכט דאָס ביי דער לבנה ; עס גלאַנצט, עס בלישטשעט, ווי גיננאָלד, ווי אַ בריליאַנט. איך הויב אויף די אויגען אַרויף און דערזעה — די לבנה קוקט גלייך אַראָפּ צו מיר, אויף מיין מעסערל... וואָס קוקט זי זיך אַזוי איין ? איך דרעה מיך אויס צוריק — זי קוקט מיר נאָך. איך פערשטעל דאָס מע־ סערל מיט׳ן העמדעל — זי קוקט מיר נאָך. זי ווייסט געוויס, וואָס דאָס איז פאַר אַ מעסערל און וואו איך האָב דאָס גענומען... גענומען ?... איך האָב דאָס גע׳גנבה׳ט !

דאָס ערשטע מאָל, פון זינט דאָס מעסערל איז מיינס, קומט מיר דאָס דאָזיגע שרעקליכע וואָרט אויף די געדאַנקען. גע׳גנבה׳ט ? בין איך דאָך, הייסט דאָס, אַ גנב ! פּשוט, אַ גנב ? אין דער תורה שטעהט געשריבען, אין די עשרת הדברות, מיט גרויסע אותיות :

לא תגנוב !

זאָלסט ניט גנבה׳נען ! און איך האָב גע׳גנבה׳ט ! וואָס וועט מען מיר דערפאַר טהון אין גיהנם ? אוי, וועה ! מע וועט מיר אָפּהאַ־ קען די האַנד, די האַנד, וואָס זי האָט גע׳גנבה׳ט... מע וועט מיך שמייסען מיט אייזערנע ריטער... מע וועט מיך בראָטען און ברענען אויף הייסע סקאָווראָדעס... אייביג, אייביג וועל איך גליהען... מע בעדאַרף אָפּגעבען דאָס מעסערל, מע בעדאַרף

אנידערלעגנען צוריק דאָס מעסערעל, מע בעדאַרף נישט קיין גנבה'ש מעסערעל! מאָרגען לעג איך אנידער צוריק דאָס מע־סערעל.

אַזוי טראַכט איך מיר און נעם דאָס מעסערעל צו זיך אין בוזעם אַריין — פיהל איך, אַז סע בריהט מיך, סע בראָט מיך. ניין, מע בעדאַרף עס צוריק בעהאַלטען, בעגראָבען אין דער ערד אַריין ביז מאָרגען. און די לבנה פון אויבען קוקט אויף מיר. וואָס קוקט זי? די לבנה זעהט, זי איז איין עדות... און איך קריך־צו פאַר־וואַלינקע צוריק אין הויז אַריין אויף מיין געלעגער און לעג זיך שלאָפען און קאָן ניט אנשלאָפען ווערען. איך קאַטשע זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער און קאָן ניט שלאָפען... מיט'ן טאָג גלייך שוין בין איך אנשלאָפען געוואָרען, און עס האָט זיך מיר גע'חלומ'ט אַ לבנה, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט אייזערנע ריטער, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט מעסערלעך... גאַנץ פריה האָב איך זיך אויפגעכאַפּט, אָפּגעדאַוונט געשמאַק מיט כונה און אָפּגעכאַפּט דעם אָנבייסען אויף איין פוס — און מארש אין חדר אַריין.

— וואָס האַפּט דאָס דיך אַזוי אין חדר אַריין? — שרייט אויף מיר דער טאַטע. — וואָס יאָגט דאָס דיך אַזוי? וועסט ניט אָנ־וועהרען די תורה דיינע שפּעטער אויך! בענטש בעסער, ווי עס קעהר צו זיין, און היפּער ניט קיין ווערטער! וועסט נאָך צייט האָבען זיין אויסגעלאָזט, דו הולטיי איינער, דו אפיקורס, דו טריי־טריפּניאַק איינער, קהע־הע־הע־הע!

ה.

— וואָס עפּים אַזוי שפּעט? מהו נאָר אַ קוק אהער! — האַלט מיך דער רבי פיר און ווייזט מיר אָן מיט'ן פינגער אויף מיין חבר „בערעל דעם רויטענס". וואָס שטעהט אין אַ ווינקעלע מיט איין אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ. — זעהסט דו, ווייסער־חברה'ניק? זאָלסט דו װיסען זיין, אַז פון היינטיגען טאָג אָן און ווייטער איז שוין זיין

נאָמען נים „בערעל דעם רויטענס“, ווי ער האָט געהייסען ביז אחער. ניין! ער הייסט אצינד א שענערען נאָמען; אצינד הייסט ער: בערעלע דער גנב! — שריים ושע, קינדער: בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

די דאָזיגע ווערטער ציהט אויס דער רבי מיט א ניגון, און אלע תלמידים חאַפּען איהם אונטער, ווי די משוררים:

— בערעלע דער גא־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

איך בלייב א פערשטיינערטער, און א פראַסט געהט מיר איבער אויפ׳ן לייב. איך פערשטעה נים וואָס דאָס בעדייט...

— וואָס שווייגסט דו, דו שייגעץ איינער?... — רופט זיך אָן דער רבי צו מיר מיט איין אומגעריכטען פּאַטש. — וואָס שווייגסט דו, דו גוי׳עץ? דו הערסט דאָך, אז אלע זינגען. העלף זינגען מיט אלע גלייך: „בערעלע דער ג־א־א־נב, בערעלע דער ג־א־א־נב!“

עס ציטערען מיר הענד און פיס. עס קלאַפּט מיר א צאָהן אויף א צאָהן. נאָר איך העלף זינגען: „בערעלע דער ג־א־א־נב!“

— העכער, שייגעץ איינער! — טרייבט מיך אונטער דער רבי. — שטאַרקער! שטאַרקער!...

און איך מיט׳ן גאַנצען כאָהר זינגען אויף אלערליי קולות: „בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!“...

— ש־ש־ש־ש־א־א־א! — שריים אויס פּלוצים דער רבי און טהוט א פּאַטש מיט דער האנד איבער׳ן טיש. — שא! אצינד וועלען מיר זיך נעמען צום „משפּט“. (מיט א ניגון): אנו, בערעלע גנב, קום נאָר אהער, מיין קינד, ניכער זשע, גיכער אביסעלע! זאָג נאָר, יונגעלע, ווי אזוי רופט מען דיך? (מיט א ניגון).

— בערעל.

— ווי אזוי נאָך? (מיט א ניגון).

— בערעל... בערעל... דער... גנב!

— אָט אזוי, מיין ליעב קינד, אָט אזוי ביזט דו א וואָהל יונגעלע. (מיט א ניגון): אצינד, בערעלע, נעזונט זאָלסט דו מיר זיין און שטאַרק אויף אלע איברים (מיט א נגון), נעם זיי מוחל, בע־

רעלע, און ציה אראפ פון זיך די מלבושים'לעך. אט אזוי! נר־שוין, און גיכער שוין! איך בעט ביי דיר, נר־שוין, און גיכער שוין — אט אזוי, בערעשי, מיין טייערער!

בערעל בלייבט שטעהן נאקעט, ווי די מאמע האט איהם גע־האט. קיין טראפען בלוט איז אין איהם ניטא. ער ריהרט ניט מיט קיין אבר. די אויגען אראפ. א נעשטארבענער, א טוידטער!...

דער רבי רופט ארויס איינעם פון די גרעסערע תלמידים, אלץ מיט א ניגון:

— אנו, הערשעלע דער גרויסער, געה נאר ארויס פונ'ם טיש, אהער, צו מיר, געשווינדער, אט אזוי; און דערצעהל אונז אקארשט די מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי אונזער בערעלע איז גע־ווארען א גנב. הערט, חברה, מיט קאפ!

און „הערשעל דער גרויסער" הויבט אן צו דערצעהלען א מעשה, ווי אזוי בערעל האט זיך דערשלאגען צו רב מאיר־בעל־נס־פושקע, וואס זיין מאמע ווארפט אהין אלע פרייטאג פאר ליכט־בענטשען א קאפיקע, און א מאל צוויי; ווי אזוי בערעל האט זיך דאביוועט צו דער דאזיגער צדקה־פושקע, אויף וועלכער עס הענגט א שלעסעלע; ווי אזוי בערעל האט מיט א שטרויעלע מיט סמאלע ארויסגעשלעפט פון דארטען אלע קאפיקעס איינציגווייז ביז לעצט; ווי אזוי די מאמע זיינע, „זלאטע די הייזערינע", האט זיך גע־חאפט, געעפענט די דאזיגע צדקה־פושקע, דארט איז געלעגען א שטרוי, איינגעטונקען אין סמאלע; ווי אזוי זלאטע די הייזערינע האט איהם „צוגעשטעלט א בענקעלע"; ווי אזוי בערעל האט זיך באלד נאך דעם רבינ'ס שמיץ מודה געווען, אז א גאנץ יאהר, א קיילעכיג יאהר, האט ער געשלעפט פון דער צדקה־פושקע די קא־פיקעס, ווי אזוי ער האט זיך יעדען זונטאג געקויפט צוויי לע־קאכלעך מיט א באקסער! ווי אזוי... און אזוי ווייטער און ווײ־טער.

— אצינד, קינדער, משפט איהם! איהר ווייסט שוין, ווי אזוי. דאס איז שוין ביי אייך ניט דאס ערשטע מאל. לאז יעדער זאגען

זיין משפט, וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע. הערשעל דער קליינער, זאָג דו צום ערשטען, וואָס קומט אַזאַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס מיט אַ שמרוי פון אַ צדקה־פּושקע?

דער רבי בויגט איין דעם קאָפּ אויף אַ זייט, ער מאַכט צו די אויגען און שטעלט אונטער דעם רעכטען אויהער צו הערשעל דעם קליינעם. הערשעל דער קליינער ענטפערט הויך, אויף אַ קול:

— אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ פּושקע, קומט... מע זאָל איהם קאַטעווען ביז בלוט זאָל געהן.

— משה'ל, וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע?

— אַ גנב, — זאָגט משה'ל מיט אַ וויינענדיג קול, — אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע, קומט, מע זאָל איהם אַנידערלעגען, צוויי אויפ'ן קאָפּ, צוויי אויף די פיס, און צוויי זאָלען איהם שמייסען מיט איינגעזאַלצענע ריטער...

— טאַפּעלע טוטאַריטו! וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע?

קאַפּעל קוקאַריקו, אַ יונגעל, וואָס קאָן ניט אויסרעדען קיין קוף און קיין גימל, ווישט אויס דאָס נעזעל און זינגט זיין משפט מיט אַ קוויטש:

— אַ דנב, וואָס שלעפּט טאָפּיטעס פון אַ פּושטע, טומט איהם, אַז אַלע יונדלעך זאָלען צורעהן צו איהם נאָהענט און זאָדען איהם דלייך אין פנים דריי מאָל אויף אַ טול: דנב! דנב! דנב! דנב!

אין חדר ווערד אַ געלעכטער. דער רבי נעמט זיך מיט'ן גראָבען פינגער אונטער'ן גאָרגעל, ווי אַ חזן, און רופט מיך אויף מיט'ן ניגון, וואָס מע רופט אויף אַ חתן:

— יעמוד ה־ח־ת־ן ש־לום ברב נחום מפ־טיר! זאָג נאָר, דו, שלום'ני, מיין טייערינקער, דיין פּסק, וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע?

איך וויל ענטפערען — פאָלגט מיך ניט די צונג. איך ציטער ווי אין א קדחת, עס ווארגט מיך אין האלז. א קאלטער שוויים בעשלאָגט מיך פון אויבען ביז אראָפּ. עס פייפט מיר אין די אוי־ הערען. איך זעה שוין פאר זיך ניט דעם רבין, ניט דעם נאקעטען „בערעל דעם גנב“, ניט קיין חברים; איך זעה פאר זיך נאָר מע־ סערלעך, אָהן א שיעור מעסערלעך, ווייסע, אָפענע מעסערלעך, מיט א סך קלינגלעך, און דאָרט, ביי דער טיר, הענגט די לבנה, זי שמייכעלט און קוקט אויף מיר, ווי א מענש... עס דרעהט זיך מיר דער קאָפּ, דער גאנצער חדר, מיט'ן טיש, מיט די ספרים, מיט אלע חברים, מיט דער לבנה, וואָס הענגט אויף דער טיר, און מיט אלע מעסערלעך... איך פיהל, ווי די פיס ווערען מיר אונטערגעהאקט. נאָך א מינוט — פאל איך אום. נאָר איך שטארק זיך מיט אלע כחות און האלט זיך איין, איך זאָל ניט פאלען...

פארנאכט קום איך אהיים און פיהל, אז דאָס פנים ברענט מיר, די בעקלעך פלאמען און אין די אויהערען שומעט מיר. איך הער, מע רעדט צו מיר, נאָר וואָס — ווייס איך ניט. עפּיס זאָגט דער טאטע, עפּיס בייזערט ער זיך, וויל מיר געבען פעמש; די מאמע שטעלט זיך איין פאר מיר, צעלאָזט דעם פארטוך, ווי א קוואָקע די פליגעל, בשעת זי בעשיצט איהרע היהנדלעך, מע זאָל זיי ניט אָנריהרען צו שלעכטען... איך הער גאָר ניט, איך וויל גאָר ניט הערען. איך וויל נאָר, ס'זאָל שוין ווערען גיכער נאכט, איך זאָל קאָנען מאכען איין עק מיט'ן מעסערל... וואָס טהוט מען מיט דעם? מודה זיין זיך און אָפּגעבען דאָס? וועל איך האָבען בערעלע'ס פּסק. אונטערוואַרפען דאָס? טאָמער האַפּט מען מיך... פערוואַרפען און איין עק, אבי פּטור ווערען! וואוהין פערוואַרפט מען דאָס, אז מע זאָל דאָס ניט געפינען? אויפ'ן דאך? וועט מען הערען א קלאפּ. אין גאָרטען? וועט מען דאָס געפינען. אהאַ! איך ווייס שוין, איך האָב איין עצה: ארייג־ וואַרפען אין וואסער אריין! א טהייערע עצה, כלעבען — אין וואַ־ סער אריין, אין ברונען, טאקי אָט דאָ ביי אונז אויפ'ן הויף!..

דער ראַזינגער גערדאַנק געפעלט מיר אַזוי שטאַרק, אַז איך וויל גאָר לאַנג נישט קלערן. איך כאַפּ דאָס מעסערל און לויף גלייך צום ברונען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האַלט אין די הענד ניט קיין מעסערל, נאָר עפּעס אַ מיאוסקייט, אַ מין שרץ, פון וועלכען עס ווילט זיך מיר וואָס גיכער צו בעפרייען זיך, פּטור ווערען. נאָר סע טהוט מיר באַנג — אַזאַ טהייער מעסערל. אַ מינוט שטעה איך פערטראַכט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האַלט אין האַנד אַ לעבעדיגע זאַך... דאָס האַרץ טהוט מיר וועה אויף דעם: סטייטש, סטייטש, עס קאָסט מיך אַזוי פיעל מיה, עס איז אַ צער בעלי־חיים!... איך נעם זיך אָן מיט האַרץ און לאָז דאָס מיט אַ מאָל אַרויס פון די פינגער — „פליוך!"... עס טהוט אַ פּלעשטשע דאָס וואַסער, און מעהר הערט מען נישט... ניטאָ קיין מעסערל! איך שטעה נאָך אַ מינוט ביי'ם ברונען און הער זיך צו — מע הערט גאָר נישט. דאַנקען גאָט, פּטור געוואָרען! האַטש דאָס האַרץ קלעהמט מיר, טהוט מיר וועה: „סטייטש, אַזאַ מעסערל, אַזאַ מע־סערל!"...

איך געה צוריק צו מיין געלעגער און זעה, ווי די לבנה קוקט מיר נאָך, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי האָט געזעהען אַלץ, וואָס איך האָב דאָ געטהאָן, און איך הער ווי אַ קול פון ווייטענס: „אָבער דו ביסט פאָרט אַ גנב!... כאַפּט איהם, קלאַפּט איהם, ער איז אַ גנב! אַ גנ־אַ־אַ־נב!!" איך גנבה זיך אריין צוריק אין הויז אריין און לעג זיך שלאָפען, און עס חלום'ט זיך מיר, אַז איך לויף, איך שוועב, איך פליה אין דער לופטען מיט'ן מעסערל, און די לבנה קוקט אויף מיר און זאָגט: „כאַפּט איהם! קלאַפּט איהם! ער איז אַ גנב! אַ גנ־אַ־אַ־נב!!!"...

ז.

אַ לאַנגער, לאַנגער שלאָף! אַ שווערער, זעהר אַ שווערער חלום! עס ברענט אין מיר אַ פייער. עס זשומעט מיר אין קאָפּ. אַלץ, וואָס איך זעה, איז רויט, ווי בלוט. ברענענדיגע ריטער פון

פייער קאַטעוועט מיין לייב, און איך קאַטשע זיך אין בלוט. אַרום מיר דרעהען זיך שלאַנגען און עקדישען; זיי האַלטען אַפּען זייערע מיילער און ווילען מיך איינשלינגען... גלייך אין אויהער אריין הער איך אַ בלאָז: תקיעה — טהו! שברים — טהרטו! תרועה — טהו־טו־טו־טו! און איינער שטעהט איבער מיר און שרייט אויף אַ קול מיט אַ ניגון, צום טאַקט: „שמייסט איהם! שמייסט איהם! שמייסט איהם! ער איז אַ ג־אַ־אַ־אַ־נב!!!" און אַליין שריי איך: „גוואַלד, נעמט צו פון מיר די לבנה! גיט איהר אַפּ דאָס מעסערעל! וואָס האָט איהר צו בערלען נעבאַך? ער איז ניט שולדיג — דאָס בין איך אַ ג־אַ־אַ־נב! אַ ג־אַ־אַ־נב!"...

און ווייטער געדענק איך נים.

. . . .

איך עפען אויף איין אויג, און דאָס אַנדערע אויג... וואו בין איך? דאַכט זיך, אויף אַ בעט? וואָס טהו איך דאָ? ווער זיצט דאָס אָט דאָרט אויף אַ בענקעל, ביי'ם בעט? אַ! דאָס ביסט דו, מאַמע? מאַמע!... זי הערט מיך נים!... מאַמע! מאַמע! מאַ־אַאַממע!!!... וואָס הייסט דאָס? מיר דאַכט, אַז איך שריי אויף אַ קול?... שאַ! איך הער זיך צו — זי וויינט? זי וויינט שטילערהייד. אויך זעה איך דעם טאַטען מיט זיין געל קרענקליך פּנים. ער זיצט איבער אַ ספר און זאָגט עפּים שטילערהייד און הוסט און זיפצט און קרעכצט... עס ווייזט אויס, אַז איך בין שוין געשטאָרבען... גע־שטאָרבען?... מיט אַ מאָל פיהל איך, ווי עס ווערד מיר ליכטיג אין די אויגען, גרינג אין קאָפּ, גרינג אין אַלע אברים. עס קלינגט מיר אין איין אויהער, אינ'ם אַנדערען אויהער: דזינגגג!!! איך געב אַ ניעס: אַפּצשי!...

— צו געזונט! צו אריכות־ימים! צו לאַנגע יאָהרען! אַ סימן־טוב! מזל־טוב! געלויבט ביזט דו, גאָט!

— באמת גענאָסען! געלויבט דער אויבערשטער!

— מיר האָבען אַ גרויסען גאָט! ער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט, גאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— לאָז מען רופען גיכער אהער מינצי די שוחט'קע: זי שפּרעכט גוט אָפּ אַיין עין־הרע.

— דעם דאָקטאָר וואָלט מען באַדאַרפט רופען, דעם דאָקטאָר!

— דעם דאָקטאָר? צו וואָס? נאַרישקייט! „ער" איז אַ דאָקטאָר! דער אויבערשטער איז דער בעסטער דאָקטאָר! גאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— צעגעהט זיך, עולם, צעגעהט זיך אַביסעל! עס איז שרעק־ליך היים! אום גאָטעס ווילען, צעגעהט זיך!

— איאָ? איך האָב אייך געזאָגט, אַז מע דאַרף איהם אויס־גיסען מיט וואַכס, הא? ווער איז גערעכט?

— געלויבט איז גאָט! געלויבט איז השם־יתברך!.. אוי, גאָט, גאָט, גאָט ברוך הוא וברוך שמו!...

מע דרעהט זיך אַרום מיר, מע קוקט אויף מיר. יעדער געהט־צו און טהוט מיך אַ טאָפּ ביי'ם קאָפּ. מע שפּרעכט מיך, מע שעפּ־טשעט מיך, מע לעקט מיר דעם שטערן און מע שפּייעט אויס און מע פּילנעווועט מיך: מע גיסט מיר אין מויל אַריין זודיגע יויך און מע שטופּט מיר מיט לעפּעלעך איינגעמאַכטס — אַלע דרעהען זיך אַרום מיר, מע היט מיך אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג, מע האָדעוועט מיך מיט ייכלעך און מיט קאַטשקעלעך, ווי אַ פּיצע־לע קינד, און מע לאָזט מיך נישט אַליין; עס זיצט תמיד נעבען מיר די מאַמע און דערצעהלט מיר איבער אַלע מאָל איבער־אַ־נייעס די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי מע האָט מיך אויפגעהויבען פון דער ערד כמעט אַ טוידטען; ווי אַזוי איך בין געלעגען צוויי וואָכען כסדר אין אַ העליש־פייער און האָב נאָר געקוואַקעט, ווי אַ זשאַבע, און עפּים כסדר גערעדט פון שמייץ און פון מעסערלעך... מע האָט שוין גערעכענט, אַז איך בין שוין חלילה געשטאָרבען... און נאָכדעם, פּלו־צים, האָב איך אַ ניעס געגעבען זיעבען מאָל, ממש פון טוידט לע־בעדיג געוואָרען...

— היינט זעהען מיר, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען, ברוך הוא וברוך שמו! — לאָזט אויס די מאַמע מיט טרערען אויף די אויגען. — היינט זעהען מיר ארויס, אז מע רופט צו איהם, הערט ער אויס אונזערע זינדיגע בקשות און אונזערע שולדיגע טרערען... אַ סך, אַ סך טרערען האָבען מיר פאַרגאָסען, איך און דער טאַטע, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט... שיער, שיער נישט אָנגעוואָרען, פאַרזינדיגט אַ קינד חלילה, מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינער, איבער ווּעמען? איבער וואָס? איבער אַ יונגעל, אַ גנב, עפּיס אַ בערעלע, וואָס דער רבי האָט פאַרשמיסען אין חדר ביז'ן בלוט אריין. אז דו ביזט געקומען צו געהן פון חדר, ביזט דו שוין געווען אַ טוידטער, דער מאַמע זאָל זיין פאַר דיר! דאָס איז אַ רוצח, דאָס איז אַ גזלן, גאָט זאָל איהם באַצאָהלען, רבונו של עולם!... ניין, מיין קינד, אז גאָט וועט אונז שענקען דאָס לעבען און דו וועסט, אם ירצה השם, אויפשטעהען געזונדטערהייד, וועלען מיר דיך שוין אָפּגעבען צו איין אַנדערען מלמד, ניט אַזאַ קאַט, אַזאַ רוצח, ווי אָט דער „מלאך־המות“, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען!

די דאָזיגע בשורה איז ביי מיר שרעקליך אָנגעלעגט! איך חאַפּ ארום די מאַמע קושען:

— טהייערע, טהייערע מאַמע!...

און דער טאַטע געהט־צו צו מיר פּאַוואָלי, לעגט ארויף זיין בלייכע קאַלטע האַנד מיר אויפ'ן שטערן און זאָגט צו מיר שוין ווייך, אָהן אַ שום כעס:

— אֵי, האָסט דו אונז איבערגעשראָקען, דו שקאָץ איינער, קחע־הע־הע־הע!

אויך דער אידישער דייטש, אָדער דער דייטשער איד, הער הערץ הערצענהערץ, מיט אַ „ציגייער“ אין די צייהן, בויגט זיך אָן מיט זיין געגאָלטער מאָרדע איבער מיין בעטעל און טהוט מיך אַ גלעט איבער'ן בעקעל און זאָגט אויף דייטש:

— גוט, גוט! געזונד, געזונד!...

* * *

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום נאָך מיין אויפשטעהן פון בעט רופט זיך אָן צו מיר דער טאַטע:

— נו, מיין זוהן, אצינד געה אין חדר אריין, און האָב שוין מעהר ניט אין זינען קיין מעסערלעך מיט קיין נאַרישקייטען... שוין ציים זאָלסט שוין אָנהויבען ווערען אַ שטיקעל מענטש; אם ירצה השם, איבער דריי יאָהר ווערסט דו שוין בר־מצוה, צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר, קחע־הע־הע!

מיט אַזעלכע זיסע ווערטער שיקט מיך דער טאַטע אַרוים אין חדר אריין צום נייעם מלמד, צו רב חיים קאַטער. דאָס ערשטע מאָל הער איך פון מיין בייזען טאַטען אַזעלכע גוטע ווייכע ווערטער, און איך פערגעס אין איין מינוט אַלע זיינע רדיפות, מיט אַלע זיינע קללות, מיט אַלע זיינע פּעטש, גלייך ווי ס'איז גאָר נישט געווען אויף דער וועלט. איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך איהם אַרומגעחאַפּט קושען. נאָר, חי־חי־חי — ווי אַזוי קושט מען אַ טאַטען?...

די מאַמע גיט מיר מיט אין חדר אריין אַ גאַנצען עפּעל מיט צוויי גראָשען, און אויך דער דייטש שענקט מיר אַ פּאָר קאָפּיקעס מיט אַ קניפּ אין בעקעל, רעדט אויף זיין שפּראַך:

— היבשער קנאַבע! גוט, גוט!...

איך נעם די גמרא „ביצה“ אונטער דער האַנד, איך טהו קושען די מזוזה און געה אין חדר אריין, ווי אַ ניי־געבאָרענער, מיט אַ ריין האַרץ, אַ גרינגע האַרץ, מיט אַ לויטערען, קלאָרען קאָפּ, מיט נייע מחשבות, מיט פרישע, עהרליכע, פרומע געדאַנקען. די זון קוקט־אַראָפּ און גריסט צו מיר מיט איהרע וואַרעמע שטראַהלען. דאָס ווינטעלע פער'גנבה'ט זיך צו מיר אונטער אַ פּאה, די פויגעלעך פּישטשען: „טיף־טיף־טיף־טיף!“... עס הויבט מיך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען, עס ווילט זיך מיר לויפען, שפּרינגען, טאַנ־

צען — אך, ווי גוט, ווי זיס דאָס איז, אַז מע לעבט און מען איז איין עהרליכער, מען איז ניט קיין גנב, ניט קיין ליגנער!

איך קוועטש צו די גמרא צום הארצען שטאַרק־שטאַרק, און לויף אין חדר אריין געשמאַק־געשמאַק, און איך שווער ביי דער גמרא, אַז איך וועל קיינמאָל, קיינמאָל ניט זאַטשעפּען קיין פרעמדס, קיינמאָל, קיינמאָל נישט גנבה'נען, קיינמאָל, קיינמאָל ניט לייקענען, תמיד זיין איין עהרליכער, איין עהרליכער...

אויפ׳ן פיעדעל

ערצעהלונג פון די קינדער־יאהרען.

נעשריבען אין יאהר 1902.

אויפ'ן פיעדעל

א.

— היינט וועל איך אייך, קינדער, שפּיעלען אביסעל אויפ'ן פיעדעל. נישטאָ, אזוי דאכט זיך מיר, קיין שענערס און קיין בע־סערס, ווי אז מע קאָן שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל. וואָס, אפשר נישט אזוי? איך וויים נישט, ווי אזוי איהר — איך, פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, בין איך אויסגעגאַנגען נאָך א פיעדעל און האָב ליעב געהאַט גלאַט כלי־זמר, ווי דאָס לעבעז! איז געווען ער־גיץ א חתונה אין שטעדטעל, בין איך געווען דער ערשטער, וואָס איז געלאָפען מקבל־פּנים זיין די כלי־זמר, זיך פער'גנבה'נען פון הינטען צום קאָנטרבאַס, א ציה טהון ביי דער גראָבער סטרונע: בום! — און אנטלויפען. בום! — און אנטלויפען. פאַר דעם דאָ־זיגען „בום" האָב איך אמאָל געחאַפּט פון בערעל באַס א מיאוסען פּסק. בערעל באַס, א בייזער איד מיט א צעפלעצטער נאָז און מיט א שאַרפען קוק, האָט זיך געמאַכט, ווי ער זעהט ניט, אז איך גנבה זיך צום קאָנטרבאַס, און בשעת איך האָב אויסגעצויגען די האַנד צו דער גראָבער סטרונע, האָט ער מיך אָנגעחאַפּט פאַר'ן אויהער און אָפּגעפיהרט מיך מיט כבוד גלייך צו דער טהיר:

— נאַ, ממזר, קוש די מזוזה!

דאָס האָט מיך אָבער ווינציג־וואָס אָנגעלערענט. איך האָב נישט אָפּגעטראָטען פון די כלי־זמר אויף קיין האָר. איך האָב זיי ליעב געהאַט אַלע, פון שייקע פיעדעלע מיט דער שענער שווארצער

באָרד און מיט די דינע ווייסע פינגערלעך, ביז נעצי פּייקלער מיט'ן שענעם האָרב און מיט'ן היבשען — איך בעט איבער אייער כבוד— פליך איבער די אויהערען. נישט איין מאָל בין איך געלעגען אונטער אַ באַנק און נעהערט, ווי די כלי־זמר שפּיעלען, וואָרום מע האָט מיך געטריבען אהיים, און פון דאָרטען, פון אונטער דער באַנק, נע־קוקט אויף שייקע'ס דינע פינגערלעך, ווי זיי טאַנצען איבער די סטרונעס, און זיך צוגעהערט צו די זיסע קולות, וואָס ער האָט אזוי קונציג ארויסבעקומען פון זיין פיעדעלע.

אַ צעקאָכטער פלעג איך נאָכדעם ארומגעהן עטליכע טעג כסדר, און שייקע מיט'ן פיעדעלע איז מיר געשטאַנען פאַר די אויגען. ביי־נאַכט האָב איך איהם געזעהען אין חלום, און בייטאָג אויף דער וואָהר — ער איז פיר נישט ארויס פונ'ם קאָפּ. איך פלעג מיר פאַרשטעלען, אז איך בין שייקע פיעדעלע, אויסבויגען די לינקע האַנד און מאַכען מיט די פינגער און געבען אַ פיהר מיט דער רעכ־טער האַנד, ווי מיט'ן סמיק, בשעת מעשה פערוואָרפען דאָס קעפּעל אויף אַ זייט, די אויגען אַביסעלע צוגעמאַכט — פּונקט ווי שייקע, ס'זאָל דאָס פּעהלען אַ האָר!

האָט דערזעהען דער רבי נטע־ליב, — ס'איז געווען סאַמע ביי'ם לערנען — אז איך מאַך עפּיס מיט די הענד און פערווארף דאָס קעפּעל און גלאָנץ מיט די אויגלעך, האָט ער מיר אָפּגעשמעקט אַ רעכטען פּאַטש:

— אַ הולטיי קאָן! מע לערענט מיט איהם קמץ־אלף, מאַכט ער העויות, חאַפּט פליעגען!

ב.

איך האָב מיר גענעבען דאָס וואָרט. עס מעג זיך קעהרען די וועלט, איך מוז האָבען אַ פיעדעלע, עס מעג מיך קאָסטען מי יודע וואָס! נאָר פון וואָס מאַכט מען אַ פיעדעלע? געוויינטליך, פון „טענענהאָלץ“. ס'איז אָבער גרינג אויסצורעדען „טענענהאָלץ“! וואו קריגט מען דאָס דאָזיגע האָלץ, אז בסך הכל וואַכסט דאָס,

זאָגט מען, נאָר אין ארץ־ישראל? וואָס טהוט גאָט? גיט ער מיר אריין אזא מחשבה. ביי אונז איז געווען איין אלטע קאנאפע, א ירושה־קאנאפע נאָך פונ'ם זיידען רב אנשיל, וואָס איבער איהר האָבען זיך געשלאָגען מיינע צוויי פעטערס מיט'ן טאטען עליו השלום. דער פעטער בעני האָט גע'טענה'ט, אז ער איז דער עלטערער זוהן, קומט איהם די קאנאפע; און דער פעטער סענדער האָט גע־טענה'ט, אז ער איז דער יונגסטער, קומט איהם די קאנאפע; און דער טאטע עליו השלום האָט גע'טענה'ט, אז ער איז טאקי נישט מעהר ווי איין איידעם, האָט ער אויף דער קאנאפע קיין שליטה נים, נאָר אזוי ווי זיין ווייב, דאָס הייסט די מאמע מיינע, איז א בת יחידה, קומט איהר די קאנאפע. דאָס איז איין מאָל אוועק. והשנית, שטעהט די קאנאפע ביי אונז אין שטוב, איז די קאנאפע אונזער קאנאפע. האָבען זיך אריינגעמישטביידע מוהמעס, די מוהמע איטקע און די מוהמע זלאטקע, און האָבען אָנגעפיהרט א רכילות פון איינעם צום אנדערען, קאנאפע־קאָנאָפע, די שטאָרט האָט זיך געוויענט מיט דער קאנאפע! — בקצור, די קאנאפע איז געבליבען אונזער קאנאפע.

די דאָזיגע קאנאפע איז געווען א פשוט'ע, א הילצערנע קאנאָפע, נאָר בעצויגען פון אויבען מיט א דין האָלץ, וואָס איז אין עטליכע ערטער אָפּגעשטאנען, געווען אויפגעבלאָזען, ווי א ביצה. אָט דאָס אויבערשטע האָלץ, וואָס איז אָפּגעשטאנען, איז געווען דאָס אמת'ע „טענענהאָלץ". וואָס געהט אויף פיערלען. אזוי האָב איך געהערט זאָגען אין חדר. איין חסרון האָט די קאנאפע געהאַט, און דער דאָזיגער חסרון איז געווען א מעלה, דהיינו: אז מע האָט זיך אויף איהר אנידערגעזעצט, האָט מען נישט געקאָנט אויפשטעהן, מחמת זי איז געשטאנען אביסעל בארג־אראָפּ, פון איין זייט משופע'דיג און אין מיטען מיט א גרוב; איז אָבער געווען די מעלה, וואָס קיינער האָט נישט געוואָלט זיך זעצען אויף איהר, האָט מען זי אוועקגעשטעלט אין א ווינקעל, נעגעבען א „טשיסטע אמכטאוועקע".

אַט אויף דער קאַנאַפּע האָב איך געוואָרפֿען איין אויג. א סמי־טשיק האָב איך מיר צוגעגרייט נאָך פון לאַנג. איך האָב געהאַט א חבר שימעלי, יודעל דעם בעל־עגלה'ס, האָט ער מיר צוגעזאָגט עטליכע האָר פון'ם טאַטענ'ס פערד'ס ווידעל. און זשיוועצי אויף צו שמירען דעם סמיטשיק האָב איך אליין געהאַט. איך האָב פיינט געהאַט זיך פערלאָזען אויף נסים. איך האָב דאָס אויסגעביטען ביי מיינעם א חבר, מאיר־ליפּא־שרה'ס, אויף א שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמע'ס קרינעלינע, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויפ'ן בוידעם. פון'ם שטיקעל שטאָהל האָט נאָכדעם מאיר־ליפּא־שרה'ס געמאַכט זיך א מעסערעל, פון ביידע זייטען גוט אָנגעשאַרפט. האָב איך אפילו חשק געהאַט זיך אָפּביימען מיט איהם צוריק, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט זיך צעשריגען:

— א חכם א איד! וואָס זאָגט איהר אויף זיין טאַטען? איך האָרעווע אָפּ דריי נעכט, איך שאַרף און שאַרף און צעשנייד זיך אַלע פינגער שאַרפענדיג, — קומט ער איצטער צו געהן און וויל זיך אָפּביימען צוריק!

— קוק איהם אָן אביסעל! — זאָג איך. — נו, דאַרף מען ניט! א טהייערע מציאה א שטיקעל שטאָהל! קאַרג שטאָהל וואַלגערט זיך ביי אונז אויפ'ן בוידעם? עס וועט האַפּען אויף קינדער און קינדס־קינדער!

הכלל, איך האָב געהאַט אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף. עס איז געבליבען נאָר איין אַרבייט: קאַלופּען דאָס „טענענהאַלץ" פון דער קאַנאַפּע. איך האָב אויסגעקליבען דערויף זעהר א וואוילע צייט: בשעת די מאַמע איז געוועזען אין קלייט און דער טאַטע האָט זיך נאָכ'ן עסען צוגעלעגט דרימלען. האָב איך זיך פערקלויבען אין ווינקעל אריין מיט א צוויאַק און האָב זיך גענומען צו דער אַרבייט גאַנץ געשמאַק. האָט דער טאַטע דערהערט דורכ'ן שלאָף, ווי עמי־צער באַברעט זיך, האָט ער פריהער געמיינט, אפּנים, אז ס'איז מייז אין שטוב, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייען פון דאָרטען: קיש! קיש! איך בין געבליבען א געשטאָרבענער... דער טאַטע האָט זיך

איבערגעקעהרט אויף דער אנדערער זייט, און אז איך האב דער־הערט, אז ער חראפעט, האב איך זיך ווידער גענומען צו דער ארביים. פלוצים, איך טהו א קוק — דער טאטע שטעהט און קוקט אויף מיר מיט מאדנע אויגען. עס ווייזט אויס, אז תחילת האט ער בשום אופן ניט פערשטאנען וואס דאס איז. נאכדעם, אז ער האט דערזעהען די צעקארדאשעטע קאנאפע, האט ער מיך ארויס־געצויגען פון דארטען פאר׳ן אויהער און האט מיך אזוי געשלאגען, אז מע האט מיך בעדארפט מינטערען, פשוט אפגיסען מיט קאלט וואסער.

— נאט איז מיט דיר! וואס האסט דו געטהאן מיט׳ן קינד?— האט די מאמע געוויינט מיט טרערען אויף די אויגען.

— דער קדיש דיינער! ער וועט מיך ארייגטרייבען א לעבע־דינען אין דער ערד אריין! — זאגט דער טאטע, בלאס ווי די וואנד, חאפט זיך פאר׳ן הארצען און פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט.

— וואס זשע דארף מען זיך אזוי אפעסען דאס הארץ? — זאגט צו איהם די מאמע. — ביזט אזוי אויך א קראנקער! טהו א קוק וואס פאר א פנים דו האסט. אזא יאהר אויף מיינע שונאים!

ג.

דער חשק צו שפיעלען אויפ׳ן פיעדעל איז געוואכסען מיט מיר אינאיינעם. וואס עלטער איך בין געווארען, איז דער חשק געווארען נאך גרעסער. און, ווי אויף־צו־להכעים, האב איך בעדארפט אלע טאג הארכען כלי־זמר. פונקט אויפ׳ן מיטען וועג, צווישען דער היים און צווישען חדר, איז געשטאנען א קליין שטיבעל, מיט ערד געדעקט. פלעגט זיך פון דארטען תמיד הערען פערשיעדענע קולות און געזאננען פון אלערליי כלים, און מעהרסטענטייל — קולות פון א פיעדעל. דארטען איז געזעסען א כלי־זמר, נפתלצי בעזבאראדקע, א איד מיט איין אונטערגעהאקטער קאפאטע, מיט אונטערגעבוינע־נע פאות און מיט א געפרעסטען קאלנער. א נאז האט ער געהאט א היבשע, אויסגעזעהען ווי א צוגעקלעפטע, ליפען גראבע, ציינער

שוואַרצע, דאָס פּנים געשטופּעלט און אָהן אַ סימן פון אַ באָרד. און דערפאַר טאַקי האָט מען איהם גערופען „בעזבאָראָדקע“. אַ ווייב האָט ער געהאַט אַ מאַשינע. האָט מען זי גערופען „די מוטער חוה“. און קינדער איז ביי זיי געווען אַ טוץ אָנדערהאַלבען. אויב נישט מעהר. אָפּגעריסענע. האַלבנאַקעטע און באָרוויסע. און אַלע. פון'ם גרעסטען ביז'ן קלענסטען. האָבען זיי געשפּיעלט. דער אויפ'ן פּיע־דעל. דער אויף דער „אַלט“, דער אויפ'ן באַס. דער אויפ'ן טרומייט. דער אויפ'ן פליים. דער אויפ'ן פאַגאָט. דער אויף דער האַרפע. דער אויפ'ן צימבעל. דער אויף דער באַלאַלייקע. דער אויפ'ן פּויק. דער אויף די טאַצען. צווישען זיי זענען געווען אויך אַזעלכע. וואָס האָבען געקאָנט אויספייפען דעם גרעסטען ניגון מיט די ליפּען. אויף די צייהן. אויף גלעזלעך אָדער אויף טעפּלעך. אויף שטיקלעך האָלץ. אָדער גאָר אויף די באַקען — שדים. רוחות און גאָר!

מיט'ן דאָזיגען געזינדעל האָב איך מיך בעקענט גאָר אומגע־ריכט. איך בין געשטאַנען איינמאָל ביי זיי אונטער'ן פענסטער, זיך אונטערגעהערט ווי זיי שפּיעלען. האָט איינער פון די עלטערע קינדער. פּיני דער פלייטיסט. אַ בחור פון אַ יאָהר פופצעהן. גאָר אַ באָרוויסער. מיך דערזעהען שטעהן, איז ער אַרויסגעגאַנגען צו מיר און פרעגט מיך. צי עס געפעלט מיר זייער שפּיעלען?

— הלואי — זאָג איך — וואָלט איך אין צעהן יאָהר אַרום אַזוי געשפּיעלט!

— קאָנסט דאָס אויספיהרען, — מאַכט ער צו מיר און גיט מיר אָנצוהערעניש. אַז פאַר צוויי קאַרבען אַ חודש וועט מיך דער טאַ־טע זיינער אויסלערנען שפּיעלען. און אויב איך וויל. וועט ע ר מיך לערנען. דער זוהן הייסט דאָס.

— אויף וואָס פאַר אַ אינסטרומענט — מאַכט ער — וואָלסט דו געוואָלט שפּיעלען? אויפ'ן פּיעדעל?

— אויפ'ן פּיעדעל.

— אויפ'ן פּיעדעל? — מאַכט ער. — קאָנסט צאָהלען דריט־האַלבען קערבלעך אַ חודש? צי דו ביזט אַזאַ כתרילים. ווי איך?

— קאָנען קאָן איך, — זאָג איך — נאָר וואָס דען? עס טאָר נישט וויסען דערפון נישט דער טאַטע, נישט די מאַמע, נישט דער רבי.

— חס וחלילה! — מאַכט ער. — ווער דאַרף דאָס גאָר אויס־פּויקען? אפשר נעפינט זיך ביי דיר אַ ציגאַר טימון, אָדער אַ פּאַ־פּיראָס? ניין? דו רויכערסט ניט? אנטלייה־זשע מיר אַ פּיטאַ־קעל, וועל איך מיר אַליין קויפען פּאַפּיראָסען. נאָר זאָלסט ניט זאָגען קיינעם, מחמת דער טאַטע טאָר נישט וויסען, אַז איך רויכער, און די מאַמע וועט נעוואָהר ווערען, אַז איך האָב געלט, וועט זי דאָס גלאַט צונעמען און קויפען ביינעל אויף אָנבייסען. קום אין שטוב אריין, וואָס וועלען מיר דאָ אויסשטעהן?

ד.

מיט גרויסע פּחדים, מיט אַ קלאַפּענדיג הארץ און מיט ציי־טערענדינע פינגער האָב איך אריבערגעשפּאַנט די שוועל פון'ם דאָ־זיגען קליינעם גן־עדן.

מיין נייער חבר פיני האָט מיך פאָרגעשטעלט פאַר'ן פאָטער:

— שלום נחום וועוויק'ס, אַ נגיד'ס אַ יונגעל, האָט חשק לער־נען אויפ'ן פּיעדעל.

נפתלצי בעזבאָראָדקע האָט אונטערגעבויגען די פּאות, צורעכט געמאַכט דעם קאָלנער, פערשפּילעט די קאַפּאָטע און פערבונדען מיט מיר אַ ברייטען שמועס מכח שפּיעלען בכלל און אויפ'ן פּיעדעל בפרט, געגעבען מיר צו פערשטעהן, אַז פּיעדעל איז די בעסטע און די שענסטע פון אַלע כלים, עלטערס און חשוב'ערס פון פּיעדעל איז שוין גאָר נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. אַ סימן האָב איך, פאַר וואָס עפּיס דערעזשירט תמיד די פּיעדעל, ניט דער טרומייט, אָדער די פליים? מחמת פּיעדעל — דאָס איז די מאַמע פון אַלע כלים.

אַזוי האָט מיר נפתלצי בעזבאָראָדקע געלייענט אַ גאַנצע לעק־ציע פון מוזיק, געמאַכט בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט דער

נאָז, — און איך בין געשטאַנען און געקוקט איהם אין מויל אריין, בעטראַכט די שוואַרצע צייהן זיינע און געשלונגען, ממש געשלונגען די ווערטער.

— פיעדעל, פאַרשטעהסט דו מיך, — זאָגט צו מיר ווייטער נפתלצי בעזבאָראָדקע און איז צופריערען, אפּנים, מיט דער לעק־ציע, — פיעדעל, פאַרשטעהסט דו מיך, איז אזא כלי, וואָס איז עלטער פון אַלע כלים. דער ערשטער פיעדלער אויף דער וועלט איז געווען תובל־קין, צי מתושלח. — איך געדענק שוין נישט אקוראַט. דו קעהרסט בעסער וויסען, דו לערענסט דאָך מסתמא אין חדר? דער אַנדערער פיעדלער איז געווען דוד־המלך. נאָך איינער, א דריטער, איז געווען, פאַגאַניני האָט ער געהייסען, אויך א איד; אַלע בעסטע פיעדלער אויף דער וועלט זענען געווען אידען. למשל, סטעמפּעניו, פּדהצור. פון זיך רעד איך נים. מע זאָגט, אז איך שפּיעל נים שלעכט אויפ'ן פיעדעל; נאָר ווי קום איך צו פאַגאַני־ני'ן? פאַגאַניני, זאָגט מען, האָט פאַרקויפט דעם אשמדאי די נשמה פאַר'ן פיעדעל. פאַגאַניני האָט פיינט געהאַט שפּיעלען פאַר גרוי־סע מענטשען, מלכותים און פּויבסטען, חאָטש מע פלעגט איהם אָפּ־גילטען. ער האָט בעסער ליעב געהאַט שפּיעלען פאַר אָרעמע לייט אין אַלע שענקלעך, אין אַלע דערפער, אָדער גאָר אין די וועלדער פאַר חיות און עופות. אָט וואָס פאַר א פיעדלער פאַגאַניני איז גע־ווען... עי, חברה־פלעצעל, צו די כלים!

אזוי האָט נפתלצי בעזבאָראָדקע אויסגערופען צו זיין קאָמאַנ־דע קינדער, וואָס זענען זיך צענויפגעקומען אַלע אין איין מינוט, גענומען זיך איטליכער צו זיין אינסטרומענט. נפתלצי אַליין איז אויפגעשטאַנען, א זעץ געטהאָן מיט'ן סמיק אין טיש אריין, גע־וואָרפען א שאַרפען קוק אויף איטליכען בעזונדער און אויף אַלע מיט א מאָל — און מע האָט א שפּיעל געטהאָן א קאָנצערט אויף אַלערליי אינסטרומענטען מיט אזא כח, אז איך בין שיער נים אומגעפאַלען פון די פיס. איטליכער האָט זיך געפּלייסט איבער־שרייען דעם אַנדערען, און מעהר פון אַלע האָט מיר פערשרינגען

איינער א קליינער, וואָס האָט געהייסען העמעלע, א טרוקען יונגע־לע מיט א נאָס נעזעלע און מיט בּאָרוויסע אָנגעדראָלענע פיסלעך. העמעלע האָט געשפּיעלט אויף א משונה־מאָדנע כלי, עפּיס א מין זאַק אַזעלכער, וואָס אז מע בלאָזט איהם אָן, לאָזט ער נאָכדעם אַרויס א משונה קול, א מאָדנעם קוויטש, ווי א קאַץ, בשעת מע טרעט איהר אָן אויפ'ן ווײדעל. העמעלע האָט מיט'ן בּאָרוויסען פיסעל אויסגעשלאָגען טאַקט, געקוקט די גאַנצע צייט אויף מיר מיט קליינע גנבה'שע אויגלעך און אונטערגעוואונקען, ווי איינער רעדט: „אָבער איאַ, איך בלאָז גוט?" נאָר מעהר פון אַלע האָט געאַרבּייט נפתלצי אַליין; ער האָט אי געשפּיעלט, אי געדערעזשירט, געאַר־בּייט מיט די הענד, מיט די פיס, מיט דער נאָז און מיט די אויגען און מיט'ן גאַנצען גוף, און טאָמער חלילה האָט עמיצער געמאַכט א פעהלער, האָט ער א קריץ געטהאָן מיט די צייהן און א זאָג גע־טהאָן מיט כעס:

— פאָרטאַ, פּאַרחוץ! פאָרטאַ — פאָרטיסימאָ!... טאַקט, ממזר! טאַקט!... איינס, צוויי, דריי! איינס, צוויי, דריי!...

ה.

אָפּגעמאַכט מיט נפתלצי בעזבּאָראָדקע פאַר דריי מאָל אין דער וואָך אָנדערהאַלבען שעה אין טאָג צוויי קערבלעך א חודש, בעט איך איהם נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, עס זאָל זיין בסוד־סודות — אָנים, בין איך א פערפאַלענער. ער גיט מיר זיין עהרענוואָרט, אז עס וועט נישט וויסען דערפון קיין פויגעל.

— מיר זענען אַזעלכע מענטשען, — זאָגט ער צו מיר מיט גדלות און מאַכט צו־רעכט דעם קאָלנער — וואָס קאַטאָרע קיין געלט האָבען מיר ניט, נאָר יושר און עהרליכקייט איז ביי אונז פאַרהאַן מעהר ווי ביי'ם גרעסטען גביר! אפשר געפינט זיך ביי דיר עט־ליכע גראָשענס?

איך חאַפּ אַרויס און גיב איהם אַ קערבעל. נפתּלצי נעמט דאָס צו ביי מיר, ווי אַ פּראָפעסאָר, מיט צוויי פינגער, רופט צו די מוטער חוה, קוקט אָן אַ זייט און מאַכט צו איהר:

— נאַ, קויף עפּים אָנבייסען!

די מוטער חוה נעמט־צו ביי איהם דאָס קערבעל שוין דוקא מיט ביידע הענד און מיט אַלע פינגער, בעטראַכט דאָס דוקא פון אַלע זייטען און טהוט אַ פרעג דעם מאַן, וואָס זאָל זי קויפען?

— וואָס דו ווילסט. — ענטפערט ער איהר כלומר'שט קאַלט־בלוטיג. — קויף בולקעס עטליכע, הערינג אַ צוויי־דריי, און דאַרע קישקע, און אַ ציבעלע פּאַרגעס ניט, עסיג און בוימעל, נו, און אַ גלעזעל בראָנפען דאַרטען...

אַז די דאָזיגע אַלע זאַכען זענען בעשאַפען געוואָרען אויפ'ן טיש, איז דער עולם אָנגעפאַלען דערויף מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי נאָך אַ תענית. עס האָט אַזש מיך אָנגענומען אַ יצר־הרע, און אַז מע האָט מיך געבעטען, איך זאָל גערהן צום טיש, האָב איך מיך נישט געקאָנט אָפּזאָגען, און איך געדענק נישט די צייט, ווען איך זאָל אַזוי הנאה האָבען פונ'ם עסען, ווי איך האָב הנאה געהאַט פון דער דאָזיגער סעודה.

נאָך דער סעודה האָט בעזבאָראָדקע אַ וואונק געטהאָן צו דער קאַמאַנדע, מע זאָל זיך נעמען צו די כלים, און מע האָט מיך מכבד געווען ווידער אַ מאָל מיט אַ זאַך, „זיין אייגענע קאָמפּאָזיציע". די דאָזיגע „קאָמפּאָזיציע" האָבען זיי געשפּיעלט מיט אַזאַ רעש, אַז עס האָט מיר פערטורקעט די אויהערען און פערטומעלט דעם קאָפּ — און איך בין אוועק פון דאָרטען אַ שכור'ער פון נפתּלצי בעזבאָראָדקע'ס „קאָמפּאָזיציע". אַ גאַנצען טאָג אין חדר האָט זיך מיר געדרעהט דער רבי מיט די תּלמידים מיט די ספרים, און אין די אויהערען האָט מיר ניט אויפגעהערט צו קלינגען די קאָמפּאָ־זיציע". ביינאַכט איז מיר געקומען צום חלום פּאַגאַניני, רייטענ־דיג אויפ'ן אשמדאי, און האָט מיר דערלאַנגט מיט'ן פידעל איבער'ן קאָפּ. — איך האָב זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ געשריי און מיט

א קאָפּוועהטיג און האָב אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער, ווי פון א זאַק. וואָס איך האָב גערעדט — ווייס איך ניט. נאָר מיין עלטערע שוועסטער פעסיל האָט מיר נאָכדעם דערצעהלט, אז איך האָב גע־רעדט פון היטץ, עס האָט זיך ניט געקלעפּט א וואָרט צו א וואָרט, עפּים ווילדע נעמען—„קאָמפּאָזיציע", פאַגאַניני"... און נאָך א זאַך האָט מיר די שוועסטער דערצעהלט, אז אין דער צייט, וואָס איך בין געלעגען שלאָף, איז מען א פּאָר מאָל געווען ביי אונז פון נפתלצי דעם כלי־זמר, עפּים א באַרוויס יונגעל, געוואָהר ווערען וואָס איך מאַך, האָט מען איהם דורכגעטריבען און פערזאָגט, ער זאָל זיך מעהר נישט דערוועגען קומען אהער...

— וואָס האָט געטהאָן ביי דיר דעם כלי־זמר'ס יונגעל? — פרעגט מיך מיין שוועסטער און מוטשעט מיך, איך זאָל איהר זאָ־גען. נאָר איך האַלט זיך איינס: איך ווייס נישט, כלעבען, איך ווייס נישט; פון וואַנען זאָל איך וויסען?

— וואָס פאַר א פּנים האָט דאָס? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — ביזט שוין, קיין עין־הרע, א בחור'על צו לייטען, מע רעדט דיר שוין שדוכים, און דו האָסט צו טהון מיט שענע חברים, באַרוויסע כלי־זמר'לעך! וואָס פאַר א מחותן ביזט דו מיט כלי־זמר? וואָס האָט דאָ געטהאָן ביי דיר נפתלצי דעם כלי־זמר'ס יונגעל?

— וואָסער נפתלצי? — זאָג איך און מאַך זיך תמ'עוואַטע.— וואָסער כלי־זמר?

— קוק איהם אָן, דעם תנא! — מישט זיך אריין דער טאַטע. — ער ווייסט נישט פון וואָס צו זאָגען! נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג! איך אין דיינע יאָהרען בין שוין לאַנג געווען א חתן, און ער שפּיעלט זיך נאָך מיט חברים! טהו זיך אָן און געה אין חדר אריין! טאָמער וועט דיך באַגעגענען הערשעל בעל־טאַקסע און וועט דיך א פרעג טהון, וואָס איז דיר געווען, זאָלסט דו זאָגען — קדחת. דו הערסט וואָס איך רעד צו דיר? קדחת!

איך הויב נישט אָן צו פערשטעהן: וואָס פאַר א מחותן איז דאָ הערשעל בעל־טאַקסע? און צוליעב וואָס בעדאַרף איך איהם

זאָגען קרחת ?... אין עטליכע וואָכען ארום איז מיר פערענטפערט געוואָרען די קשיא.

ג.

הערשעל בעל טאַקסע (אזוי האָט מען איהם גערופען דערפאַר, וואָס ער און דער טאַטע און דער זיידע זייער האָבען פון תמיד אָן געהאַלטען די טאַקסע, ס'איז שוין געווען ביי זיי א חזקה) איז געווען א יונגערמאַן מיט א קיילעכיג בייכעל, מיט א רויט בערדעל, מיט נאַסע אויגעלעך און מיט א ברייטען ווייסען שטערן — א סימן פון א קאָפּמענש. ער האָט טאַקי געשמ'ט אין שטעדטעל פאַר א וואוילען יונגענמאַן א משכיל, א מושלם, א שענעם בעל תנ"ך און א שענעם שרייבער, דאָס הייסט, ער האָט געהאַט א שען הענטעל. מע האָט זיך אמאָל מיט זיינע כתבים, זאָגט מען, ארומגעטראָגען און ארומגעפיהרט איבער דער וועלט. און דערצו האָט ער געהאַט געלד און איין טעכטערעל, א בת יחידה, א מיידעל מיט רויטע הערעלעך און מיט נאַסע אויגעלעך, צוויי טראָפּען וואסער הערשעל בעל־טאַקסע. געהייסען האָט זי אסתר, און גערופען האָט מען זי פערצויגען — „פלעסטערעל". געווען איז זי ציטעריג און איידעל, מורא געהאַט פאַר אונז, חדר־יונגלעך, ווי פאַר'ן מלאך־המות, וואָרום מיר האָבען איהר דעקומשעט, פלעגען זיך רייצען מיט איהר און זינגען לידלעך:

אסתר'על !
פלעסטערעל !
פאַר וואָס האָסט דו ניט
קיין — שוועסטערעל ?

ראַכט זיך, וואָס ליגט אזעלכס אין די דאָזיגע ווערטער ? איא, גאָרנישט ? פון דעסטוועגען פלעגט פלעסטערעל, אז זי האָט דערהערט די דאָזיגע ווערטער, פערשטעלען זיך די אויהערען און אנטלויפען מיט א געוויין, בעהאַלטען זיך בחדרי־חדרים, מורא האָבען ארויסגעהן עטליכע טעג אויף דער גאַס.

נאָר דאָס איז געווען אמאָל, בשעת זי איז נאָך געווען א קינד. אצינד איז זי שוין געוואָרען א מיידעל צו לייטען, פערפלאָכטען זיך א רויט צעפּעל און געגאַנגען אָנגעטהאָן, ווי א כלה, נ אָ ך ד ע ר ל ע צ ט ע ר מ אָ ד ע. מיין מאַמע האָט פון איהר שטארק געהאַלטען, פלעגט זיך נישט קאָנען אָפּלויבען פון איהר: „א שטילע טויב". אסתר׳על פלעגט אמאָל, שבת, אריינקומען צו מיין שוועסטער פעסיל, און אז זי האָט מיך דערזעהן, פלעגט זי ווערען נאָך רויטער, ווי זי איז געווען, און אראָפּלאָזען די אויגען. און מיין שוועסטער פעסיל פלעגט מיך בשעת־מעשה דוקא צורופען, עפּיס פרעגען, און קוקען אונז ביידען אין די אויגען אריין.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט אריין צו אונז אין חדר אריין דער טאטע מיינער מיט הערשעל בעל־טאקסע, און נאָך זיי שלעפּט זיך נאָך רב שלום־שכנא דער שדכן, א איד מיט זעכס פינגער, מיט א געגרייזעלטער שווארצער באָרד און א גרויסער אביון. דערזעהען אזעלכע געסט, חאַפּט אויף זיך דער רבי רב זרח די קאַפּאָטע מיט׳ן היטעל, און מחמת גרויס אימפּעט פערקאטשעט זיך איהם איין פּאה ארונטער, אויף יענער זייט אויהער, דאָס היטעל פערקניימשט זיך און עס שטעקט ארויס אונטען די יארמעלקע העכער האַלב, און עס הויבט איהם אָן פלאַמען א באַק. מע האָט געקאָנט ארויסזעהען, אז דאָ איז עפּיס נישט גלאַט, ובפרט, אז רב שלום־שכנא דער שדכן שוין פון א צייט, אז ער האָט אָנגעהויבען אריינקומען צו אונז אין חדר אריין עפּיס צו אָפּטליך, פלעגט אלע מאָל ארויסרופען דעם רבי׳ן אין הויז ארויס און דאָרט אוועקשטעהן מיט איהם עטליכע מינוט, סוד׳ען זיך און שושקען זיך, פאָכען בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט די פּלייצעס און אויסלאָזען מיט א זיפץ:

— טא, ממה־נפשך, אויך די אייגענע מעשה! איז דאָס באַשערט, וועט דאָס מסתמא זיין, וואָס קאָן מען וויסען וואָס?

ביי׳ם אריינקומען פון די געסט האָט דער רבי רב זרח נישט געוואוסט וואָס ער זאָל טהון, וואו ער זאָל זיי בעזעצען. האָט ער

געחאַפּט אַ קיכבענקעל, וואָס די רביצין זאָלט דערויף פליישׁ, און האָט זיך פריהער אַביסעל אָרומגעדרעהט מיט דעם עטליכע מאָל הין און צוריק איבער'ן גאַנצען חדר, און נאָכדעם האָט ער דאָס קוים אָוועקגעשטעלט און האָט זיך אַליין טאַקי אַנידערגעזעצט אויף דעם. ער איז אָבער באַלד אויפגעשפּרונגען, ווי איין אָפּגעבריהטער, שטאַרק צעמישט, און האָט זיך געחאַפּט ביי דער הינטערשטער קעשעני פון דער קאַפּאָטע, גלייך ווי ער וואָלט עפּיס פערלאָרען אַ מטמון מיט געלד.

— אָט איז אַ בענקעל, זעצט זיך! — מאַכט ער צו די געסט.

— נישקשה, זיצט, זיצט! — זאָגט צו איהם דער טאַטע. — מיר זענען אריינגעגאַנגען צו אייך, רב זרח, נאָר אויף איין מינוט; זיי וועלען פאַרהערען מיין יונגעל תנ"ך.

און דער טאַטע ווייזט אָן אויף הערשעל בעל־טאַקסע.

— אָך, מהכתיתי, פאַר וואָס נים? — מאַכט דער רבי רב זרח און חאַפּט אַ תנ"כ'על און טראָגט דאָס אונטער הערשעל דעם בעל־טאַקסע מיט אַזאַ פּנים, ווי איינער רעדט: „נאַ דיר און טהו וואָס דו ווילסט!"

הערשעל בעל־טאַקסע נעמט דאָס תנ"כ'על אין האַנד אריין, ווי אַ מענש, וואָס איז געניט אין דער סחורה, בויגט איין דאָס קעפּעל אויף אַ זיים, מאַכט־צו איין אויגעל, מישט און מישט און טראָגט מיר אונטער דעם ערשטען פּסוק פון „שיר־השירים".

— שיר השירים נאָר? — רופט זיך אָן דער רבי מיט אַ שמייכעלע, ווי איינער רעדט: קיין הארבערעס נישט געקאָנט געפינען?

— שיח השיחים — ענטפערט איהם הערשעל בעל־טאַקסע (ער קאָן נים אויסרעדען קיין רי"ש) — שיח השיחים איז נים אַזאַ גחינגע זאַך, ווי איהח מיינט; שיח השיחים דאַחף מען פאַחשטעהן.

— אוראי! — רופט זיך אָן רב שלום־שכנא מיט אַ געלעכטערעל.

דער רבי מהוט צו מיר אַ וואונק. איך געה־צו צום טיש, צעשאָקעל זיך און הויב אָן אויף אַ קול מיט זעהר אַ שענעם ניגון:

— שיר השירים — א געזאנג איבער אלע געזאנגען! אלע גע־זאנגען האט געזונגען א נביא, און דאס האט געזונגען א נביא בן נביא! אלע געזאנגען האט געזונגען א חכם, און דאס האט געזונגען א חכם בן חכם! אלע געזאנגען האט געזונגען א מלך, און דאס האט געזונגען א מלך בן מלך!

בשעת זינגען האב איך דערווייל געקוקט אויף מיינע פערהע־רערס און האב בעמערקט אויף איטליכענס פנים איין אנדער מינע. ביי'ם טאטען אויפ'ן פנים איז געווען אנגעצייכענט גדלות און פער־גענינגען. אויפ'ן רבינ'ס פנים איז געשטאנען מורא און פחד, טאָ־מער חלילה האב איך א טעות און מאך א פעהלער; זיינע ליפען האבען שטילערהייד נאכגערעדט מיט מיר איטליכס וואָרט. הער־שעל בעל־טאקסע איז געזעסען דעם קאָפ אביסעל אויף א זייט, דאס נעלע בערדעל אין מויל, איין אויגעל צוגעמאכט, דאס אנדערע האט געקוקט ארויף, אויף דער סטעלי, און צוגעהערט ווי א גרוי־סער, גרויסער מבין. רב שלום־שכנא דער שדכן האט די גאנצע צייט נישט אראפגעלאזט פון איהם קיין אויג. ער איז געזעסען מיט א האלבען גוף אריבערגעבויגען אויף צופריהער, האט מיר מיט־געהאָלפען שאָקלען זיך און האט זיך נישט געקאָנט איינהאלטען און האט מיך איבערגעשלאָגען אין מיטען מיט איין אויסגעשריי, מיט א געלעכטער און מיט א הוסט אינאיינעם און א מאך מיט דעם צווייענדיגען פינגער:

— אז מע שמועסט, אז ער יכול'ט — יכול'ט ער!

אין עטליכע טעג ארום האט מען געבראכען טעלער, און איך בין געוואָרען צו מזל א חתן פאר הערשעל בעל־טאקסע'ס בת־יחיד'קעלע — פלעסטערעל.

ז.

אמאל מאכט זיך, א מענש וואכסט־אויס אין איין טאָג מעהר ווי איין אנדערער אין צעהן יאָהר. אז איך בין געוואָרען א חתן, האב איך מיט א מאל דערפיהלט, אז איך בין א „גרויסער". דאכט

זיך, דער איינענער וואָס פריהער, נאָר פאָרט נישט דער. פונ׳ם קלענסטען חבר ביז׳ן רבי׳ן רב זרח האָט מען אָנגעהויבען קוקען אויף מיר שוין מיט מעהר דרך־ארץ — פאָרט א חתן מיט א זייער. אויך דער טאַטע האָט שוין אויפגעהערט צו שרייען אויף מיר; פון פעטש שמועסט מען ניט: ווי אזוי נעמט מען דאָס א חתן מיט א גילדענעם זייגער און מע פאַטש איהם אויס? א חרפה פאַר לייטען און א בזיון פאַר זיך אליין! אמת, מע האָט אמאָל אָפּגע־שמיסען ביי אונז אין חדר א חתן אלי, דערפאַר וואָס מע האָט איהם געחאַפּט גלימשען זיך מיט אלע שקצים׳לעך אויפ׳ן אייז, — האָט טאַקי נאָכדעם געהאַט צו טהון דערמיט די גאַנצע שטאָדט. די כלה זיינע, אז זי איז געוואָהר געוואָרען פון אזא סקאַנדאַל, האָט זי אזוי לאַנג געוויינט, ביז מע האָט אָפּגעשיקט דעם חתן די תנאים, און דער חתן, אלי הייסט דאָס, האָט זיך פאַר הארצוועהטיג און פאַר בזיון געוואָלט אריינוואַרפען אין טייך אריין, איז געווען פערפרוי־רען דאָס וואַסער...

כמעט אזא איין אומגליק האָט זיך געטראָפען מיט מיר, נאָר נישט איבער שמיץ, און נישט איבער׳ן גלימשען זיך אויפ׳ן אייז, נאָר איבער א פיערדעל.

אָט אזוי איז געווען די מעשה:

ביי אונז אין וויינשענק האָבען מיר געהאַט איין אָפּטען גאַסט. ט ש ע ט ש ע ק דעם קאַפּעלמייסטער, וואָס מיר פלעגען איהם רופען: „פּאַן פּולקאָווניק“. דאָס איז געווען א געזונדער יונג, א הויכער, מיט א גרויסער קיילעכיגער באָרד און מורא׳דיגע ברעמען. גערעדט האָט ער אויף א מאָדנע געמישט לשון, וואָס איז בעשטאַנען פון עטליכע שפּראַכען. בשעת רעדען האָט ער געמאַכט מיט די ברעמען ארויף און אראָפּ; אז ער האָט אראָפּגעלאָזט די ברעמען, איז דאָס פּנים געווען שוואַרץ ווי די נאַכט, און אז ער האָט זיי אויפגעהויבען — איז דאָס געווען קלאָר ווי דער טאָג. וואָרום עס האָבען זיך געפונען אונטער די דאָזיגע געדיכטע ברעמען א פּאָר העלבלויע, גוטע, שמייכלענדיגע אויגען. געטראָגען האָט ער א מונ־

דיר מיט גאָלדענע קנעפּ. און דערפאַר טאַקי האָט ער ביי אונז גע־הייסען „פּאַן פּולקאָווניק“. ביי אונז אין ווײַנשענק איז ער גע־ווען זעהר איין אָפּטער גאַסט, נישט דערפאַר, ווייל ער איז געווען א שכור חלילה; נאָר מהאי טעמא, ווייל דער טאַטע מײַנער איז געווען א בריה אויף מאַכען פון ראָזינקעס דעם „בעסטען טהייערס־טען אונגערשען וויין“, וואָס טשעטשעק פלעגט אָנקוועלען, זיך נאָר נים קאָנען אָפּלויבען פון איהם. ער פלעגט ארויפלעגען אויף איהם זיין גרויסע מורא'דיגע האַנד און זאָגען צום טאַטען אויף זיין גע־מישטער שפּראַך:

— הערר קעלערמייסטער! או טעבי נאַילעפּשי אונגאַרוויין! נימאַ טאַקי ווינע אין בודאפּעשט! פּרערבאָהעם!*

צו מיר איז טשעטשעק תמיד געווען צוגעלאָזט, מיך גע־ליבט, וואָס איך לערען אין חדר, פלעגט מיך אָפּט פערהערען, פרעגען, ווער איז געווען אדאם? און ווער איז געווען איזאַק? און ווער איז געווען דזשאָזעף?

— יוסף? — פרעג איך איהם. — יוסף הצדיק?

— דזשאָזעף — זאָגט ער.

— יוסף — פערריכט איך איהם נאָך א מאָל.

— או נאַס דזשאָזעף, או וואַס יאָדזשעף. — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיר א קניפּ אין בעקעל. — דזשאָזעף — יאָרזשעף, יאָ־דזשעף — דזשאָזעף — ווסיסטקאָ יעדנע, גאַנץ עגאַל.

— קהי — הי — הי!...

איך בעהאַלט דאָס פּנים אין קולאַק און לאַך מיך גוט אויס.

נאָר פון זינט איך בין א חתן געוואָרען האָט טשעטשעק אויך אויפגעהערט זיך בעגעהן מיט מיר ווי מיט א קונדס און האָט אָנגע־הויבען רעדען מיט מיר שוין ווי מיט א גלייכען, דערצעהלען מעשיות פון פאָלק און פון מוזיקאַנטען (דער „פּאַן פּולקאָווניק“ האָט גע־

---

* ביי דיר איז דער בעסטער אונגאַרישער וויין! נימאָ טאַ וויין אין בודאפּעשט! ביי גאָט!

האט נייען מאָס רעד, קיינער האָט אָבער קיין צייט ניט געהאַט איהם אויסהערען, א חוץ מיר). איינמאָל האָט ער זיך מיט מיר צעררעדט וועגען שפּיעלען. האָב איך איהם א פרעג געטהאָן:

— דער פאָן פולקאָווניק שפּיעלט אויף וואָסער אינסטרומענט?

— נאַ וגשיסטקיך אינסטרומענטו *. — מאַכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

— אויפ'ן פּיערעל אויך? — פרעג איך איהם, און ער בעקוקט מיט א מאָל אין מיינע אויגען א פּנים פון א מלאך.

— קום צו געהן א מאָל צו מיר, — מאַכט ער — וועל איך דיר שפּיעלען.

— ווען קאָן איך — זאָג איך — צו דיר קומען, פאַן פולקאָווניק, אַז ניט שבת? נאָר בתנאי, קיינער זאָל ניט וויסען. זאָגסט דו מיר צו?

— פּרעד באָהעם! — מאַכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

ח.

משעטשעק האָט געוואָהנט וויט־וויט הינטער דער שטאָדט, אין א קליין וויים שטיבעל, מיט קליינע פענסטערלעך, מיט געפארבטע לאָדען, מיט א גרינעם גאָרטען, וואָס האָבען ארויסגעקוקט פון דאָרטען מיט גרויס גדלות א סך הויכע געלע סאָנישניקעס, ווי עפּיס רעכטס, און האָבען אָנגעבויגען עטוואָס די קעפּלעך אויף א זייט, אביסעל געשאָקעלט זיך, און האָבען ווי גערופען מיך צו זיך: „אהער, צו אונז, בחור'על! דאָ איז גראָס, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פריש, דאָ איז ווארעם, דאָ איז גוט!"... און נאָך דעם עפּוש מיט דער היטץ מיט'ן שטויב, וואָס אין שטאָדט,

---

* אויף אַלע כלים.

און נאָך יענער ענגשאַפט מיט'ן געשריי, מיט'ן טור־מעל, וואָס אין חדר, גלוסט זיך טאַקי אהער, וואָרום דאָ איז גראָם, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פריש, דאָ איז ווארעם, דאָ איז גוט! עס גלוסט זיך לויפען, שפרינגען, שרייען, זינגען; אָדער גאָר א וואָרף טהון זיך אויף דער הוילער ערד, מיט'ן פנים אינ'ם גרינעם שמעקענדיגען גראָז אריין. נאָר. אוי וועה, נישט פאר אייך, אידישע קינדער! געלע סאָנישניקעס, גרינע קרויט, פרישע לופט, ריינע ערד, א לויטע־רער הימעל — האָט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז נישט אויף אייער מיסט געוואַכסען געוואָרען!...

בענעגענט האָט מיך א שווארצער קודלאַטער הונד מיט רויטע פייערינגע אויגען. ער איז אויף מיר אָנגעפאַלען מיט אזא רשעות, אז ס'איז מיר שיער די נשמה ארויסגעפאלען. א גליק, וואָס ער איז געווען צוגעבונדען אויף א שטריק. דערהערט מיין געשריי, איז טשעטשעק ארויסגעלאָפען אָהן א מונדיר און האָט אָנגעהויבען שטראָפען דעם הונד, ער זאָל אנשטומט ווערען — און ער איז אנשטומט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער מיך אָנגענומען פאר א האנד, צוגעפיהרט מיך גלייך צום שווארצען כלב, געזאָגט, איך זאָל גאָר קיין מורא ניט האָבען, ער וועט מיך ניט זאַמשעפּען; א סימן, זאָגט ער, איך זאָל איהם א גלעט טהון איבער די האָר. און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט ער מיין האנד און פיהרט מיט איהר אי־בער'ן הונד'ס פעל. רופט איהם אָן בשעת מעשה מיט עטליכע מאָדנע נעמען און זאָגט איהם גוטע ווערטער. דער שווארצער חברה־מאַן לאָזט אראָפּ דעם ווידעל, בויגט איין דעם קאָפּ, בעלעקט זיך מיט דער צונג און ווארפט אויף מיר א קוקעל מן הצד, ווי איי־נער רעדט: „דיין גליק, וואָס דער פריץ שטעהט דאָ, וואָלסט שוין אוועקגעגאַנגען פון דאַנען אָהן א האנד"... איבערגעלעבט די פחדים פונ'ם הונד און אריינגעגאנגען מיט'ן „פאַן פולקאָווניק" אין שטוב אריין, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען; אלע ווענד זענען פערהאנגען פון אויבען אראָפּ מיט ביקסען, און אויף דער ערד

ליגט א פעל מיט א קאָפּ פון א לייב אָדער א לעמפּערט מיט מורא'דיגע שאַרפע ציינער. מילא, דער לייב איז נאָך א האַלבע צרה — פאַרט א נע'פגר'טער; אָבער די ביקסען, די ביקסען?... ס'איז מיר נישט איינגעגאַנגען די פרישע פלאַמען מיט די שענע עפּעל, וואָס דער בעל־הבית האָט מיך מיט זיי מכבד געווען פון זיין איינענעם גאָרטען; מיינע אויגען האָבען נישט אויפגעהערט צו שפּרינגען פון איין וואַנד אויף דער אַנדערער. נאָך שפּעטער, אַז טשעטשעק האָט אַרויסגענומען פון א רויט שאַכטעל א פּיעדעלע, א קליינס, א קיילעכיגס, מיט א מאָדנע בייכעלע, האָט אַרויפגעלעגט אויף דעם די גרויסע צעשפּרייטע באָרד און די גרויסע געזונדע האַנד און האָט גענעבען דעם ערשטען פּיהר עטליכע מאָל היין און צוריק מיט'ן סמימשיק, און עס האָבען זיך גענעבען א גאָס די ערשטע עטליכע מעלאָדיען, האָב איך אין איין אויגענבליק פערגעסען דעם שווארצען כלב, מיט'ן שרעקליכען לייב, מיט די אַנגעלאָדענע ביקסען, — איך האָב נאָר געזעהען פאַר זיך טשעטשעק'ס גרויסע צעלאָזטע באָרד מיט זיינע נעדיכטע אַראָפּגעלאָזטע ברעמען, איך האָב נור געזעהען א קיילעכיג פּיעדעלע מיט א מאָדנע בייכעל, און פינגער, וואָס טאַנצען איבער די סטרונעס מיט אזא מהירות. וואָס א מענשענס שכל איז נאָר נים אימשטאַנד משיג צו זיין, וואו נעממט מען דאָס אזוי פיעל פינגער?

נאָכדעם איז פערשוואונדען געוואָרען טשעטשעק מיט זיין צעשפּרייטער באָרד, מיט זיינע געדיכטע ברעמען, מיט זיינע וואונדערליכע פינגער, און איך האָב שוין גיט געזעהען פאַר זיך גאָרנישט. איך האָב נאָר געהערט א זינגען, א קרעכצען, א וויינען, א חליפען, א רעדען, א ברומען — משונה מאָדנע קולות אזעלכע, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען נישט געהערט קיינמאָל! זיסע קולות, ווי האָניג, גלאַטע, ווי בוימעהל, האָבען זיך געגאָסען — געגאָסען גלייך אין הארצען אריין אָהן איין אויפהער, און מיין נשמה איז אוועק ווייט־ווייט פון דאַנען, אין איין אַנדער וועלט אריין, אין א גן־עדן פון סאַמע קולות, פון גאָלע געזאַנגען...

— הארבאטע חצעש? * — רופט זיך אָן צו מיר טשעמשעק, לעגט אוועק דאָס פיעדעלע און טהוט מיר א פּאטש אין פּלייצע.

איך האָב דערפיהלט, אז איך בין אראָפּגעפאלען פונ'ם זיבעצ־טען הימעל אראָפּ אויף דער ערד.

פון דעמאָלט אָן האָב איך אָנגעהויבען צו געהן אהער אלע שבת בייטאָג הערען טשעטשעק'ען שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל. איך פלעג שוין געהן גלייך, נישט מורא געהאט פאר קיינעם, און אפילו מיט'ן שווארצען כלב זענען מיר געוואָרען אזוי בעקאנט, אז ער האָט מיך דערזעהען, פלעגט ער דרעהען מיט'ן ווײדעל און זיך וועלען ווארפען אויף מיר, א לעק טהון די האנד. פלעג איך איהם נישט לאָזען: „לאָמיר בעסער זיין גוטע פריינד פון דער ווייטען!"

אין דער היים האָט נישט געוואוסט קיין פויגעל, וואו איך פערברענג דעם שבת — פאָרט א חתן! — און מע וואָלט נישט גע־וואוסט דערפון עד היום, עס זאָל זיך ניט געוועז טרעפען מיט מיר א נייער אומגליק, א גרויסער אומגליק, וואָס ווערד דאָ בעשריבען אינ'ם קאפּיטעל ט.

ט.

דאכט זיך, וועמען בעדארף עס אָנגעהען, למשל, אז א אידיש בחור'על געהט זיך שבת בייטאָג שפּאציערען אביסעל ווייטער, הינ־טער דער שטאָדט? צי ס'איז טאקי מעהר נישטאָ וואָס צו טהון, נאָר נאָכקוקען, אין זינען האָבען יענעם? וואָס העלפען אָבער די אלע טענות, אז עס ליגט שוין אזוי ביי אונז אין דער נאטור, ביי אידען הייסט דאָס, גוט צוקוקען זיך צו יענעם, אכטונג געבען, גע־פינען חסרונות און געבען עצות. למשל: צוגעהן צו א ווילד־פרעמדען, בשעת ער דאווענט, און צו־רעכט מאכען איהם דעם „של־ראש" פון די תפילין; אָדער אָפּשטעלען איהם בשעת ער לויפט און איז פערטראָגען, אז עס האָט זיך ביי איהם, דאכט זיך, פערקאטשעט א הויז; אָדער אָנווייזען יענעם מיט'ן פינגער,

---

* פיי ווילסט דו?

ער זאָל ניט וויסען וואָס איהר מיינט: צי די נאָז, צי די באָרד, צי וועלכע גוטע יאָהר? אָדער צונעמען ביי יענעם פון די הענד, בשעת יענער מוטשעט זיך און וויל עפּיס עפּענען, און זאָגען איהם: איהר קאָנט נישט, לאָזט מיך! אָדער אָפּשטעלען זיך, בשעת יענער בויעט א שטוב, און אויסזעצען איהם א חסרון, אז די סטעליע איז, דאכט זיך, צו הויך, די חדרים צו גראָם און די פענסטער אומגעלומפּערט ברייט, חאָטש נעם צעוואָרף די שטוב און שטעל זיך בויען נאָר איבער־א־נייעס!... אָט אזוי, הערט איהר, איז שוין ביי אונז איינגעפיהרט פון קדמונים, פון ששת ימי בראשית. מיר וועלען מיט אייך די וועלט נישט איבערמאכען, מיר זענען דאָס נאָר נישט מחויב...

נאָך אזא מין הקדמה וועט אייך שוין זיין רעכט, אז אפרים קלאָץ, א איד א ווילד־פרעמדער, וואָס האָט זיך אַנגעקעהרט מיט אונז א קנעפּעל, האָט נאָכגעקוקט נאָך מיר, נאָכגעשפּירט און אַנגעשמעקט וואוהין איך געה, און האָט מיר צונעשטעלט א בענקעלע, געשוואָרען, אז ער האָט אליין געזעהען מיך עסען טרפות ביי'ם „פּולקאָווניק" און רויכערען א פּאַפּיראָס אום שבת. ער זאָל אזוי זעהען, זאָגט ער, ביי זיך אלדאָס גוטס, אַניט זאָל ער נים דערלעבען, זאָגט ער, קומען אהין, וואוהין ער געהט, און אויב ער זאָגט א דבר־שקר אויף אָט אזוי פיעל, זאָל זיך איהם שטעלען, זאָגט ער, דאָס מויל אויף א זייט און עס זאָלען איהם ארוים ביידע אויגען!

— אָמן הלואי! — האָב איך געזאָגט און האָב געחאַפּט פונ'ם מאַטען א פרישען פּאַטש, איך זאָל נים זיין קיין עזות־פּנים... נאָר איך פערחאַפּ, אזוי דאכט זיך מיר, די לאָקשען פאר די פיש, איך האָב גאָר פערגעסען אייך דערצעהלען, ווער איז געווען אפרים קלאָץ, און וואָס איז ער געוועזן, און ווי אזוי איז געווען די מעשה.

אין עק שטאָדט, אויף יענער זייט בריק, איז געזעסען א איד אפרים קלאָץ. פאר וואָס האָט מען איהם גערופען קלאָץ? ער האָט אמאָל געהאַנדעלט מיט געהילץ. היינט האָנדעלט ער שוין נים —

איבער א מעשה, א בלבול, מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי איהם א פרעמדען קלאָץ מיט א פרעמדער קליימע, האָט ער געהאַט אויף זיך א פעקעל, א לאָדעניש, א שלעפעניש, קוים־קוים אויסגעדרעהט זיך פון טורמע. פון דעמאָלט אָן האָט ער אוועקגעוואָרפען אַלע מסחרים און האָט זיך גענומען צו שטאָדט־זאַכען, אריינקוקען אין קהל׳שע ענינים, צעך, טאַקסע, בית־המדרש... תחילת איז געווען נישט אַזוי גוט, ער האָט געהאַט בזיונות; נאָר וואָס ווייטער־ווייטער האָט ער זיך אריינגעדרעהט, איינגעגעסען אין די ביינער אריין, גענעבען אָנצוהערעניש, אַז ער ווייסט „וואו א טיר עפענט זיך“... און אפרים איז געוואָרען מיט דער צייט א פּאַרשוין א ניצליכער, א נויטיגער, וואָס מע קאָן זיך אָהן איהם ניט בעגעהן. אָט אַזוי חאַפּט זיך אריין א וואָרעם אין עפּעל אריין, בעט זיך אויס גאַנץ בּרייטליך, מאַכט זיך א ווייכען געלעגער און ווערד דאָרט א היימישער, א גאַנצער בעל־הבית.

געווען איז אפרים א נידעריטשקער, געהאַט קורצע פיסעלעך, קליינע הענטעלעך, רויטע בעקעלעך, און א געגנעל א ניכּס, מיט א מענצעל און מיט א דרעה מיט׳ן קעפּעלע; גערעדט האָט ער ניך, מיט א קוויטשעל, און געלאַכט האָט ער מיט א דריבנע געלעכטע־רעל, ווי מע שיט ארבעסלעך. אָנקוקען האָב איך איהם נישט גע־קאָנט — איך ווייס ניט פאַר וואָס. אַלע שבת בייטאָג, ווען איך בין געגאַנגען צו טשעטשעק׳ען, אָדער פון טשעטשעק׳ען, פלעג איך איהם בעגעגענען אויפ׳ן בריק געהן שפּאַצירען אין א לאַנגען גע־לאַטעטען שבת׳דיגען לעטניק אָהן די אַרבעל. ער איז געגאַנגען, די הענד פערלעגט אהינטער, און אונטערגעזוונגען אויף זעהר א דין קול׳כעל, און דער לאַנגער לעטניק האָט איהם אונטערגעפּאַטשט פון הינטען אין די פּיאַטעס.

— גוט שבת! — זאָג איך איחם.

— גוט שבת! — מאַכט ער. — וואוהין געהט דאָס א יונ־געל?

— גלאַט אַזוי — זאָג איך — אויפ׳ן שפּאַציער.

— אויפ'ן שפּאַציער? איינער אַליין? — מאַכט ער און קוקט מיר אין די אויגען אַריין מיט אַזאַ מין שמייכעלע, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואָס מיינט ער דערמיט: צי ס'איז אַ גרויס בריה'שאַפט, וואָס איך שטעל זיך איין גיין איינער אַליין, צי ס'איז אַ חכמה, צי אַ נאַרישקייט?...

י.

איינמאָל, גענאַנגען צו טשעטשעק'ען, האָב איך בעמערקט, אַז אפרים קלאָץ קוקט מיר עפּיס זעהר שטאַרק נאָך; האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן בריק און נעקוקט אין וואַסער אַריין. האָט זיך אפרים אויך אָפּגעשטעלט און אויך געקוקט אין וואַסער אַריין. האָב איך זיך געלאָזט געהן צוריק — ער געהט אויך. האָב איך מיך געלאָזט געהן ווידער אַהין — ער אויך. נאָכדעם איז ער פערפאַלען געוואָרען. שפּעטער, געזעסען מיט טשעטשעק'ען ביי'ם טיש און געטרונקען טיי, האָבען מיר דערהערט דעם שוואַרצען כלב בילען אויף עמיצען זעהר שטאַרק און רייסען זיך פון דער שטריק. אַ קוק געטהאָן אין פענסטער, האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך זעה עפּיס אַ נידערינגס, אַ שוואַרצינגס, מיט קליינע פיסע־לעך, לויפט־לויפט און ווערד פערשוואונדען. נאָכ'ן געננעל וואָלט איך געמעגט שווערען, אַז ס'איז אפרים קלאָץ.

כך הוה. איך בין געקומען שבת־צו־נאַכטס אַהיים, שוין נאָך הבדלה, מיט אַ פערפלאָמט פנים, און האָב געטראָפען אפרים'ען זיצען ביי'ם טיש. ער האָט עפּיס זעהר שטאַרק גערעדט און גע־לאַכט מיט זיין מאָדנעם געלעכטערעל. דערזעהען מיך, איז ער אַנשווינען געוואָרען און געקלאַפּט מיט די קורצע פינגערלעך אי־בער'ן טיש. אַקעגען איהם איז געזעסען דער טאַטע, טוידט ווי די וואַנד, און האָט זיך געדרעהט די באָרד, געריסען די האָר איינ־ציגווייז — אַ סימן, אַז ער איז אין כעס.

— פון וואַנען געהסט דו דאָס? — פרעגט מיך דער טאַטע און קוקט אויף אפרים'ען.

— פון וואנען — זאָג איך — זאָל איך געהן?
— איך ווייס — זאָגט ער — פון וואנען? זאָג דו פון וואנען, דו ווייסט בעסער.
— פון בית־המדרש — זאָג איך.
— און וואו — זאָגט ער — ביזט דו געוועזן א גאנצען טאָג?
— וואו — זאָג איך — זאָל איך זיין?
— איך ווייס — זאָגט ער — וואו? זאָג דו וואו, דו ווייסט בעסער.
— אין בית־המדרש — זאָג איך.
— וואָס האָסט דו געטהאָן — זאָגט ער — אין בית־המדרש?
— וואָס זאָל איך טהון — זאָג איך — אין בית־המדרש?
— איך ווייס — זאָגט ער — וואָס דו זאָלסט טהון?
— איך האָב געלערנט — זאָג איך.
— וואָס האָסט דו — זאָגט ער — געלערענט?
— וואָס זאָל איך לערנען? — זאָג איך.
— איך ווייס — זאָגט ער — וואָס דו זאָלסט לערנען?
— גמרא — זאָג איך — האָב איך געלערענט.
— וואָסער גמרא — זאָגט ער — האָסט דו געלערענט?
— וואָסער גמרא — זאָג איך — זאָל איך לערנען?
— איך ווייס — זאָגט ער — וואָסער גמרא זאָלסט דו לער־נען?
— די גמרא „שבת“ — זאָג איך — האָב איך געלערענט.

דאָ האָט זיך אפרים קלאָץ צעלאכט מיט זיין דריבנע געלעכ־טערעל, און מעהר האָט שוין, אפנים, דער טאַטע נישט געקאָנט איבערטראָגען. ער האָט זיך אויפגעחאפּט פונ׳ם אָרט און האָט מיר אויפגעוואָרפען צוויי הילכעדיגע פלאַם־פייעריגע פעטש, עס זענען געפלויגען ביי מיר פונקען פון די אויגען. האָט דערהערט די מאַמע פונ׳ם אנדערען חדר, איז זי אריינגעלאָפען מיט א געשריי:

— נחום! נאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? א בחור א חתן, פאַר דער חתונה? באַרעכבען זיך, טאָמער חלילה ווערד גע־וואָהר דער מחותן?!

. . . .

די מאַמע איז געוועזען געראַכט. דער מחותן איז געוואָהר גע־וואָרען פון דער גאַנצער מעשה — אפרים האָט דאָס איהם אליין איבערגעגעבען, און האָט דערלעבט אָן איהם א נקמה, וואָרום זיי זענען תמיד געוועזען צווישען זיך אויף מעסער־שטעך.

* * *

אויף מאָרגען האָט מען מיר אָפּגעשיקט די תנאים מיט די כלה־מתנות, און איך בין געוואָרען אויס חתן. דאָס האָט דעם טאַ־טען אַזוי נעקרענקט, אַז ער איז פערשלאָפען געוואָרען, געלעגען צו בעט א היבשע צייט, מיך נישט געלאָזט פאַר די אויגען, נישט גע־וואָלט מיין פּנים אָנקוקען, וויפיעל די מאַמע האָט נישט גע'טענה'ט פאַר מיר, מיך געוואָלט פערענטפערען.

— דער בזיון! — האָט ער געזאָגט. — דער בזיון איז מיר ערגער פון אלץ!

— א שענע ריינע כפּרה! — האָט איהם די מאַמע אויסגע־רעדט דאָס האַרץ. — גאָט וועט מוזען צושיקען איין אַנדערען שדוך. וואָס זאָל מען טהון? זיך נעמען דאָס לעבען? מסתמא איז דאָס נים זיין זווג...

צווישען די, וואָס זענען געקומען מבקר חולה זיין דעם טאַטען, איז געוועזען אויך טשעטשעק דער קאַפּעלמייסטער.

דער טאַטע, אַז ער האָט איהם דערזעהען, האָט ער אויסגעטהאָן די יאַרמעלקע, זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעטעל, האָט איהם אויסגע־צויגען די דאַרע טרוקענע האַנד, א קוק געטהאָן איהם אין די אויגען אריין און א זאָג געטהאָן:

— אוי, פּאַן פּולקאָווניק! פּאַן פּולקאָווניק!...

מעהר האָט ער נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט, וואָרום עס האָבען איהם געשטיקט די טרערען און דער הוסט...

דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען האָב איך דערזעהען דעם טאַטען וויינען. עס האָט מיך אָנגענומען ביי'ם הארצען און עס האָט מיך פערקלעהמט ביי דער נשמה. איך בין געשטאַנען, גע־קוקט אין פענסטער און געשלונגען די טרערען. אין דער מינוט האָב איך באמת חרטה געהאַט אויף דער חתונה, וואָס איך האָב אָנגעארבייט. איך האָב מיך געשלאָגען על־חטא מיט'ן גאַנצען הארצען און האָב מיר גענעבען דאָס וואָרט, איך זאָל קיינמאָל, קיינמאָל נישט דער'רגז'ענען דעם טאַטען, קיינמאָל, קיינמאָל נישט אָנטהון איהם קיין יסורים, — אויס פיעדעל!

דער זייגער

אַ מעשה.

געשריבען אין יאָהר 1900.

דער זיי־גער

דער זייגער האָט אויסגעשלאָגען דרייצעהן...

מיינט נישט, אַז איך שפּאַס. איך דערצעהל אייך גאַנץ ערנסט אַ מעשה, וואָס האָט זיך פּערלאָפען אין כתרילעווקע, ביי אונז אין שטוב מאַקי, און וואָס איך אַליין בין דערביי געוועזען.

מיר האָבען געהאַט אַ זייגער, אַ וואַנדזייגער, איין אַלטען־אַלטען ירושה־זייגער פון דעם זיידען נאָך, וואָס דער זיידע האָט איהם געהאַט פונ׳ם עלטער־זיידען, עטליכע דורות כסדר, נאָך פון פאַר חמעלניצקי׳ס צייטען. איין עבירה, כלעבען, וואָס אַ זייגער איז ניט קיין לעבעדיגע זאַך, אַ שטומע צונג און קאָן נישט רעדען: ער וואָלט דאָס געהאַט צו דערצעהלען און צו דער־צעהלען!... אין שטאָדט האָט אונזער זייגער געהאַט אַ שם פאַר׳ן ערשטען זייגער, „רב נחום׳ס זייגער“. מענשען פלעגען קומען אָנ־שטעלען אויף איהם זייערע זייגערס, וואָרום זיין גאַנג איז געווען דער אמתע׳ר, ריכטיגער גאַנג. איהר קאָנט פערשטעהן, אז אפילו ר ב ל י י ב י ש ח ק ר ן, אַ איד אַ פילוסוף, וואָס איז געווען קלאָר אין „שקיעת־החמה“ פון דער זון אַליין און איז געווען קלאָר אין דעם לוח אויף אויסווענינג, — האָט ער אַליין געזאָגט (איך האָב דאָס געהערט פון זיין מויל), אַז אונזער זייגער איז... אפילו קענען זיין זייגערעל אַ גרויסע שמאַטע, נישט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע, נאָר ווערליג ס׳איז פאַרהאַן זייגערס, איז אונזער זייגער אַ זייגער... און אַז רב לייביש חקרן אַליין האָט געזאָגט, האָט מען

נעמענט שטעלען אויף זיינע רעד, ווארום רב לייביש האט זיך ניט נעפוילט אלע מיטוואך פארנאכט, בין מנחה למעריב, ארויפקלע־טערען פון אויבען אויף דער וויבערשער שוהל, אדער אויפ׳ן שפיץ־בארג, וואס נעבען אלטען בית־המדרש, און גוט נאכקוקען, חאפען די מינוט, ווען די זון זעצט זיך. אין איין האנד האט ער גהאל־טען זיין זייגערעל, אין דער אנדערער האנד — דעם לוח, און בשעת די זון האט זיך אראפגעלאזט אויף יענער זייט כתרילעיוקע, האט רב לייביש געמאכט צו זיך אליין: „געחאפט!‟ אפטליך פלעגט ער קומען צו אונז אויסגלייכען זיך מיט די זייגערס. אריינגעקומען צו אונז אהן א גוטען אבענד, האט ער נאר א קוק געטהאן אויף אונזער וואנדזייגער, אויף זיין זייגערעל און אויפ׳ן לוח, נאכדעם וויעדער א מאל אויף אונזער וואנדזייגער, אויף זיין זייגערעל און אויפ׳ן לוח, עטליכע מאל — און נישטא מיך.

נאר איין מאל האט זיך געטראפען, אז רב לייביש איז אריינ־געקומען צו אונז אויסגלייכען די זייגערס מיט׳ן לוח, האט ער גע־מאכט א גוואלד:

— נ־חום! גיכער! וואו ביזט דו?

דער טאטע, נישט טוירט נישט לעבעדיג, קומט צו לויפען.

— הא, וואס איז געשעהן, רב לייביש?

— רוצח, דו פרעגסט נאך? — מאכט צו איהם רב לייביש און טראגט איהם אונטער זיין זייגערעל גלייך אונטער דער נאז און טהוט איהם א ווייז אויף אונזער וואנדזייגער און שרייט אויס מיט אזא קול, ווי א מענש, וואס מע האט איהם אנגעטראטען סאמע אויפ׳ן קראנקען פינגער:

— נ־חום! וואס שוויינסט דו? סטיימש, ער לויפט דאך אויף אנדערהאלבען מינוט, אויף אנ־דערהאלבען מינוט! ווארף איהם ארויס!!! (דאס לעצטע ווארט קוועטשט ער שטארק, ווי פונ׳ם שמע־ישראל דעם „אחד‟).

דעם טאטען פערדריסט די מעשה. וואס הייסט, מע הייסט איהם ארויסווארפען דעם זייגער?!

— פון וואנען — זאָגט ער — איז געדרונגען, רב לייביש, אז מיין זייגער ל ו י פ ט אויף אַנדערהאלבען מינוט? טאָמער וואָלטען מיר געלערענט דעם איינענעם פשט פארקעהרט. אז אייער זייגערעל געהט א י י נ ג ע ה א ל ט ע ן אויף אַנדערהאלבען מי־נוט? א קשיה אויף א מעשה?

רב לייביש טהוט א קוק אויפ'ן טאַטען מיט אזעלכע אויגען, ווי אויף א מענשען, וואָס האָט נאַר־וואָס געזאָגט, אז עס קאָן גע־מאָהלט זיין דריי טאָג ראש־חדש, אָדער אז ס'איז מעגליך, אז שבעה־עשר־בתמוז זאָל פאלען אום ערב פסח, אָדער כרומה אזעלכע משונה־ווילדע געדאנקען, וואָס אז מע זאָל נאָר וועלען זיך צולאָזען צום הארצען, קאָן מען דעם שלאָג בעקומען!... רב לייביש ענט־פערט נישט דאָס אנדערע וואָרט. ער טהוט א טיעפען זיפץ, דרעהט זיך אוים אָהן א זיי־געזונד, טהוט א זעץ מיט דער טהיר און -- נישטאָ מיך! נאָר עס מאכט נישט אוים; רב לייביש'ען קען די גאנצע שטאָדט, אז ער איז זיך אַזאַ איד, וואָס איהם נע־פעלט נישט קיין זאך אויף דער וועלט. אויפ'ן בעסטען חזן וועט ער אייך זאָגען, אז ער איז א קאַטשאַן, א שייט־האָלץ, אויפ'ן קלינסטען מענשען — אז ער איז א בהמה בצורת פערד, אויפ'ן שענסטען שדוך, אז ס'איז קרום, ווי א קאָטשערע, און אויפ'ן גלייכסטען משל, אז עס קלעפט זיך, ווי איין ארבעס צום וואנד. אָט אזא איד איז זיך געוועזען רב לייביש חקרן. נאָר איך קעהר מיך אום צוריק צו אונזער זייגער. דאָס איז שוין געוועזען, זאָג איך אייך, איין מאָל א זייגער! זיין קלינגען האָט מען געהערט אין דער דריטער שטוב: באָם!... באָם!... באָם!... אויף זיין קלינגען האָט כמעט א האלבע שטאָדט געלעבט: אָפּגערעכט חצות, אויפגעשטאנען צו סליחות, פרייטאָג צו דער חלה, ערב שבת גע־בענשט ליכט, שבת־צרנאכטס אָנגעצונדען פייער, געזאָלצען פלייש וכדומה נאָך אזעלכע זאכען, וואָס זענען שייך צו אידישקייט. הכלל, אונזער זייגער איז געוועזען א שטאָדט־זייגער. ער האָט גע־באָך געדיענט זעהר, זעהר געטריי. ער האָט זיך קיינמאָל נישט

געפּרובט שטעלען אפילו אויף א מעת־לעת. ער האָט אויף זיין לע־בען נישט פּערזוכט דעם טעם, וואָס הייסט א זייגערמאַכער. דער טאַטע איז אליין געווען איבער איהם דער מייסטער. (ער האָט געהאַט א „ידיעה אינ׳ם שכל הזייגערמאַכעריי״). אלע ערב פּסח האָט ער איהם פּאַוואָלינקע אראָפּגענומען פון דער וואַנד, דורכגע־ריינינט די גערערעם מיט א פלעדערוויש, ארויסגענומען פון איג־ווייניג א פּאַק שפּינוועבס מיט גע׳ממית׳טע פליעגען, וואָס שפּינען האָבען אהינצו פערנאַרט, פערפּלאָנטעט און אָפּגעריסען די קעפּ־לעך, מיט טוידטע טאַראַקאַנעס און נעסטלעך, וואָס האָבען אליין פערבלאָנזעט אהין און געהאַט דאָרטען א מיתה משונה... אויס־גערייניגט און אויסגעפּוצט, האָט ער איהם אויפגעהאַנגען צוריק אויף דער וואַנד, און ער האָט געשיינט. דאָס הייסט, זיי האָבען ביידע געשיינט: דער זייגער האָט געשיינט דורך דעם, וואָס מע האָט איהם אויסגעצוואָגען און אויסגעפּוצט, און דער טאַטע האָט געשיינט, וואָס דער זייגער שיינט.

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען א מעשה. דאָס איז געווען איינמאָל אין א שענעם, נישט קיין חמאַרנעם טאָג, מיר זענען אלע געזעסען ביי׳ם טיש און געגעסען אָנבייסען. איטליכס מאָל, ווען דער זייגער האָט געשלאָגען, האָב איך ליעב געהאַט צו צעהלען, און דוקא אויף א קול:

— איינס... צוויי... דריי... זיבען... עלף.. צוועלף... דרייצעהן... אוי, דרייצעהן!!

— דרייצעהן? — רופט זיך אָן דער טאַטע און צעלאַכט זיך. — ביזט א שענער בעל־חשבון, קיין עין הרע ניט! האָסט אמאָל געהערט זייגער דרייצעהן?

— דרייצעהן, — זאָג איך — ווי ׳איך בין א איד, אז דריי־צעהן!

— דרייצעהן פּעטש וועסט דו פון מיר חאַפּען! — מאַכט דער טאַטע צו מיר מיט כעס. — זאָלסט דאָס אנדערע מאָל נישט אר־

בער'חזר'ען אזא נארישקייט. גוי, א זייגער קאן נישט שלאָגען קיין דרייצעהן!

— ווייסט וואָס איך וועל דיר דערצעהלען, נחום? — מישט זיך אריין די מאַמע אין מיטען. — איך האָב מורא, אז דאָס קינד איז נגרעכט. מיר דאַכט, אז איך האָב אויך איבערגעצעהלט דריי־צעהן!

— שוין! אָט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום טוב! — מאַכט דער טאַטע, און עס ווייזט אויס, אז ער אַליין פאַלט אויך אריין אין א שטיקעל ספק. נאָכ'ן עסען געהט ער צו צום זייגער, שטעלט זיך אויף א בענקעל, טהוט א פּאָרקע אינווענינ עפּיס א רעדעל, און דער זייגער הויבט אָן צו קלינגען. מיר אַלע זאַלבע־דריט צעהלען, שאָקלען־צו בשעת מעשה מיט'ן קאָפּ נאָך יעדען קלונג: „איינס... צוויי... דריי... זיעבען... נייען... צוועלף... דריי־צעהן"...

— דרייצעהן?! — זאָגט דער טאַטע און קוקט אויף אונז ביידען מיט אזעלכע אויגען, ווי ביי א מענשען, וואָס זאָל דערהע־רען פּלוצים, אז די וואַנד האָט בעקומען לשון און רעדט ווערטער. ער טהוט נאָך א מאָל א פּאָרקע דאָס רעדעל, און דער זייגער קלינגט ווידער א מאָל דרייצעהן! דער טאַטע קריכט אראָפּ פונ'ם בענקעל מיט א זיפץ, בלאַס ווי די וואַנד, און בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב, קוקט אויף דער סטעלי, קייעט די באָרד און רעדט צו זיך אַליין:

— געשלאָגען דרייצעהן... וואָס הייסט דאָס?... וואָס זאָל דאָס בעדייטען?.... ער זאָל זיין קאַלי, וואָלט ער זיך געשטעלט... אלא וואָס דען? מוז איך לערנען דעם פּשט און זאָגען: א שפּרי־זינקעלע?...

— דאַרפסט דו חקירה'ן „א שפּריזינקעלע?" — זאָגט איהם די מאַמע. — אמעהר, נעמט מען אראָפּ דעם זייגער און מע מאַכט איהם צו־רעכט. ביזט דאָך עפּיס א מייסטער!

— שאַ, אפשר ביזט דו אויך גערעכט? — ענטפערט איהר דער טאַטע און נעמט אראָפּ דעם זייגער און פּאַרעט זיך מיט איהם. ער שוויצט, האָרעוועט־אָפּ אַ גאַנצען טאָג און הענגט איהם אויף צוריק אויף זיין אָרט — דאַנקען גאָט, דער זייגער געהט ווי עס געהער צו זיין. און אַז עס קומט אַרום האַלבע נאַכט, שטעהען מיר שוין אַלע אַרום איהם און צעהלען אָפּ צוועלף. דער טאַטע קוועלט.

— האַ? קלינגט שוין ניט קיין דרייצעהן? אַז איך זאָג אַ „שפּריזינקעלע" — ווייס איך וואָס איך זאָג!

— איך זאָג שוין לאַנג, אַז דו ביזט אַ בריה. — מאַכט צו איהם די מאַמע. — איך פאַרשטעה נאָר ניט איין זאַך: לְמַאי חריפּעט ער? ער פּלעגט, דאַכט מיר, קיינמאָל נישט חריפּען, ווי ער חריפּעט.

— עס ווייזט זיך דיר אויס! — זאָגט דער טאַטע און הערט זיך צו, ווי דער זייגער חריפּעט בשעת עס קומט צום קלינגען. ווי איין אַלטער מאַן, איידער ער בעדאַרף זיך אויסהוסטען, מאַכט ער „חיל־חיל־חיל־טררררר"... און ערשט נאָכדעם: „באָם!... באָם!... באָם!"... און אפילו דער „באָם" אַליין איז שוין אויך נאָר נישט דער „באָם", וואָס פריהער; דער פריהערינגער „באָם" איז געווען אַ פרעהליכער „באָם", אַ לעבעדיגער, און איצט האָט זיך אריינגע'גנב'עט אין איהם עפּיס אַ מין אומעטיגקייט, אַ טרויעריגקייט, ווי אין דער שטימע פון איין אַלטען, אויסגעדיענ־טען חזן יום־כפור צו נעילה... וואָס ווייטער ווערד דאָס חריפּען גרעסער און דאָס קלינגען שטילער און אומעטיגער, און דער טאַטע ווערד מרה־שחורה'דיגער; מע זעהט, אַז עס קרענקט איהם, ער האָט דערפון שטילע יסורים, עס עקט זיך איהם דאָס חיות, און ער קאָן דערצו גאָר ניט העלפען. עס דאַכט זיך, אַז אָט־אָט וועט זיך דער זייגער גאָר אינגאַנצען אָנידערשטעלען. דער אומרוה הויבט־אָן צו מאַכען עפּיס מיאוסע תנועות, שיטערע נעננ. ער הוידעט זיך אין אַ זייט, פּערטשעפּעט זיך אַלע מאָל, ווי איין אַלטער מאַן,

וואָס סע שלעפּט זיך איהם נאָך אַ פוס. מע זעהט, אַז דער זייגער פּערקאַטשעט זיך אַ־ידערשטעלען אויף תמיד, אויף אייביג ! אַ גליק, וואָס דער טאַטע קוקט זיך אַרום בעצייטענס און פערשטעהט, אַז דער זייגער איז דאָ נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג ; שולדיג איז די וואָג — ווינציג וואָג ! און ער טשעפּעט־צו צו דער וואָג דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל (אַ משא פון אַ פּאָר פונט). דער זייגער נעהמט אוועק ווי אַ מזמור, און דער טאַטע ווערד פרעהליך, אַ נייער מענש !

נישט לאַנג געדויערט דאָס אָבער : דער זייגער הויבט ווידער אָן אונטערפוילען זיך, דער אומרוה הויבט ווידער אָן צו מאַכען משוגענע העויות : אַ הוידע אין איין זייט פּאַוואָלי, אין דער אַנדערער זייט גיך, מיט אַ קרעל — „קחי". עס קרעלט ביי דער נשמה, עס שלאָגט צום הארצען ! אַ גאָטס רחמנות צו זעהן, ווי דער זייגער נוסס׳ט. און דער טאַטע, אויף איהם קוקענדיג, צאַנקט, נעהמט־אוים פּאַר יסורים, ווערד אוים מענש.

ווי אַ גוטער דאָקטאָר אַ מומחה, וואָס איז זיך מפקיר פונ׳ם חולה וועגען, ווענדט־איין אַלע כוחות, טראַכט־צו וואו ס׳איז פּאַרהאַן אַ מיטעל אויף דער וועלט, כדי צו ראַטעווען דעם קראַנקען, נישט לאָזען איהם שטאַרבען, אַזוי האָט זיך דער טאַטע גענומען ראַטעווען דעם אַלטען זייגער מיט אַלע מעגליכקייטען.

— ווינציג וואָג, ווינציג חיות ! — זאָגט דער טאַטע און הענגט־אָן אויף דער וואָג אַלע מאָל נאָך און נאָך משא : פריהער איין אייזערנע סקאָוורעדע, נאָכדעם אַ קופּערנע קוואָרט, שפּעטער אַ פּרעסעל איין אייזערנס, אַ זעקעלע זאַמד, אַ פּאָר ציגעל, — דער זייגער ציהט דערפון אַלע מאָל פריש חיות און געהט, מיט צרות טאַקי, מיט אַנגסטען, נאָר ער געהט. ביז עס האָט זיך געטראָפען איינמאָל בייגאַכט אַ גרויסער אומגליק.

דאָס איז געווען אים ווינטער, פרייטאָג־צו־נאַכטס. מיר האָבען אָפּגעגעסען די שבת׳דיגע וועטשערע, די געשמאַקע געפּע־

פערטע פיש מיט חריין, די הייסע יויך מיט לאָקשען, דעם פּלוי־מענצימעס, און אָפּגעבענשט, ווי עס געהער צו זיין. די שבת'דיגע בענשליכט האָבען נאָך געצאַנקט. די דיענסט האָט דערלאַנגט פונ'ם אויוועץ פרישע, ווארעמע, גוט אויסגעטריקענטע סעמעטש־קעס, און עס קומט אריין די מוהמע יענטע, אַ שוואַרצ'חנ'ווריג ווייבעל אָהן צייהן, וואָס דער מאַן האָט זי אַוועקגעוואָרפען און אַוועקגעלאָזט זיך קיין אַמעריקאַ שוין עטליכע יאָהר.

— גוט שבת! — זאָגט די מוהמע יענטע. — איך האָב גע־וואוסט, אַז ס'איז ביי אייך דאָ פרישע סעמעטשקעס; דער חסרון, וואָס ס'איז נישטאָ מיט וואָס צו קנאַקען, נישט מעהר זאָל מיין שלים־מזל לעבען, וויפיעל איך האָב צייהן אין מויל... ווי געפעלט דיר, מלכה, די היינטיגע פיש, וואָס ס'האָט זיך אָפּגעטהאָן ביי זיי? איך פרעג איהם, מנשה דעם פּיליער, וואָס אַזאַ יקרות אויף אייך? שפּרינגט אונטער שרה־פּערעל די נגידית: „גיט מיר ני־כער, גיט מיר, ווענט מיר אָפּ אָט דאָס העכטעל!" „וואָס אַזאַ היטץ אויף אייך, זאָג איך, גאָט איז מיט אייך, דער טייך ברענט נים, און מנשה וועט צוריק די פיש נישט פיהרען; ביי די נגידים, זאָג איך, איז, אַפּנים, געלט וואָלוועל און שכל טהייער?"... געהט זי דאָך מסתמא און עפענט אויף מיר אַ מויל: „קבצנים, זאָגט זי, האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון... איין אָרעמאַן, זאָגט זי, טאָר זיך נישט גלוסטען"... וואָס זאָגסטו דו אויף אַזאַ הולטייקע? לאַנג איז זי געשטאַנען מיידעלוויוז מיט איהר מאַמע אין מאַרק ביי'ם טישעל און פאַרקויפט סטיינגעלעך?... פּונקט אַזוי ווי פּעסיל־פּייסי־אברהם'ס נעמט זיך איבער מיט איהר טאָכטער, וואָס זי האָט זתונה געהאַט פאַר אַ גביר פון סטרישטש, זי גענומען ווי זי שטעהט און געהט... אידישע גליקען — מע זאָגט, זי ווערד פאַר־שוואַרצט, קיין עין הרע, אויף איהרע יאָהר און טעג, קאָן נישט הויזען מיט די קינדער... וואָס זשע, ס'איז גוט צו זיין אַ שטיפ־מאַמע? מע זאָל גאָר באַהיט ווערען! אָט נעמט חוה'לען — דאַכט זיך, וואָס האָט מען צו איהר? זאָלט איהר זעהן, וואָס זי האָט פון

שטיפקינדער! טאָג ווי נאַכט חערט מען קולות. מע שטעלט זיך פייגען, פּיטש־פּאַטש, דריי שלייערס אַ גראָשען...

די ליכט הויבען אָן אויסגעהן. דער שאָטען אויף די ווענד קלעטערט, דראַפּעט זיך העכער און העכער. די סעמעטשקעס טריש־טשען, דער עולם שמועסט, דערצעהלט מעשיות, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אריין, איינע צו דער אַנדערער געהער זיך ניט אָן. נאָר מעהר פון אַלע רעדט די מוהמע יענטע.

— שאַ! — רופט זיך אָן די מוהמע יענטע. — לְמאַי אַט האָט זיך נים לאַנג געטראָפען נאָך אַ שענערע מעשה? ניט ווייט פון יאַמ־פּעלע, אַ ווערסט דריי, זענען גזלנים באַפאַלען אַ אידישע קרעטשמע, אויסגעקוילעט אַ גאַנצע שטוב מיט מענטשען, אַ פּיצעלע קינד אין וויעגעלע אויך געקוילעט, איבערגעלאָזט נור איין דיענסטמיידעל, וואָס איז געשלאָפען אין קעך אויפ׳ן אויוון; זי האָט דערהערט, מע שרייט, איז זי אַראָפּגעשפּרונגען, דאָס דיענסטמיידעל, פונ׳ם אויוון, זי טהוט אַ קוק דורך דער שפּאַרינע פון דער טהיר, זעהט זי, דאָס דיענסטמיידעל, עס ליגט אויף דער ערד דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע געקוילעטע, און בלוט אַ גאַנצער טייך. איז זי זיך מיישב, דאָס דיענסטמיידעל, און שפּרינגט ארוים דורך אַ פענס־טער, און לויפט אַוועק גלייך אין שטאָדט אריין מיט אַ גוואַלד: „אידישע קינדער, ראַטעוועט, גוואַלד, גוואַלד, גוואַלד!!!"...

פּלוצים, אַזוי ווי די מוהמע יענטע גוואַלדעוועט דאָ, הערען מיר: טרדראַך — טאַרראַראַך — באָם — באָם — דזין — דזין — באָם!... פערטיעפט אין דער מעשה, האָבען מיר נאָר געמיינט, אַז גזלנים זענען אָנגעפאַלען אויף אונזער שטוב און האָבען אויסגעשאָסען פון צעהן הארמאַטען, אָדער ס׳איז איינגעפאַלען דער דאַך, אָדער ס׳איז ערד־ציטערניש, אָדער אַזוי עפּיס איין אומגליק איז געשעהן. מיר האָבען זיך נישט געקאָנט ריהרען פון די ערטער. אַ מינוט האָבען מיר גע־קוקט איינס אויף דאָס אַנדערע אָהן ווערטער, און אַלע מיט אַ מאָל האָבען מיר אָנגעהויבען צו שרייען: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!—

פון גרויס אימפעט חאפט מיך די מאמע ארום, קוועטשט מיך צו צום הארצען און שרייט:

— מיין קינד, מיר זאל זיין פאר דיר, וועה איז מיר!

— הא? וואס? וואס איז איהם? וואס איז געשעהן? — שריים דער מאמע.

— גאר נים, גאר נישט! שא! שא! — שרייט די מוהמע יענטע און מאכט מיט די הענד, און דאס דיענסטמיידעל לויפט אריין פון קיך א טוידטע.

— ווער שרייט דא? וואס איז? עס ברענט? וואו ברענט? וואו?

— ווער ברענט? וואס ברענט? ברענען זאלסט דו אויפ'ן פייער, דו מויד איינע, פארברענט און פאר'שרפ'עט זאלסט דו ווע־רען! — שרייט די מוהמע יענטע אויפ'ן דיענסטמיידעל. — אט איז זי אויך דא, טאמער איז קארג! נא דיר גאר סע ברענט! אין דער ערד אריין, צו אלדי שווארצע יאהר! האסט דו נעהערט איין אנ־טיק! וואס שרייט איהר, וועלכע גוטע יאהר? וואס גוואלדעוועט איהר? טפו אויף מיינע שונאים'ס קעפ! מע האט זיך דאס אביסעל איבערגעשראקען, טאמער ווייסט איהר וואס? פאר א קלאפ! נימא ווער ס'זאל לאכען! גאט איז מיט אייך, דאס איז דער זייגער, דער זייגער אראפגעפאלען, היינט ווייסט איהר שוין? מע האט אנגע־האנגען אויפ'ן זייגער פון כל מאמינים שהוא, דריי פוד משא, איז ער אראפגעפאלען. וואס איז דאס חדוש? להבדיל, א מענטש וואלט אויך נים בעסער געווען! האסט דו געהערט אביסעל!...

ערשט דעמאלט קומען מיר צו זיך. אויפגעשטאנען איינציגווייז פונ'ם טיש, געהען מיר צו צום זייגער און בעטראכטען איהם, ווי ער ליגט נעבאך מיט'ן פנים אראפ, א דער'הרג'עטער, א צעבראכע־נער, א צעשאטענער, א סקאליטשעטער אויף אייביג!

— אוים זייגער! — מאכט דער טאטע, טוידט ווי די וואנה, אראפגעלאזט דעם קאפ, ווי בשעת מע געהט־צו צו א מת, צו א בר־

מינן. ער ברעכט די הענד, און טרערן שטעהען איהם אין די אויגען. איך קוק אויפ'ן טאטען, עס גלוסט זיך מיר וויינען.

— שא, זעה נאר, וואס דארף מען זיך אזוי אפעסען דאס הארץ? — זאגט די מאמע. — מסתמא אזוי באשערט, אנגעצייכענט מן השמים, אז היינט, אין דער דאזיגער מינוט, באדארף זיין דער סוף זיינער, ווי להבדיל א מענטש, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד! א כפרה, ניט אים שבת דערמאנענדיג, פאר מיר, פאר דיר, פאר אונזערע קינדער, פאר אלע אונזערע ליעבע און געטרייע, און פאר כל ישראל, אמן סלה...

* * *

א גאנצע נאכט נאכדעם האבען זיך מיר געפלאנטעט זייגערס. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט: אונזער אלטער זייגער ליגט אויף דער ערד, אנגעטהאן אין ווייסע תכריכים. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט, אז דער זייגער לעבט, נאר אויפ'ן ארט פונ'ם אומרוה ווארפט זיך הין און צוריק א לאנגע צונג, א צונג פון א מענשען, און דער זייגער קלינגט ניט, נאר ער קרעכצט, און איטליכער קרעכץ נעמט ביי מיר צו א שטיק געזונד... און אויפ'ן ציפערבלאט, דארט וואו איך בין געוואהנט צו זעהן תמיד דעם 12, דערזעה איך מיט א מאל א ציפער 13, טאקי דרייצעהן — איהר מעגט מיר גלויבען אויף נאמנות!...

ראבטשיק

* אידישער הונד.

געשריבען אין יאהר 1901.

ראַבטשיק

(אַ אידישער הונד).

א.

ראַבטשיק איז געווען אַ הונד אַ ווייסער מיט פלעקען, נישט קיין גרויסער, אַ מיטעלמעסיגער, אַ שטילער, נישט קיין אָנחאַפּער. ער האָט פיינט געהאַט, ווי אַנדערע, אָנפאַלען אויף יענעם פון הינ־טען, אָפּרייסען אַ פּאָלע אָדער אַ ביס טהון אין דער ליטקע. ער איז געווען צופריערען אַבי יענער זאָל איהם ניט טשעפּען. אדרבה, איהם האָט דעקוטשעט יעדער, וועער עס האָט געהאַט גאָט אין הארצען. געבען ראַבטשיקען אַ זעץ מיט אַ שטעקען פון הינטען, אָדער דערלאַנגען איהם מיט'ן אַבצאַס אין זייט אריין, אָדער וואַר־פען איהם אַ שטיינדעל אין קאָפּ אריין, אָדער אויסגיסען אויף איהם אַ פּאָמעניצע — דאָס איז געווען ביי יעדען אַ שפּיעלכעל, כמעט אַ מצוה.

און ראַבטשיק, אַז ער האָט בעקומען אַ קלאַפּ, האָט ער זיך ניט אָנידערגעשטעלט, ווי אַנדערע הינד, אויס'טענה'ען זיך, אויס־האווקען זיך, בעווייזען די צייהן; ניין, ראַבטשיק פלעגט זיך ביי איטליכען קלאַפּ איינבויגען כמעט ביז דער ערד מיט אַ קוויטש: אי — אי! און אַנטלויפען מיט איין אראָפּגעלאָזטען וויידעל, זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעלע, פערטיעפען זיך אין געדאַנקען און חאַ־פּען פליעגען.

ב.

ווער איז געווען ראַבטשיק? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? דאָס איז שווער צו וויסען. עס קאָן זיין, אז ער איז פערבליבען אין הויף נאָך פונ׳ם אלטען פריץ. מעגליך, אז ער איז פערבלאָנזעט געוואָרען, פערלאָרען זיין בעל־הבית און צוגעשטאַנען צום נייעם בעל־הבית און פערבליבען אויף תמיד.

עס מאַכט זיך אמאָל, איהר שפּאַציערט אויף דער גאַס, לויפט אייך נאָך א פריבלאָודנע הינטעל פּיס־טריס. „וואָס איז דאָס פאַר א פּריטשעפּע?" — טראַכט איהר זיך און הויבט אויף די האַנד אויפ׳ן הינטעל: „פּשאָל וואָן!" דאָס הינטעל בלייבט שטעהן, בויגט זיך אויס, ווי א מענש, בשעת מע וויל איהם געבען א פּאַטש, און לויפט אייך נאָך ווייטער. איהר בויגט זיך אָן צו דער ערד, איהר טהוט א מאַך מיט דער האַנד, כלומרשט וואַרפט איהר דעם א שטיינדעל. עס העלפט נישט. איהר בלייבט שטעהן און קוקט אויפ׳ן הינטעל; דאָס הינטעל בלייבט שטעהן און קוקט אויף אייך; איהר קוקט זיך איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אריין אָהן ווערטער. איהר טהוט א שפּיי און לאָזט זיך געהן — דאָס הינטעל לויפט אייך נאָך. איהר געהט אַרויס פון די כלים, איהר חאַפּט א שטעקען און צעלאָזט זיך אויף דעם מיט כעס. פאַלט דאָס הינטעל אויף איין עצה: ציהט זיך אויס אויף דער ערד מיט די פיסלעך אַרויף, ציטערט און קוקט אייך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „נאַ! ווילסט מיך שלאָגען? — שלאָג!"...

אָט פון דעם מין הינד איז געווען אונזער ראַבטשיק.

ג.

ראַבטשיק איז געווען א הונד ניט קיין נאַשער. איין שטוב האָט געמעגט ליגען נאַלד, האָט ער זיך ניט צוגעריהרט. ראַבטשיק האָט געוואוסט, אז דאָס וואָס אונטער׳ן טיש געהער צו איהם, און ווייטער איז נים זיין עסק.

אין דער יונגענד, זאָגט מען, איז ער אפילו יאָ געווען אַ שטיקעל חברה־מאַן. ער האָט איינמאָל געפּרובט אומגעהרען, אַפּנים, אוועק־שלעפּן פונ׳ם זאַלץ־ברעטעל אַ פּיסעל פון אַ גאַנז. האָט דערזעהען ברײנע די קעכין, אַ אידינע מיט שווארצע וואָנצים, און האָט גע־מאַכט אַ געשריי: אייזיק! אייזיק! איז געקומען צו לויפען איי־זיק, סאַמע אין דער מינוט, וואָס ראבטשק האָט געוואָלט דורכ־לויפען מיט׳ן גענזענעם פּיסעל; האָט איהם אייזיק צוגעקוועטשט מיט דער טהיר אזוי, אַז האַלב ראבטשיק איז געבליבען פון איין זייט טהיר, און די אנדערע האַלב פון יענער זייט, און מע האָט זיך מיט איהם גוט אָפּגערעכענט: פון איין זייט האָט איהם געשלאָ־גען אייזיק איבער׳ן קאָפּ מיט אַ שטעקען, און פון דער אנדערער זייט — ברײנע מיט אַ שייט־האָלץ און האָט נית אויפגעהערט צו שרייען בשעת מעשה: „אייזיק! אייזיק!“

פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען אַ זכר: אַז מען איז צו־געגאַנגען צו איהם און אַ זאָג געטהאָן גלייך אין פּנים אריין „איי־זיק!“ — פלעגט ער אַנטלויפען וואו דער שווארצער פעפער וואַכסט.

ד.

מעהר פון אַלע איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען פּאראסקע; די פּאראסקע, וואָס האָט אונז געוואשען גרעט, געשמירט די שטוב און געמאָלקען די בהמה.

וואָס האָט זי געהאַט צו ראבטשיקען — איז שווער צו פער־שטעהן; ער פלעגט איהר תמיד זיין גרויס אין די אויגען, און ווען זי פלעגט איהם דערזעהען, פלעגט זי ווערען אָנגעצונדען: „שאָב טובי חוואָראָבאַ, סאָבאַקאַ נעווירנאַ!“... און ווי אויף־צו־להכעיס, פלעגט ראבטשיק ליעב האָבען דוקא פּלאָנטען זיך איהר פאר די פיס.

ביי דער ארבייט פלעגט זיך פּאראסקע אין איהם נוקם זיין, ווי מיר אין המנ׳ען: האָט זי געוואשען גרעט, פלעגט זי איהם אָפּגי־סען מיט אַ קאַלט שעפעל וואסער; ראבטשיק האָט פיינט געהאַט

אזא באָר, פלעגט ער זיך נאָכדעם דארפען לאנג אפּטרייסלען. האָט זי געשמירט די שטוב, פלעגט זי איהם פערפליאסקען דאָס פּנים מיט ווייסען לעהם, ער זאָל זיך נאָכדעם בעלעקען א שעה כסדר. האָט זי געמאָלקען די בהמה, פלעגט זי איהם מכבד זיין מיט א שייט־האָלץ איבער די פיס. ראַבטשיק האָט זיך אויסגעלערענט שפּרינגען; אז ס'איז געפלויגען א שייט האָלץ, פלעגט ער קונציג איבערשפּרינגען איבער דעם, ווי א מזיק.

איינמאָל האָט ער פון אזא כיבוד געחאַפּט א מיאוסען פּסק; פּאראסקע האָט איהם געוואָרפען א שייט־האָלץ און געטראָפען אין דעם פעדערשטען פוס, האָט ראַבטשיק זיך צעשריגען ניט מיט זיין קול, נאָר מיט א מאָדנעם קוויטש: אי־אי־אי־אי־אי! מען איז זיך צענויפגעלאָפען פונ'ם גאנצען הויף. ראַבטשיק האָט דערזעהען מענשען, האָט ער זיך אָנגעהויבען פעסטען, בעוויזען איטליכען דאָס איבערגעבראָכענע פיסעל, ווי איינער רעדט: „נאָט, זעהט, וואָס זי האָט מיר געטהאָן, פּאראסקע!"... ראַבטשיק האָט געמיינט, אז מע וועט זיך מסתמא אָננעמען זיין קריוודע, און פּאראסקען וועט מען געוויס קעפּען פאַר אזא מעשה.

צום סוף איז גאָר צווישען עולם געוואָרען א געלעכטער; ברייַנע מיט די וואָנצים איז ארויסגעפלויגען פון קיך מיט א פּאָלאָניק און האָט זיך א שמיר געטהאָן איבער דער נאָז פון אונטען ארויף מיט'ן נאַקעטען עלענבויגען: „איבערגעבראָכען דעם שלים־מזל א פוס? זעהר רעכט!"... אויך ה' קונדסים, די ווייסע־חברה'ניקעס, זענען זיך צענויפגעלאָפען און האָבען גענומען שרייען אויף ראַבטשיקען און פייפען. איז אָנגעקומען פּאראסקע און האָט איהם צורעכט געמאַכט דאָס מזל: זי האָט איהם אָפּגעגאָסען מיט א קריגעל זודיג וואַסער. האָט ראַבטשיק אויפגעהויבען א גוואַלד מיט א קוויטשערייַ: אי־אי־אי! אי־אי־אי!... בשעת מעשה געשפּרונגען און געדרעהט זיך, געביסען זיך אליין דעם וויידעל און ניט אויפגעהערט צו גוואַלדעווען מיט אזעלכע קולות, אז צווישען די ווייסע־חברה'ניקעס איז דאָס געלעכטער געוואָרען נאָך גרעסער. מע האָט דער־

זעהען ראַבטשיקען טאַנצען אויף דריי פיס, האָט מען אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע חלומות אויף זיין קאָפּ און געשענקט איהם אַ פּאָר גוטע שטעקענס. ראַבטשיק האָט זיך געלאָזט לויפען מיט אַ קוויטש, גע־קוליעט זיך און געקאַטשעט איבער דער ערד, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען איהם נאָכגעלאָפען מיט שטעקלעך און מיט שטיינדלעך, געהוקעט, געפייפט און געטיוקעט און פערטיוקעט איהם ווייט־ווייט פון דער שטאָדט ארויס, אזש אויף יענער זייט מיהלען.

ה.

ראַבטשיק איז געלאָפען מיט דער דעה, אַז צוריק אין שטאָדט אריין זאָל ער שוין נישט קומען קיינמאָל, ווייל ער וועט לעבען ! און געלאָפען איז ער אין דער וועלט אריין, וואו די אויגען וועלען טראָגען. געלאָפען — געלאָפען און געקומען צו לויפען אינ'ם ערש־טען דאָרף אריין, האָט ער זיך בעגעגענט מיט די דאָרפישע הינד. די דאָרפישע הינד האָבען איהם אַרומגעשמעקט פון אַלע זייטען.

— ברוך הבא, אַ הונד ! פון וואַנען קומט מען און וואָס איז דאָס ביי דיר אַ צאַצקע אויפ'ן רוקען ? עפּיס ווי אויסגעסמאַ־לעט אַ שטיק פעל סאַמע אין מיטען ?

— עך ! פרעגט שוין נישט ! — מאַכט צו זיי ראַבטשיק מיט אַ טרויעריגער מינע. — אַ סך צו דערצעהלען, נישטאָ וואָס צו הע־רען. איז נים מעגליך ביי אייך איבערצונעכטיגען אַ נאַכט ?

— אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד ! — זאָגען די דאָרפישע הינד. — דער „אין־דרויסען" איז גענוג גרויס און דער „אונטער'ן־הימעל" איז נאָך גרעסער.

— ווי אזוי איז דאָ ביי אייך מיט דער אכילה ? — פרעגט ראַבטשיק. — מיט וואָס שטילט איהר דעם הונגער, אַז דער מאָגען מאָהנט מזונות ?

— עט ! נישט צו פערזינדיגען !—מאַכען די דאָרפישע הינד.— פּאָמעניצעס איז פאַרהאַן אומעדום, און צום פלייש האָט גאָט בע־שאַפען ביינער ; אַ דאגה, לאָזען זיי עסען פלייש, די בעלי־הבתים,

וועלען מיר האָבעןביינער. אבי, ווי זאָגט איהר, פערשטופען די קישקע.

— נו, און די בעלי־בתים ווי אזוי זענען עפּיס ביי אייך? — פרעגט ווייטער ראַבטשיק און טהוט אַ דרעה מיט׳ן וויידעל, ווי איר־נער, וואָס וויל אויספרעגען, אויספאָרשען.

— די בעלי־בתים זענען בעלי־בתים, — מאכען די דאָרפישע הינד און פערשלאָגען די רעד.

— נו, און פּאַראַסקע? — מאכט ראַבטשיק.

— וואָסער פּאַראַסקע? — פרעגען די דאָרפישע הינד.

— אָט די פּאַראַסקע, — זאָגט ראַבטשיק — וואָס וואשט גרעט, שמירט די שטוב און מעלקט די בהמה. איהר קענט ניט פּאַראַסקען?

די דאָרפישע הינד שטעהען, קוקען־אָן ראַבטשיקען ווי אַ חסר־דעה׳ניק: „וואָס פּאַראַסקעט ער אונז?" זיי שמעקען איהם נאָך אַ מאָל אַרום פון אַלע זייטען און צעגעהען זיך איינציגווייז, איט־ליכער אויף זיין מיסט.

ו.

„אָט גליקליכע הינד!"— טראַכט זיך ראַבטשיק און ציהט זיך אויס אויף גאָט׳ס ערד, אונטער גאָט׳ס הימעל, און וויל חאַפּען אַ דרימעל; נאָר עס שלאָפט זיך ניט. ערשטענס, די אָפּגעבריהטע פעל; עס שמאַרצט איהם און עס בייסט איהם סכנות־נפשות! און די פליגען דעקוטשען איהם זעהר שטאַרק, ס׳איז פון זיי נישט אָפּצו־טרייבען זיך! צווייטענס, בורטשעט איהם אין בויך; ער וואָלט אַ בעלן געווען עפּיס קייען, איז נישטאָ וואָס; מע מוז צו־וואַרטען ביז אין דערפריה. און דריטענס, לאָזען איהם ניט שלאָפען די מחשבות פון דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט צווישען די דאָר־פישע הינד; נישטאָ ביי זיי קיין אַייזיקס, וואָס קוועטשען־צו מיט אַ טהיר און שלאָגען נאָכדעם מיט אַ שייט־האָלץ; ניטאָ ביי זיי קיין פּאַראַסקעס, וואָס גיסען־אָפּ מיט זודיג וואַסער; ניטאָ ביי זיי קיין ווייסע־חברה׳ניקעס, וואָס וואַרפען שטעקענס, פּייפען און

טיוקען און פערטיוקען. „גליקליכע הינד אויף דער וועלט! און איך האָב געמיינט, אַז נאָר דאָרט איז אַ וועלט. אַ וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט — ס'איז קיין זיסערס נישטאָ"...

ראַבטשיק ווערד אנשלאָפען, און עס חלומ'ט זיך איהם אַ פּאָמעניצע, אַ גרויסע, אַ פולע, מיט שטיקלעך ברויט, קישקעלעך, אָדערען פון פלייש, רעטשענע קאשע, אויסגעמישט מיט הירזש און מיט פּאַסאָלים, און ביינער, ביינער — אַ גאַנצער אוצר! ביינער פון קנעכלעך, ביינער פון ריפּ, ביינער מיט מאַרך, און ביינדלעך פון פיש, און קעפּלעך פון הערינג גאַנצע, נאָך ניט קיין אויסגעסמאָצקעטע. ראַבטשיק ווייסט ניט, פון וואָס זאָל ער אָנהויבען פריהער.

— ברוכים היושבים! — מאַכען צו איהם די דאָרפישע הינד און קוקען פון דערווייטען, ווי ער גרייט זיך צו דער סעודה.

— קומט עסען! — זאָגט ראַבטשיק גלאַט אַזוי פון יוצא וועגען.

— עס געזונד! — זאָגען די דאָרפישע הינד גאַנץ פריינדליך.

פלוצים דערהערט ער אַ קול גליך אין אויהער אריין: „אייזיק!"

ראַבטשיק האַפּט זיך אויף — ס'איז נאָר אַ חלום!...

אין דער פריה האָט זיך ראַבטשיק געלאָזט איבער די הויפען, געזוכט אַ פּאָמעניצע, אַ שטיקעל סעבער, אַ ביינדעל. נאָר וואו ער קומט — זענען פערנומען אַלע ערטער.

— קאָן מען ביי אייך נישט איבערבייסען? — פרעגט ראַבטשיק.

— דאָ? ניין! אפשר אינ'ם אַנדערען הויף...

ראַבטשיק לויפט פון איין הויף אינ'ם אַנדערען. אומעדום דאָס איינענע ליעדעל. איז ער זיך מיישב: וואָס וועט ער וואַרטען אויף דרך־ארץ? אמעהר, וועט ער צונעהן און וועט אַ חאַפּ טהון וואָס עס וועט זיך לאָזען. נאָר ביי'ם ערשטען „חאַפּ" האָט ער געחאַפּט פון די דאָרפישע הינד אַ מיאוסען פסק: פריהער האָט מען אויף איהם אָנגעהויבען קוקען בייז, הורשטען און בעווייזען ציינער, און נאָכדעם זענען עטליכע מיט אַ מאָל אָנגעפאַלען אויף איהם, געריסען און גע־

ביסען, איהם געמאכט א תל פונ'ם ווײדעל, ארויסגע'משלח'ט סיט
כבוד ביז אויף יענער זייט ראגאטקע.

ז.

אראפּגעלאָזט דעם ווײדעל, האָט זיך ראַבטשיק אוועקגעלאָזט
אינ'ם אנדערען דאָרף. געקומען צו לויפען אינ'ם אנדערען דאָרף —
ווידער די איינגענע מעשה: תחילת גוטע רעד, א שענער נאָסט,
מהיכא־תיתי. און נאָכדעם, אז עס קומט צו דער פּאַמעניצע, הויבט
מען אָן אויף איהם קוקען בייז, הורשטען, בעווייזען צייהן, רייסען
און בייסען — און וואָן אויף אלע פיער זייטען!

ראַבטשיקען איז נמאס געוואָרען דאָס נע־ונד זיין, דאָס ארומ־
וואַנדערען פון איין אָרט אינ'ם אנדערען, און ער האָט זיך מיישב
געווען אזוי: מענשען זענען שלעכט; הינד זענען אויך ניט בעד־
סער; ער וועט זיך בעסער אוועקלאָזען אין וואלד אריין צווישען
חיות.

און ראַבטשיק האָט זיך אוועקגעלאָזט אין וואלד אריין.

ארומגעדרעהט זיך, איין הונד אליין אין וואלד, א טאָג און
צוויי און דריי, האָט ער אָנגעהויבען פיהלען, אז דער בויך ווערד
איהם וואָס ווייטער אלץ מעהר צענויפגעצויגען און די קישקעס
איינגעשרומפּען, ממש עס געהט איהם אוים דאָס חיות פון הונגער
און פון דאָרשט. חאָטש נעם און ציה זיך אויס אין מיטען וואלד
און פּגר אוועק! און, ווי אויף־צר־להכעים, גלוסט זיך איהם נאָך
לעבען און לעבען.

און ראַבטשיק נעמט דעם ווײדעל אונטער זיך, ציהט אוים די
פעדערשטע לאַפּעס, שטעלט ארוים די צונג און לעגט זיך אוועק
אונטער א בוים און קלערט א הינטישע מחשבה: „וואו נעמט מען
א שטיקעל ברוים? וואו קריגט מען א פּיצעל פלייש? א ביינדעל
חאָטש? וואסער א קאַפּ?“ און פון גרויסע צרות ווערד ער א חקרן,
א פילאָזאָף. ער הויבט אָן חקירה'ן: „פּאַר וואָס איז ער, הונד,
מעהר געשטראָפט פון אלע חיות ועופות און פון אלע בעשעפענישען

אויף דער וועלט? למאי אַט פליהט אַ פויגעלע גלייך אין נעסט אריין... אַט לויפט אַ יאַשטשערקע אהיים אין איהר נאָרע אריין... אַט פויזשעט אַ ווערעמעל, אַ זשוקעל, אַ מערעשקע. — אַלע האָבען זיך זייער היים, אַלע געפינען זיך זייער בערערפעניש; נאָר איך, הונד, האָוו־האָוו־האָוו!"...

— ווער האָווקעט דאָס דאָ אין וואַלד? — רופט זיך אָן אַ וואָלף, לויפענדיג פאַרביי, ארויסגעשטעלט די צונג פאַר הונגער.

ראַבטשיק האָט קיינמאָל ניט געזעהען קיין וואָלף. ער מיינט, אַז דאָס איז אַ הונד, שטעהט ער אויף פאַוואָלי, נישט געחאַפּט, ציהט זיך אויס, געהט־צו צום וואָלף.

— ווער ביזט דו? — מאַכט צו איהם דער וואָלף מיט גדלות.— ווי אַזוי רופט מען דיך? פון וואַנען קומסט דו אָן? און וואָס טהוסט דו דאָ?

ראַבטשיק איז זיך ממש מחיה. וואָס ער האָט דערטאַפּט אַ גוטען ברודער; חאָטש פאַרהאַן פאַר וועמען די צרות אויסצוגיסען. און ער דערצעהלט איהם אויס זיין גאַנץ ביטער הארץ.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, — לאָזט אויס ראַבטשיק דאָס טרויעריגע צעטעל זיינס — איך וואָלט מיך מחיה געווען, ווען איך בעגעגען מיך דאָ מיט אַ לייב, מיט אַ בער, אָדער חאָטש מיט אַ וואָלף.

— וואָס־זשע וואָלט געווען? — מאַכט דער וואָלף מיט אַ פּאַסקודנע שמייכעל.

— גאָר נים. — זאָגט ראַבטשיק — ממה־נפשך, איז מיר בעשערט דער טוידט. לאָז איך בעסער פערצוקט ווערען פון אַ וואָלף, איידער פגר׳ען פון הונגער צווישען אייגענע, צווישען הינר...

— נו! — מאַכט צו איהם דער וואָלף, בלאָזט זיך אָן און טהוט אַ קנאַק מיט די צייהן. — זאָלסט דו וויסען, אַז איך בין וואָלף! און איך האָב חשק דיך צערייסען אויף עטליכע שטיקלעך און מאַכען פון דיר איין אָנבייסען, מחמת איך בין זעהר הונגעריג. איך האָב שוין אכט טאָג אין מיין מויל נים געהאַט!

דערהערט אזעלכע דבורים, האָט זיך אונזער ראַבטשיק אַזוי דערשראָקען, אַז עס האָט אויף איהם אָנגעהויבען ציטערען די אָפּ־געקראָכענע פעל.

— אדוני קעניג! טייערער רב װעלװעל! — מאַכט צו איהם ראַבטשיק מיט אַ רחמנות־פּנים און מיט אַ װיינענדיג קול. — לאָז דיר גאָט צושיקען בעסערע אָנבייסענס. װאָס װעסט דו פון מיר האָבען, משטיינס געזאָגט? פעל און ביינער? פאָלג מיך, לאָז מיך אָפּ, האָב רחמנות אויף מיין הינטיש לעבען!...

און דערביי האָט ראַבטשיק אַראָפּגעלאָזט דעם װיידעל, אויס־געבויגען דעם רוקען, געפּויזעט אויפ'ן בויך און געמאַכט אַזעלכע מיאוסע תנועות, אַז דעם װאָלף איז ניט גוט געװאָרען אויף צו חלש'ען.

— נעם צענויף דעם פּאַסקודנעם װיידעל דיינעם — רופט זיך אָן צו איהם דער װאָלף — און אַנטלויף צו אַלדי שװאַרצע יאָהר, דו כלב שבכלבים, איך זאָל דיין טרפה'נעם פּרצוף ניט אָנקוקען!...

נישט טוידט נישט לעבעדיג האָט זיך ראַבטשיק געלאָזט לויפען, ניט געפּיהלט די ערד אונטער זיך, מורא געהאַט זיך אַרומקוקען אַפּילו. ער האָט געמאַכט פיס, אַװעק־אַװעק פון װאַלד, צוריק — אין שטאָדט אַריין!

ח.

געקומען צוריק אין שטאָדט אַריין, האָט ראַבטשיק אויסגע־פּעהלט דעם הויף, װאו ער איז אויפגעװאַקסען, חאָטש דאָס האַרץ האָט איהם געצויגען דוקא אַהין, אין יענעם הויף, װאו מע האָט איהם געה'רג'עט־געשלאָגען, אין יענעם הויף, װאו מע האָט איהם איבערגעבראָכען אַ פוס און אָפּגעבריהט דעם רוקען... האָט ער זיך געלאָזט לויפען אין מאַרק אַריין, אַהין צו די יאַטקעס, צװישען די קצב'ישע הינד, צװישען א י י ג ע נ ע הייסט דאָס.

— סקאָצעל קומט! פון וואַנען איז אַ הונד? — מאַכען צו איהם די קצב׳ישע הינד מיט אַ געהניץ און גרייטען זיך שוין אויף נאָכטלעגער.

— טאָקי אַ הינער. — מאַכט ראַבטשיק. — איהר האָט מיך ניט דערקענט? איך בין דאָך ראַבטשיק!

— ראַבטשיק? ראַבטשיק?... אַ קענטליכער נאָמען! — מאַכען די קצב׳ישע הינד און קאָנען זיך כלומר׳שט ניט דערמאָנען ווער דאָס איז.

— וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ צייכען אויפ׳ן רוקען? — פרעגט איהם צאוציק, אַ קליין הינטעל, און שפּרינגט איהם גלייך אין פּנים אריין מיט גרויס עזות.

— מסתמא אַ סימן, מע זאָל איהם ניט פערבייטען, אָדער אַזוי פון שענקייט וועגען, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — רופט זיך אָן מיט אַ ליצנות ראודעק, אַ רויטער הונד מיט אַ מאָכנאַטער פעל.

— סאַ משל! — ענטפערט איהם סירקאַ, אַ גרויהער הונד, איין אַלטער בחור מיט איין אויגעל און מיט איין אָפּגעשניטענעם אויהער. — אויף צייכענס פרעגט מ י ך; א י ך וועל אייך זאָגען, וואָס דאָס איז. דאָס איז אַ צייכען פון מלחמות מיט אַנדערע הינד, מיט גאַנצע טיטשקעס...

— אַלע רעדען! — רופט זיך אָן זשוק, אַ שווארצער הונד אָהן אַ וויידעל. — אמעהר, לאָזט ראַבטשיקען רעדען, וועט ער אַליין דערצעהלען.

און ראַבטשיק ציהט זיך אויס אויף דער ערד און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע געשיכטע זיינע, לאָזט נישט דורך קיין ברעקעל. אַלע ליגען און הערען זיך צו. נאָר ראודעק, דער רויטער, וואָס האָט ליעב ליצנות, שלאָגט איהם איבער אַלע מינוט מיט אַ ווערטעל.

— ראודעק, דו וועסט ניט אנשטומט ווערען? — מאַכט זשוק דער שווארצער. וואָס אָהן דעם וויידעל, און ציהט אויס אַ לאַנגען

נעהניץ. — דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האָבען ליעב, אז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאָכ'ן עסען...

און ראבטשיק הערט ניט אויף צו דערצעהלען זיין טרויעריגע געשיכטע מיט איין אומעטינער שטימע, נאָר קיינער הערט איהם נישט. צאוציק רעדט שטילערהייד מיט סירקאָ'ן, ראודעק זאָגט ווערטלעך, און זשוק חראָפּעט, ווי צעהן סאָלדאטען, חאַפּט זיך אויף אַלע מאָל און געהניצט און זאָגט:

— דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האָבען ליעב, אז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאָכ'ן עסען...

ט.

נאנץ פריה איז שוין ראבטשיק געווען אויף די פיס. ער איז געשטאַנען פון דערווייטען, בעטראַכט די קצבים מיט די העקערס, ווי זיי האקען פלייש. אָט העננט א גאנצער פריידיק (פאָדער־חלק) מיט'ן האלז אראָפּ און דאָס בלוט רינט... דאָרט ליגט א זאָדעק (הינטער־חלק), א מנה יפה, פעט, מיט שמאַלץ בעוואַכסען... ראבטשיק קוקט און שלינגט די שליים. די העקערס האקען דאָס פלייש אויף שטיקלעך, טהוען א וואָרף אַלע מאָל א שטיקעל הויט, א שטיקעל חלק, אָדער א ביינדעל פאַר די הינד. און די הינד שפּרינגען צו און חאַפּען־אונטער. ראבטשיק בעטראַכט, ווי די הינד קלינען זיך, שפּרינגען־אונטער אקוראט דאָרט, וואו מע בעדאַרף, לאָזען נישט דורך קיין ביינדעל, און איטליכער הונד, בשעת ער בעקומט זיין חלק, טרעט ער אָפּ אויף א זייט, צעלענט זיך מיט גרויסקייט און פראַוועט די סעודה, קוקט זיך ארום אַלע ווײַלע אויף די איבעריגע הינד, ווי איינער רעדט:

— איהר זעהט א ביין? דאָס איז מיינער א ביין, און איך עס איהם...

די איבעריגע הינד מאַכען זיך ווי זיי זעהען נישט, און אינוועניג ביי זיך טראַכטען זיי זיך:

— וואָרגען זאָלסט דו זיך! אויסקרענקען זאָלסט דו דאָס! א גאַנץ פֿריהמאָרגען פרעסט ער און פרעסט, און מיר בעדאַרפֿען קוקען ווי ער עסט, עסען זאָלען איהם ווערעם!...

און נאָך איין הונד טראָגט א שטיק פעל און זוכט איין אָרט אויף צו איבערבייסען, אז קיינער זאָל איהם ניט זעהען: ער האָט מורא פאַר א גוט אויג...

און נאָך א הונד שטעהט אַקעגען א בייזען קצב, וואָס שמיצט זיך און שרייט און שעלט זיך מיט די איבעריגע קצבים. דער הונד דרעהט מיט'ן וויידעל און רופט זיך אָן צו די איבעריגע הינד מיט א חניפה'לע:

— איהר זעהט אָט דעם קצב? איאָ, זיי ווייזען אויס, דאַכט זיך, נאָר א בייזער? לאָם איך האָבען אזא יאָהר, וואָס פאַר א טהייערער מענטש זיי זענען! איין דימענט אין דער וועלט! א גיל־דענער כאַראַקטער! זיי האָבען באמת רחמנות אויף א הונד; זיי זענען א „הינטען־פריינד“... אָט באַלד וועט איהר זעהען, ווי עס פליהט א ביין מיט א שטיק פלייש — האָפ!

און ער טהוט א שפרונג אין דער לופטען און א קלאַפ מיט די צייהן, כדי יענע זאָלען מיינען, אז ער האָט דאָ געחאַפּט א גראָבס...

— ביידע זאַבען: — רופט זיך אָן א הונד מן הצד — אי א חנופה'ניק א שקרן, אי א בעריהמער, דער רוח זאָל איהם נע־מען!...

און נאָך א הונד שטעהט ביי'ם קלעצעל, וואָס מע האַקט דער־רויף פלייש, און בשעת דער העקער קעהרט זיך אָפּ אויף א ווייל, שפרינגט דער הונד אַרויף אויפ'ן קלעצעל און לעקט מיט דער צונג. ווערד א האַוועקריי צווישען עטליכע הינד: זי׳ מסר'ען איהם פאַר'ן העקער און חאַפּען די ערה, אז דער הונד דער גנב האָט גענאַשט א שטיק פלייש, אזא שטיק גאָלד זאָלען זיי האָבען! זיי זאָלען אזוי זעהען פאַר זיך אַלדאָס גוטס, ווי זיי האָבען אליין געזעהען מיט זייערע אויגען! אויב ניט, זאָלען זיי איינגעמען א מיתה משונה

אויפ'ן אָרט, זיי זאָלען זיך דערוואַרגען מיט'ן ערשטען ביינדעל, זיי זאָלען ניט פערמאָגען די הערנער מיט די קאָפּיטעס פון די נע־קוילעטע שאָף!...

— פּע, חלשות! סע שלאָגט צו דער גאַל! — רופט זיך אָן איין אַלטער הונד פון דער זייט, וואָס וואָלט אליין א בעלן געווען עפּיס א לעק טהון. און ראַבטשיק בעטראַכט זיך: וואָס ועט זיין דער תכלית, וואָס ער וועט דאָ שטעהן און קוקען? אַלע הינד שפּרינגען און חאַפּען, וועט ער אויך טהון דאָס, וואָס אַלע הינד טהוען... און איידער ער קוקט זיך ארום, האַלט מען איהם שוין ביי'ם גאָרגעל און מע רייסט איהם, עטליכע הינד מיט א מאָל, און מע בייסט איהם סאַמע אין יענעם אָרט, וואו עס טהוט וועה...

ראַבטשיק לאָזט אראָפּ דעם וויידעל, פערקלויבט זיך אין א ווינקעל, ציהט אויס די מאָרדע און הויבט אָן וואָיען.

— וואָס וויינסט דו? — מאַכט צו איהם זשוק און בעלעקט זיך נאָכ'ן אָנבייסען.

— ווי אזוי זאָל איך ניט וויינען? — זאָגט ראַבטשיק. — איך בין דער אומגליקליכסטער פון אַלע הינד אויף דער וועלט! איך האָב געמיינט, אז דאָ, צווישען איינענע, וועל איך חאַטש עפּיס חאַפּען. גלויב מיר, איך וואָלט נישט געקראָכען; נאָר איך בין טוידט־הונגעריג, עס געהט מיר אוים דאָס חיות!

— איך גלויב דיר. — מאַכט צו איהם זשוק מיט א זיפץ. — איך פערשטעה וואָס הייסט הונגער. איך געה אריין אין דיין טרויעריגער לאַגע. נאָר איך קאָן דיר גאָר נישט העלפען. דאָ איז שוין אזוי איינגעפיהרט, אז י ע ד ע ר ק צ ב ה א ט ז י ך ז יין ה ו נ ד, א ו ן י ע ד ע ר ה ו נ ד ה א ט ז י ך ז י י ן ק צ ב...

— איז מאַקי רעכט אזוי? — זאָגט ראַבטשיק. — וואו איז יושר? וואו איז הינטליכקייט? סטייטש, א הונד זאָל צווישען הינד פּערפאַלעז ווערען?! א הונגעריגער צווישען זאַטע זאָל אויס־געהן פון הונגער?

— איך קאָן דיר העלפען נאָר מיט א זיפץ. — זאָגט זשוק, געהניצט גאַנץ געשמאַק און חאַפּט אַ דרימעל נאָכ'ן אָנבייסען.

— אַז ס'איז יאָ אַזוי, — מאַכט ראבטשיק און נעמט זיך אָן מיט הארץ — וועל איך געהן גלייך צו די קצבים; אפשר וועל איך מיר אויך אויסהאַווקען א קצב...

— געזונדערהייד! — זאָגט זשוק. — אבי דו זאָלסט ניט געהן צו מיין קצב, ווארום אַז דו וועסט געהן צו מיין קצב, וועל איך דיך מאַכען אָהן אַ ווייַרעל, אַזוי ווי איך, דו זעהסט, צי ניין?

י.

און ראבטשיק איז אַוועק גלייך צו די קצבים, דורכגעלאָזט, אויסגעפּעהלט אַלע הינד און האָט זיך אָנגעהויבען צו־שמייכלען צו די העקערס, שפּרינגען אין פנים אריין און דרעהען מיט'ן ווייַ־רעל. נאָר צום שלים־מזל שלעפּט זיך. איינער אַ העקער, אַ געזונ־דער יונג מיט ברייטע פּלייצעס, האָט אויף קאַטאָוועס, אַפּנים, איהם א וואָרף געטהאָן אַ האַק — אַ גליק, וואָס ראבטשיק קאָן שפּרינגען, אַניט, וואָלט ער צעהאַקט געוואָרען אויף צווייען.

— דו טאַנצסט דאָך נאָר נישקשה'דיג! — מאַכט צו איהם ראָודעק מיט אַ ליצנות. — אַ סך שענער פון אונזער צאַוציקען. צאַוציק! קום אהער, וועסט דו זעהען, ווי מע טאַנצט!...

צאַוציק קומט צו לויפען און שפּרינגט ראבטשיקען גלייך אין פנים אריין. ראבטשיק קאָן דאָס שוין מעהר ניט איבערטראָגען. ער חאַפּט אָן צאַוציקען מיט די צייהן, לעגט איהם אונידער און בייסט איהם אין בייכעל אריין. ער לאָזט אויס צו איהם זיין גאַנץ ביטער הארץ, און חאַפּט די פּיס אויף די פּלייצעס און מאַכט אַ ויברח. ער פערקלויבט זיך איינער אליין אין פעלד, ציהט זיך אויס אין מיטען טראַקט, בעהאַלט פאַר דאָסאַדע און פאַר בזיון די מאָרדע צווישען די לאַפּעס און וויל נישט אָנקוקען די ליכטיגע שיין. עס אהרט איהם אפילו ניט, וואָס די פליעגען האָבען איהם

בעפּאַלען און בייסען איהם; לאָזען זיי בייסען, לאָזען זיי רייסען, סאַי ווי סאַי אין דער ערד מיט׳ן קאָפּ!...

— עק וועלט! — טראַכט זיך ראַבטשיק. — אַ הונד זאָל נישט קאָנען צווישען הינד, צווישען א י ג ע נ ע, איבערלעבען אַ טאָג אפילו, — מעג זיך שוין איבערקעהרען די גאַנצע וועלט! . . .

. . . .

מתושלח

א אידיש פערדעל.

געשריבען אין יאהר 1902.

מְתוּשֶׁלַח

(אַ אידיש פערדעל).

א.

מ ת ו ש ל ח — אזוי האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען אין כתרילעווקע דערפאַר, וואָס ער איז געווען אַנגעשטאָפּט מיט יאָה־רען, נישט געהאַט שוין איין צאָהן אין מויל, אַ חוץ צוויי־דריי פּענקעס, וואָס מיט זיי פלעגט ער קוים מיט צרות קייען — אבי ס'איז נאָר געווען וואָס. אַ הויכער, אַ מאָגערער, מיט איין אָפּגע־בּאַרעטער פעל, מיט אַ צע'הרג'עטען רוקען, קאַלי אויגען, אויף איינעם אַ בעלמע, דאָס אַנדערע רויטליך, אויסגעקנעכעלטע פיס, שפּיציגע קליבעס, איינגעפאַלענע זייטען, די אונטערשטע ליפּ אַבי־סעל אַראָפּגעלאָזט, ווי פערוויינט, דער ווידעל איין אויסגעפּליק־טער — אָט האָט איהר זיין פּאָרטרעט. און געדיענט האָט ער אויף די עלטערע יאָהרען אין כתרילעווקע ביי כתריאל דעם וואַסער־פיהרער ביי'ם פעסעל פאַר אַ פערדעל.

בטבע איז מתושלח געווען אַ רוהיגער, אַ האָרעפּאַשנער, נאָר איין אויסגעהאָרעוועטער נעבאַך. אָנגעטיאָפּקעט זיך דעם גאַנצען טאָג אין דער כתרילעווקער לעהמיגער בלאָטע און פערזאָרגט די שטאָדט אויף אַ גאַנץ מעת־לעת מיט וואַסער, איז ער געווען צו־פריעדען, אַז מע האָט איהם אויסגעשפּאַנט פונ'ם פעסעל, אונ־טערגעוואָרפען אביסעל שטרוי און פערביסען מיט אַ פּאָמעניצע, וואָס כתריליכע האָט איהם אונטערגעטראָגען מיט אַזאַ פּנים, ווי מע טראָגט, אשטייגער, אונטער זעהר איין אָנגעלעגטען גאַסט אַ

פּאָלומיסעק מיט פּיש, אָדער אַ שיסעל מיט וואַרעניקעס. אויף דער דאָזיגער פּאָמעניצע פלעגט מתושלח אַרויסקוקען ווי אויף עפּיס רעכטס, מחמת דאָרטען האָט זיך געפונען אַלע מאָל איין אויסגע־ווייקט שטיקעל ברויט, קאַשע אַביסעל, וכדומה אַזעלכע ווייכע זאַ־כען, וואָס מע פערשפּאָרט צו זיי צייהן. דעם גאַנצען טאָג האָט כתריליכע געזאַמעלט פון מתושלח׳ס וועגען, געוואָרפען אין פּאָ־מעניצע אַריין וואָס ס׳איז איהר געקומען אין די הענד אַריין, — לאָז דאָס פערדעל נעבאַך האָבען וואָס צו עסען, — און מתושלח, אַז ער האָט איבערגעביסען, האָט ער זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צום פּעסעל און מיט׳ן הינטען, מחילה, צו כתריליכען, ווי איינער רעדט: „אַ דאַנק אייך פאַר אייער זאַלץ און ברויט“... בשעת מעשה אַראָפּגעלאָזט די אונטערשטע ליפּ נאָך נידעריגער, דאָס זע־ענדיגע אויגעל צוגעמאַכט, און אַריינגעלאָזט זיך אין טיעפע פער־דישע געדאַנקען.

ב.

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אַז אַלע מאָל, זינט מתושלח איז אַ פערד, איז ער געווען אַזוי, ווי ער ווערד דאָ אויסגעמאָהלט. אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען, בשעת ער איז נאָך געווען אַ לאָשע־קעל און נאָכגעלאָפען דער מאַמען נאָכ׳ן וואָגען, האָט ער זיך גע־שניטען גאָר אויף אַ גוט פערדעל. מבינים האָבען אויף איהם גע־זאָגט נביאות, אַז עס וועט פון איהם אויסוואַכסען אַ פערדעל גאָר אויף חדושים. „אָט וועט איהר זעהן, — האָבען זיי געזאָגט — ער וועט נאָך געהן אַמאָל געשפּאַנט אין אַ קאַרעטע מיט די שענסטע מיט די בעסטע פערד!“...

אַז דאָס לאָשעקעל איז אויסגעוואַכסען און געוואָרען אַ פער־דעל, האָט מען דעם מחילה אָנגעטהאָן אַ ציימעל און אַרויסגעפיהרט אויפ׳ן יריד, אַוועקגעשטעלט צווישען אַ גוזמא פערד, דורכגעטריי־בען איהם אַ מאָל פופציג הין און צוריק, געקוקט איהם אַלע מינוט אין די צייהן אַריין, אויפגעהויבען די פיס און בעטראַכט די קאָפּי־

טעם, — און איבערגעגעבן איהם פון איינעם צום אנדערען.

פון דעמאָלט אָן הויבט זיך אָן פאַר איהם א לאנגער גלות, א נע־ונד זיין פון איין אָרט אויפ'ן אנדערען, א בייטעניש פון איין בעל־הבית צום אנדערען, א שלעפען פון גרויסע שווערע וואָגענס מיט דרייסיג פוד משא, א טיאָפּקען ביז'ן בויך אין דער בלאָטע, און א סדרה פון בייטשען, שטעקענס מיט קלעפּ אין זייט אריין, אין קאָפּ און אין די פיס און אין אנדערע ערטער.

ג.

א שטיק צייט איז ער נעגאנגען אין דישעל ביי א פּאָטשטאָווע וואָגען אונטער'ן גלאָק, וואָס האָט איהם ניט אויפגעהערט צו קלינ־גען אין די אויהערען אריין: גלין־גלין־גלאָן! גלין־גלין־גלאָן! און געלאָפען משוגענערווייז הין און צוריק אַלץ אויף איין טראַקט. נאָכדעם איז ער אריבער צו א פּראָסטען בעל־הגוף, וואָס האָט גע־ארבייט מיט איהם כל עבודת־פרך: געאַקערט און געזועט, גע־פיהרט א מורא'דיגען וואָגען מיט תבואה, א פאַס וואַסער, א וואָ־גען מיט מיסט, פערדישקייט און קוהענקייט וכדומה אזעלכע גראָבע ארבייט, צו וועלכע ער איז כלל נישט געוואָהנט געוואָרען. פון דאָרטען איז ער אריינגעפאַלען צו א ציגיינער אין די הענד אריין; האָט מיט איהם דער ציגיינער געמאַכט אזעלכע זאכען, מיאוסע סגולות צום לויפען, וואָס ער וועט זיי ניט פערגעסען וויל ער וועט לעבען!... פונ'ם ציגיינער איז ער אריבער אין א טאבון אריין מיט נאָך א סך פערד, און פון דאָרטען איז ער אין א קורצער צייט מגולגל געוואָרען קיין מאזעפּעווקע צו א בעל־עגלה מיט א שווערען וואָגען, געקאָוועט אין אייזען, מיט א סך ןלעקלעך און מיט א משונה־מאָדנע צעשמידערטע סוכה, וואָס מע רופט דאָס „בויד". דאָ, ביי'ם בעל־עגלה מיט דער בויד, האָט ער געחאַפּט בייטשען מיט שטעקענס אָהן א שיעור, גלייך ווי א פערדישע פעל איז פון לעדער — ניט פון בלוט און פלייש, גלייך ווי פערדישע זייטען זענען פון אייזען — ניט פון ביינער. וועה־

ווען, וויפיעל מאָל פּלעגט זיך מאַכען, אַז קוים־קוים וואָס ער פּלאָנ־טעט מיט די פיס, פּיהלט ווי אָבצווייגנגעס ציהען איהם פאַר די ליטקעס, און אין בויך אַ שווערע משא, עפּיס ווי אַ קנויל — און ער, דער אכזר'ישער בעל־עגלה, — „נאָ" און „וויאָ", און אַ שמיץ מיט דער בייטש, און אַ זעץ מיט דער פּוזשעלי, — טאָמער ווייסט איהר וואָס?

אַ שטיקעל גליק חאָטש, וואָס ביי דעם בעל־עגלה איז איינ־געפיהרט איין טאָג אין דער וואָך אַזעלכער, וואָס מע שטעהט אויף איין אָרט, מע שטעהט און מע קייעט און טהון טהוט מען גאָר נים. מתושלח פּלעגט נים איין מאָל פערקלערען זיך; זיין פערדישער מח האָט נישט געקאָנט משיג זיין: וואָס איז דער שכל פון'ם דאָזיגען טאָג, וואָס מע ריהרט נים פון'ם אָרט? און פאַר וואָס זאָל נים זיין אַזוי כסדר? — פּלעגט ער זיך טראַכטען, אויפשטעלען די אויהערען, צוטאַכען איין אוינעל און קוקען אויף זיינע צוויי חברים, וואָס זענען געשטאַנען מיט איהם צוגעבונדען צו איין בויד.

ד.

פון'ם בעל־עגלה מיט'ן ביידעל איז ער אריינגעקומען אין אַ דרעש־מאַשין, געאַרביים עבודת־פּרך, זיך גערדרעהט גאַנצע טעג אַרום אַ ראָד, זיך אָנגעגעסען גוט מיט פּאַראָך און מיט פּאָלאָווע, וואָס איז איהם געקראָכען אין נאָז אריין, אין מויל און אין די אויגען אריין, און פערדולט געוואָרען פון'ם טראָך־טאַרעראַך. „וואָס וועט זיין פון'ם דרעהען זיך?" — פּלעגט ער זיך נים איין מאָל טראַכטען און וועלען אָפּשטעלען זיך אויף אַ מינוט. — ווער האָט דאָס אויסגעקלערט דעם שכל פון דרעהען זיך אויף איין אָרט?"... מע האָט איהם אָבער לאַנג נישט געלאָזט טראַכטען; פון הינטען איז געשטאַנען איינער מיט אַ בייטש און נישט אויפ־געהערט צו הוקען אויף איהם: הו־הי! הו—הי!... „פּרא־אדם איינער! — טראַכט ער זיך און חאַפּט אַ קוק מן הצד אויף יענעם וואָס מיט דער בייטש. — איך וואָלט אַ בעלן געווען זעהען, מע זאָל

דיך איינשפּאַנען אָט־אָ־דאָ אין דער ראָד און אונטערשמייסען דיך, דו זאָלסט דיך דרעהען אָהן אַ שום טאָלק!"...

סע פערשטעהט זיך, אַז פון אַזאַ מין דרעהען זיך אין שטענדיגען פּאָראָך איז ער אַרויס נעבאַך אַ קאַליקע, אויף איין אויג אַ בעלמע, דאָס אַנדערע אַביסעל רויטליך, און אויף די פיס איז ער אויך געוואָרען אַביסעל געהאַפּט. מיט אַזאַ שאַרפען חסרון האָט ער שוין געטוינט אויף זיעבען און נייענציג כפרות; האָט מען איהם אַרויסגעפיהרט וויעדער אַ מאָל אויפ'ן יריד, טאָמער וועט מען איהם קאָנען עמיצען פערטהון. מע האָט איהם גאַנץ פיין אויסגעקעמט, אויסגעפּוצט, דעם ווײדעל כלומר'שט אונטערגעבונדען און די קאָפּיטעס צוגעפּאַרבט מיט פעטען; — עס האָט אָבער נישט געהאָלפען, אַ וועלט נאַרט מען נישט. וויפיעל מע האָט איהם נישט געמוטשעט, ער זאָל זיך בחור'ען, האַלטען דעם קאָפּ מיט גדלות, — ער האָט זיך געטהאָן זיינס: אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ מיט גרויס עניוות, די פּיסלעך אויסגעקנעכעלט, די אונטערשטע ליפּ אַראָפּגעלאָזט אַביסעלע אויף אַ זייט, און פון איין אויג געלאָזט אַ טרער...
ניין, עס האָבען זיך שוין נישט געפונען אויף איהם קיין בעלנים! אַ פּאָר מענשען זענען צוגעגאַנגען צו איהם, שוין אַפילו אין מויל אַריין נישט געקוקט, נאָר אַזוי אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד אויף איהם איבער דער מאָרדע, אויסגעשפּיגען און אַוועקגעגאַנגען. איינער האָט זיך יאָ אָפּגעריסען אַ בעלן, נאָר נישט אויף איהם — אויף זיין פעל. מע האָט אָבער נישט געקאָנט דורכקומען פאַר'ן מקח; יענער, דער פעל־הענדלער, האָט בעוויזען אַ חשבון, אַז עס לוינט נישט: דאָס אָפּפיהרען איהם, דאָס אומוואַלגערען מיט'ן אָפּשינדען וועט קאָסטען מעהר וויפיעל די פעל איז ווערטה.

ס'איז איהם אָבער בעשערט געוועזען, אַפּנים, אַ גוט עלטער, איז אונטערגעשפּרונגען כתריאל דער וואַסערפיהרער און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען קיין כתרילעווקע.

ה.

ביז אהער איז כתריאל דער וואסערפיהרער, א איד א ברייט־ביינינגער, מיט א צעפלעצטער נאז און מיט א בעוואכסען פנים פון אויבען ביז אראפּ, געווען אליין דער וואסערפיהרער און אליין דאס פערדעל, דאס הייסט, ער האט זיך אליין איינגעשפּאנט מחילה אין פּעסעל און צעפיהרט איבער דער שטאדט דאס וואסער. וויפיעל כתריאל איז פערשווארצט געווארען דאס גאנצע לעבען זיינס, האט ער קיינעם נישט מקנא געווען אויף דער וועלט; נאר אז ער האט געזעהען עמיצען פאהרען מיט א פערד, פלעגט ער זיך אפּשטעלען און לאנג־לאנג נאכקוקען יענעם די טריט. זיין איינציגער וואונש אויף דער וועלט איז געווען: גאט זאל איהם העלפען, ער זאל קאנען זיך צושלאגען צו א פערדעל. נאר וויפיעל ער האט נישט נע־קלויבען, האט ער נישט נעקאנט דערשלאגען זיך צו יוזא קאפּיטאל, וואס ער זאל דערויף קאנען קויפען א פערדעל. פון דעסטוועגען האט ער נישט דורכגעלאזט קיין יריד, ער זאל זיך ניט דורכנעהן צווישען די פערדלעך. גלאט אזוי א קוק טהון, ווי זאגט מען: א טאפּ אין וואגען. דערזעהען איין אומגליקליך, פערוואגעלט, דער־שלאגען פערדעל שטעהן זיין מיטען יריד אהן א ציימעל, נישט צוגעבונדען אין ערגיץ, האט זיך כתריאל אפּגעשטעלט. דאס הארץ האט איהם געזאגט, אז דאס פערדעל בעדארף זיין אנגעמאסטען פאר זיין געלד.

כך הוה. ער האט זיך לאנג נישט בעדארפט דינגען; כתריאל האט גענומען דאס פערדעל און איז מיט א פריילליך הארץ געלאפען אהיים. געקומען אהיים, האט ער אנגעקלאפּט אין דער טהיר פון דרויסען, איז ארויסגעגאנגען כתריליכע א דערשראקענע.

— וואס איז דאס? גאט איז מיט דיר!

— געקויפט, ווי איך בין א איד, געקויפט!

כתריאל און כתריליכע האבען נישט געוואוסט, וואו מע זאל אהינטהון דאס פערדעל. זיי זאלען זיך ניט שעמען פאר די שכנים,

וואָלטען זיי דאָס אריינגעפיהרט אין שטוב אריין. ניך איז בעשאַפען געוואָרען אביסעל שטרוי און היי, און כתריאל מיט כתריליכען האָבען זיך אוועקגעשטעלט, זיך געשפּיעגעלט אינ׳ם פערדעל, זיך גאָר נישט געקאָנט אָנקוקען.

אויך די שכנים זענען זיך צענויפגעקומען אָנקוקען די כשר׳ע מציאה, וואָס כתריאל האָט געבראַכט צו פיהרען פונ׳ם ירידַ; מע האָט געלאַכט פונ׳ם פערדעל, געמאַכט חוזק; עס זענען געפלוינען ווערטלעך אלערליי, ווי געוויינטליך. דער האָט געזאָגט א חכמה, אז דאָס פערדעל איז גאָר נישט קיין פערדעל, נאָר א „מויל־אייזעל" ! און דער אַנדערער האָט געזאָגט: וואָסער מויל־אייזעל ? ס׳איז גאָר א קאַץ ! דער דריטער האָט געזאָגט: ס׳איז א רוחניות, מע בעדאַרף דאָס היטען פון א ווינט, וואָרום א רעכטער ווינט קאָן דאָס חלילה אוועקטראָגען.

— וויפיעל קאָן דאָס אַלט זיין ? — האָט איינער א פרעג געטהאָן.

— מעהר וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען אינאיינעם.

— מתושלח׳ס יאָהרען.

— מתושלח !

און פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען דער נאָמען „מתושלח" עד היום הזה.

ו.

דערפאַר איז איהם אָבער געווען ביי כתריאל דעם וואַסערפיהרער אזוי, ווי נאָך קיינמאָל נישט. אפילו גאָר אין די גוטע יאָהרען. ערשטענס, איז די אַרבייט עפּיס נאָר א געלעכטער און געוון. שלעפּען א פעסעל וואַסער און ביי יעדער שטוב אָפּשטעלען זיך — אויך מיר איין אַרבייט ! און דער בעל־הבית איז עפּיס גאָר א דימענט. א מענש זאָל זיך ניט צוריהרען, קיין הויכען געשריי נישט טהון, האַלטען א בייטש פון יוצא וועגען ! היינט דאָס עסען. אמת, קיין האָבער קוקט ער נישט אָן: נאָר צו וואָס

טוינ איהם דער האָבער. אז ער האָט במילא נישט מיט וואָס צו קייען? נישט גלייכער שוין די פּאָמעניצע מיט די ווייכע שטיקלעך ברויט, וואָס כתריליכע טראָגט איהם אַלע טאָג אָקעגען? און נישט אַזוי די פּאָמעניצע, ווי דאָס דערלאַנגען די פּאָמעניצע. מע בערארף זעהען, ווי כתריליכע שטעהט בשעת מעשה צענויפגעבויגן די הענד אויפ׳ן הארצען און קלויבט נחת פון מתושלח׳ן, ווי ער עסט דאָס, קיין עין־הרע נים. קומט ביינאַכט, בעט מען איהם אוים אין הויף אביסעל שטרוי און מע געהט ארוים אַלע מאָל אָדער כתריאל אָדער כתריליכע געוואָהר ווערען, צי מע האָט איהם חלילה נים אוועקגע׳לקח׳ענט. גאַנץ פריה, אז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, איז שוין כתריאל ביי׳ם פערדעל. ער שפּאַנט דאָס איין פּאַוואָלינקע אין פעסעל, זעצט זיך אויף און פאָהרט צום טייך נאָך וואסער און זינגט בשעת מעשה מיט אַ משונה־מאָדנעם ניגון:

אשרי האיש אשר לא הלך...

„אז וואָהל איז דעם מענשען, הייסט דאָס, וואָס געהט נישט צו־פוס“... און אז ער גיסט אָן דאָס פעסעל מיט וואסער, געהט ער שוין צוריקוועגס צו־פוס אָהן אַ ניגון, טיאַפּקעט גלייך מיט מתושלח׳ן אין דער בלאָטע, דרעהט מיט דער בייטש: — „נו ושע, מתושלח, ריהר זיך, ריהר זיך!“

מתושלח שלעפּט די פיס פון דער בלאָטע, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און האָפט אַ קוק מיט׳ן איינציגען אוינעל אויפ׳ן בעל־הבית און טראַכט זיך בשעת מעשה: „זיינט איך בין אַ פערד, האָט זיך מיר נאָך נים געטראָפען דיענען ביי אַזאַ משונה־מאָדנע בריאה!“ און דאָס פערדעל איז זיך מיישב, טהוט זיך אַ רוק אויף די הינטערשטע פיס און שטעלט זיך אָפּ אויף אַ ציקאַוועסט אין מיטען דער בלאָטע, ווי איינער רעדט: „אנו, לאָמיר אינמיסטען זעהען, וואָס וועט זיין דערפון?“... דערזעהען, אז דאָס פערדעל האָט זיך פּלוצים אנידערגעשטעלט, הויבט אָן כתריאל ארומדרעהען זיך ארום פעסעל, בעטראַכטען די רעדער, די אַקסען, די שטריקלעך; און מתושלח, אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צו כתריאל׳ען און אַ מאַך

מיט די ליפּען, ווי אַ שמייכעל געטהאָן, טראַכט ער זיך: „אַ טפּש אָט דער וואַסערפּיהרער! אַ חושים, אַ פּראָסטע בהמה!"...

ז.

ס'זאָל כסדר זיין גוט אויף דער וועלט — דאָס איז נישט פאַרהאַן. אויף וויפיעל מתושלח האָט זיך געפיהלט גליקליך אויף דער עלטער ביי כתריאל'ען און כתריליכען, אַזוי פיעל איז ער אויסגעריסען געוואָרען, אויסגעשטאַנען צרות, יסורים און בזיונות פון זייערע קינדער, פון זייערע שכנים'ס קינדער און פון גלאַט קינדער.

פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מע האָט איהם געבראַכט צו פיהרען, און קליינוואַרג האָט איהם דערזעהען, האָבען זיי בעקומען צו איהם עפּיס אַ מין... נישט קיין שנאה חס ושלום — אדרבה, פערקעהרט, זיי האָבען איהם דוקא ליעב געהאַט; נאָר די דאָזיגע ליעבשאַפט איז געווען פאַר מתושלח'ן אַ שחיטה. הלואי וואָלטען זיי איהם בעסער ווינציגער ליעב געהאַט און אביסעלע מעהר אויף איהם רחמנות געהאַט...

דאָס ערשטע האָבען איהם כתריאל'ס קינדער, באַרוויסע תלמוד־תורה־יונגלעך, אויסגעפּרובט, אַז קיינער האָט ניט געזעהען, צי פיהלט ער אַזוי, ווי אַ מענש, צי ניין? האָבען זיי איהם געפּרובט פון דער גרינג מיט אַ שטעקעל איבער דער פעל — ניין; אַ קיצעל איבער די פיס — ניין; אַ שנאָל איבער'ן אויהער — קוים־קוים. ערשט נאָכדעם, אַז זיי האָבען איהם געפּרובט מיט אַ שטרויעלע איבער'ן ווייסען אויגעל מיט דער בעלמע, האָבען זיי ערשט דעמאָלט דערזעהען, אַז ער פיהלט ווי אַ מענש, מחמת ער האָט גענגעבען אַ פינטעל מיט די אויגען און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ, הין און צוריק, ווי איינער רעדט: „ניין, דאָס ניט, דאָס געפעלט מיר ניט"... ווי באַלד אַזוי, האָבען זיי שוין דערטאַפּט אַ ריטעל פון אַ בעזעם און האָבען איהם אריינגערוקט טיעף אין נאָז אריין. האָט מתושלח גענגעבען אַ שפּרונג און אַ טאַנץ און אַ פּאַרשקע מיט דער נאָז. איז ארויסגעלאָפען כתריאל מיט אַ גוואַלד:

— שקצים, עכברושים, וואָס פּאַרעט איהר זיך מיט'ן פערד? אין חדר אַריין, הולטייעס!

און חברה האָבען גענומען די פיס אויף די פּלייצעס און זענען אַוועק אין חדר, דאָס הייסט, אין דער תלמוד־תורה אַריין.

ח.

דאָרט, אין דער תלמוד־תורה, איז געווען איינער אַ ראוב'עלע, אַ ספּירטאָווע יונגעלע, אַ מזיק, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! אויף איהם האָט זיין אייגענע מאַמע אַליין געזאָגט, אַז „אַזעלכע קינדער זאָל מען גערידכט זעען און שיטער אויפגעהען". זיין עובדה איז געווען: איינעסען זיך איטליכען בעזונדער אין די ביינער אַריין. וואו אַ בוידעם, וואו אַ קעלער — איז ער געווען אויסען. טרייבען היהנער, גענז אָדער קאַטשקעס, שרעקען ציעגען, מוטשען קעץ, שלאָגען הינד, פון חזירים שמועסט מען ניט — דאָס איז ביי איהם געווען דאָס חיות! די קלעפּ פון דער מאַמע, די שמיץ פון'ם תלמוד־תורה־מלמד און די פּעטש פון ווילד־פרעמדע זענען געווען אַרויסגעוואָרפען, און די קללות, וואָס מע האָט אין איהם אַריינגעלעגט — ווי אַיין אַרבעס אין וואַנד אַריין. אָט, דאַכט זיך, האָט מען איהם געפּאַטשט, אָט, דאַכט זיך, האָט ער געוויינט מיט טרערען, זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אָן אַ זייט — אַהאַ! ראוב'עלע האָט שוין אַרויסגעשטעלט אַ צונג, געמאַכט אַ וויינשעלע פון דער אונטערשטער ליפּ, אָדער אַ פּאַחיר פון די באַקען. און צוויי באַקען האָט ער געהאַט, ווי די פּאַמפּעשקעס. געווען תמיד געזונד און שטענדיג פרייליך; דאָס וואָס די מאַמע איז אַ וויסטע אַלמנה און מוטשעט זיך, ווי אויפ'ן טוידט, און צאָהלט פאַר איהם אַ קערבעל אַ זמן שכר־למוד — דאָס איז ניט זיין עסק.

אַז ראוב'עלע איז געוואָהר געוואָרען פון כתריאל'ס קינדער, אַז זייער טאַטע האָט געבראַכט צו פיהרען פון'ם יריד אַ פערדעל און סע הייסט מתושלח, איז ער אויפגעשפּרונגען אויף אַ בענקעל,

ג ווייש נעטהאָן דאָס נעזעל מיטביידע הענר הין און צוריק און אויסנערופען בקול רם:

— קינדער, מיר האָבען שוין א „שמיטשיק״!

צו בעמערקען, אז ראוב'עלע האָט פון קינדווייז אָן ליעב נע־האַט כלי־זמר, אויסגעגאנגען נאָך א פיערעל, טאקי ממש עס האָט זיך איהם נעעקט דאָס חיות, אז ער האָט דערהערט שפּיעלען. און דערצו האָט ער געהאַט א שען קול'כעל, נעקענט אַלע ניגונים אויף אויסווענינג. ער האָט גאָר אנדערש ניט גערעכענט, אם ירצה השם, אז ער וועט אויסוואַכסען א גרויסער, וועט ער זיך קויפען א פיערעל און וועט שפּיעלען טאָג ווי נאכט אויפ'ן פיערעל. דער־ווייל האָט ער זיך געמאכט פון א שטיק האָלץ א קליין פּיערעלע, מיט פאָרעם אויפ'ן אָרט פון סטרונעס, דערביי געחאַפּט גוטע קלעפּ פון דער מאמען.

— א כלי־זמר וועט פון דיר אויסוואַכסען? ניט דערלעבען זאָל איך דאָס!

פארנאכט, אז חיים־חנא דער תלמוד־תורה־מלמד האָט צעלאָזט די תלמידים, זענען זיי אַלע נעגאנגען מקבל־פּנים זיין כתריאל דעם וואסערפיהרער'ס פערדעל. דער ערשטער האָט ארויסגעזאָגט זיין מיינונג ראוב'עלע, אז דאָס פערדעל איז איין אויסגעצייכענט פער־רעל, עס וועט נעבען סטרונעס פונ'ם ווײדעל וויפיעל מע וועט בע־דארפען. א סימן, אָט וועלען מיר באלד א פּרוב טהון!

און ראוב'עלע האָט זיך פער'גנב'עט צו מתושלח'ן פון הינטען און האָט אָנגעהויבען שלעפּען ביי איהם האָר פונ'ם ווײרעל. כל זמן ראוב'עלע האָט געשלעפּט די האָר אייניציגווייז, איז מתושלח געשטאַנען רוהיג, ווי איינער רעדט: „א האָר פונ'ם ווײדעל? וואָס קאָן דאָס מיר שאַרען? טא, אויך די איינענע מעשה, וועט זיין ווינציגער מיט א האָר!״... נאָר אז ראוב'עלע האָט זיך צוגעחאַפּט צום ווײדעל, אָנגעהויבען רייסען מיט א מאָל א גאנצען זשמוט, האָט דאָס שוין מתושלח'ן גוט פערדראָסען, ווי איינער רעדט: „לאָז אריין א חזיר אין שטוב, קריכט ער אויפ'ן טיש״... און נישט

לאַנג געטראַכט, האָט ער דערלאַנגט ראָוב'על'ן מיט דעם אונטער־טען פּוס גלייך אין די ציינער אַריין און האָט איהם צעהאַקט די ליפּ אויף צוויי'ען.

— אַ מצוה, אַ דונער איז מיר! זעהר רעכט, אַ שלאַק איז מיר! קריך נישט, ווייסט איז מיר!

אזוי האָט געזאָגט די מאַמע זיינע, יענטע די לעפּטשיכע, גע־לעגט איהם קאַלט וואַסער צו דער צעהאַקטער ליפּ, געוויינט, גע־בראָכען די הענד, געלאָפען צו חיענע דער רופאַ'טע, איינגעלעגט די וועלט.

ט.

ראָוב'עלע איז געווען, ברוך השם, אַזאַ קינד, וואָס אַלסדינג האָט זיך אויף איהם פערהיילט ניך, „ווי אויף אַ הונט". איידער מע האָט זיך אַרומגעקוקט, איז שוין די ליפּ ביי איהם ווידער צע־נויפגעוואַכסען געוואָרען, גלייך ווי גאָרנישט געווען, און ער האָט צוגעטראַכט נאָך אַ נייע זאַך: מע בעדאַרף זיך אַ מאָל דורכפּאָה־רען רייטענדיג אויף מתושלח'ן, און דוקא אַלע תלמוד־תורה־יונג־לעך מיט אַ מאָל. נאָר ווען און ווי אזוי מאַכט מען דאָס אַפּ, אַז קיינער זאָל נים ווייסען? איז ראָוב'עלע געפאַלען אויף אַ שכל, אַז דאָס איז גוט נאָר שבת בייטאָג, בשעת דער עולם עסט־אָפּ און לעגט זיך שלאָפען, דעמאָלט חאַטש נעם און טראָג אַרויס גאַנץ כתריל'עווקע מיט האָק און פּאָק. האָט זיך אפילו איינער, אַ תלמוד־תורה־יונגעל, געשטעלט אַקעגען: „ווי אזוי פאָהרט דאָס אַ איד אים שבת?" האָט איהם ראָובע'לע דערויף געענטפערט: — „בהמה! דאָס הייסט רען געפאָהרען? דאָס ווערד אָנגערופען גע־שפּיעלט זיך"...

ס'איז געקומען שבת בייטאָג, דער עולם האָט אָפּגעגעסען, געלעגט זיך שלאָפען, און כתריאל מיט כתריליכען בתוכם, האָבען זיך חברה פּאַוואָלי אַריינגע'גנב'עט צום וואַסערפיהרער אין הויז אַריין, און ראָוב'עלע האָט גענומען אויספּוצען מתושלח'ן ווי ווייט

מענליך. קודם כל האָט ער איהם פערפלאָכטען די גריוואַ, געמאַכט עטליכע צעפלעך, בעפוצט מיט שטרויעלעך; נאָכדעם האָט ער איהם אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ א ווייסען פאַפּיערענעם ספּאָדיק, צו־געבונדען אויפ'ן האַלז מיט בענדלעך; און אחרי ככלות הכל האָט ער איהם אָנגעהאָנגען פון הינטען איין אַלטען בעזעם, בכדי דער וויידעל זאָל אויסקומען שענער און לענגער. און חברה האָבען אָנגעהויבען זעצען זיך, קריכען אויף מתושלח'ן, איינס איבער'ן אנדערען; ווער עס האָט פערחאַפּט איין אָרט פריהער, דער איז געזעסען אויפ'ן פערד, און די איבעריגע וועלען זיך שוין זעצען נאָכדעם, נאָר דערווייל זענען זיי נאָכגעגאַנגען פון הינטען, געהאַל־פען אונטערשרייען מתושלח'ן, ער זאָל געהן אביסעל גיכער, און געזונגען:

„ככה יעשה לסוס אשר ראוב'על׳ע חפץ ביקרו!"

מתושלח האָט אָבער קיין חשק נים געהאט לויפען און איז זיך געגאַנגען טריט ביי טריט, וואָרום, ערשטענס, וואָס האָט ער קיין צייט נים? והשנית, איז דאָך עפּיס היינט א טאָג פון רוהען! ראוב'על׳ע האָט אָבער נים אויפגעהערט צו טרייבען דאָס פערדעל, נאָקען, וויאָקען און טיוקען און שרייען מיט אַלע כחות אויף דער איבעריגער חברה:

— א רוח אין אייער טאַטענס טאַטען אריין, וואָס שווייגט איהר?!

און מתושלח איז זיך אַלץ געגאַנגען טריט ביי טריט, זיך גע־טראַכט בשעת מעשה: „קונדסים שפּיעלען זיך, טאַ, לאָזען זיי זיך שפּיעלען"...

נאָר אַז חברה האָבען איהם שטאַרק אָנגעהויבען דעקוטשען, אונטערטרייבען און מאַכען מיט די הענד, האָט מתושלח אָנגעהוי־בען געהן גיכער. און אַז ער האָט אָנגעהויבען צו געהן גיכער, האָט איהם הינטען דער בעזעם אָנגעהויבען שלאָגען אין די פיס אריין; האָט ער אָנגעהויבען לויפען נאָך גיכער, האָט איהם דער בעזעם אָנגעהויבען צו שלאָגען נאָך שטאַרקער; האָט ער אָנגעהויבען

שפרינגנען, האָבען חברה געקוועלט, און ראוב'על'ע האָט זיך אונטער־געהעצקעט און געשריגען: האָפּ־האָפּ־האָפּ! אזוי לאַנג געהאָפּקעט, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען פאַלען איינציגווייז, ווי די האַלעשקעס. און אַז מתושלח האָט זיי אַלעמען אראָפּגעוואָרפען און דערפּיהלט, אַז ער איז פריי, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען לויפען משוגענערווייז, און איז געשמיידיג געלאָפּען און געלאָפּען ביז אויף יענער זייט מיהלען, העט־העט הינטער דער שטאָדט ארויס.

דערזעהן לויפען אַ משונה־מאָדנע פערדעל מיט אַ פּאַפּיערענעם ספּאָדיק, האָבען די שקצים די פּאסטוכער געמאַכט אַ העץ אויף איהם, אָנגעהויבען איהם נאָכלויפען, וואַרפען מיט שטעקענס, און האָבען אָנגערייצט אויף איהם די הינד. יענע, די כלבים הייסט דאָס, האָבען זיך דוקא ניט געלאָזט לאַנג בעטען און האָבען גע־נומען יאָגען זיך נאָך איהם, בייסען און רייסען; עטליכע האָבען איהם אָנגענומען הינטען, ביי די ליטקעס; עטליכע האָבען איהם אָנגעהאַפּט פון פאָרענט, ביי'ם נאָרגעל. מתושלח האָט אַזש אָנגע־הויבען חראָפּען. אזוי לאַנג, אזוי ברייט — ביז זיי זענען איהם דערגאַנגען דעם עק.

י.

אויף מאָרגען האָבען שוין חברה געהאַט זייער עהרליך אויס־קומעניש. אחוץ דעם, וואָס זיי האָבען זיך צעשלאָגען די נעז און צעביילט די שטערנס פונ'ם פאַלען, האָבען זיי געחאַפּט פּעטש אין דערהיים און שמיץ פון חיים־חנא דעם מלמד. און מעהר פון אַלעמען האָט געלייזט, געוויינטליך, ראוב'על'ע, מחמת אַלע איבעריגע יונגלעך, אַז מע האָט זיי געשמיסען, האָבען זיי חאָטש געוויינט, און ראוב'על'ע האָט, פערקעהרט, נאָר געלאַכט. האָט מען דאָך איהם נאָך מעהר געקאָטעוועט; נאָר וואָס מעהר מע האָט איהם געשלאָגען, האָט ער מעהר געלאַכט, און וואָס מעהר ער האָט געלאַכט, האָט מען מעהר געשלאָגען, — אזוי לאַנג, ביז חיים־חנא דער מלמד האָט זיך אַליין אויך צעלאַכט, און אויף איהם קוקענדיג —

אלע תלמידים. ס׳איז געוואָרען אזא געלעכטער, אז אלע שכנים זענען זיך צעגויפגעקומען, און גלאַט מענשען, אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך פון דער גאַס: „וואָס איז? וואָס איז דער געלענדער? וואָס לאכט מען וואָס?“ האָט זיי קיינער נישט גע־קאָנט ענטפערען קיין וואָרט, מחמת מע האָט זעהר שטאַרק גע־לאכט. האָבען יענע, די פרישע מענשען, זיך אויך אָנגענומען פונ׳ם געלעכטער און האָבען אויך אָנגעהויבען צו לאכען; האָבען יענע, די ערשטע, אָנגעהויבען לאכען נאָך שטאַרקער, און יענע, די פרישע, אויף זיי קוקענדיג, נאָך שטאַרקער, — הכלל, מע האָט זיך פשוט געקאַטשעט אויף די בייכער, געהאַלטען זיך ביי די זייטען לאכענדיג.

•

נאָר צוויי מענשען האָבען נישט געלאכט. דאָס זענען געווען: כתריאל דער וואַסערפיהרער און זיין ווייב כתריליכע. א קינה, חלילה, אז עס געהט אוועק פון א שטוב, ווייס איך ניט. אויב מע בעדאַרף אזוי פיעל וויינען, וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען האָבען געוויינט אויף זייער גרויסען שאָדען, אויף זייער אָרעם פערדעל נעבאך, אויף מתושלח׳ן.

כפרות

געשריבען אין יאהר 1903.

כַּפָּרוֹת

א.

דעם ערשטען טאָג ראש השנה נאָך, אַז דער עולם איז געגאַנגעז צו תשליך, האָט מען געקאָנט בעמערקען אַ מחנה עופות, היהנער, אַלטע קוואָקעס און יונגע היהנדלעך מיט האָהנעכלעך לויפען אין די הינטערגעסלעך, אויסגעצויגען די קעפּלעך, מאַכען פּאָלקעס, הויבען פיסלעך, שפּרינגען־אונטער עפּיס מיט אַ מין אימפּעט, און אַלץ אַהין, ווייט, הינטער דער שטאָדט אַרויס. אַ חדוש איז דאָס געווען, נאָר קיינעם איז נישט איינגעפאַלען אָפּשטעלען זיך נאָכקוקען, וואו אַהין לויפען דאָס די דאָזיגע נאַרישע עופות.

ערשט שפּעטער, אין די עשרת ימי תשובה אַריין, האָט מען אָנגעהויבען זיך אַרומקוקען, אַז די שטייגען זענען אָפּען, און וואו ס'איז געווען ערגיץ איין עוף איז דאָס אַרויסגעפלויגען — און געה זוך מיך! איז געוואָרען אַ גוואַלד: „סטייטש, מיט וואָס וועט מען שלאָגען כפּרות?“ איבערהויפּט האָבען איינגעלעגט די וועלט די ווייבער; פאַר אַ ווייסע כפּרה וועט אייך אַ ווייב זיין די כפּו־ה, זי מעג זיין אַפילו אַ „מאַדאַם“, מיט אַ הוט און מיט אַ פּאַרטעפּיאַן... משוגענערווייז זענען זיי געלאָפען אין מאַרק אַריין, גרייט געווען צאָהלען אין טאָג אַריין, אַבי צו קריגען כפּרות; אויב נית קיין ווייסע הוהן, לאָז זיין אַ ראַבע, אַ שוואַרצע, לאָז זיין אַ רויטער האָהן — אַבי אַ כפּרה! און ווי אויף־צו־להכעיס, איז נישט געווען אין מאַרק, איהר זאָלט זאָגען, איין עוף אויף אַ רפואה. דאָס הייסט, ס'איז געווען עופות אין מאַרק, נאָר נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל

מיט זיי קאָנען שלאָגען כפּרות. צום ביישפּיעל: קאַטשקעס זענען געווען מיט גראָבע פּופּקעס, גענז מיט פעטע בייכלעך, אינדיקעס, אָנגעבלאָזענע מיוחסים, מיט אראָפּגעלאָזענע שנאָבלען, ווייסע, ריי־נע אומשולדיגע טייבעלעך האָט מען געחאַפּט און ארויסגעטראָגען אויף צו פערקויפען. ס'איז אָבער אַלץ נישט דאָס, וואָס מע בע־דאַרף. אויף כפּרות דאַרף מען עופות, און קיין עופות איז נישטאָ, חאָטש נעמט לעגט זיך און שטאַרבט!

וואו זענען אהינגעקומען אַלע עופות?

לייענט, זייט מוחל, ווייטער, וועט איהר הערען אַ שענס.

ב.

העט־ווייט הינטער דער שטאָדט, אַזש אויף יענער זייט מיהלען, האָט זיך געטהאָן חושך; דאָס גאַנצע פעלד איז געווען פול מיט היהנער, העהנער, אַלטע קוואָקעס און קליינע היהנדלעך. דאָס קרעהען פון די העהנער, דאָס קוואָקען פון די היהנער און דאָס פּישטשען פון די קליינע היהנדלעך איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט געקאָנט טויב ווערען. אַלע האָבען זיך געשטופּט און גע־קוועטשט אהין, אויבען־אָן. און דאָרט, אויבען־אָן, ליגט איין אַל־טער אויסגעהאַקטער בוים, און אויף דעם דאָזיגען אַלטען אויסגע־האַקטען בוים פליהט ארויף גאָר אַ יונגער האָהן, טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגלען און הויבט אָן צו קרעהען:

— קוקאַריקו, רבותי! הערט־צו וואָס איך וועל אייך זאָגען! אייך איז ידוע דער שענדליכער מנהג פון בעלי־בתים: אַלע יאָהר, אַז עס קומט אין דער צייט, פאַלט־אָן אויף אונזערע בעלי־בתים און אויף די בעלי־בית'טעס עפּיס אַ מהומה, דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי ווּיסען! זיי חאַפּען אונז פון די סידעלים, שלעפּען אונז ארויס איינציגווייז פון די שטייגען, בינדען אונז און דרעהען אונז איבער'ן קאָפּ, בעבען עפּיס בשעת מעשה פון אַ סדור, דער רוח ווייסט זיי וואָס, און טהוען אונז אַ שליידער אונטער'ן טיש און נעמען און טראָגען אונז אַוועק צום שוחט, און דאָרט מאַכט ער אונז די

שפּיעל. — עס ווערד אָנגערופען ביי זיי „כפּרות“... געפּעלט אייך אביסעל איין עובדה? וואָס זאָגט איהר אויף דעם בזיון? ברידער! ביז ווי לאַנג נאָך וועלען מיר שווייגען? צייט מיר זאָלען מאַכען איין עק מיט דעם שענדליכען מנהג פון כפּרות! לאָמיר זיך שטע־לען איין מאָל פאַר אַלע מאָל: וואָס איהר ווילט טהוט מיט אונז — קיין כפּרות וועלען מיר ביי אייך נישט זיין! אוים כפּרות!

— קאָ־קאָ־קאָ! — חאַפּען אונטער אַלע עופות מיט א מאָל. — אוים כפּרות!

— קוקאריקו! נעדענקט־זשע, געטרייע ברידער און ליעבע שוועסטער, צי זענט איהר בעוואָהרענט אין זיך, אַז איהר וועט ביישטעהן קענען דעם נסיון? צי וועט איהר זיך נישט לאָזען פּיה־רען אין באָד אריין? מע וועט זיכער קומען און פאָרלעגען אייך פראָסע, אָדער הירזש, און איך קען דאָך אייך, זולל־וסובא'ניקעס, אַז פאַר אביסעל פּראָסע און פאַר א הירזשעל וועט איהר אַוועקגע־בען דריי שאָק אייער...

— קאָ־קאָ־קאָ! חס ושלום! מע זאָל אונז געבען גאָלד! קאָ־קאָ־קאָ!

— קוקאריקו! געדענקט־זשע נאָך א מאָל און נאָך א מאָל: איהר זאָלט זיך האַלטען שטאָהל און אייזען! און טאָמער וועט מען אייך וועלען חאַפּען, זאָלט איהר זיך נישט לאָזען. די אויגען זאָלט איהר זיי אויספּיקען! איהר זאָלט זיך נישט לאָזען, איהר הערט? איין עק! א סוף! אוים כפּרות!

— קאָ־קאָ־קאָ! קאָ־קאָ־קאָ! אוים כפּרות!

ג.

און אין שטאָדט איז געוועזן חושך. א רעש, א טומעל, א גע־רודער. די גאַנצע וועלט האָט זיך געוויעגט. בעלי־בתים האָבען אָפּ־געשטעלט איינס דאָס אַנדערע, געריצדט, געקנייטשט מיט די פּליי־צעס, געמאַכט מיט די הענד.

— וואָס זאָגט איהר דערויף?

— יאָ, אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע!

— אַזאַ מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענד יאָהר!

אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטעדטעל, און ס'איז נעבליבען, אַז די ווייבער זאָלען זיך מטריח זיין הינטער דער שטאָדט אַרויס, צו פערנאַרען די עופות צוריק אין שטייג אַריין. דערויף זענען זיי דאָך ווייבער, בעלי־בית'טעס! און די ווייבער האָבען געטהאָן דעם רצון פון זייערע מאַנען: מיטגענומען מיט זיך ווער אַביסעל פּראָסע און וועד אַביסעל הירזש, וועד אַ זיפּ און וועד אַ זאַק, און מע האָט זיך געלאָזט הינטער דער שטאָדט אַרויס, צו פערנאַרען און חאַפּען די עופות און פערוואַרפען זיי צוריק אין שטייג אַריין.

— ציפּ־ציפּ־ציפּ־ציפּ־ציפּ! — האָבען די ווייבער פּאַוואָלינקע זיך צוגערוקט צו די עופות, זיך צוגעזעצט צו דער ערד און אויסגעשאָטען זיי דאָס ביסעל פּראָסע מיט'ן ביסעל הירזש. — טיר־טיר־טיר־טיו... סילאַ־סילאַ־סילאַ־סילאַ...

און נאָך אַזעלכע מינים שפּריכווערטער האָבען די ווייבער בענוצט, כדי צו פערנאַרען די עופות.

דערזעהען פּראָסע און דערשמעקט הירזש, האָבען זיך די אויסגעהונגערטע עופות אַ לאָז געטהאָן, און עס איז אין איין כהרף־עין דאָס ביסעל פּראָסע מיט'ן ביסעל הירזש אויסגעפּיקט געוואָרען, נישט געבליבען אַ קערענדעל אפילו. נאָר חאַפּען האָבען זיי זיך נישט געלאָזט בשום אופן.

אַ פּאָר ווייבער איז אפילו יאָ געראָטען צודעקען עטליכע קליינע היהנדלעך מיט אַ זיפּ; האָבען זיך די עלטערע קוואָקעס מיט די העהנער איינגעשטעלט פאַר זיי, אַרויפגעפּאַלען אויף די ווייבער, געשפּרונגען זיי גלייך אין פּנים אַריין, שיער נישט אויסגעפּיקט די אויגען; די ווייבער זענען קוים אַנטלאָפען מיט'ן לעבען.

געקומען אַהיים און דערצעהלט פאַר די מאַנען די דאָזיגע מעשה, איז צווישען די מאַנסבילען געוואָרען זעהר אַ גרויס גע־

לעבטער. מע האָט זיך פשוט נעקאַטשעט, געהאַלטען זיך ביי די זייטען.

— חאַ־חאַ־חאַ, שטיות! איהר זענט דאָך ערגער פון די עופות, כלעבען! איהר האָט אמאָל געהערט, אז איין עוף זאָל גובר זיין א מענטשען? טפשות, חאַ־חאַ־חאַ!

— ווייסט איהר וואָס? — האָבען געזאָגט די ווייבער. — אז איהר זענט יאָ אזעלכע בריות, טאָ געהט שוין בעסער איהר אליין, האַלט מלחמה מיט די עופות! באַווייזט שוין איהר אליין אייער בריה'שאַפט!

און די מאַנסבילען האָבען גענומען די שטעקעלעך אין די הענד און זענען ארויסגעגאַנגען הינטער דער שטאָדט זעהן, וואָס טהוט זיך דאָרטען מיט די עפות.

ד.

מאַנסבילען זענען פאָרט מאַנסבילען, נישט קיין ווייבער. מאַנס־בילען האָבען אין זיך גאָר איין אנדרערן כח. מאַנספאַרשוינען!...

דערזעהען פון דערווייטענס די מחנה עופות, זענען זיי גע־פאַלען אויף איין אויבער־הסברה און האָבען זיך פער'גנבה'ט שטי־לערהייד הינטען־אַרום, פון יענער זייט עופות, אויפגעהויבען אלע מיט א מאָל די שטעקענס און אָנגעהויבען זיי טרייבען אהיים מיט קלוגשאַפט:

— קיש־קיש! דאָ דאָמאו! קיש־קיש! קיש־קיש־קיש־קיש!...

דער „קישקיש“ האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי א טוידטען באַנ־קעס. די גאַנצע מחנה עופות, די העהנער מיט די היהנער, די אלטע קוואָקעס מיט די קליינע היהנדלעך, האָבען זיך א לאָז געטהאָן מיט א מאָל צו די מאַנסבילען, געשפּרונגען זיי גלייך אין פּנים אריין, געפּיקט אין די פּיאָטעס, געריסען די קאַפּאָטעס, געפּליקט די בערד, בשעת מעשה געקרעהט און געקוואָקעט און געפּישטשעט. פעדערען זענען געפלויגען אין דער לופטען, ווי שניי, ס'איז געוואָרען פינס־טער אויף דער גאַס — איין אמת'ע מלחמה!

א סך עופות זענען טאקי אין דער דאָזיגער מלחמה געפאַלען טוידט, צעטראָטען פון זייערע אייגענע ברידער און שוועסטער און צעשלאָגען פון די שטעקענס. עס זענען אָבער אויך א סך מאַנס־בילען גע'מזיק'ט געוואָרען, פערוואונדעט, פערבלוטיגט די העמד און די פנים'ער. איינעם האָט מען אויסגעפּיקט איין אויג, איינעם — א שטיק נאָז, איינעם האָט מען געלעכערט א באַק, עס האָבען זיך ארויסגעזעהען די באקצייהנער, און בלוט, בלוט האָט גערונען פון ביידע צדדים. מי יודע, וואָס עס וואָלט געווען דער סוף, ווען די מאַנסבילען וואַרפען נישט אוועק די שטעקלעך, פערקאַטשען נישט די פּאָלעס און לאָזען זיך נישט לויפען העמדום־פענדום צוריק אין שטאָדט אריין.

דערזעהען די צעשלאָגענע, צעבלוטיגטע בעלי־בתים מיט די צעפליקטע קאַפּאָטעס, זענען די ווייבער געווען מלא גדולה:

— נו, פאַר וואָס לאַכט איהר נישט אצינד? בריות! מאַנס־בילען! זכרים! מאַנספּאַרשוינען!...

ה.

„אז מע קאָן נישט אריבער, מוז מען ארונטער“, — אזוי האָ־בען געזאָגט די בריות די מאַנסבילען, געווען צופרידען, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט א גלייכווערטעל, און מע האָט זיך צענויפגע־זאַמעלט ביי'ם רב אויף איין אסיפה, לאַנג גערעדט, געפּלאַפּעלט און געבעבעט, און ס'איז געבליבען, מע זאָל שיקען א דעפּוטאַציע צו די עופות און פרעגען זיי מיט גוטען: וואָס ווילען זיי? אויס־געקלויבען האָט מען, געוויינטליך, די נגידים מיט די בעלי־בתים חשובים, מיט די רבנים, מיט די דיינים און חזנים און מיט די שוחטים, און מען איז ארויס הינטער דער שטאָדט שוין אָהן כלי־זין, אָהן שטעקענס, און דער רב האָט זיך ארויסגעשטעלט אויף צופריהער און האָט אויסגערופען צו די עופות בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט אויס, עופות! זאָגט, וואָס ווילט איהר? זאָגט, מיר הערען אייך מיט קאָפּ, און אויב אייער פאַר־

לאנג איז נאָר מיט א גאַנג. וועט מען אייך געווים ממלא זיין, אם ירצה השם.

איז געוואָרען אַ געשריי צווישען די עופות מיט אַ קרעהעריי און מיט אַ קוואַקעריי און מיט אַ פּישטשעריי, אַז מע האָט נישט געהערט אַ וואָרט. רופט זיך אָן צו זיי דער רב:

— ווייסט איהר וואָס, עופות? פון אייער שרייען, וואָס איהר שרייעט דאָ אַלע אינאיינעם, וועט קיין גוטס נישט ארויס. אמעהר, פאָלגט מיך, אַט האָט אונז דער עולם אויסגעקליבען פּאָר שתדלנים, דעפּוטאַטען — קלויבט אייך אויך אוים פון זיך אַ דעפּוטאַציע, נאָר עפּים פיינע, לייטישע עופות, ס'זאָל זיין מיט וועמען צו רעדען אַ וואָרט. געפינען זיך נים ביי אייך אַ פּאָר אינדיקעס, גענז אָדער קאַטשקעס?

— האָל־דער! האָל־דער! האָל־דער! — האָט זיך אָנגערופען איין־און־איינציגער אינדיק, וואָס האָט זיך פערשלעפּט אהער מיט די עופות. און האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי אַ מחותן, אראָפּגעלאָזט דעם שנאָבעל, בעוויזען, אַז ער איז דאָ און איז גרייט צו זיין אַ שתדלן פאַר קהל.

— גאַ־גאַ־גאַ! — האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פון איין אַלטען גאַנער, און איהם האָבען אויך געהאָלפען דאָס גאַנצע בינ־טעל געגז, זיינע קעבסווייבער.

— קוואַ! קוואַ!! קוואַ!!! — האָבען אונטערגעהאַפּט עט־ליכע קאַטשקעס, מורא'דיגע שרייערינס, צו בעווייזען, אַז זיי זע־נען אויך דאָ צווישען די עופות. איז אָבער ארויסגעשפּרונגען אַ רוימער האָהן איין עזות־פּנים און האָט אויסגעשריגען:

— קוקאַריקו! עופות! אויב איהר ווילט, מע זאָל אייך פער־קויפען פאַר אַ קאַרץ האָבער, זאָלט איהר זיך איבערגעבען אין די הענד פון די דאָזיגע אָנגעבלאָזענע מחותנים די אינדיקעס, אָדער צו די מיוחסים די געגז, וואָס זייערע עלטער־זיידעס האָבען אמאָל אָפּגעראַטעוועט די שטאָדט רוים, אָדער צו די פּרעסערינס, די פּלעטניצעס, די קאַטשקעס. מיט זיי שלאָגט מען קיין כפּרות

נישט, טאָרען זיי נישט מישען זיך! עופות זענען מיר, כפּרות שלאָגט מען מיט אונז, בעדאַרף מען אונז קלויבען פאַר דעפּוטאַטען!

— קאַ־קאַ־קאַ־קאַ! אמת, אמת, ווי מיר היהנער זענען! —

האָבען אונטערגעהאַלטען אַלע עופות אין איין קול, און עס איז געוואָרען נאָך אַ גרעסער געשריי מיט אַ גרעסערען טומעל; די עופות האָבען געגאַנגאַטשעט אַלע אינאיינעם, געשפּרונגען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, געפּיקט זיך אין די קעפּלעך, אַזוי לאַנג, אַזוי בּרייט, ביז עס איז אַרויסגעטראָטען פון זיי אַ דעפּוטאַציע: אַ צוויי־דריי גאַלאַגאַנסקי העהנער מיט היבשע בערד, און אַ פּאָר שענע געווייגטליכע היהנער און עטליכע יונגע האָהנעכלעך, גרויסע שרייערס מיט גאָר יונגע קול'כלעך. — און צווישעןביידע דעפּוטאַציעס האָט זיך אָנגעהויבען אַ געשפּרעך, וואָס ווערד בעשריבען אין קאַפּיטעל ז.

ז.

די בעלי־בתים: בכן, זאָגט וואָס ווילט איהר, היהנער? רעדט ווערטער!

די עופות: וואָס זאָלען מיר וועלען? מיר ווילען נישט זיין פאַר אייך די כפּרה; מיר געבען אייך אוועק אונזער פלייש, אונזערע פעדערען, אַלץ וואָס איהר ווילט, נאָר קיין כפּרות זאָלט איהר מיט אונז נישט שלאָגען!

די בעלי־בתים: סטייטש, מיר זענען דאָך עפּיס אידען, מיר מוזען דאָך שלאָגען כפּרות!

די עופות: אַזוי גאָר? וואו שטעהט דאָס געשריבען?

די בעלי־בתים: וואו סע שטעהט געשריבען? וואָס איז שייך, המ... וואָס איז אייער עסק, וואו סע שטעהט געשריבען? ס'איז ביי אונז אַ מנהג ישן, איין אַלטער מנהג פון קדמונים. מאָד־נע עופות איהר זענט! אַז מע קוילעט אייך אַזוי און מע בּראָט אייך און מע עסט אייך, איז אייך גרינגער? וואָס אַהרט עס אייך, אַז אידען פאַרדיענען מיט אייך אַ מצוה?

די עופות: פאַרהאַן ביי אייך זעכס הונדערט דרייצעהן מצוות.

די בעלי־בתים: און דאָס, וואָס מע זאָגט מיט אייך דריי מאָל „בני־אדם", איז ביי אייך גאָרנישט?

די עופות: איהר זאָלט אַזוי וויסען פון געבראָטענס, ווי מיר ווייסען, וואָס ביי אייך אין „בני־אָדם" טהוט זיך!

די בעלי־בתים: און די ברכה, וואָס דער שוחט מאַכט אויף אייך?

די עופות: לאָז ער בעסער מאַכען אַ ברכה אויף אַ דונער!

די בעלי־בתים: און דאָס, וואָס אידישע קינדער פאַר־פאַסטען זיך און פאַסטען־אָפּ מיט אייך אַזאַ הייליגען תענית, ווי יום כפור?

די עופות: וואָס זשע איז עפּיס געפאַלען דער גורל אויף אונז, אָרעמע עופות? ווינציג פוילע גענז, פעטע קאַטשקעס מיט גראָבע בייכלעך, אינדיקעס מיוחסים דרעהען זיך אַרום ביי אייך אויף דער וועלט, וואָס טהון טהוען זיי גאָרנישט, נאָר מע פרעסט און נאָר מע זויפט און מע פּאַליאַסקעט זיך אין אַלע קאַליזשעס?...

די בעלי־בתים: גענז קוילען מיר חנוכה און פּרעג־לען פון זיי שמאַלץ אויף פּסח, קאַטשקעס בראָטען מיר אַזוי, אינ־דיקעס האָדעווען מיר אויף יום־טוב, און אייך דאַרפען מיר אויף כפרות. זייט זשע נישט קיין עזות־פּנים׳ער — עס רעדען נישט מיט אייך קיין יונגלעך, עס רעדען מיט אייך עפּיס בעלי־בתים, רבנים, דיינים, שוחטים!

די עופות: שוחטים? קוילערס? קאַ־קאַ־קאַ! אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אַלע שוחטים פון דער גאַנצער וועלט! אַנו, גיט אונז נאָר אַהער אַ פּאָר שוחטים!...

די בעלי־בתים: איהר זענט קעגען דעם מנהג־העולם? איהר ווילט מאַכען איין איבערקעהרעניש אין דער וועלט? איהר

ווידערשפעניגט? איהר זענט מורד במלכות?... איהר ורעט אונז האָבען צו געדענקען!...

די עופות: אזוי? אי־אי־אי! וואָס וועט איהר אונז טהון? איהר וועט אונז אודאי מסר'ען? לאָדען צום „ונתנה־תוקף"? געהט־זשע אייך געזונטערהייד! קאַ־קאַ־קאַ! קאַ־קאַ־קאַ־קאַ!

און ס'איז געוואָרען א קוואָקעריי צווישען די היהנער, און די העהנער האָבען אָנגעהויבען צו קרעהען אויף קולי־קולות, אז מע האָט דעם „קוקאריקו" געקאָנט הערען פאר צעהן מייל ארום און ארום.

ז.

און די בעלי־בתים האָבען אָפּגעטרעטען אביסעל אויף א זייט, זיך געשושקעט, גע'סוד'עט, גע'עצה'ט: וואָס טהוט מען? — און ס'איז געבליבען, מע זאָל נאָך א מאָל א פּרוב טהון רעדען מיט די ווייסע־חברה'ניקעס, זיי צוזאָגען עפּיס א לעקאכעל, טאָמער וועט מען פּאָרט ביי זיי עפּיס פּועל'ען, האָטש וואָס נישט איז; לאָז זיין א כפּרה אויף צווייען, אויף דרייען, אבי א כפּרה. און דער רב האָט זיך ארויסגעשטעלט אויף־צו־פריהער און האָט ווידער א מאָל אויס־גערופען צו די עופות:

— שמעו־נא, רבותים, הערט אויס, עופות, וואָס מיר ווילען אייך זאָגען. די מעשה דערפון איז אזוי: מיר וואָלטען מיט אייך, אייגענטליך, גאָר נישט באדארפט אזוי פיעל איינ'טענה'ן. מיר זענען דאָס גאָר נישט געוואָהנט געוואָרען אפילו. איהר מעגט אונז גלויבען אויף נאמנות, אז מיר האָבען צו אייך געננוג מיטלען, ווי אזוי מיר זאָלען אייך נעמען מיט גוואלד. נאָר אזוי ווי די צייט איז שוין זעהר קורץ, ס'איז שוין באלד ערב יום־כפור, און מיר קאָנען חלילה בלייבען אָהן כפּרות, לכן געבען מיר אייך לגאָטעס...

— קוקאריקו! לגאָטעס!... — האָט אויסגעצוויגען איינער א האָהן א ווייסער־חברה'ניק, און צווישען די היהנער איז געוואָרען

א קוואַקערײַ: „קאַ־קאַ־קאַ! לגאַטעס, לגאַטעס, לגאַטעס!“... און דער רב האָט זײַ געגעבען צו פערשטעהן, אינ'ם נאָמען פון די בעלי־בתים, וואָס פאַר לגאַטעס מע גיט זײַ, די עופות הײסט עס:

לגאַטע נומער אײנס: א טאָג פאַר כפרות שלאָגען זאָל מען געבען די עופות עסען און טרינקען, גלײַך ווי נישט זײַ מײנט מען.

לגאַטע נומער צוויי: בשעת שלאָגען כפרות און זאָגען „בני־אדם“ זאָל מען נישט דרעהען מיט די עופות משוגענער־ווײַז און נישט אָפּהאַפּען אויף דער גיך דעם „זה־כפרתי־זה־חליפתי־זה־תמורתי“, נאָר פון דער גרינג, פּאַוואָלינקע: „זה — כפרתי, זה — חליפתי, זה — תמורתי“...

לגאַטע נומער דריי: אָפּגעשלאָגען כפרות, זאָל מען נישט וואַרפען די היהנער אונטער'ן טיש, ווי ביז אהער; נאָר פּאַוואָלינקע אוועקגעלעגט און אוועקגעטראָגען צום שוחט.

לגאַטע נומער פיער: בינדען זאָל מען זײַ נישט פאַרלעכווײַז, ווי ביז אהער, נאָר אײנצינווײַז, איטליכס עוף בעזונדער, וואָרום נישט אַלע עופות זענען גלײַך בכאַראַקטערין, — טרעפט אָפּטמאָל, אז מע פּיקט זיך און מע בלוטיגט זיך אײנס דאָס אנדערע געבונדענערהײַד.

לגאַטע נומער פינף: פּליקען זאָל מען די עופות נאָכ'ן קוילען, נישט פאַר'ן קוילען, ווי אנדערע זענען זיך נוהג אין א סך ערטער.

לגאַטע נומער זעכס: בשעת דער שוחט נעמט דאָס עוף צווישען די פיס און פערדרעהט דאָס קעפּעל ארויף...

— קוקאַריקו! געפעלט אײַך אביסעל לגאַטעס? !... — אזוי האָט אויסגעשריגען א יונגער האָהן איין עזות־פנים, און נאָך איהם — די איבעריגע אַלע עופות האָבען געקרעהט און געקוואַקעט: „קאַ־קאַ־קאַ! גענוג לגאַטעס!... אין דער ערד אַרײַן די בעלי־בתים מיט זײַערע לגאַטעס!“...

און די עופות האָבען זיך א לאָז געטהאָן אלע צו די בעלי־בתים, און די בעלי־בתים, עס זאָל זיי צו קיין שאנד נישט זיין, האָבען, אפנים, פערשטאנען מיט וואָס דאָס שמעקט, האָבען זיי גענומען די פיס אויף די פלייצעס און — מארש צוריק, צוריק, אהיים, אימ־ליכער אין זיין רוה אריין.

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט דער דאָזיגער וואונדערליכער סטרייק פון די עופות.

פון דעמאָלט אָן... קוילעט מען זיי טאקי אפילו אזוי ווי פריהער — יאָ. מע פליקט זיי, און מע שניידט זיי, און מע קאָכט זיי, און מע ברענט זיי, און מע פרעגעלט זיי, און מע דערלאנגט זיי צום טיש אונטער אלערליי סאָאוסען און פּאָטראַוועס — אלסדינג אזוי ווי פריהער. נאָר קיין כפרות מיט זיי שלאָגט מען נישט, און קיין „בני־אָדם“ מיט זיי זאָגט מען נישט... פע! אויס כפּרות! דער מנהג, פערשטעהט איהר מיך, איז געוואָרען אויס מנהג.

אפנים, ס'איז נישטאָ קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט? אלס־דינג ביז א צייט, אלסדינג ביז א צייט! . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

דאָס פאַרפאָלק

אַ מעשה נורא, ווי אַזוי מע האָט איינמאָל
אין מיטען נאַכט אויפגעכאַפּט צוויי אומ־
שולדיגע נפשות, געבונדען, אַרויסגעפיהרט
אויפ'ן מאַרק און פערקויפט צו ווילדע מענ־
שען, געהאַרעוועט אַ חודש נאָכאַנאַנד מיט
מערדי־מלך, און אַ טאָג פאַר פסח געקוילעט,
ווי די שאָף.

געשריבען אין יאָהר 1909.

דאָס פאָרפאָלק

פונ׳ם פערפאסער.

דער מחבר פון דער געשיכטע בעט זיך ביי׳ם לעזער, ער זאָל אין דער מעשה נישט זוכען קיין אַלעגאָריעס, נישט וועלען טרעפען, וועמען דער מחבר האָט דאָ געמיינט. עס איז דאָ נישט פאַרהאַן קיין רמז פון אַלעגאָריעס, און אפילו נישט, איהר זאָלט זאָגען, פאַר א גראַשען אָט דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען סימבאָליזם. דאָס איז גלאַט אזוי זיך אַ פשוט׳ע מעשה, אָהן חכמות, אָהן אויבערקעפּלעך, אַ מעשה פון צוויי אומשולדיגע נאָט׳ס בעשעפענישען נעבאך, וואָס האָבען געלעבט, געליעבט, גע׳חלום׳ט, געליטען, געהאָפט און מער־רעריש געפאַלען אום ערב פסח, נישט צו וויסען פאַר וואָס און פאַר ווען...

נערווי (איטאַליע).

א.

די שרעקליכע נאכט.

דאָס איז געווען אין איינע פון די פינסטערע, בלאָטיגע, פאַר־פסח׳דיגע נעכט. אַלץ איז געווען איינגעהילט אין פינסטערניש. אַלץ איז געשלאָפען. שטיל און רוהיג איז געווען ארום און ארום אפילו א פיש אין וואסער האָט גערוהט, מורא געהאַט ארויסשטעלען דער־

קאָפּ אויף גאָט'ס וועלט אין דער דאָזיגער פינסטערער, שטילער, רוהיגער נאַכט. אין אַזאַ נאַכט איז פאַרהאַן אַ סך אַרביים פאַר'ן בעל־החלומות. ער זשאַלעוועט נישט קיין פאַרבען, שיט מיט דער פולער האַנד פאַנטאַזיעס, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, און פיהרט צענויף אַ וואַנד מיט אַ וואַנד.

די חלומות, וואָס דער העלד פון דער דאָזיגער געשיכטע האָט געזעהען אין יענער נאַכט, זײַנען געווען משונה־מאָדנע ווילדע חלומות! אַ גאַנצע נאַכט האָבען זיך איהם געפּלאָנטעט עופות, היהנער, גענז און קאַטשקעס. איינער אַ האָהן, אַ רויטער, נאָך נאָר אַ יונגעטשקער, נאָר אַ גרויסער עזות־פּנים, שפּרינגט איהם מיט חוצפּה אין די אויגען אַריין, לאַכט און זינגט איהם עפּיס אַ מאָדנע ליעדעל:

קו־קאַ־רי־קו, לאַנגע נאָז!
מ'עט דיך פּאַקען ווי אַ האָז!
מ'עט דיך בינדען, מ'עט דיך שלאָגען,
מ'עט דיך לעגען : אַ וואָגען,
מ'עט דיך מוטשען אָהן אַ סוף,
מ'עט דיך קוילען ווי איין עוף!...

דאָס ליעדעל לאָזט אויס דער רויטער האָהן מיט אַ קוקאַריקו, און עס דאַכט זיך אויס אונזער העלד, אַז די עופות, די געגנז מיט די קאַטשקעס, וואָס דרעהען זיך אַרום איהם, קוואָ נאַגאַטשען און לאַכען אויף משונה־מאָדנע קולות, און אַזוי שטאַר, אַז ער ווערד אויפגערעגט, מהומה זיך 8 לאָז צום האָהן צום שייגעץ. און פאַר גרויס כעס חאַפּט ער זיך אויף כ מ אַ מורא'ד ג האַרצקלאַפּעניש און דער־הערט אַ רעש, אַ טומעל, אַ גערודער, אַ קלאַפּער פון פיס, אַ שיין פון אַ ליכט, און קולות, ווילדע, אומבעקאַנטע קולות: „נישט דער!... אָט דער!... יאָ־יאָ!... נעמט איהם!... חאַפּט איהם!... בינדט איהם!... פּאַוואָלי די פיס!... ברעכט איהם נישט אויס קיין פוס!... אָט אַזוי!... פאַרטיג?... נו, ריהר זיך! ריהר זיך!...

די נאַכט שטעהט נישט!... מאַרש אין וואָגען אריין!..." און ער דערפיהלט געזונדע הענד, ווי אייזערנע צוואַנגען, האַלטען איהם, בינדען איהם, דרעהען איהם צענויף די פיס, און מע טהוט איהם א תאפּ־אויף אין דער לופטען און א וואָרף־אריין אין א ברייטען הויכען וואָגען אריין. אין וואָגען ליגט נאָך א נפש, אזוי ווי ער, דאכט זיך, א נקבה, און ציטערט מיט אַלע איברים. צוויי מענשען דרעהען זיך ארום זיי. איינער — א פּרא־אָדם, אָהן א היטעל, דער אַנדערער — אויך א פּרא־אָדם, מיט א קוטשמע אויפ'ן קאָפּ. דער וואָס אָהן דעם היטעל שטעהט הינטען, בעטראַכט דעם וואָגען, די רעדער, די פערד־לעך. און דער וואָס מיט דער קוטשמע האָט זיך ארויפגעזעצט אויפ'ן וואָגען, און גלייך צו זיי אויף די פיס, און מיט אזא רציחה, אז זיי האָבען זיך דערזעהן מיט יענער וועלט...

— געב נאָר אכטונג, זיי זאָלען זיך ביי דיר נישט אויפבינדען, נישט ארויסגליטשען, נישט אראָפּשפּרינגען. דו הערסט, צי ניין?

אזוי זאָגט דער, וואָס אָהן דעם היטעל, צו דער קוטשמע, און די קוטשמע ענטפערט נישט. ער דערלאַנגט א רעכטען שמיץ די פערד, און דער וואָגען ריהרט.

ב.

די געפאַנגענע שליסען קענטשאַפט אין געפענגעניש.

ווי אזוי זיי האָבען איבערגעלעבט די דאָזיגע נאַכט און נישט אויסגעגאַנגען אויפ'ן וואָגען פאַר שרעק אליין — איז טאַקי נאָר א נס מן השמים. וואו זענען זיי? וואוהין פיהרט מען זיי? און פאַר וואָס? פאַר ווען?...

איבער גרויס פינסטערניש האָבען זיי אפילו נישט געקאָנט זיך רעכט אָנקוקען. ערשט, אז ס'האָט אָנגעהויבען צו טאָגען, האָבען זיי גענומען בעטראַכטען איינס דאָס אַנדערע און דורכשמועסען זיך שטילערהייד.

— גוט מאָרגען, מאַדאַם!

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר!

— איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איהר זענט פון אונזערע... פון די אינדיאַנער...

— איהר פערשפּאָרט שווערען, מע גלויבט אייך אָהן א שבועה...

— איך האָב אייך באַלד דערקענט, נאָך די קאָרעלען.

— דאָס בעווייזט, אז איהר האָט איין אויג.

עס געהט אוועק עטליכע מינוט. נאָכדעם רופט ער זיך אָן צו איהר ווידער א מאָל:

— מאַדאַם! ווי פיהלט איהר זיך?

— אזא יאָהר אויף מיינע שונאים!

ער לאָזט דורך נאָך א ווײַלע און רוימט איהר איין א סוד אויפ'ן אויהער:

— מאַדאַם, איך וויל אייך עפּיס פרעגען.

— פרעגט.

— אין וואָס בעשולדיגט מען אייך?

— דאָס אייגענע, וואָס אייך.

— איך מיין, וואָס האָט איהר אזוינס פערזינדיגט?

— דאָס אייגענע, וואָס איהר.

— מיר שיינט, אז איהר זענט מיר עפּיס ווי ברוגז'ליך?

— ברוגז'ליך? נאַחאַל! ער האָט זיך אוועקגעזעצט ביי מיר אויף די פיס, אז סע שפּאַרען מיר די אויגען פון קאָפּ, און זאָגט נאָך, אז איך בין ברוגז'ליך!

— וואָס רעדט איהר דאָס, מאַדאַם? איך זיץ ביי אייך אויף די פיס?

— ווער דען זיצט?

— דאָס איז ער! אָט דער פּרא־אָדם מיט דער קוטשמע, פער־חאַפּט זאָל ער ווערען!

— אזוי גאָר? און איך האָב געמיינט, אז דאָס קוועטשען, וואָס סע קוועטשט מיך, איז פון אייך. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, מאַ־מער האָב איך אייך בעלעדיגט.

דאָס איז אינגאַנצען, וואָס זיי האָבען געקאָנט זאָגען איינס דעם אנדערען, וואָרום עס האַפּט זיך אויף די קוטשמע, ווי פונ׳ם שלאָף, און שמייסט, שמייסט די פערד מיט כעס. דער וואָגען שפּרינגט־אונטער, די צוויי אינדיאַנער הערען זיך צו, ווי עס טרייסלען זיך ביי זיי אינוועניג די געדערים. פּלוצים שטעלט זיך אָפּ דער וואָגען, און זיי דערזעהען פאַר זיך אַזעלכעס, וואָס זיי האָבען נאָך אויף זייער לעבען נישט געזעהען קיינמאָל.

ג.

פון איין געפּענגעניש אינ׳ם אנדערען.

דאָס ערשטע מאָל אויף זייער לעבען איז זיי אויסגעקומען צו זעהן אויף איין אָרט אַזוי פיעל פערד, בהמות, קעלבלעך, חזירים, און מענשען, אָהן אַ שיעור מענשען! אַלערליי וואָגענס מיט אונ־טערגעהויבענע שטעקענס, פול מיט פערשיעדענע סחורות, ברויט און לעבעדיגע זאַכען: היהנער, גענז און קאַטשקעס, אָנגעפּאַקט איינס אויף דאָס אנדערע. דאָרט, אין דער זייט, איינער אליין אויף אַ וואָגען, ליגט אַ געבונדענער דבר־אחר און פּראָטעסטירט, קוויטשעט מיט אַזעלכע משונה קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען. נאָר ווער הערט איהם? אַלע לויפען, אַלע רעדען, אַלע זענען פערטאַ־רעראַמט — ס׳איז אַ יריד.

אהערצו האָט זיי געבראַכט צו פיהרען דער פּרא־אָדם, וואָס מיט דער קוטשמע, ארויסגעקראָכען פונ׳ם וואָגען און גענומען באַברען זיך מיט די געפאַנגענע. און די געפאַנגענע האָבען זיך אויפגעחאַפּט, דערפּיהלט אַ מאָדנע הארצקלאַפּעניש: „וואָס וועט ער טהון מיט זיי, אָט דער פּרא־אָדם? אפשר אויפבינדען? בעפרייהען און לאָ־זען געהן, וואו די אויגען וועלען טראָגען?“... אך, אומזיסט איז געוועזען זייער פרייד — ער האָט זיי נאָר ארויסגערוקט אביסעל הע־כער, אפנים, אַז מע זאָל זיי בעסער קאָנען זעהן? אזא בזיון! אזא בזיון!... און אפשר, אַז מע וויל רעבענען דאָס אייגענע צוריק, קאָן זיין, אַז עס איז גלייכער, וואָס אַלע זעהען זיי! אדרבה, לאָז

די וועלט זעהן! אפשר וועט זיך געפינען א גוטע זעל, וואָס וועט צוגעהן, זיך אָננעמען זייער קריוודע און א פרעג טהון ביי דעם פּרא־אָדם: פאַר וואָס? פאַר ווען?

אזוי האָבען זיך געטראַכט נעבאַך די אומשולדיגע געפאַנגענע — און גלייך ווי זיי האָבען געטראָפען: עס האָט זיך טאַקי געפונען א גוטע זעל, עפּיס איינע א גראָבע, מיט א טערקישער שאַל. זי געהט־צו, טהוט א טאַפּ אין וואָגען און א זאָג צו דער קוטשמע:

— דאָס האָסט דו געבראַכט צו פיהרען, אָט פאָר־פאָלק?

— וואָס איז דיין עסק?

— אינדיאַנער?

— וואָס דען, טערקען?

— וויפיעל הייסט דו זיך געבען פאַר זיי?

— וואו האָסט דו אזוי פיעל געלד?

— איך זאָל נישט האָבען קיין געלד, טאָ צוליעב וואָס וואָלט איך זיך אָוועקגעשטעלט רעדען מיט אזא האָב, ווי דו ביזט?

אָט אזוי שמועסען זיך דורך די טערקישע שאַל מיט דער קוטשמע, און עס געהט אָוועק ביי זיי א דינגעניש אויף לאַנג. דער פּרא־אָדם, וואָס מיט דער קוטשמע, איז קאַלט ווי אייז, די טערקישע שאַל היצט זיך, שפּרינגט־אָפּ אלע מאָל און געהט אָוועק, און קומט אָבער באַלד צוריק, און ווידער א מאָל נעמט מען זיך דינגען, אזוי לאַנג, ביז די קוטשמע ווערד אין כעס, און מע הויבט זיך אָן שעלטען. דאָס פאָר־פאָלק דערוואַיל וואַרפט זיך דורך מיט א פאָר ווערטער:

— מאַדאַם! איהר הערט, צי ניין?

— איך הער, וואָס דען? איך הער נישט?

— עס האַלט דערביי, מע זאָל אונז, אפנים, אויסקויפען פון געפענגעניש?

— אזוי ווייזט דאָס אויס.

— וואָס־זשע דינגט זי זיך פאַר אונז, ווי מע דינגט זיך פאַר גענז?

— אז אַך און אַז וועה!

— לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, אבי מיר זאָלען ארויס פריייה.

— אָמן מלואי!

דאַנקען גאָט, די טערקישע שאָל האָט שוין אריינגעלעגט די האַנד אין קעשעני, נעמט ארויס געלד.

— הכלל, איז נישט ווינציגער?

— נישט ווינציגער.

— דאָס איז שוין דאָס לעצטע שבלעצטע?

— דאָס לעצטע שבלעצטע.

— אפשר... שאַ, שאַ! זעה־נאָר אַ רציחה פון אַ מענטשען! נאַ דיר געלד, נאַ!

און דאָס פּאָר־פּאָלק געהט איבער פונ'ם רשות פון דעם פּראָ־אָדם מיט דער קוטשמע אין רשות פון דער גראָבער מיט דער טערקישער שאָל, דאָס הייסט, אייגענטליך, פון איין געפענגעניש אינ'ם אַנדערען, ווי מיר װעלען זעהן ווייטער.

ד.

צווישען ווילדע מענשען.

ווי באַלד מע האָט זיי געבראַכט אויפ'ן נייעם אָרט, אזוי האָט מען זיי באַלד אויפגעבונדען, און מיט פרייד האָבען זיי דערפיהלט די ערד אונטער זיך. זיי האָבען גענומען אויסגלייכען זיך די ביי־נער און ארומשפּאַנען הין און צוריק, אויספּרובען אויף וויפיעל די פיס דיענען זיי נאָך, און פאַר גרויס שמחה האָבען זיי גאָרנישט בע־מערקט, אז זיי זענען נאָך גאַנץ ווייט פון די אמת'ע פרייהייט. ערשט אַ מינוט שפּעטער האָבען זיי זיך ארומגעקוקט, אז זיי זענען אין גע־פענגעניש. מע האָט זיי אריינגעלאָזט ערגיץ אין אַ פינסטער ווינ־קעל, פון איין זייט אַ וואַרעמער אויווען, פון דער אַנדערער זייט אַ קאַלטע וואַנד, און פון פאָרענט אָפּגעצאַמט מיט איין איבערגע־קעהרטען לייטער. און עסען האָט מען זיי אַוועקגעשטעלט און

טרינקען, און מע האָט זיי איבערגעלאָזט איינע אַליין, ווי עס רעדט זיך, אויף גאָט'ס בעראָט. בעטראַכט זייער נייע וואָהנונג, האָבען זיי זיך אַוועקגעשטעלט איינס קעגען אַנדערען אָנגעבלאָזען, ווי גע־וועהנליך ווילד־פּרעמדע, געקוקט, געקוקט און אויסגעדרעהט זיך איינס צום אַנדערען, מחילה, מיט'ן הינטען און צעגאַנגען זיך, ער אין איין ווינקעלע, זי אינ'ם אַנדערען, און מע האָט זיך פּערטיעפט איטליכער אין זיינע מחשבות.

לאַנג טראַכטען האָט מען אָבער זיי ניט געלאָזט. עס האָט זיך געעפענט די טהיר פון זייער טורמע און ס'איז אריינגעקומען פריהער די טערקישע שאַל, און נאָך איהר אַלערליי ווייבער, איינע נאָך דער אַנדערער. יעדע בעזונדער האָט די טערקישע שאַל אָנגענומען ביי א האַנד, צוגעפיהרט צו די געפאַנגענע, א ווייז געגעבען מיט'ן פינ־גער און א זאָג געטהאָן מיט א שיינענדיג פנים:

— געפעלט אייך דאָס פּאָר־פּאָלק?

— וויפיעל האָט איהר אַוועקגעגעבען?

— שאַצט.

אַלע האָבען געשאַצט און נישט איינע האָט געטראָפען, און אַז די טערקישע שאַל האָט זיי אָנגערופען די סומע, האָבען אַלע ווייבער געגעבען א פּלעסק מיט די הענד:

— טאַקי באמת?

— מיר זאָלען אַזוי אַלע האָבען א פרייליכען, א כשר'ען פסח!

אויף די פנימ'ער פון די ווייבער איז געוועזען אָנגעצייכענט קנאה. זייערע בעקלעך האָבען געפלאַמט. אין די אויגען האָט גע־ברענט א פייערעל. נאָר עס האָבען זיך א שאָט געטהאָן ווינשע־וואַניעס:

— פאַרניצט געזונט!

— זאָל אייך וואָהל באַקומען!

— דערלעבט איבער־א־יאָהר!

— מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדערלעך!

— אָמן! גם אתם! גם אתם!

אַלע ווייבער געהען אוועק. אין אַמינוט אַרום קומט אָן די טערקישע שאַל צוריק און שלעפּט מיט זיך איינעם אַ מאַנסביל, אַ ווילדען פּאַרשוין, אַ בעוואַכסענעם מיט רויטע האָר. זי פיהרט איהם צו מיט׳ן זעלבען שיינענדיגען פּנים:

— דו ביזט דאָך יאָ אַ מבין. וואָס זאָגסט דו אויף דעם פּאָר־פּאָלק?

דער בעוואַכסענער פּאַרשוין קוקט מיט ווילדע אויגען.

— איך בין אַ מבין? וואָס פאַר אַ מבין בין איך?

— דו ביזט דאָך אַ איד פון תורה, און וואו תורה, דאָרט איז חכמה. ווי מיינסט דו, אַשטייגער, — מעג אונז שוין גאָט געבען אַ כשר׳ען פּסח? ס׳איז דאָך פון זיין ליעבען נאָמען וועגען.

דער בעוואַכסענער פּאַרשוין גלעט זיך ביי די געלע האָר, פּעור־גלאַנצט די אויגען אַרויף, מאַכט אַ פרום פּנים:

— דער אויבערשטער מעג געבען אַלע אידען אַ כשר׳ען פּסח.

די טערקישע שאַל מיט׳ן בעוואַכסענעם פּאַרשוין געהען אוועק, און דאָס פּאָר־פּאָלק בלייבט ווייטער אַליין. זיי שטעהען אַ ווייל־אָהן לשון, אָנגעבלאָזען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי פריהער. זי לאָזט אַרויס אַ מאָדנעם הילך פונ׳ם האַלז, אַ סין הוסט מיט אַ קווימש. ער דרעהט אוים דעם קאָפּ צו איהר:

— מאַדאַם! וואָס איז מיט אייך?

— גאָרנישט. איך האָב מיך דערמאָנט אין דער היים.

— נאַרישקייטען! דאָס דאַרף מען פערגעסען. מע דאַרף זיך בעסער אַרומקוקען, וואו זענען מיר און וואָס האָבען מיר צו טהון?

— וואו זענען מיר? אין דער ערד זענען מיר. מיר זענען אויף גרויסע צרות.

— דהיינו?

— איהר פרעגט נאָך? איהר זעהט נישט, אַז מע האָט אונז פערקויפט צו די ווילדע מענשען, ווי מע פערקויפט חיהנער, גענז אָדער קאַטשקעס?

— וואָס זשע וועלען זיי אונז טהון?

— אוי וועלען זיי אונז טהון! נאָך אז איך בין געווען אַ קליי־נינקע, האָב איך זיך אָנגעהערט שענע מעשיות, וואָס די ווילדע מענשען טהוען מיט אונזערע לייט, וואָס פאַלען אריין צו זיי אין די הענד אריין...

— עט! מעשיות!... גלויבט נישט אין קיין בבא־מעשיות...

— נישט קיין בבא־מעשיות. איך האָב דאָס אַליין געהערט פון מיין שוועסטער... מיין שוועסטער דערצעהלט, אז זיי זענען ערגער פון די ווילדע חיות. אַ ווילדע חיה, אז זי חאַפּט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף — און אַ סוף; און אז...

— טע־טע־טע, מאַדאַם! איהר קוקט אויף דער וועלט, דאַכט מיר, שוין צו פּעסימיסטיש.

— צו וואָס?

— צו פּעסימיסטיש.

— וואָס הייסט דאָס פּעסימיסטיש?

— דאָס הייסט... דאָס הייסט, איהר קוקט דורך צו טונקעלע ברילען.

— וואו זעהט איהר ברילען?

— חאַ־חאַ־חאַ!

— וואָס לאַכט איחר?

— אוי, זענט איהר, מאַדאַם, אַ...

— אַ וואָס?

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, וואָס זי איז. נאָר פּלוצים עפענט זיך די טהיר און...

לייענט ווייטער.

ה.

„האַלט־דיר־נאַ־דיר־נעם־דיר!“

עס עפענט זיך די טהיר און עס רייסט זיך אריין פון דרויסען, ווי אַ שטורמווינד, ווי אַ גאַנצער פּאָלק סאָלדאַטען, חברה קליינ־

וואַרג, קונדסים, מיט רויטע בעקלעך און מיט שוואַרצע אויגלעך. זיי טהוען זיך אַ לאָז אַלע מיט אַ מאָל צום אונטער׳ן־אויווען.

— אנו ? וואו זענען זיי ? וואו ? אָטאָ זענען זיי, אָטאָטאָט ! עה ! יענקעל ! בערעל ! וועלוועל ! אלי ! געצעל ! גיבער ! ני־כער !

און דאָ הויבט זיך אָן פּאַר אונזער פּאַר־פּאָלק דער אמת׳ער גיהנם : צרות און פּיין און יסורים און בזיונות אָהן אַ שיעור ! חברה קליינוואַרג זענען אָנגעפאַלען אויף זיי, ווי די ווילדע פּראַים, גענומען מאַנצען און שפּרינגען ארום זיי, בעטראַכטען זיי פון אַלע זייטען און מאַכען פון זיי חוזק, חוכא וטלולא.

— יאָסעל, זעה נאָר אַ נאָז ! חאַ־חאַ־חאַ !

— אַ נאָני ! בערעל ! אַ נאָני !

— וועלוועל ! טהו איהם אַ ציה ביי דער נאָז !

— ביי׳ם שנאָבעל, אלי ! אָט אזוי אַ !

— שטאַרקער, געצעל, לאָז ער אָנהויבען שרייען !

— איהר זענט אַלע נאַראָנים ! שרייען — שרייען זיי נור דער־מאָלט, ווען מע פּייפּט זיי. זיי האָבען פיינט, אז מע פּייפּט זיי. אַ סימן האָט איהר, אָט הויב איך אָן פּייפען : פּיו !

דאָס פּאַר־פּאָלק בלאָזען זיך אָן, ווערען רויט, לאָזען אַראָפּ די נעז און שרייען אויס ביידע מיט אַ מאָל :

— האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

חברה קליינוואַרג חאַפּען אונטער אַלע אינאיינעם מיט אַ וויל־רען געלעכטער :

— האַלט־דיר־נאַ־דיר־נעם־דיר !

דאָס פּאַר־פּאָלק ווערען נאָך מעהר אָנגעצונדען און שרייען נאָך העכער :

— האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

דאָס געפעלט דער חברה קליינוואַרג דוקא זעהר שטאַרק. זיי האַלטען זיך ביי די זייטען פאַר געלעכטער און שרייען נאָך העכער :

— האַלט־דיר ! נאַ־דיר ! נעם־דיר !

פון אזא מין וועלען אריבערשרייען איינס דאָס אַנדערע ווערד די שטוב אָנגעפילט מיט אַזעלכע קולות, אַז עס קומט צו פליהען די טערקישע שאַל (לאַנג לעבען זאָל זי!), האַפט אָן חברה קליינ־וואַרג פאַר'ן קאַרק און שליידערט זיי אַרויס איינציגנווייז פון שטוב און טיילט זיי נאָך איין דערביי אַ פּאָר גוטע סטוסאַקעס און לאָזט אויס מיט אַ לאַנגער קללה:

— אַ שלאַק זאָל אויף אייך קומען, רבונו של עולם, אַ שרפה, אַ מגפה, אַ חלירע! ס'זאָל אייך אָנחאַפּען און ס'זאָל אייך קויקלען און קויקלען און אויסקויקלען אייך איינציגנווייז מיט אַלע משומדים, זיסער גאָט, און ס'זאָל פון אייך נישט בלייבען ביז פסח קיין שריד ופליט, ליעבער פאָטער, הארציגער, געטרייער!

פטור געוואָרען פונ'ם דאָזיגען גלות, האָט אונזער פאַר־פאָלק נאָך לאַנג נישט געקאָנט קומען צו זיך. די ווילדע געשרייען מיט'ן פייפען, מיט'ן געלעכטער פון די קליינע ווילדע נפשות זענען נאָך לאַנג געשטאַנען און געהילכט זיי אין די אויהערען. נאָכדעם האָט ער זיך אָנגעהויבען ארומקוקען, אַז ס'איז נישט קיין תכלית צו טרויערען אויפ'ן גלות און נישט געמען גאַרנישט אין מויל אריין, און ער געהט־צו פּאַוואָלינקע צום אָנבייסען. וואָס מע האָט זיי אוועקגעשטעלט, און רופט זיך אָן צו איהר:

— מאַדאַם! ביז וואַנען איז דער שיעור צו שטעהן אָט אַזוי פערזאָרגט? צייט עפּיס איבערחאַפּען. די וועלט איז אויך אַ וועלט, כלעבען. די נשמה אויסשפּייען קאָן מען נישט. פערגעסט נישט, אַז מיר האָבען נאָך היינטיגען טאָג אין מויל נישט געהאַט.

— עסט געזונדערהייד. איך — נישט.

— המ... פאַר וואָס? ס'איז ביי אייך היינט אַ תענית?

— נישט קיין תענית, נאָר גלאַט אַזוי.

— איהר ווילט זיי אפשר אָנלערנען? הונגערען? איהר וועט נאָר מאַכען פון זיך אַ תל, און ווייטער גאָר נישט...

— איך ווייס נישט. ווי אַזוי מע קאָן עפּיס עסען. עס קריכט נישט אין האַלז אריין.

— עס קריכט, עס קריכט. דער ערשטער ביסען איז איין עק־בויער.

— א וואָס ?

— איין עקבויער.

— מאָרגנע ווערטער ביי אייך !

— חאַ־חאַ־חאַ !

— ווידער חאַ־חאַ־חאַ ? וואָס איז דער געלעכטער ?

— איך האָב מיך דערמאָנט אינ׳ם ברוך־הבא פון די קליינע ממזרים.

— אודאי דאַרף מען לאַכען.

— וואָס־זשע ? ווייגען דאַרף מען ?

— פאַר וואָס האָט איהר נישט געלאַכט, פעטער, בשעת זיי האָבען געפּייפט ?

— וואָס דען האָב איך געטהאָן ?

— איהר האָט, דאַכט זיך, געגנוג געפּילדערט !

— איך האָב געפּילדערט ? איך ?

— ווער דען האָט געפּילדערט ? איך ?

— איהר האָט די ערשטע אָנגעהויבען שרייען : האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, דאָס זענט איהר געווען דער ערשטער. וואָס האָט אָנגעהויבען שרייען : האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

— נו, וואָס־זשע איז דאָ א בזיון, אז איך בין געווען דער ערש־טער, וואָס האָב געזאָגט : האַלט דיר ! האַלט דיר ! ?

— וואָס פאַר א חרפּה איז, אז איך בין געווען די ערשטע, וואָס האָב געזאָגט : האַלט דיר ! האַלט דיר ! ?

— אז ס׳איז נישט א חרפּה, וואָס־זשע האָט איהר אראָפּגע־לאָזט די נאָז, מאַדאַם ?

— איך האָב אַראָפּגעלאָזט די נאָז ?

— ווער דען האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז ?

— אַך, ווי גרינג ס'איז צו זעהן יענעמס נאָז !...

איין עבירה, וואָס דער דאָזיגער אינטערעסאַנטער שמועס האָט זיך נישט געקאָנט ציהען ווייטער. מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען. דאָס איז געווען די טערקי־ישע שאַל, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפּעננעניש, ווי עס שטעהט געשריבען ווייטער.

ו.

די עקזעקוציע פון די ווייבער.

די טערקישע שאַל איז נישט געווען די איינציגע, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפּעננעניש. זיי איז בעשערט געווען צו בעקענען זיך מיט נאָך איינע אַ ווילדע בריאה, אינ'ם געשטאַלט פון אַ גרינער מויד מיט אַ רויטער פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ. אריינגע־קומען זענען זיי ביידע מיט פולע העגד פון כל טוב: אַ שיסעל מיט רייז, אויסגעמישט מיט אַרבעס און מיט פּאַכאָלים, אַ טעלער מיט געקאָכטע קאַרטאָפעל, מיט געהאַקטע אייער, און אַ פולען פאַרטוך מיט אָנגעשניטענע שטיקלעך עפּעל און מיט וועלישע ניס.

אריינגעקומען מיט'ן עסענוואַרג, האָט די גרינע מויד מיט דער רויטער פּעטשיילע אַ ווייז געטהאָן אויפ'ן פּאַר־פּאָלק און אַ זאָג געטהאָן צו דער טערקישער שאַל :

— אַ מכה איז מיר, בעל־הבית'טע לעבען, זעהט נאָר, זיי האָבען זיך כמעט נישט צוגעריהרט צום עסען !

— די דאגה זאָל מיר בלייבען אויף, אם־ירצה־השם, נאָך פּסח. אָט וועלען מיר זיי באַלד אָנהאָדעווען. איך וועל זיי נעמען צו זיך, זיי צוהאַלטען, און דו וועסט זיי לעגען דאָס עסען אין מויל אריין. נו, מויד ? וואָס שטעהסט־דו ? וואָס שטשירעסט דו מיט די ציינער ?

— וואָס האָבען זיי אָזעלכעס דערזעהען אויף מיר, וואָס זיי תערען נישט אויף צו פּילדערען : האַלט דיר ! האַלט דיר !?

— אַ פּאַר'שרפה'ט זאָלסט דו ווערען, דו נאַרישע מויד! טהו אויס די רויטע פּעטשיילע דיינע! זיי קאָנען נישט זעהען קיין רויטע פאַרב!...

— מיינע צרות אויף זייערע קעפּ!

— אויף דיין קאָפּ, נאַרעלע, דו ביזט בילכער. אָט אַזוי אַ! נו? פאַר וואָס לעגסט דו איהם נישט אין מויל אַריין קיין רייז מיט פּאַסאָלים?

— פאַר וואָס איך לעג איהם נישט? אין מיר איז קיין מניעה נישט. איך וואָלט איהם געלעגט פון היינט ביז מאָרגען, נאָר איהר זעהט דאָך, אז ער לאָזט זיך נישט. ער דרעהט מיט'ן קאָפּ און האַלט צו דאָס מויל.

— ווער הערט איהם? אָט געב איך איהם אַ קוועטש ביי'ם האַלז, וועט ער ביי מיר עפענען די פּיסקעס! אָט אַזוי אַ! לעג־לעג!

— אוי, בעל־הבית'טינקע! געזונט זאָלט איהר מיר זיין! עפּיס גלאָנצט ער מיר זעהר מיט די אויגען! זעהט נור, ער זאָל זיך חלילה נישט דערווערגען.

— ווער דערוואָרגען בעסער דו אליין, דו ביזט בילכער. נאַ דיר גאָר דערווערגען! גלייך ווי ס'איז ביי מיר דאָס ערשטע מאָל! שטופּ איהם גלייך אין האַלז אַריין. אָט אַזוי. איך בין שוין איינ־אונצוואַנציג יאָהר אַ בעל־הבית'טע מיט גאָט'ס הילף. איצט לעג איהם אַריין אין מויל אַ שטיקעל עפּעל מיט אַ יאָדער פון אַ וועלי־שען נוס. נאָך, נאָך. וואָס זשאַלעוועסט דו?

— איך זשאַלעווע נישט. וואָס וועל איך זשאַלעווען? ס'איז מיינס? ס'איז נישט מעהר ווי אַ רחמנות, אַ צער בעלי־חיים.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער מויד? אַ צער בעלי־חיים! מע טהוט איהם חלילה שלעכטס? מע גיט דאָך איהם עסען! און פון וועמענס וועגען? פון גאָטס וועגען. לכבוד דעם הייליגען יום־טוב. דער אויבערשטער מעג מיר טאַקי העלפען. איך האָב איהם שוין נישט איין פּאָרעל אויסגעהאָדעוועט אויף פּסח. געב אהער נאָך

א וועליש ניסעל — און א סוף. איצטיגס מאָל וועט זיין געגוג פון זיינעטוועגען. ע ר איז שוין זאַט. לאָמיר זיך אָקאָרשט נעמען צו א י ה ר און אָנהויבען פון מה־טובו, דאָס הייסט, נאָך א מאָל פון רייז מיט פאַסאָלים.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, בעל־הבית'טע לעבען, ווי אַזוי דערקענט איהר, וועלכס איז איין „ער" און וועלכס א „זי" ?

— אלע בייזע חלומות אויף דיין קאָפּ ! מע הייסט איהר טהון איין ארבייט, און זי איז דאָ דער רוח ווייסט מיט וואָס ! האָב פריהער חתונה, נאַרישע מויד, און ווער אליין א בעל־הבית'טע, וועסט דו דעמאָלט פרעגען. דערווייל טהו, וואָס מע הייסט דיר. אָט אַזוי אָ. נאָך — נאָך ! זשאַלעווע נישט ! ס'איז נישט צוליעב קיינעם, ס'איז צוליעב זיין ליעבען נאָמען. אויף פּסח ! אויף פּסח !

גענענדיגט די עקזעקוציע, האָבען זיך ביידע ווייבער אָפּגעטראָגען, און אונזערע אומגליקליכע געפּייניגטע זענען געבליבען אליין. זיי האָבען זיך פערשלאָגען ביידע אין א ווינקעלע, ארויפגעלעגט איינס אויפ'ס אנדערע די קלאָגעדיגע קעפּ און פערטיעפט זיך אין אזעלכע טרויעריגע מחשבות, וועלכע קומען זעהר זעלטען, סיידען א האלבע שעה פאר'ן טוידט.

ז.

דער וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט, אז קיין זיסערס איז נישטאָ.

קיין זאך מאכט נישט אזוי נאָהענט און פריינדליך, ווי צרות. דער בעסטער בעווייז זענען די צוויי אומגליקליכע העלדען פון אונזער געשיכטע. אין דער קורצער צייט פון זייער געפענגעניש זענען זיי זיך צענויפגעוואָנען מיט די כאראקטערען, אנגעהויבען פערשטעהן איינס דאָס אנדערע אויפ'ן וואונק, אויפגעהערט שעמען זיך איינס פאר דאָס אנדערע און געוואָרען אזוי נאָהענט, אז מע האָט אויפגעהערט זיך „איהרצען" און מען איז געוואָרען נפש אחת. ער איהר:

„נשמה׳ניו!“ זי איהם: „ליובעניו!“ די טערקישע שאַל מיט דער רויטער פּעטשיילע, אַריינקומענדיג מיט עסענוואַרג, האָבען זיך גאָר זאַט נישט געקאָנט אָנקוקען אין זיי.

— וואָס זאָגסט דו אויפ׳ן פּאַר־פּאָלק?

— א לעבען, ווי אונטער׳ן אויוועון!

— זעהסט דו האָטש, ווי זיי האָבען זיך ביי מיר, קיין עין־הרע, פאַררעכט?

— קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַרטען!

— טהו זיי נאָר א נעם אונטער די פּאַכוועס... וואָס זאָגסט דו? !... נישקשה פון א הייטעל?... הא? מעג מיר שוין גאָט העל־פען פאר׳ן פּאַר־פּאָלק. וואָס איך האָב איהם אויסגעהאָדעוועט אויף פסח?...

די ווילדע ווייבער טהוען־אָפּ זייער ארבייט און געהען אוועק, און דאָס פּאַר־פּאָלק פערטראַכט זיך, וואָס בעדייטען די ווערטער פון דער טערקישער שאַל: „זי האָדעוועט זיי אויף פסח?“ און פאר וואָס דאַרף איהר גאָט העלפען?... און מע שאַרפט זיך די מוחות און מע דיסקוטירט צווישען זיך:

— וואָס הייסט דאָס, ליובעניו, פּסח?

— פּסח, נשמה׳ניו, איז ביי זיי אזא יום־טוב, אזא יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג.

— וואָס הייסט דאָס „פון בעפרייהונג“?

— איך וועל דיר געבען צו פערשטעהן. ס׳איז ביי זיי א גרויסע מצוה האַפּען א אונזערינגען און האָדעווען איהם אזוי לאַנג, ביז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח. און אז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח, לאָזט מען איהם פריי... היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל?

— נאָך ווייט ביז דעם יום־טוב, וואָס הייסט פּסח?

— ווערליג איך האָב געהערט פון דער טערקישער שאַל זאָגען, ווייזט אויס, אז ניט מעהר ווי א טאָג דריי.

— דריי טאָג?!

— וואָס האָסטו דו זיך אזוי דערשראָקען, נארישי? די דריי טאָג וועלען איבערפליהען, ווי אחלום, און ס'וועט קומען דער ליעבער יום־טוב פסח, וועט מען אונז עפענען טהיר און מהויער און מע וועט אונז זאָגען: היידא, קינדערלעך, געהט אייך אהין, פון וואנען איהר זענט געקומען! וועלען מיר דאָס נעמען שמעלען פיס!...

— אָך, ליובעניו, דיינע זיסע רייד!... הלואי ס'זאָל זיין אזוי, ווי דו זאָגסט! איך האָב אָבער מורא פאר איין אנדער זאַך...

— הארץ מיינס, דו האָסט תמיד מורא...

— לעבען מיינס, דו קענסט נים די ווילדע מענשען.

— פון וואנען קענסט דו זיי, נשמה'ניו?

— איך האָב זיך גענוג אָנגעהערט, ליובעניו, נאָך אין דער היים דערצעהלען אזעלכע מעשיות אויף זיי! מיינע א שוועסטער האָט מיר דערצעהלט, אז זי האָט אליין געזעהען...

— ווידער א מאָל דער שוועסטער'ס מעשיות? נשמה'ניו, מעשיות פערגעס!

— ליובעניו! איך וואָלט וועלען פערגעסען, קאָן איך נישט. זיי פיקען מיר אין קאָפּ אריין גאנצע טעג. זיי לאָזען מיך נים שלאָפען ביינאכט.

— וואָס־זשע איז דאָס פאר מעשיות, וואָס פּיקען דיר אין קאָפּ אריין גאנצע טעג, לאָזען דיך נישט שלאָפען ביינאכט?

— ליובעניו! וועסט נים לאכען פון מיר?

— וואָס זאָל איך עפּים לאכען, נשמה'ניו?

— דו האָסט תמיד אזא טבע, אז איך דערצעהל דיר עפּים, לאכסטו דו מיך אויס און זאָגסט אויף מיר, אז איך בין א שטיא, א געשלייערטע האנדזי, א נארישע אינדיטשקע און נאָך אזעלכע זאכען.

— איך זאָג דיר צו, אז איך וועל נים לאכען, אבי דערצעהל, וואָס האָסט דו געהערט פון דיין שוועסטער?

— מיין שוועסטער דערצעהלט, אז די מענשען, וואָס מיר זע־הען, זענען ערגער פון די ווילדע חיות. א ווילדע חיה, אז זי חאַפּט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף—און א סוף. מענשען טהוען ניט אזוי. א אונזעריגער, אז ער פאַלט אריין צו די מענשען אין די הענד אריין, האַלטען זיי איהם פערשפאַרט, געבען איהם עסען און טרינקען פון דער פולער האנד, ביז ער ווערד גוט פעט...

— נו ?

— און אז ער ווערד גוט פעט, קוילען זיי איהם, שינדען איהם אָפּ די הויט, צעשניידען אויף שטיקלעך און בעזאַלצען איהם מיט זאַלץ און ווייקען איהם אין וואַסער...

— נו, און ווייטער וואָס ?

— און ווייטער צעלעגען זיי א פייער און בראָטען איהם אויף זיינע אייגענע שמאַלץ און עסען איהם אויף מיט די ביינער.

— בבא־מעשיות ! געשיכטעס פון טויזענד איין נאכט ! א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך און געלעגט איין איי ! און דו, שטיא, גלויבסט דאָס ? חא־חא־חא !

— נו ? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אז דו וועסט מיך אויס־לאַכען ?

— וואָס־זשע דען ? אז פון דאנען ביז אהין הויבט איהר ניט אָן צו פערשטעהן ! מיר דאכט, אז דו האָסט געהערט א מאָל הונ־דערט פון דער טערקישער שאָל, אז דאָס, וואָס מע האָדעוועט אונז, איז ניט צוליעב קיינעם, נאָר צוליעב נאָט.

— לעבען מיינס ! וואָס־זשע איז דערפון געדרונגען ?

— איז דערפון געדרונגען, נשמה מיינע, אז דו ביזט א נארישע אינדיטשקע, און ווייטער גאָרנישט.

— איהר האָט תמיד אזא טבע. יענעם בעלעדיגען איז ביי אייך טפו !

— ווער איז געווען דער איהר ?

— איך מיין אייך, אַלע מאַנסבילען.

— אַלע מאַנסבילען? מיט וויפיעל מאַנסבילען ביזט דו דאָס בעקענט, וואָלט איך געוואָלט וויסען?

— איך קען זיך מיט איינעם, איז גענוג פאַר מיר.

— ניין, האָסט געזאָגט „מאַנסבילען". די משמעות, אַז אחוץ מיר האָסט דו זיך געקענט מיט נאָך עמיצען...

— וואָס נאָך ווערסט דו אויסטראַכטען?

— שוין! זי האָט שוין אַראָפּגעלאָזט די נאָז... קום נאָר אַהער, איך וויל דיר עפּיס זאָגען...

די דאָזיגע סצענע פון קוצעניר־מוצעניו ווערד פּלוצים איר־בערגעריסען דורך דער חברה קליינוואַרג פון יענער זייט פענסטער. אינוועניג אַריינגעהן לאָזט מען זיי ניט, קומען זיי אַלע טאָג צו צום פענסטער, פון דרויסען, און פון דאָרטען שטעקען זיי אַריין די נעז, מאַכען משוגענע תנועות, שטעלען אַרויס די צונג, לאַכען און פייפען און שרייען און הילכען אַלע אינאיינעם: „האַלט דיר! נאַ דיר! נעם דיר!"... דאָס פּאָר־פּאָלק, געוועהנליך, ענטפערט זיי אָפּ דערויף אויף זייער לשון, שוין נישט מיט אַזאַ כעס, ווי פריהער, נאָר גלאַט, אַשטייגער, ווי מע ענטפערט אויף „אַ גוט מאָרגען" — „גוט יאָהר". „ברוכים היושבים" — „קומט עסען" — „עסט געזונדערהייד"...

ס'איז גאָר נימאַ, הערט איהר, אַזאַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַ גאָט'ס בעשעפעניש זאָל דערצו נישט געוואָהנט ווערען. אונזער פּאָר־פּאָלק איז שוין אַזוי געוואָהנט געוואָרען מיט די צרות, אַז ס'האָט זיך דעם אויסגעדאַכט, אַז אַזוי דאַרף עס צו זיין, ווי דער וואָרעם, וואָס ליגט אין חריין, מיינט, אַז קיין זיסערס איז שוין נישטאָ.

ח.

אַ בייז בעגעגעניש מיט איין אַלטען בעקאַנטען.

ס׳איז געווען אַ פריהמאָרגען. אין דרויסען איז געשטאַנען אַ נעדיכטער טומאַן. אין שטוב איז נאָך געווען פינסטער. ראָם פּאָר־פּאָלק האָט געהאַלטען סאַמע אין רעכטען שלאָף. עס האָט זיך זיי געח׳לום׳ט זייער אַמאָליגע היים. אַ גרויסער, אַ ברייטער, אַ פרייהער אין־דרויסען. אַ בלויער הימעל. גרין גראָז. אַ זילבערן טייכעל. אַ מיהל, וואָס דרעהט און קלאַפּט און שפּריצט מיט וואַסער. געגז און קאַטשקעס פּאַליאָסקען זיך ביי׳ם ברעג. היהנער פּיקען. העהנער קרעהען. פויגלעך פליהען. אַך, וואָס פאר אַ שע־נע וועלט גאָט האָט בעשאַפען פון זייערטוועגען... פון זייערט־וועגען?... פון וועמענס דען וועגען זענען אָט די הויכע בוימער מיט די ברייטע צווייגען, וואָס מע קאָן אונטער זיי אַרומשפּאַציערען פראַנק און פרייה? אָדער פון וועמענס וועגען איז אָט די מיהל, וואָס אַרום איהר האָדעווען זיי זיך אַלע מיט דער גאַנצער משפחה. לאָזען נישט צו קיין פרעמדען פאר אַ מייל אַרום און אַרום? פון וועמענס וועגען איז אָט דער גרויסער קיילעכיגער הימעלדיגער ברע־נער, וואָס אַלע פאַרנאַכט לאָזט ער זיך אַראָפּ אין איין עק טייך, און אַלע פריהמאָרגען בעווייזט ער זיך פונ׳ם אַנדערען עק טייך? וואָס וואָלטען זיי איצט ניט אַוועקגעגעבען, זיי זאָלען נאָך אַ מאָל אַ קוק טהון חאַטש מיט איין אויג אויף דער שענער, וואַרעמער, פייערינער זון? אויף דעם גרויסען, ברייטען, פרייהען, ליכטיגען אין־דרויסען? אויף דער מיהל און אויף אַלסדינג, וואָס אַרום דער מיהל?...

סאַמע אין די דאָזיגע גוטע, גאָלדענע חלומות האָט מען זיי אויפגעחאַפּט און אַרויסגעטראָגען זיי אין דרויסען אַרויס. די פרייהע לופט פון דעם טומאַנעדיגען פריהמאָרגען האָט זיי אַ זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין און האָט זיי אַרומגענומען מיט איהר פרישקייט

פון אַלע זייטען. זיי האָבען דערפיהלט, אַז ס'איז זיי אויסגעוואַקסען פליגלען. אָט האַפּען זיי זיך אויף און פליהען אין דער וועלט אריין, פליהען איבער רעכער, איבער גערטנער, איבער וועלדער, אהין, אהין, צו זיך אהיים... דאָרט טרעפען זיי זיך מיט זייערינגע: „ברוכים הבאים. פון וואַנען קומט מען?" — פון די ווילדע מענשען. — „וואָס האָט מען אייך געטהאָן?" — נעהאָדעוועט אויף פסח. — „וואָס הייסט דאָס פסח?" — אַזאַ יום־טוב ביי זיי, אַ גוטער, ליעבער יום־טוב, אַ יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג...

אַזוי חלום'ט דאָס געבונדענע פאַר־פאָלק דעם גאַנצען וועג, ביז מע ברענגט זיי ערגיץ אין אַ שמאָל פינסטער געסעל און מע לאָזט זיי אראָפּ געבונדענערהייד גלייך אין דער בלאָטע. דאָרט דערזעהען זיי אַ וואַנד בעשפּריצט מיט בלוט, און אַ סך עופות געבונדענע ליגען אויף דער ערד, צו צוויי און צו דריי מיט אַ מאָל, ביי דער זייט שטעהען ווייבלעך און מיידלעך און שמועסען זיך, לאַכען, חיחיקען. דאָס פאַר־פאָלק קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען — צוליעב וואָס האָט מען זיי אהער געבראַכט? וואָס טהוען דאָ די געבונדענע עופות? וואָס לאַכען די ווייבלעך מיט די מיידלעך? וואָס בעדייט די בלוטיגע וואַנד?... אָט דאָס איז דער גוטער ליעבער יום־טוב פסח? וואו איז די פרייהייט? די בעפרייהונג?...

אָט אַזוי קלערט זיך דאָס פאַר־פאָלק און בעטראַכט די געבונדענע עופות. וואָס ליגען זיך אַזוי שטיל און רוהיג, פרעגען נישט קיין קשיות, גלייך ווי עס דאַרף אַזוי צו זיין... נאַר איינע, אַ הוהן אַ שרייערין, רוהט נישט. זי רייסט זיך מיט אַלע כוחות, פּאַטשט מיט די פליגלען אין דער בלאָטע און שרייעט משוגענערווייז:

— לאָזט מיך! לאָזט מיך! איך וויל נישט ליגען! איך וויל בעסער לויפען! לאָזט מיך! לאָזט מיך!

— קוקאריקו! — רופט זיך אָפּ אַ רויטער האָהן, וואָס ליגט געבונדען אינאיינעם מיט צוויי היהנער, און טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגעל: — וואָס זאָגט איהר אויף דער חכמה? זי וויל ניט ליגען. זי וויל בעסער געהן. זי וויל בעסער לויפען. חאַ־חאַ־חאַ!

אונזער העלד הויבט־אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך איין מיט אַלע אויגען אינ׳ם רויטען האָהן, דעם עזות־פּנים, און ער פיהלט, ווי ס׳איז איהם פערקיהלט געוואָרען דאָס בלוט און פערגליווערט די איברים. ער וואָלט געמעגט שווערען, אז דער חברה־מאַן איז איהם קענטליך, אַז ער האָט איהם ערגיץ געזעהן, ערגיץ געהערט. נאָר וואו? דאָס קאָן ער זיך בשום אופן נישט דערמאָנען. ער איז איהם אזוי קענטליך! אזוי קענטליך! און דאָס קול זיינס איז איהם אזוי בעקאַנט. גוואַלד! וואו האָט ער זיך מיט איהם בעגעגענט?!... און ער הויבט זיך אויף נאָך אביסעל העכער, דערזעהט איהם דער רויטער האָהן און ציהט אויס אויף זיין הילכיגער סאָפּראַן־שטימע:

קוקאריקו, לאַנגע נאָז!
מ׳האָט געשטאָפּט דיך אָהן א מאָס
מיט די בעסטע זיסע זאַכען,
מע זאָל קאָנען פון דיר מאַכען
א געבראָטענעם מיט א קראָפּ,
פעטע יויך א פולען טאָפּ,
און א העלזעל אינ׳ם צימעס...

נישט בעשערט געוועזן אונזער רויטען משורר צו ענדיגען זיין ליעדעל. עמיצענס א האנד האָט איהם א נעם געטהאָן מיט אזא כוח און אזוי אומגעריכט, אז עס האָט איהם מיט א מאָל אָפּגענומען דאָס לשון.

ט.

דער לעצטער אקט פון דער טראַגעדיע.

דאָס איז געווען א משונה־ווילדער נפש מיט א פערשלאָפען פּנים, א הויכער, א דאַרער, מיט לאַנגע פּאות, אין שיך און זאָקען, אונטערגעשטעקט די פּאָלעס, פערקאַטשעט די ארבעל, מיט א שווארץ גלאַנצענדיג מעסער אין האנד. נישט לאַנג געטראַכט, טהוט ער א נעם דעם רויטען האָהן צו זיך, פערדרייסט איהם דאָס קעפּעל

ארויף, טהוט איהם א קוק אין די אויגען אריין, פליקט איהם אויס דריי פעדערלעך, חיק מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און—מארש!— א שליידער פון זיך גלייך אין דער בלאָטע אריין. ווי א פריטש־מעליטער בלייבט נעבאך ליגען דער האָהן א ווײלע, און פלוצים חאפט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען מיט'ן איבערגעשניטענעם האלז, דרעהט מיט'ן קאָפּ, גלייך ווי ער זוכט עמיצען, גלייך ווי ער האָט עפּיס פערלאָרען. אונזער העלד קוקט זיך איין אין דעם געקוילעטען האָהן און דערקענט זיין אלטען בעקאנטען, וואָס ער האָט אמאָל געזעהען אין חלום, און ער דערמאָנט זיך דאָס ליעדעל, וואָס דער חברה־מאן האָט איהם דעמאָלט געזונגען, און ער קאָן קיין וואָרט נישט ארויסברענגען צו זיין געליעבטער, וואָס ליגט נעבען איהם שטארק צוגעטולעט צו זיין לייב און ציטערט און צאפּעלט מיט אלע איברים... און דער ווילדער נפש מיט'ן גלאנצענדיגען מעסער טהוט זיך זיין ארבייט גאנץ קאלטבלוטיג, ווי איין אמת'ער תלין. איינס נאָכ'ן אנדערע פליהען ביי איהם די עופות. אלע חאַפּען א קיצעל מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און א שליידער אין בלאָטע אריין. אנדערע ציהען זיך אויס, געהען־אָפּ מיט בלוט, דריגען מיט די פיסלעך און צאפּלען. אנדערע וואַרפען מיט די קעפּלעך, פּאטשען מיט די פליגלען איבער דער בלאָטע. אלע מינוט קומען־צו נאָך און נאָך קרבנות מיט איבערגעשניטענע העלזער. די ווייבלעך מיט די מיידלעך, וואָס שטעהען ביי דער זייט, קוקען און — גאָרנישט. אדרבה, אייניגע פון זיי פאלען ארויף אויף די געקוילעטע, נאָך לעבעדיגע, עופות און פליקען זיי און רייסען פון זיי די פעדערען, און בעת מעשה רעדען זיי זיך איבער און ווערטלען זיך און לאכען, גלייך ווי דאָ וואָלט זיך געגאָסען וואַסער, נישט קיין בלוט פון לעבעדיגע בעשעפענישען!... וואו זענען זייערע אויגען? וואו זענען זייערע אויהערען? וואו זענען זייערע הערצער? זייער יושר? זייער גאָט?...

אזוי טראכטען זיך אונזערע צוויי אומגליקליכע אינדיאנער, וואָס ליגען נאָך אלץ געבונדען, און קוקען זיך צו צו דער דאָזיגער

מורא׳דיגער טראַגעדיע, צו דער דאָזיגער אונגעהערטער רציחה אין מיטען העלען טאָג. שווין־זשע האָט מען זיי געבראַכט אהער צוליעב דעם זעלבען צוועק, וואָס אַלע עופות, גענז און קאַטשקעס? שווין־זשע וועלען זיי, די אויסדערוועהלטע, די מיוחסים, וואָס שטאַמען פון אינדיע, האָבען אזא וויסטען סוף גלייך מיט דעם דאָזיגען פּראָסטען עולם? איז דאָס, אפנים, נישט קיין אויסגעטראַכטע זאַך, וואָס מע דערצעהלט זיך אָן וועגען די ווילדע מענשען? און די נביאות פונ׳ם רויטען האָהן?...

און זיי הויבען אָן פערשטעהן דעם קאַלטען נאַקעטען אמת, און עס ווערד זיי קלאָר אַלסדינג, וואָס זיי האָבען געהערט, אַלסדינג, וואָס זיי האָבען געזעהיַן ביז אהער. נאָר איין זאַך קאָנען זיי נישט צעקייען: צו וואָס האָט ד׳ טערקישע שאַל אַלע מאָל זיך בעריהמט, אז גאָט מעג איהר העלפען דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אויסגעהאָדעוועט אזא פאַר־פאָלק אויף פסח?... אָט דאָס וויל גאָט? דאָס איז איהם ליעב? אַך, וואָס פאַר אַ בייזער גאָט דאָס דאַרף זיין ביי אָט די ווילדע מענשען!...

. . . .

* * *

אין עטליכע מינוט אַרום זענען אונזערע שטאָלצע אינדיאַנער, דאָס געליעבטע פאַר־פאָלק, געלעגען אויף דער ערד, ווי צוויי פּשוט׳ע געקוילעטע אינדיקעס. זיי האָבען אַרויפגעלעגט איינס אויף דאָס אַנדערע זייערע איבערגעשניטענע נאַק וואַרעמע העלזער און האָבען אויסגעזעהען פון דער ווייטען, ווי זיי שלאָפען און חלום׳ען זיסע גאָלדענע חלומות. אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען דער פסוק:

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו — די ליעבע און געטריייע, סיי ביי׳ם לעבען, סיי ביי׳ם טוידט האָבען זיך נישט געשיידט.

פעסעלי דעם רבינ'ס

נעשריבען אין יאָהר 1903.

פּעסעלי דעם רבינ׳ס

א.

קורץ־פּרייטאָג און שבת־הגדול.

אזוי האָט מען זיי גערופען.

איהם — דערפאַר, וואָס ער איז געווען א קליינינקער און א קורצינקער, און זי — דערפאַר, וואָס זי איז געווען א הויכע און א לאַנגע.

א הויכע, א לאַנגע, נאָר א דינע, א דארע, א טרוקענע — א לולב! אז זי פלעגט איהם דארפען זאָגען א סוד („אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פיס״!), פלעגט זי מוזען מחילה זיך אָנבויגען, אראָפּלאָזען זיך מיט עטליכע גראַד נידעריגער, אראָפּנידערען צו איהם; און ער האָט דאָס פיינט געהאָט האָרכען, פלעגט ער זיך בויגען; פלעגט זי זיך דארפען נאָכבויגען; פלעגט ער זיך אָנבויגען נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך בויגען נידעריגער; פלעגט ער זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער:

— אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פיס!...

מיט איינעם וואָרט: זי איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען, און ער האָט געשווינען. און מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען געהאַט די גרעסטע נקמה.

פאַר וואָס?

דערפֿאַר, וואָס ער האָט א ו נ ז דערגאַנגען די יאָהרען, גע־מוטשעט מיט דער גמרא, געבראָכען די ביינער, געשמיסען, גע־שמיסען, געשמיסען... איהר געדענקט דאָך די מעשה וואָס אין פּרק: „פּ ע ם א ח ת — איינמאָל האָט ער דערזעהען א קאָפּ פון א מענשען טהוט שווימען אויפ'ן ים, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגערופען צו דעם קאָפּ: ע ל ד א ט פ ת — דערפאַר וואָס דו האָסט יענעם דערטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען, און דער סוף פון דיינע טריינקער — זיי וועלען אויך דערטרונקען ווערען"... נאָר איך קעהר זיך אום צוריק צום „קורץ־פריטאָג" און „שבת־הגדול".

ער איז געווען, ווי איהר שטויסט זיך שוין אָן מסתמא, אונ־זער רבי, און האָט געהייסען רב זרחל, און זי איז געווען אונזער רביצין, און האָט געהייסען זרחליכע.

ער האָט געקנעלט מיט אונז פון גאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט, געהאַקט האָלץ, זיך איינגעריסען דאָס געזונד, פאַר עטליכע קאַרבען א זמן, און זי האָט געבאַקען בלינעס מיט לאָט־קעס פון אונזערטוועגען, רעטשאַניקלעך, באַבקעלעך און קאַרזשעס אויף צו פערקויפען.

צי האָט זי געהאַט דערפון פּרנסה, — דאָס קאָן איך אייך ניט זאָגען; נאָר אַז מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען איהר אָנגעפּייפּט אין חשבון — דאָס בין איך אייך ערב, וואָרום איטליכער האָט גענומען אויף באָרג, און יעדער פון אונז האָט געהאַט ביי איהר קרעדיט ביז א געוויסער „ציפער", און אימ־ליכען האָט זי געגלויבט אויף נאמנות.

מע האָט בעדאַרפט האָבען א האַרץ פון א טאַטער, מע זאָל זרחליכען אָפּנאַרען! און ווער האָט נאָך אַזוי געקענט זרחליכען, ווי איך האָב זי געקענט?

אַז בסך־הכל האָב איך ביי איהר געגעסען קעסט, וואָרום איך בין געווען א דאַרפסיונגעל, האָב איך זיך אָנגעזעהען, ווי זי האָרע־

וועט נעבאָך, שטעהט אויף פאַרטאָג, וועז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, נעמט זיך צו דער באַקרייזשע אָדער צו דער מולטער, פערקאַטשעט די אַרבעל און קנעט גאַנץ געשמאַק מיטביידע לאַנגע דאַרע טרו־קענע הענד, און דאָס ט•ג מאַכט טיאַך־טיאַך, און די מולטער קרעכצט, און זי אַליין קרעכצט, שטעלט זיך אָפּ אַלע מאָל, טהוט אַ וויש דעם שוויים מיט׳ן עלענבויגען פון אונטען אַרויף און לאָזט אַרויס אַ טיעפען־טיעפען: „אוי, רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַר־ציגע־געטרייהע!“...

הערט איהר? איך האָב געוואוסט וואָס בעדייט אָט דער דאָ־זיגער „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייע!“ אָט דאָס איז דער פשט פון דעם: די מעהל איז גענומען געוואָרען ביי גנעסי די מיטניטשקע אויף באָרג ביז דאָנערשטאָג, און די סחורה וועט זי צעטהיילען אויף באָרג, און גאָט ווייסט, אויב עס וועט איהר אומ־קעהרען זיך צוריק דאָס געלד ביז דאָנערשטאָג, און גנעסי די מיט־ניטשקע וועט נישט שווייגען, גנעסי די מיטניטשקע האָט אַליין אויך גענומען די מעהל ביז דאָנערשטאָג, און אַז מע זאָגט דאָנערשטאָג, בעדאַרף זיין דאָנערשטאָג, וואָרום אַ מויל איז ניט קיין חאַליווע, און דאָנערשטאָג איז גלאָט אַ גוטער טאָג, דאָנערשטאָג הייסט שוין ערב שבת, דער טאָג וואָס מע בעדאַרף אָנקומען צום מאַן נאָך געלד, און אַז אָך און וועה איז דעם „שבת־הגדול“, אַז ער בעדאַרף זיך אַראָפּלאָזען צום „קורץ־פרייטאָג“ בעטען אויף שבת, און אַז אָך און וועה איז דעם „קורץ־פרייטאָג“, אַז דער „שבת־הגדול“ קומט איהם מאָנען אויף שבת — אַז אָך און וועה איז זיי ביידען!...

אָט דאָס האָט בעדייט דער רביצינ׳ס „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייהע“...

און אפשר האָט איהר „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייהע“ געהאַט איין אַנדער טעם? אפשר איז דאָס גאָר געגאַנ־גען אויף אַנדערע צרות? און צרות האָט זי געהאַט גענוג, ניט צו פערזינדיגען!

ערשטענס, איז זי אַליין געווען, לא עליכם, נישט קיין געזונדע, פלעגט הוסטען שטילערהייד, אַז קיינער זאָל ניט זעהען; צווייטענס, האָט זי געהאַט יסורים פון פּ ע ס ע ל י ' ן, איהר עלטערע טאָכ־טער, אַ מיידעל שוין אין די יאָהרען, מיט פלאַם־פייעריגע האָר און מיט קלייען אויפ'ן פּנים, וואָס קיינער וויל זי ניט נעמען — וואָס וועט זי אויסזיצען?... הײנט „באַשעפעניש" — דאָס איז דאָך גאָר איין אומגליק! „באַשעפעניש" איז געווען אַ הויקער, אַ פערזעהע־ניש, אָהן הענד, אָהן פיס, אָהן אַ צונג, אָהן לייב און לעבען — אַז אָך און וועה צו אַזעלכעס, וואָס איז גאָר געבאָרען געוואָרען, אַז אָך און וועה איז צו אַזעלכעס, וואָס לעבט גאָר אויף דער וועלט!...

נאָר מיט „באַשעפעניש" וועלען מיר זיך נאָך בעגעגענען אַמאָל, און מיט פּעסעלי'ן וועלען מיר זיך אויך אין גיכען בעקענען. דערווייל קעהרען מיר זיך אום צוריק צום „קורץ־פרייטאָג" און „שבת־הגדול".

אַ ביטערע רחמנות איז געווען נעבאך אויף זרחליכען, אַז זי אַליין האָט בעדאַרפט רעשטשינען, קנעטען, זעצען, באַקען, בראָטען זיך בײ'ם אויווען, אַליין טראָגען וואַסער, אַליין ברענגען האָלץ, אומעטום אַליין, נישטאָ קיין הילף פון קיינעם! פון וועמען? זרחל קנעלט, פּעסעלי זיצט און לערענט גלייך מיט אַלע קינדער, זי איז דאָך אַ וואָהלקענעוודיגע, אַ מאַנסבילשער קאָפּ אויף איהר, און „באַ־שעפעניש" זיצט צווישען אויווען אין אַ ווינקעלע, די פּיסעלעך אונטער זיך, און וואַרט ביז מע וועט איהר אונטערטראָגען עפּיס, אַריינרוקען אין הענטעל אַריין: „נאַ, באַשעפענישעל, וואַרג זיך!"...

אָט דאָס, אַפּנים, האָט בעדייט דער „אוי, רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייהע"... און אפשר איז דאָס גאָר גע־גאַנגען דערויף, וואָס פּעסעלי איז געווען אינגאַנצען אויף זיין זייט, אויפ'ן פּאָטער'ס צד הייסט דאָס, און זיי ביידע, פּעסעלי און זרחל, זענען איהר תמיד געווען אויף קידער־ווידער?

— דאָס טאַטעלע מיט'ן טעכטערעל! באַגראָבען זאָלט איהר זיך ביידע אין איין גריבעל!

פעסעלי האָט ליעב געהאַט דעם פּאָטער, און דער פּאָטער האָט ליעב געהאַט פעסעלי'ן — דאָס איז געווען אַ מאָדנע, אַ שטילע ליעבע.

קיינער פון אונז האָט ניט געהערט, זיי זאָלען זאָגען אַ מאָל איינער דעם אַנדערען אַ גוט וואָרט. אדרבה, ער פלעגט זיך מיט איהר שאַפען ניט ווי מיט אַ טאָכטער, נאָר ווי מיט אַ דיענסט:

— הער נאָר דו!...

נאָר אין די אויגען האָט מען ארויסגעזעהען, אַז ער האָט זי ליעב, שטאַרק ליעב, אַז ער קאָן זיך אָהן איהר ניט בעגעהן.

אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט געהאַט אַ בייז פינסטער לעבען ביי'ם ווייב? און אפשר דערפאַר, וואָס פעסעלי איז געווען אַ געראָטענע, געהאַט אויף זיך אַ מאַנסבילשען קאָפּ און געקאָנט גוט לערנען? און אפשר דערפאַר, וואָס פעסעלי האָט געוואוסט דעם טאַטענס אַלע גענג, געטראָפען אַלע מאָל וואָס ער וויל, אונטערגע־טראָגען איהם צו דער צייט די יאַרמעלקע, דעם קאַנטשיק, דאָס פושקעלע טאַבעקע, אָדער אַ טרונק וואַסער?

— דאָס טאַטעלע מיט'ן טעכטערעל! — פלעגט זאָגען די רביצין. — ער זאָל בעסער אין זינען האָבען אַ שידוך טהון מיט איהר, קריגען עפּיס אַ חתן פון איהרעטוועגען!...

דער רבי האָט איהר דערויף געענטפערט נאָר מיט אַ זיפץ, ווי איינער רעדט: „קריגען עפּיס אַ חתן? גענה קריג, אַז סע קריגט זיך ניט!"...

אויף אַלסדינגג איז אָבער פאַרהאַן אַ צייט. יעדעס שטיקעל סחורה ליגט זיך אויס, ביז סע קומט דער רעכטער קונה. און ס'איז נישטאָ דאָס מיידעל אויף דער וועלט, וואָס זאָל ניט האָבען איהר זווג. קיין אידישער מאָנאַסטיר, ווייסט איהר דאָך, איז ניט פאַר־האַן...

געקומען אַ צייט אויף פעסעלי'ן. געקומען איין „אויסחאַפּע־ניש" אויף איהר. אַזוי האָט געזאָגט די רביצין. נאָר אין אמת'ען איז דאָס געווען אַ בעשערטע זאַך. און אויב איהר ווילט וויסען,

איז דאָס געווען אַ ראָמאַן, איין אמת׳ער ראָמאַן — שעמט זיך ניט, אַ ראָמאַן מיט אַ „פּאַרליעבעניש“, מיט אַ „פאַרקאָכעניש“, מיט אַלע זיעבעצעהן זאַכען, אַ ראָמאַן מיט אַלע פּישטשעווקעס.

נאָר דערויף איז ביי מיר פאַרהאַן אַ בעזונדער מעשה.

ב.

אַוועקגעפאָהרען.

אַ הויכער, נאָר איין איינגעבויגענער, אַ געשטופּעלט פּנים, נאָר גוטע גרויע אויגען, אַ יונגערמאַן, נאָר מיט גרויע האָר — אָט האָט איהר אַ פּאָרטרעט פון פּייוועל קאַראַביינים, אָדער, ווי מע האָט איהם גערופען ביי אונז אין כתרילעווקע, „פּייוועל כל־בוניק“.

און גערופען האָט מען איהם „כל־בוניק“ ניט אומזיסט: ביי איהם אין דער קאַראַבקע האָט זיך געפונען פון כל־בו: קנעפּ און קנעפּלעך, נאָדלען און נאָדעל־מעשלעך, גאַרעס און זייד און סטיינגעס און טאַשמעלעך און פאָדעם און באַוועלעך, יאַרמעלקעס און קליידלעך, און שטיקלעך זייף אַלערליי סאָרטען, און נאָך אַ סך מינים סחורה, וואָס איז שווער אַלסדינג זיך אָנגעדענקען און אויסרעכענען אויפ׳ן קאָפּ.

אַ יום־טוב איז געווען ביי אַלע ווייבער און ביי אַלע מיידלעך, אַז מע האָט דערהערט, אַז פּייוועל כל־בוניק איז געקומען, און פאַר אונז, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, איז דאָס געווען אַ צווייענדיגער יום־טוב: ערשטענס, איז פּייוועל כל־בוניק מיט דער קאַראַבקע גלאַט אַ יום־טוב, און צווייטענס, ווי באַלד פּייוועל כל־בוניק איז דאָ, וועט מען פערשפּאָרען לערנען חאָטש אַ פּאָר שעה, מע וועט זיין „פריי“. פאַר וואָס? דערפאַר, ווייל דער רבי רב זרחל האָט ליעב האָרכען נייעס, וואָס טהוט זיך אויף דער וועלט, און ווער ווייסט נאָך אַזוי וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, ווי פּייוועל כל־בוניק, וואָס שפּאַרט־אָן מיט זיין קראָם מי יודע וואו, אַלע מייזענלעכער?

נייעס האָט פּייוועל כל־בו׳ניק געבראַכט צו פיהרען אַלע מאָל גאַנצע פּעק, „אוצרות מיט נייעסען“, און נישט אַזוי די נייעס אַליין, ווי דאָס דערצעהלען זיינס. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָ־גען? דערצעהלען נייעס בעדאַרף מען קאָנען; און פּייוועל כל־בוניק האָט געקאָנט דערצעהלען. אין זיין דערצעהלען איז געלעגען אַ מין טאַלאַנט, אַ כח המושך, וואָס האָט צוגעצויגען און געצויגען זיך אָהן איין אָפּשטעל און אָהן איין אויפהער, און אייביג, דאַכט זיך, אייביג וואָלט איך איהם געוואָלט האָרכען, קיינמאָל נישט נמאס געוואָרען.

— וואָס הערט זיך נייעס, פרעגט איהר? אוי, סע הערט זיך ניט גוט! — אַזוי פלעגט פּייוועל כל־בוניק אָנהויבען שיטען און צעפּאַקעווען בשעת מעשה די קאַראָבקע און צעלעגען זיך מיט דער קראָם. — נישט גוט הערט זיך מיט אונזערע אידעלעך, אחינו בני ישראל!... אָט פאָהר איך פון זיטאָמיר פאָהר איך, דאָס הייסט, ניט פון זיטאָמיר — ניט ווייט פון זיטאָמיר, טשידנעוו איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל, אויב איהר האָט געהערט, טשידנעוו... איז דאָרטען פאַר־האַן אַ רב אין טשידנעוו, איז דער דאָזיגער רב דער טשידנעווער אַליין אַ אונזעריגער, אַ מאַלעראָסיער, פון מאַלעראָסיע איז ער—מאַ־לעראָסיע איז ניט ליטאַ, אין מאַלעראָסיע איז ניטאָ אַזעלכע אָרעמע לייט, ווי אין דער ליטאַ; ביי אונז, אז סע מאַכט זיך איין אָרעמאַן, איז ער זיך איין אָרעמאַן, און ביי אייך אין דער ליטאַ איין אָרעמאַן, עס זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, איז טאַקי איין אָרעמאַן, וואָס איין אָרעמאַן הייסט; איך האָב אַזעלכע אָרעמע לייט, ווי ביי אייך אין דער ליטאַ, נישט באַגעגענט אין ערגיץ ניט. איך בין שוין אויס־געפאָהרען אַ שטיקעל וועלט, איך בין שוין געווען אומעטום, אי אין דער ליטאַ, אי אין פּוילען, אי אין טיעף־פּוילען, אין ראַדאָם און אין לאָדז און אין ווארשא. אוי, ווארשא! לעבען זאָל ווארשא! אַ טהייערע, אַ גאָלדענע שטאָדט, אָט דאָס ווארשא! און וואָלוועל, בזיל הזול!... דאָרט איין אָנבייסען קריגט איהר פאַר עלף גראָשען, און נאָך וואָס פאַר אַ מין אָנבייסען, מיט זעמעלעך פון געבייטעל־

טער מעהל, וואָס צעגעהט אין מויל, ווי אַ פּוטער; איך וואָלט, דאַכט מיר, אייביג געזעסען אין ווארשא וואָלט איך, ווען ניט די שפּראַך זייערע, וואָס איז שווער צו חאַפּען, מחמת זיי רעדען מאָד־נע און גיך־גיך, צום מיינסטען, מיט פּתח׳ען אַ סך און מיט אַ ניגון: „איי! וואַי! יאַך זאָל אַזוי לייבען!"... און אַלע הייסען ביי זיי דאָרטען „איטשמאיר", אַלע איין נאָמען, נאָך זייערען אַ גוטען אידען איצי־מאיר, אַזוי ווי אין באַרדיטשעוו הייסען אַלע לוי־יצחק, נאָך רב לוי־יצחק׳ן דעם באַרדיטשעווער רב, וואָס איז געווען אַ שם־דבר, וואָס נאָך עד היום דערצעהלט מען זיך אָן פון איהם אַ סך שענע מעשיות; למשל, מע דערצעהלט, אַז...

— טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג מעשיות? — שלאָגט איהם איבער סאָמע אין מיטען זרחליכע די רביצין. — וואָס קאָסט ביי אייך אַ פּערטעל טוץ קנעפּלעך ווייסע מיט פּערהאַמעוועטע לעכ־לעך?

און פּייוועל כל־בוניק פאַלט ניט אַראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מע האָט איהם איבערגעהאַקט אין מיטען. ער בעווייזט דער רביצין אַלערליי קנעפּלעך, ווייסע און ניט קיין ווייסע, מיט פּערהאַמעוועטע און ניט קיין פּערהאַמעוועטע לעכלעך, און רעדט ווייטער, ער שיט ווי פון אַ זאַק, עס גיסט זיך ביי איהם, ווי פון אַ פאַס, און עס ציהט זיך ביי איהם אָהן איין אָפּשטעל און אָהן איין אויסלאָז, ווי ביי יענעם פּאָקוסניק, וואָס ציהט אַלערליי סטיינגעס פון׳ם מויל, רויטע, גרינע, געלע, בלויע, און מע ווייסט ניט, ווען לאָזט זיך אויס ביי איהם רויטע און ווען הויבט זיך אָן גרינע, ווען לאָזט זיך אויס געלע און ווען הויבט זיך אָן בלויע — עס ציהט זיך און ציהט זיך סטיינ־געס, עס שעמערירען אין די אויגען סטיינגעס, אַ גאַנצער באַרג מיט סטיינגעס, אָהן איין עק סטיינגעס און סטיינגעס...

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה: פּייוועל כל־בוניק האָט אוועקגערופען דעם רבי׳ן אויף אַ סוד און האָט זיך אָפּגעע־סוד׳עט מיט איהם אַקעגען אַ שעה צוויי; בשעת מעשה האָט פּיי־וועל זיך געווישט דעם שטערן מיט אַ גרויסער רויטער פּעטשיילע —

עס האָבען פון איהם גערונען טייכען שוויים. און דער רבי רב זרחל איז געווען מאָדנע צעטראָגען, שטאַרק צעפלאָכטען און פערטראַכט, כמעט ניט געהערט וואָס מע רעדט צו איהם. און אַז די רביצין איז געקומען פונ'ם מאַרק, האָט זי דער רבי אָוועקגערופען אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו ער האָט זיך גע'סוד'עט מיט פייוולען, און עס האָט לאַנג נישט געדויערט, האָט זיך געלאָזט הערען אַ געשריי: „סע קאָן ניט זיין? !"... און באַלד האָט דער רביצינ'ס פנים זיך אָנ־געצונדען מיט אַ מאָדנע פייערעל, מיט אַ מין שיין, וואָס מיר האָבען שוין לאַנג אויף איהר פנים אזעלכעס ניט געזועהען.

— היינט לאָז איך אייך פריי, היינט לערענט מען ניט! — האָט אונז דער רבי געגעבען צו וויסען און צעלאָזט דעם גאַנצען חדר, און נאָר איך איינער, דעם רבי'ס קעסט־קינד, בין געבליבען, און דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען, וואָס איך וועל זיין דערביי.

וואָס „דערביי" — האָט קיינער ניט געוואוסט; נאָר פערשטאַ־נען האָט מען, אַז דאָ מוז עפּיס זיין, אַ שמחה אָדער אַזוי אַ מין זאַך, וואָס ס'איז כדאי דערביי צו זיין.

און איך בין דערביי געווען...

קודם כל האָט זיך די רביצין אַ חאַפּ געטהאָן:

— אוי, אַ מכה איז מיר, ניטאָ קיין לעקאַך!

האָט איהר דער רבי געענטפערט:

— למאי, ס'איז קיין בראָנפען אויך ניטאָ?

האָט זיך אריינגעמישט פייוועל כל־בוניק אליין:

— דאָס נעם איך אויף זיך...

בקיצור, ס'איז געוואָרען אי לעקאַך, אי בראָנפען, אי פאַרביי־סען, און תיכף נאָך מעריב זענען זיך צענויפגעקומען אַ מנין אידען פון אונזער בית־המדרש, און בתוכם רב משה־שמואל דער חזן, רב העניך דער סופר און רב עוזר דער שמש, און מע האָט געשריבען תנאים:

— ה"ה החתן מוהר"ר... — אַזוי האָט געלייענט רב העניך דער סופר מיט אַ ניגון, — מוהר"ר, מוהר"ר...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און אַ קוק געטהאָן אויפ'ן חתן.

— מוהר"ר שרגא־פייביש־נעציל ברב נח־מרדכי־ליב... עם הכלה הבתולה מרת... מרת...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און אַ קוק געטהאָן אויף דער כלה.

— מרת פעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש...

— מרת פעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש... החתונה תהיה למזל טוב, אם ירצה השם... אם ירצה השם...

דאָ איז פאָרגעקומען אַ שטילע סצענע אָהן ווערטער, דהיינו: דער סופר האָט אַ קוק געטהאָן אויפ'ן רבי'ן, דער רבי האָט אַ קוק געטהאָן אויף דער רביצין, די רביצין — אויפ'ן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפ'ן סופר, דער סופר — אויפ'ן רבי'ן, דער רבי — ווידער אויף דער רביצין, די רביצין — אויפ'ן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפ'ן סופר, און אזוי ווייטער... דאָס, ווען מע זעצט איבער אויף ווערטער אין וואָס פאַר אַ שפּראַך ס'ניט איז, וואָלט אויסקומען אזוי:

דער סופר צום רבין: נו? וואָס שווייגט איהר? איהר זענט דאָך דאָ דער מחותן?

דער רבי צו דער רביצין: פון וואַנען זאָל איך וויסען? פרעגט ביי איהר...

די רביצין צום חתן: חתן, וואָס שווייגסט דו? כאַי ווי סאַי אַלע הוצאות אויף דיין קאָפּ...

דער חתן צו דער כלה: ביי מיר האָט מען גע־פועל'ט אפילו מאָרגען; וואָס זאָגסט דו, פעסעלי?...

די כלה צום סופר: פרעגט דעם טאַטען, חאָטש איך וויים פריהער, אז דער טאַטע וועט הייסען אָפּלעגען...

בקיצור, ס'איז געבליבען, אזוי ווי ס'איז ערב ראש חודש, זאָל די חתונה זיין חצי חודש, דאָס הייסט, אין אַ פּאָר וואָכען ארום, וואָרום ווי ניט ווי — עפּיס דאַרף מען דאָך אויפנעהען,

ע פ י ס דארף מען דאך צונרייטען... און אז מע האט צעבראכען דעם טעלער און געזאגט: „מזל טוב! מזל טוב!" — האב איך בעמערקט, אז דער רבי רב זרחל איז געוואָרען טוידט, ווי אַלע טוידטע; אזוי ווי דער טעלער האט זיך צעבראכען, אזוי האט זיך ביי איהם דאס הארץ צעבראכען אויף שטיקלעך... איך האב אליין געהערט פון איהם, ווי ער האט א זאג געטהאן צו רב משה־שמואל דעם חזן ביי'ם ערשטען גלעזעל בראנפען, וואס פון איין קוק אויף דעם איז ער שוין געווען בגילופין:

— קומט א פרעמדער איד און חאפט אויס דעם קוילעטש — וואס? ווער? ווערמען? אך־אך־אך!...

— עס, — האט איהם אפגעענטפערט רב משה־שמואל דער חזן, וואס האט שוין העכער א האלב גלעזעל בראנפען אפגעטרונקען און די צונג האט זיך איהם שוין עפיס ווי געפלאנטעט. — עס, מילא, בע! גאט זאל געבען נחת פון דערווייטען... אם ירצה השם, ישועות ונחמות אויפ'ן כלל, כלל ישראל!...

— אי, שוין צייט, שוין צייט! שוין לאנג צייט! — האט אונטערגעהאלטען רב העניך דער סופר, געקוקט אויפ'ן גלעזעל און אויפ'ן פלעשעל שטארק דיפלאמאטיש, אפנים, זעהר געהאט חשק, מע זאל דאס איהם אנגיסען נאך א מאל...

— אמן! — האט זיך אנגערופען רב עוזר דער שמש, וואס וויל ניט וויסען פון קיין שום מעשיות, און האט איבערגעקעהרט דאס גלעזעל אהן צערעמאניעס גלייך אין מויל אריין.

און חתן־כלה זענען געזעסען אויבען־אן, איינס נעבען דאס אנדערע גאנץ נאהענט, אזוי נאהענט, אזוי פעסט, אז איך האב בשום אופן ניט געקאנט אריינשטופען זיך צווישען זיי אין מיטען; נאר פון דער ווייטען האב איך גאנץ גוט געזעהען, — איך האב נישט קיין נידעריגע ראיה — אז א י ה ר האנד איז געווען אין ז י י ן האנד; עס האט איהר געפלאמט דאס פנים; די אויגען האבען איהר געברענט. זי האט מיט א מאל בעקומען חן, געוואָרען שען, שען ווי די וועלט! וואו זענען אהינגעקומען איהרע רויטע האר?

וואו האָבען זיך בעהאַלטען איהרע קלייען פונ׳ם פנים? זי איז גע־וואָרען, זאָג איך אייך, מלא חן!...

און נישט נאָר יענעם אויפדערנאַכט — די גאַנצע צייט, וואָס מע האָט זיך געגרייט צו דער חתונה, האָט פעסעלי געשיינט ווי די זון אים תמוז, געוואָרען פון טאָג צו טאָג שענער און שענער. נאָר דעם טאָג פון דער חופה איז זי שוין געווען ניט דאָס, מחמת זי האָט געוויינט, שטאַרק, שטאַרק געוויינט, געגאָסען, ווי אַ בערעזע־נע. אפשר האָט איהר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז זי וועט ניט מאַכען קיין גרויס גליק מיט איהר אויסדערוועהלטען, מיט איהר בעשער־טען?... און אפשר האָט איהר באַנג געטהאָן דער פאָטער, וואָס בלייבט אַליין, עלענד ווי אַ שטיין?...

נאָר אויב פעסעלי׳ן איז געווען שווער זיך צו שיידען מיט איהר פאָטער, איז דעם פאָטער געווען טויזענד מאָל שווערער זיך שיידען מיט זיין טאָכטער! דער רבי רב זרחל האָט ניט געוויינט, — וואָס איז ער אַ אידינע, ער זאָל וויינען? דער רבי רב זרחל איז גלאַט אויסגעגאַנגען שטילערהייד, געצאַנקט ווי אַ ליכט.

אז מע האָט געהאַלטען ביי׳ם געזעגענען זיך, איז פאָרגעקומען אַזאַ מין סצענע: די פעקלעך — א י ה ר בעטגעוואַנד מיט די מלבושים און ז י י ן קאַראַבקע מיט סחורה — זענען שוין גע־ווען איינגעפּאַקט אינאיינעם און געלעגען אין וואָגען; פייוועל כל־בוניק איז געשטאַנען מיט איין פוס אויף יענער זייט שוועל און געוואַרט, אַז פעסעלי זאָל געהן קריכען אין בויד אריין; די רביצין איז געשטאַנען אויסגעצויגען ווי לאַנג זי איז, צענויפגעלעגט די הענד אויפ׳ן האַרצען, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף צוויי פינגער און געקוקט אויפ׳ן רבי׳ן מיט אַ מאָדנעם קוק, ווי איינער רעדט: „באַגראָבען זאָל איך דיך מיט דיינע קורצע פיס, וועסט זיך אַמאָל געזעגענען מיט איהר, צי ניין?“...

דער רבי רב זרחל האָט פערשטאַנען, וואָס דער קוק בעדייט, און האָט אַ זאָג געטהאָן צום איידעם, צו פייוועל כל־בוניק, מיט אַ קול פון אַ שטשערבאַטען טעפּעל:

— המ... נו... המ... ווע‌לען מיר זיך, הייסט דאָס, אָנהויבען אָפּגעזעגענען?

— זייט געזונט, שוועהר! זייט געזונט, שוויעגער!

— פאָהר געזונט! פאָהר געזונט!

— זיי געזונט, מאַמע... זיי געזונט, מאַמע!...

אָט דאָ האָט זיך פּעסעלי, איין אָנגעטהאָנענע, איין איינגעוויקעלטע אין צוויי שאַלען, מיט אַ מאָל געגעבען אַ ריס, ארויפגעפאַלען דעם פאָטער אויפ'ן האַלז מיט אַ געוויין, מיט אַ יאָמער, מיט אַ געשריי:

— מאַ־מע!... זיסער, טייערער מאַמע!...

וויפיעל מענשען עס זענען בשעת מעשה געווען אין גאַס האָבען אַלע געוויינט: פּעסעלי און דער רבי און די רביצין, און פייוועל כל־בוניק, און איך, און רב לייזער דער בעל־עגלה, וואָס איז געזעסען אויף דער קעלנע אָנגעגרייט מיט דער בייטש, און זיינע אַלע פאַרשוינען, די וואָס אין בויד און די וואָס פּאַרעטש אַקעגען, און דוואָסי די שמש'טע, דער רביצינ'ס אַ שכנה, אַ קראַנקע נעבאַך, און דוואָסי'ס עלטערע טאָכטער זלאַטקע, אַ קאַלטענוואַסע געלע מויד מיט שוואַרצע צייהן, וואָס האָט געהאַלטען אַ קליין קינד אויף די הענד, און אַקולינאַ די גויע, וואָס פערשטעהט איטליכס וואָרט אידיש, און חלאַוונע דער שוסטער, וואָס איז געקומען אָפּנעמען פאַר די שטיוועל פעררינטען און ס'איז ניט געווען, און גלאַט אַ איד, אַ ווילד־פרעמדער גאַר, וואָס איז געגאַנגען פאַרביי, האָט ער דערזעהען, מע פאָהרט אוועק, און האָט דערהערט, מע וויינט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געזיפצט שטילערהייד און אויך געווישט די אויגען...

לייזער האָט אַ קנאַק געטהאָן מיט דער בייטש: „פּאַשאָל" — און די פערדלעך האָבען געגעבען אַ ריס דעם וואָגען, און די בויד איז מיט אַ רעש אוועק־אוועק...

לאַנג־לאַנג זענען מיר נאָך געשטאַנען אַלע אין דרויסען און געקוקט אַהין, וואו די בויד איז פערפאַלען געוואָרען, און נאָר אַ סימן

פון שטויב איז געבליבען שטעהן אין דער לופט, און א ריח האָט זיך געלאָזט הערען פון די פערד און פון די אָנגעשמירטע רעדער.

— אוועקגעפאָהרען! — האָט זיך אָנגערופען דער ווילד־פרעמדער איד, וואָס איז געגאַנגען פערביי, גלייך ווי ער האָט אונז דאָ דערצעהלט עפּים א נייעס, וואָס אָהן איהם ווייסט מען נים.

— אוועקגעפאָהרען! — האָט איהם דער רבי רב זרחל געענטפערט, גלייך ווי יענער האָט געוואַרט אויף דעם דאָזיגען ענטפער.

— אוועקגעפאָהרען! — האָבען מיר אַלע א זאָג געטהאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען זיך דאָ אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע מי יודע וואָס פאַר א בשורה...

באשעפעניש

נעשריבען אין יאָהר 1903.

באַשעפעניש

א.

איינמאָל אין אַ פרייטאָג, זומער איז דאָס געווען, זענען מיר געגאַנגען פון חדר אַהיים עטליכע יונגלעך מיט אַ מאָל. געגאַנגען זענען מיר גיך, כמעט געלאָפען, וואָרום, ערשטענס, האָט מען אונז געלאָזט פריי אויף שבת אַהיים, און, צווייטענס, זענען מיר געווען הונגעריג און אויף אונז האָט געוואַרט אַ היים ראָסעלפליישעל מיט פרישער שמעקענדיגער חלה.

פלוצים האָט איינער פון אונזער חברה אויסגעשריגען אויף אַ קול: „אוי, אַ פויגעלע!" — און מיר האָבען זיך אַלע אָפּגעשטעלט.

ווי אַ קניילעכין, איז געזעסען אויף דער ערד, מיט'ן קעפּעלע אַרויף, אַ קליין יונג פויגעלע, מיט נאָך גאָר אַ געל פּיסקעלע. דאָס פויגעלע האָט נעבאַך געציטערט, צעלאָזט די פעדערלעך, געטריי־סעלט זיך, געפלאַטערט, געמאַכט מיט די פליגעלעך, געעפענט אַלע מאָל דאָס געלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און אַרויסגעלאָזט אויף אַ הייזעריג קול'כעל: „פּי!"... און עס האָט זיך אויפגעחאַפּט ביי אונז אַ געפיהל פון רחמנות, און מיר האָבען אָנגעהויבען קלערען: וואָס טהוט מען מיט'ן פויגעלע? דער האָט געזאָגט: מע בעדאַרף דאָס לאָזען זיצען אויף דער ערד, ביז דעם פויגעלע'ס „מאַמע" וועט קומען. דער האָט געגעבען איין עצה, מע זאָל דאָס געבען אַ וואָרף אין דער הויך, וועט דאָס אַוועק־

פליהען. און דער האָט גערדרונגען, אז מע בעראַרף דאָס נעמען אהיים. נאָר אז ס'איז אַ רחמנות, אַ „צער בעלי־חיים" — דאָס האָבען אַלע מודה געווען.

און מיר האָבען געבראַכט דאָס פוינעלע אהיים, פערגעסען, אז מיר זענען הונגעריג, גענומען דאָס האָרעווען, דעם געגעבען וואַסער אין פיסקעל אַריין — דאָס פויגעלע האָט אזוי לאַנג געציטערט, געפינטעלט מיט די אויגעלעך, געטרייסעלט זיך און געפלאַטערט ביי אונז אין די הענד, ביז עס האָט פערוואָרפען דאָס קעפעל אויף אַ זייט, די אויגעלעך פערגלאַנצט און... ס'איז געווען טוידט.

„אויף וואָס האָט דאָס פויגעלע געלעבט? צוליעב וואָס און צוליעב וועמען איז דאָס בעשאַפען געוואָרען? אויף וואָס האָט מען דאָס בעדאַרפט אויף דער וועלט?"... — דאָס זענען געווען די מחשבות, וואָס האָבען מיר געפּיקט אין מח און האָבען נישט געהאַט דערויף קיין ענטפער.

אין אַ האַלבע שעה ארום האָבען מיר דאָס פויגעלע מיט גרויס כבוד מלוה געווען, אויסגעגראָבען אין גאָרטען אַ טיעף גריבעלע, איינגעוויקעלט דאָס פויגעלע אין תכריכים (אין אַ ווייסער קרייקע פון אַ נאָזטיכעל), מקבר געווען דאָס און געשטעלט דערויף אַ צאָם — אַ ברעטעל מיט איין אויפשריפט:

ד אָ ל י נ ט ד אָ ס ק ל י י נ ע פ ו י ג ע ל ע צ פ ו ר ב ן ב ל ק.

און גע'חתמ'עט אַלע נעמען פון די, וואָס האָבען זיך עוסק געווען אין דער קבורה: בערעל, יוסיל, דוד, מאָטעל, קלמן, נעצעל...

דער פרייליכער וואַרעמער זומער איז איבערגעפלויגען. געקומען דער נאַסער אָסיען מיט די פערווײנטע קאַלטע טעג. דער רעגען האָט אַראָפּגעשמיסען די „מצבה", פערשאַרט דעם קבר, און די מעשה מיט'ן פויגעלע איז פערגעסען געוואָרען, ווי אַלץ, וואָס די ערד פערדעקט. נאָר אַמאָל, אז איך דערמאָן זיך אין'ם פויגעלע „צפור בן בלק", שטעלט מיר זיך פאָר ב אַ ש ע פ ע נ י ש.

ב.

באשעפעניש איז געווען דעם רבי רב זרחל׳ס א קינד, א מיידעל א קאליקע, א הויקער, משטיינס געזאָגט. וויפיעל ס׳איז אלט גע־ווען — ווייס איך נים. נאָר געהאט האָט דאָס איין אלט געקנייטשט פּנימ׳על, צוויי לאנגע דארע הענטלעך. שיטערע הערעלעך, קליינע שווארצע, גלאנצענדיגע מייזענאויגעלעך. די פיסעלעך האָט דאָס געהאלטען כסדר אונטער זיך, שטענדיג געזעסען אויף איין אָרט, נישט געקאָנט נעבאך געהן.

און דער אָרט פון באשעפעניש איז געווען צווישען אויוועך, אין א ווינקעלע, אויף דער הוילער ערד, — דאָרט האָט דאָס גע־געסען, דאָרט האָט דאָס געטהאָן אלסדינגג, תמיד געווען שטיל, מע האָט נישט געהערט פון דעם קיין פּיפּס, אזוי אז טעג פלעגען אוועקגעהן, גאנצע טעג, וואָס מע האָט פערגעסען, אז ס׳איז פאר־האן א באשעפעניש אויף דער וועלט.

האָט מען דעם דערלאנגט א שטיקעל ברויט, האָט דאָס אויס־געצויגען א לאנג טרוקען הענטעל מיט דינע, מאָדנע אויסגעבויגע־נע, טרוקענע פינגערלעך, ווי ביי א מאלפּע, א חאפּ געטהאָן דאָס שטיקעל ברויט און צוגעטראָגען גלייך צום מויל. און א מויל האָט דאָס נעהאט אזא גרויס, אז א גאנצען עפּעל אריינגעחאפּט און נים ארויסגעזעהען.

— באשעפעניש! געבען דיר א שטיקעל צוקערלעקאך?
— באשעפעניש! שמאלץ מיט בולקע וועסט דו עסען?
— באשעפעניש! ניסלעך וועסט דו קנאקען?
— באשעפעניש! אין קנעפּלעך וועסט דו שפּיעלען?

אזוי האָבען מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים, עכברושים, זיך גערייצט מיט באשעפעניש. נאָר באשעפעניש האָט נים גע־ענטפערט גאָרניט, נאָר אויסגעצויגען אלע מאָל דאָס דארע הענטעל מיט די דינע פינגערלעך און געקוקט אין די אויגען אריין, ווי א

הונגעריג הינטעל בשעת סע מיינט, אז אַט־אַט ווארפט מען דעם א ביינדעל.

— א שטומע צונג! — האָט אונז קלאָר געמאכט יעקב־אלי, דער עלטערער פון אלע חברים, טאקי דעם רבינ׳ס א יונגעל, א נארישער בחור מיט געשוואָלענע באקען. — א שטומע צונג, קאָן ניט רעדען, ווייסט נאָר עסען, נאָר עסען, תמיד הונגעריג, א קישקע אָהן א דנאָ...

זעלטען־זעלטען האָט זיך באשעפעניש געלאָזט הערען, ארויס־געלאָזט א מאָדנע מין געלעכטער, וואָס מע האָט דאָס געקאָנט אָננעמען אי פאר א געלעכטער, אי פאר א געוויין, אי פאר א הוס־טען. דעמאָלט פלעגט זיך די רביצין, זרחליכע, צעשרייען אויף איהר:

— באשעפעניש! ווערסט ניט אנשטומט ווערען, באשעפעניש?

באשעפעניש האָט פערשטאַנען, אז וויבאלד מע רופט דאָס „באשעפעניש", איז ניט גוט. א סימן, אז עס האלט ביי קלעפּ.

און קלעפּ פלעגט באשעפעניש לייזען אָפט, כמעט אלע טאָג, און צום מיינסטען — פון דער מוטער. זרחליכע, אז ס׳איז איהר געווען אָנגעזאָלעט אויפ׳ן הארצען, האָט זי איהר גאנצע ביטערע נשמה אויסגעלאָזט צו באשעפעניש.

— אוי, באשעפעניש, באַגראָבען זאָל איך דיך! גוואלד, וואָס לעבט אזעלכעס אויף דער וועלט?!

ג.

ליעב האָט מען באשעפעניש קיינער ניט ליעב געהאַט, נאָר רחמנות האָט מען אויף דעם געהאַט, און מעהר פון אלע — דער רבי רב זרחל.

— א צער בעלי־חיים! — אזוי פלעגט ער זאָגען, קוקען אויף דעם פון דערווייטענס מיט גרוים רחמנות און זיפצען שטילערהייד, און אז די רביצין האָט ניט געזעהען, פלעגט ער דעם אונטערטראָ־גען אמאָל א שטיקעל ברויט, אמאָל א קארטאָפלי און אמאָל א

טרונק וואַסער. און אַז ער האָט אונז געזעהען סמאַצקען אַ קאָנ־פעקטעל, אָדער מיר קנאַקען ניסלעך, פלעגט ער אונז זאָגען, אַז אויב מיר ווילען פערדיענען אַ מצוה, זאָלען מיר באַשעפענישען אויך שענקען אַ פּאָר ניסלעך... די רביצין אַליין פלעגט דעם אויך געבען עסען און טרינקען, נאָר געטהאָן האָט זי דאָס אָהן רחמנות, אָהן הארץ, אריינגעשטופּט עסענוואַרג אין הענטעל אריין, ווי איי־נער זאָגט: נאַ, ווארג זיך!

די ערשטע צייט האָבען מיר, חדר־יונגלעך, פאַר באַשעפעניש פּשוט מורא געהאַט, נישט געקאָנט זעהען פאַר זיך דעם הויקער, נישט געקאָנט האָרכען דעם משונה־ווילדען געלעכטער. נאָר וואָס ווייטער האָבען מיר זיך מעהר און מעהר איינגעוואָהנט מיט דעם, און מיט דער צייט איז דאָס געוואָרען מיט אונז „חבר", געקענט איטליכען ביי'ם נאָמען, און פאַרנאַכט, בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז געווען אין בית־המדרש און די רביצין אין שטאָדט, און מיר האָבען געשפּיעלט אין „אָבינו־מלך", אין „קאַמער־קאַמער", אין „עקאַך און מקח" וכדומה אזעלכע שפּיעלען, וואָס מע קאָן שפּיעלען מיט מיידלעך און וואָס אפילו פּעסיל דעם רבינ'ס טאָנצט אין קאָהן, — האָבען מיר דעמאָלט באַשעפעניש אויך אריינגע־נומען אין קאָהן אריין צווישען חברה, זי זאָל מיט אונז שפּיעלען חאָטש פון דערווייטענס. און אוי האָט באַשעפעניש דעמאָלט גע־קוועלט, געקוועלט! געעפענט דאָס גרויסע מורא'דיגע מויל אויף אַ מייל און געלאַכט מיט'ן ווייענדיגען געלעכטערעל. און אריינ־געקומען דער רבי אָדער די רביצין — אַזוי איז דאָס אנשוויגען גע־וואָרען, ערנסט, טרויעריג, פערזאָרגט, גלייך ווי גאָר ניט געווען.

אַ לשון האָט באַשעפעניש געהאַט — אַ משונה־מאָדנע שפּראַך, וואָס ניט איטליכער האָט דאָס געקאָנט פערשטעהן. אויף ברויט האָט דאָס געזאָגט „טוידט", אויף וואַסער — „טאַרבערלי". אויף קנעפּלעך — „פענדרלעך", אויף עפּעל און אויף קאַרטאָפלים — „טאָ־פּעצים", און אויף אַ יונגעל — „מעצוצעלי". פאַר וואָס איז אויס־געקומען, אַז אַ יונגעל איז „מעצוצעלי" — דאָס ווייס איך ניט...

— מעצוצעלי! מעצוצעלי! נאַ דיר אַ פּענדעלי, דיבע מיר אַ טאַפּעצי, אַ טיטעלי אַ טוידם...

דאָס האָט געהייסען:

— יונגעלע! יונגעלע! נאַ דיר אַ קנעפּעלע, געב מיר איין עפּעלע, אַ שטיקעלע ברויט.

אויך זינגען האָט באַשעפּעניש געקאָנט מיט אַ קול פון... אַ פּלעדערמויז. אַז קיינער איז ניט געווען, פלעגט זיך עס צעלאָזען, עפענען דאָס ברייטע מיילכעל, אויסציהען דאָס דינע העלזעל און זינגען עפּיס אַזעלכעס, וואָס קיין מענש האָט ניט געקאָנט פערשטעהן, און אויסלאָזען אַלע מאָל מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טורעלי הו־הו!
טורעלי הו־הו!

קומט־אָן די רביצין און דערהערט, מע זינגט, — צעשרייעט זי זיך:

— באַשעפּעניש, באַגראָבען זאָל איך דיך, האָסט זיך שוין צע־זונגען?

דערהערט, די מאַמע בייזערט זיך, בעהאַלט באַשעפּעניש דאָס קעפּעלע צווישען די פּלייצעס, ווי אַ טשערעפּאַשקע, און ווערד אַנשוויגען.

ד.

אין שטאָדט איז באַשעפּעניש געווען אַ שם־דבר. אַלע האָבען דאָס געקענט, געהאַלטען אין מויל. האָט זיך ביי עמיצען געטראָ־פען איין אומגליק, געשטאָרבען אַ יונגענד פון אַ קימפּעט, אַ כלה פאַר דער חופּה, אָדער אַזוי אַ מענש, אַ טאַטע פון קינדער, — איז באַשעפּעניש געקומען אויפ'ן זינען:

— ווי דענן? אַזעלכעס, ווי באַשעפּעניש, ווען ניט שטאַרבען! האָט קיין מורא ניט, גאָט ווייסט וואָס ער טהוט!...

ניט מחמת עמיצער האָט דעם נישט פערגונען דאָס לעבען — חס וחלילה! געזעדט האָט מען פון דעם נאָר מצד רחמנות, און

נאר מצד דעם, וואס נאט איז מאקי א גרויסער נאט און פיהרט דאס וועלטעל זיינס מיט פיעל שכל און מיט גרוים חסד, נאר פון דעסטוועגען מאכט זיך א מאל, ער זאל ניט שטראפען פאר די רעה, אז ער טהוט־אפ עפּיס נישט אזא גלייכס. למשל, אט איז ביי רב זרחלען איין געווען א יונגעל, א לוי־יצחק'על, נאכ'ן באררדיטשעווער רב האט ער געהייסען. איז דאס געווען א לוי־יצחק'על אזעל־כעס, וואס ווען דאס וואכסט־אוים — איז נאט ווייסט וואס פון דעם וועלט געווען! צו עלף יאהר האט מיט איהם געוויעגט זיך די שטאדט. די שטאדט? — די וועלט האט מיט איהם נעקלונגען! נו, נעמט ער ניט און שטארבט אוועק אין דריי־פיער טעג?

איהר מיינט, פון וואס? דער דאקטאר האט געזאגט, אז פון איין אנצינדונג אין מח. רב זרחל האט נעדרונגען, אז פונ'ם לער־נען — ער האט צו־פיעל געלערענט. און זרחליכע האט גע'טענה'ט, אז זיי ווייסען אלע מעהר פון א טוידטען: דאס קינד, זאגט זי, איז אוועקגעגאנגען נאר פון א גוט אויג. לייט האבען איהר, זאגט זי, ניט פערגונען... איין ארעמאן דארף דענן עפּיס האבען? אפילו קיין געראטענע קינדער טאר איין ארעמאן נישט זוכה זיין!...

פון דעמאלט אן איז באשעפעניש געווארען נאך מעהר מפורסם אין שטאדט און נאך מעהר אומגליקליך אין דער היים. די מומער האט דאס ניט געקאנט אנקוקען, פיינט געקראגען, ווי א שפּין, „מוקצה מחמת מיאום", און ניט איין מאל געשאלטען דעם מאן מיט טוידטע קללות, למאי ער שטעלט זיך איין פאר דעם, למאי ער האט אויף דעם רחמנות.

— פארט א צער בעלי־חיים! — פלעגט איהר דערויף ענט־פערען זרחל. — פארט א נפש!

— א נפש? — פלעגט איהם דערויף זאגען זרחליכע. — א פארזעהעניש, א ווישקראביק, א מאנקאלב, איין אפקומעניש פאר פרעמדע זינד!...

ב.

— איהר ווייסט? — מאַכט צו אונז איינמאָל דעם רבינ׳ס יונגעל, יעקב־אלי דער נארישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, מיט אַ גאַנץ פרייליך פּנים, גלייך ווי ער וואָלט אונז וועלען אָנזאָגן מי יודע וואָס פאַר אַ בשורה. — איהר ווייסט? באַשעפעניש איז פאַרביי... געוועזן בתיה די רופא׳טע, זאָגט זי, אַז ס׳איז שלעכט. אוים באַשעפעניש, איין עק!... — און בשעת מעשה מאַכט יעקב־אלי אַזאַ מינע, גלייך ווי אַ מענש, וואָס האָט אָט־וואָס געמאַכט אַ געשעפט.

עס האָט זיך אונז אַלעמען אָפּגעריסען אין האַרצען פון דער דאָזיגער בשורה. כל זמן באַשעפעניש האָט זיך געהאַלטען, האָבען מיר דאָס ווינציג־וואָס געטראָגען אויפ׳ן קאָפּ, און איצט, אַז מיר האָבען דערהערט, אַז באַשעפעניש שטאַרבט אוועק, האָט זיך אונז אַלעמען אויסגעוויזען, אַז מיר האָבען קעגען דעם נישט יוצא געוועזן, ווי סע געהער צו זיין, און עס האָט זיך אויפגעחאַפּט ביי אונז אַ מאָרנע געפיהל, וואָס מע קאָן דאָס אָנרופען „חרטה“. אויף וואָס חרטה — ווייס איך אַליין נים, נאָר חרטה! און מיר האָבען זיך אַלע אַ וואָרף געטהאָן צווישען איווען און האָבען דערזעהען די רביצין זיצען נעבען באַשעפעניש מיט רויטע פערוויינטע אויגען, און מיר האָבען זיך פערשעמט און אַ וואָרף געטהאָן זיך צוריק.

— קומט נאָר אהער, וואָס אַנטלויפט איהר? — האָט אונז צוגערופען די רביצין און געריעדט שטילערהייד. — האָט קיין מורא נים, באַשעפעניש איז נאָך נים געשטאָרבען, באַשעפעניש לעבט נאָך... חאָטש אפילו, אַז גאָט ברוך־הוא זאָל וועלען, קאָן ער... ער איז אַ גרויסער גאָט, ער קאָן, ער קאָן, אַז ער וויל נאָר... ער איז אַ מחיה־מתים, מאַכט פון טוידט לעבעדיג... דער רבי איז נישטאָ, דער רבי איז אוועקגעגאַנגען קויפען אַ פּאַלטשינע, אַ מאַראַנץ... אַ פּאַלטשינע וועסט דו עסען, באַשעפעניש, אַ פּאַלטשינע?...

אזוי האָט געזאָגט די רביצין, געבראַכטן די הענד און אָנגעבױ־גען זיך איבער דער קראַנקער. מיר האָבען נאָך קיינמאָל ניט גע־זעהען די רביצין אזוי צוגעלאָזט.

באשעפעניש איז געלעגען איינגעקוטשעבורעט, ווי אַ קנויל, די אויגעלעך צוגעמאַכט, דאָס גרויסע מוראדיגע מויל אָפען, און גע־מאַכט מיט די טרוקענע ליפּעלעך און ארויסגעלאָזט אַ הייזעריג קווימשעלע, ווי אַ פערשלאָפט פויגעלע : אי !... אי !... אי !...

געקוקט אויף באשעפעניש, האָב איך מיך דערמאָנט אין יענעם קליינעם פויגעלע מיט'ן געלען פּיסקעלע, וואָס מיר האָבען געפונען דעמאָלט אויף דער ערד, און עס האָט מיר פערקלעהמט דאָס הארץ, און טרערען האָבען מיך געוואָרגען, און איך האָב דערזעהען מיינע חברים פינטלען מאָדנע מיט די אויגען, שעמען זיך קוקען איינס דאָס אנדערע אין פּנים אריין. און מיר האָבען זיך גענומען צו די ספרים, און אז דער רבי איז געקומען מיט דער פּאַלטשינע, האָט ער אונז געטראָפען, ווי די סטאַטקעס, האָט ער אונז געלויבט, גע־זאָגט, אז מיר זענען וואָהלע יונגלעך, וואָס מיר זיצען שטיל. און ער האָט זיך געזעצט מיט אונז לערנען, כלומרשט שטאַרק פערר־טיעפט זיך מיט אונז אין דער גמרא, געריבען דעם שטערן און גע־זונגען מיט אונז אינאיינעם דעם „אָמר רב פּפּא“ גאַנץ געשמאַק. מיר האָבען אָבער גאַנץ גוט ארויסגעזעהען, אז זיין קאָפּ איז ניט ביי דער גמרא, ניט ביי רב פּפּא, אז זיין נשמה איז גאָר דאָרטען, צווישען אויוועז, וואָרום ער האָט אַלע מאָל אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק, ווי, להבדיל, אַ קוה אויף איהר אָרעם קעלבעל נעבאָך, און האָט ארויסגעלאָזט אַלע מאָל אַ טיעפען־טיעפען זיפץ, אַ שווע־רען־שווערען קרעכץ, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ האָט מיר אויסגעריסען אַ שטיק הארץ.

ו.

— שוין! שוין! שוין! איהר קאָנט שוין געהן צוריק אחים!...
אזוי האָט אונז אויף מאָרגען אין דער פריה יעקב־אלי, דעם רבינ'ס יונגעל, דער נארישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, אָנגעזאָגט א בשורה, געשפּרונגען אונז אַקעגען אויף איין פוס.

— אהיים? וואָס איז די מעשה?

— די מעשה? דער טאַטע, די מאַמע און מיר אַלע וועלען באַדאַרפען זיצען שבעה, ניט טאָרען לערנען א גאַנצע וואָך, ווא־רום באַשעפעניש איז געשטאָרבען.

— געשטאָרבען?

— געשטאָרבען, היינט ביינאַכט געשטאָרבען. דאָס לויף איך צו די שמשים פון דער חברה קדישא.

מיר בלייבען ערשטוינט.

פון איין זייט אַזאַ בשורה, וואָס באַשעפעניש נעבאַך איז גע־שטאָרבען! פון דער אַנדערער זייט אַזאַ שמחה, וואָס מע וועט זיין א גאַנצע וואָך פריי... זומער־צייט. דער הימעל איז אויסגע־צוואָגען, ריין, לויטער, ווי א שפּיגעל. קיין שפּריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן באַקט. מע וועט קאָנען געהן צום טייך באָדען זיך א גאַנצען טאָג און חאַפּען פישלעך. פאַר פרייד הויבט מען אָן טאַנצען, בלעקען און מעקען, ווי די קעלבלעך, און מאַכען משוגענע העויות: איינער פערקרימט דאָס פּנים, ווי א מאַלפּע, און מיאוקעט, ווי א קאַץ. דער אַנדערער ענטפערט איהם „האַוו־האַוו", ווי א הינטעל. און דער דריטער קוואַקעט, ווי א קאַטשקע: קוואַ־קוואַ־קוואַ! דער פערטער דרעהט זיך אויף איין פוס, ווי א ראָד, און זינגט בשעת מעשה א ליעדעל:

איינס־צוויי־דריי,
יאָדער־לידער־ליי,
אַקסען־באַקען
מיט די גלאָקען...

און דער פינפטער גיט זיך אליין דריי פעטש אין ביידע באקען, גלאט אזוי, אחן ווערטער, און לאזט זיך לויפען משוגענערווייז אין דער וועלט אריין, און נאך איהם לאזען זיך לויפען אלע איבעריגע ווייסע־חברה׳ניקעס. און נאר איך איינער, איך, וואס האב געקענט באשעפעניש מעהר פון אלעמען, ווייל איך האב גענעסען אמאל ביי׳ם רבין קעסט, בלייב שטעהן צוגעקאוועט, נישט צו קאנען זיך ריהרען פונ׳ם ארט.

„געשטארבען? — טראכט איך מיר. — וואס הייסט דאס, איינענטליך, „געשטארבען“?... צוליעב וואס האט דאס געלעבט? און למאי איז דאס געשטארבען?“...

און איך לאז מיך געהן אין חדר אריין א קוק טהון חאטש פון דער ווייטען, ווי אזוי שטארבט מען. ווי אזוי איז, אז מע שטארבט?...

צוגענאנגען צו דער טהיר, דערהער איך א מאדנע געוויין מיט א שרעקליך יאמערען, מיט א משונה־ווילדען ניגון פון ווייבערשע תחינות:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואס האב איך דיך באדארפט געבוירען, א מכה איז מיר א גרוי־סע? וואס איז, משטיינס געזאגט, געוועזן דיין לעבען אויף דער וועלט? וואס האט גאט גע־האט צו דיין נשמה די אומשולדיגע, זי אראפברענגען פון זיין היי־ליגען שטוהל אהערצו־צו אויף צו מוטשען זיך, זיין איין אפקומע־ניש פאר פרעמדע זינד, א דונער האט מיך דערשלא־גען? בעסער וואלסט דו אויסנערונען ביי דיין מאמען אין בויך, איידער איך האב דיך געבוירען אויף צרות מיינע גרוי־סע! בעסער וואלט איך גארנים דערלעבט דיך צו באגראבען, א שלאק האט מיך געטרא־פען א גרוי־סער! א ליכטיגען גן־עדן זאלסט דו דערפאר האבען, א גוטער מליץ חאטש זאלסט דו דארטען זיין, זיך מיהען פאר דיין טאטע־מאמע, פאר די איבעריגע קינדער און פאר אלע אונזערע ליעבע און געטריי־ע!...

עס פֿאַלט־אָן אויף מיר אַ שרעקליכע מרה־שחורה. איך וויל אַנטלויפֿן, נאָר עס ווילט זיך מיר אַ קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרט אין חדר? איך עפֿען־אויף די טהיר און איך דערזעה: אויף דער ערד ליגט עפּיס אַ זאַך, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, צוקאָ־פּענס ברענט אַ ליכטעל, און די רביצין זיצט דערנעבען, די פּיס אונ־טער זיך, שאָקעלט זיך און וויינט און קלאָגט אַלץ מיט דעם זעלבען משונה־ווילדען ניגון. אַקעגען איהר שטעהען דריי ווייבער, נאָהענטע שכנות, בתיה, פּעסי און סאָסי, צעגויפֿגעלעגט די הענד אויפֿ׳ן הארצען, און קוקען אויף דער רביצין מיט אַזעלכע משונה־ווילדע פּערקרימטע פּנים׳ער, וואָס ווען ניט באַשעפֿעניש, וואָס ליגט אויף דער ערד, בעדאַרף מען זיין שטאַרקער פֿון אייזען, מע זאָל ניט צעזעצט ווערען פֿאַר געלעכטער. די דאָזיגע דריי שכנות זענען געקומען העלפֿען בעוויינען באַשעפֿעניש; נאָר געוויינט האָבען זיי אויף די לעבעדיגע, בעוויינט טאַטע און מאַ־מע נעבאַך, וואָס האָבען געהאַט אַזאַ קאַליקע, משטיינס געזאָגט, וואָס איז געבוירען אַ קאַליקע און געשטאָרבען אַ קאַליקע...

אויך די איבעריגע קינדער דעם רבינ׳ס האָב איך געזעהען זיי־צען אויף דער ערד און וויינען שטילערהייד, חוץ יעקב־אלי (יעקב־אלי איז דאָך אָוועקגעשפּרונגען אויף איין פוס צו די שמשים, מע זאָל ברענגען די מטה, מיט אַזאַ שמחה, גלייך ווי מע וואָלט איהם שיקען נאָך כלי־זמר), און ביי דער זייט, אין אַ ווינקעלע אויף אַ בענקעל, זיצט דער רבי, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, די הענד אויף די קניעס. איך בין זעהר נייגיעריג צו וויסען, צי וויינט ער — ו ו י אַ ז ו י ו ו י י נ ט אַ ר ב י?... איך טהו אַ סקריפּ מיט דער טהיר און געב אַ הוסט — דער רבי הויבט־אויף פּאַוואָלינקע דעם קאָפּ, דערנאָך — די ברעמען, און איך דערזעה רויטע אויגען. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער איז פערוויינט...

— אהיים, דו שקאָץ איינער! — טהוט דער רבי אויף מיר אַ הוק. עס טהוט מיט מיר אַ וואָרף דאָס קדחת. איך האָפּ די פּיס אויף די פּלייצעס און אַנטלויף וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט.

ז.

ביינאַכט אויפ׳ן געלעגער שטעלט זיך מיר פאַר באַשעפעניש, מיט שוואַרצען איבערגעצויגען, און דער רביצינ׳ס וויינען און קלאָגען קלינגט מיר אין די אויהערען. איך לייען־אָפּ קריאת־שמע.

מע פערלעשט נאָר דאָס ליכט, שטעלט זיך מיר פאָר באַשעפעניש, מיט שוואַרצען איבערגעצויגען, און דער רביצינ׳ס וויינען און קלאָגען קלינגט מיר אין די אויהערען. איך מאַך־צו די אויגען שטאַרק־שטאַרק, איך זאָל ניט זעהען; איך פערשטעל מיר די אויהערען שטאַרק־שטאַרק, איך זאָל ניט הערען — עס העלפט נישט: איך זעה באַשעפעניש, מיט שוואַרצען איבערגעצויגען, איך הער דער רביצינ׳ס וויינען און קלאָגען.

איך פליים מיך טראַכטען פון עפּיס אַנדערש, דערמאָן מיך בכיוון אַזעלכע זאַכען, וואָס מע בעדאַרף לאַכען, איך דערמאָן מיך אָן די דריי שכנות מיט די פערקרימטע פּנימ׳ער — עס העלפט ניט, עס לאַכט זיך ניט! ווי איין עקבויער בוויערען מיר אין מח מחשבות און געדאַנקען אַלערליי: „געשטאָרבען... וואָס הייסט געלעבט, וואָס הייסט געשטאָרבען? צו וואָס האָט באַשעפעניש געלעבט? למאי איז דאָס געשטאָרבען? למאי?“...

איך דעק מיך רעכט איבער מיט דער קאָלדרע, זאָג־אָפּ „המפּיל“ און ווער אַנשלאָפען.

איך ווער אַנשלאָפען, און עס שטעלט זיך מיר פאָר אַ שוואַרצע חופּה. איך שטעה מיט באַשעפעניש אונטער דער חופּה. אַלע יונג־לעך פלעסקען, זינגען:

איינס־צוויי־דריי,
יאָדער־לידער־ליי,
אָקען־באָקען
מיט די גלאָקען...

יעקב־אלי, דער נאַרישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, שפּרינגט אויף איין פוס און שרייעט: „מעצוצעלי! מעצוצעלי!“

און דער רבי מיט דער רביצין וויינען און קלאָגען. באַשעפעניש קוקט מיר אין פּנים אַריין מיט רחמנות, מיט געבעט, ציהט־אויס צו מיר דאָס דאַרע הענטעל מיט די אויסגעבויגענע טרוקענע פינ־גערלעך. עס ציהט מיר, עס קלעהמט מיר דאָס האַרץ. עס וואַרפט זיך אין מיר די נשמה.

— וואָס ווילסט דו, זאָג איך, באַשעפעניש, וואָס ווילסט דו? אפשר אַ פּאַלטשינגע?...

איך קוק מיך צו — ס'איז גאָרנים באַשעפעניש. ס'איז גאָר אַ פויגעלע אַ יונגס, מיט אַ געל פּיסקעלע, צפור בן בלק. דאָס פויגעלע ציטערט, פלאַטערט, מאַכט מיט די פליגעלעך, עפענט דאָס געלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און סע זינגט מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טודעלי הר־הו!
טודעלי הר־הו!

. . . .
. . . .

איך כאַפּ מיר אויף — ס'איז אַ וואַרעמער, אַ שענער, אַ ליב־טיגער זומער־טאָג. אַלע פענסטער זענען אָפען. דאָס פּישטשען פון די פויגעלעך און דאָס שמוצערען פון די היישעריקען גרילצען אין די אויהערען. מיינע צוויי שוועסטער, זלאַטקע און בליומקע, שענע מיידלעך מיט רויטע בעקלעך, ווי די פערשקעס, שטעהען אָנגעטהאָן אין גרינע ווייסע בונדעס מיט בלויע שפּריינקעלעך. זיי צעפלעך פערפלאָכטען מיט רויטע סטיינגעלעך. זיי שיינען, ווי די זונן, זיי בליהען, ווי די רויזען.

— שטעה שוין אויף! — זאָגען זיי צו מיר. — דאַוונען־אָפּ און געה אַרויס אין דרויסען. דיינע חברים וואַרטען אויף דיר. זיי זע־נען שוין דאָ געוועזן צוויי מאָל. איהר זענט דאָך היינט פריי פון חדר, אַ גאַנצע וואָך פריי! אַ גדולה אויף אייך!

די ליעבע ווערטער „פריי פון חדר, אַ גאַנצע וואָך פריי" דער־קוויקען דאָס האַרץ, דערוואַרעמען די נשמה, און עס טראָגט מיך,

עס גלוסט זיך מיר לויפ̣ן צו מיינע חברים. נאָר אינאיינעם מיט דעם פרייזיין פון חדר דערמאָן איך מיך אָן באשפעניש, און עס טחוט מיר ווי א שמאָך מיט א נאָדעל און א ריס־אָפּ אין הארצען:
— נישטאָ באשפעניש! געשטאָרבען באשפעניש!
און איך לויף ארויס צו מיינע חברים.

ח.

דרויסען איז זומער. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען, ריין, לויטער, ווי א שפּיעגעל. קיין שפריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן בראָט, די זונן באקט. מיר לאָזען זיך געהן אַלע אינאיינעם צום טייך באָדען זיך, חאַפּען פישלעך. און בשעת לויפען, בשעת באָדען זיך, בשעת חאַפּען פישלעך לאָזט מיך נישט אָפּ דער געדאַנק, אַלץ יענער געדאַנק:
— נישטאָ באשפעניש! געשטאָרבען באשפעניש!
אַלע אויסגעטהאָן, אָדם־נאַקעט, אויסגעבאָדען זיך, ארויס פון טייך, אויסגעקאַטשעט זיך אין בלאָטע, ווי די חזירים, און ווידער א מאָל זיך אָפּגעבאָדען, לאַנג געבאָדען זיך, געוואָרען בלוי, ווי מילצען, אָנגעהויבען ציטערען, קלאָפּען מיט די צייהן, — ליגען מיר שוין אויסגעצויגען אויפ׳ן אָנגעגליהטען זאַמד, קעגען דער הייסער ברענענדיגער זונן, קעגען דער בלויער יאַרמעלקע פונ׳ם הויכען הימעל. נאָר צוויי פון אונזער חבריא, חיים דער גרויסער און חיים דער קליינער, זענען נאָך אין וואסער. זיי האָבען קונציג צענויפגעבונדען צוויי העמדלעך אינאיינעם פאַר די אַרבעל, געמאַכט א נעץ, און זיי חאַפּען פישלעך. דאָס הייסט, ס׳זאָל זיין פישלעך, וואָלטען זיי געחאַפּט; דער חסרון איז, וואָס ס׳איז נישטאָ קיין פישלעך. דאָס הייסט, פישלעך זענען פאַרהאַן, נאָר צו חיים דעם גרויסען און צו חיים דעם קליינעם אין דער נעץ אריין ווילען זיי נישט געהן. זיי האָבען קיין חשק נישט.
— טיעפער, חיים, טיעפער! בויג זיך, חיים, בויג זיך! צום ברעג, חיים, צום ברעג, נאָר פּאַוואָלינקע די פישלעך!

אזוי קאָמאַנדרעווע חיים דער גרויסער מיט חיים דעם קליי־נעם, און ביידע פּישהאַפּערס גיהען אַנגעבויגען ביז'ן האַלז אין וואַסער, שלעפּען פּאַוואָלינקע די נעץ אַרוים צום ברעג, קוקען־קוקען אין העמד אריין — ניטאָ קיין פישלעך!

— לאָזט אונז, מיך מיט מאַטלען, מיר וועלען גיכער כאַפּען!

אזוי זאָגט מאָטעל דער רויטער און שפּרינגט אריין מיט מאָטעל דעם שוואַרצען אין וואַסער אריין, און די נייע צוויי פּישהאַפּערס אַרבייטען ניט שלעכט, גיהען געשמאַק, טריט ביי טריט, רעכט אַנ־געבויגען, כמעט מע פּויזשעט אויפ'ן אַפּגרונד פון'ם טייך.

און דער טייך פּינקעלט, וויעגט זיך, שפּיעגעלט־אָפּ אין זיך די בלויע יאַרמעלקע פון'ם הויכען הימעל, וואָס ציטערט אין וואַסער, טרייסעלט זיך אַהין און אַהער. דרויסען איז שטיל. מע זעהט נישט קיין לעבעדיגען נפש. מע הערט נישט קיין פּיפּס. דוד־ליב דער וואַסערפיהרער איז געקומען מיט'ן פּעסעל, אַנגעפילט דאָס פּעסעל, אַנגעטרונגען דאָס פערדעל, און אליין זיך אָפּגעוואַשען דאָס רויטע שענע פּנים מיט דער קאַלטענוואַסער באָרד און אָפּגע־ווישט מיט דער פערשמאַלציוועטער פּאָלע — און אַוועק אין שטאָדט אריין. די צוויי־דריי וועשינס, וואָס זענען געשטאַנען ביי'ם טייך, וואָס האָבען ביז אַהער געפּאַטשט מיט די ברעטלעך איבער'ן נאַ־סען גרעט, האָבען צענויפגענומען דאָס וועש אויף די פּלייצעס און אַוועק אין שטאָדט אריין. ס'איז שטיל און רוהיג. שטיל דאָס וואַ־סער, שטיל דער הימעל, שטיל אַלסדינג אַרום און אַרום. אַפילו די זשאַבעס, וואָס האָבען זיך ביז אַהער געלאָזט הערען מיט זייער „קעררר־קעררר" און מיט זייער „בול־בול־בול", זענען אַנשלאָפען געוואָרען. נאָך אַ מינוט — און אַלסדינג ווערד פערשטאָרבען. עס שליסען זיך די אויגען, עס גלוסט זיך, אוי גלוסט זיך ליגען מיט'ן נאָסען לייב אויפ'ן הייסען טרוקענעם זאַמד, ליגען, האַלב־צוגע־מאַכט די אויגען, און קוקען און טראַכטען און דרימלען... פּלוצים הערט זיך אַ קול:

— געחאַפּט! געחאַפּט!

דאָס קול איז געווען מיט אזא שמחה, פונקט ווי דאָס קול פון יענע, וואָס זענען געפאָהרען מיט קאָלומבוס'ען אויפ'ן שיף, בשעת זיי האָבען דערזעהען אמעריקא.

אלע טהוען מיר זיך א וואָרף און א לאָז אראָפּ־באַרג צום ברעג, צו די נייע צוויי פישהאפּערס, קוקען אריין אין דער נעץ אריין און דערזעהען: עס ווארפט זיך איין ארבעל פון דעם העמד.

— פיש! פיש! דגים! פיש! — זינגען מיר אלע און טאַנצען אונטער. און אזוי ווי מיר זינגען און טאַנצען — אז סע שפּרינגט ניט ארוים פון דער נעץ גלייך אויף אונז א גרויסע, א גרויע, א מיאוסע, א פּאסקודנע זשאבע מיט צוויי נארישע וואסערדיגע אויגען! און מיר לאָזען זיך אלע לויפען הענדום־פּענדום ארויף־באַרג, איבער'ן אָנגעגליהטען זאמד, מיט א קוויטשעריי:

— גוואלד, אידען, שמע ישראל, ראַטעוועט!!! — — —

* * *

דער איבערשרעק, געוויינטליך, לאָזט זיך אויס מיט א געלעכטער, און חברה ווערען נאָך לוסטיגער, נאָך פריילינער. מע וואלגערט זיך אין זאמד, מע קאַטשעט זיך אין בלאָטע, מע פּאָליאָסקעט זיך אין טייך. ס'איז גוט — גוט אָהן איין עק, אָהן א ברעג. א קלייניגקייט — מען איז פריי, א גאַנצע וואָך פריי! און נאָר מיך לאָזט נישט אָפּ דער געדאנק, אלץ יענער געדאנק:

— נישטאָ באַשעפּעניש! געשטאָרבען באַשעפּעניש!

געשטאָרבען! געשטאָרבען! געשטאָרבען!...

צער בעלי־חיים

געדאנקען פון א נאריש יונגעל.

געשריבען אין יאהר 1903.

צער בעלי־חיים

(נערדאנקען פון א נאריש יונגעל).

א.

— זאָלסט זיין א וואָהל יונגעלע, וואָלסט דו אונז געהאָלפען אָנרייבען חריין, ביז מיר וועלען פארטיג ווערען מיט די פיש לכבוד דעם הייליגען יום־טוב.

אזוי מאכט צו מיר די מאמע ערב שבועות נאָך האלבען טאָג, און אינאיינעם מיט דער קעכין שאָבט זי די פיש צו דער מיל־כיגער סעודה, נאָך לעבעדיגע, נאָך צאַפּעלדיגע פיש, וואָס אז מע האָט זיי אריינגעלעגט אין א שיסעל, א גרויסע לעהמענע געגלייז־טע שיסעל מיט וואסער, האָבען זיי זיך נאָך געוואָרפען.

מעהר פון אלע האָט זיך געוואָרפען א קליין קאַרעסעל נעבאך מיט א גרויס בייכעלע, מיט א קיילעכיג מיילכעל און מיט רויטע אויגעלעך. דאָס דאָזיגע קאַרעסעל האָט שטארק חשק געהאַט, אַפּנים, צוריק אין טייך אריין, האָט זיך עס געוואָרפען, געשפרונ־גען פון שיסעל ארויס, געעפּענט דאָס מיילכעל, געפּאטשט מיט'ן עקעל און געשפּריצט מיר דאָס וואסער גלייך אין פּנים אריין: „יונגעלע, ראטעווע מיך!... ראטעווע מיך!"...

איך וויש־אויס דאָס פּנים און נעם זיך צו דער ארבייט, רייבען חריין אויף יום טוב, און טראַכט מיר: „אָרעם קאַרעסעל וואָס דו ביזט! איך קאָן דיר גאָרנישט טהון... אָט וועט מען דיך נעמען צו

דער ארבייט: מע וועט דיך אָפּשאָבען, וועט מען דיר אויפּטרע־נען דאָס בייכעלע, אויסטרויבערען די קישקעלעך. נאָכדעם וועט מען דיך צעשניידען אויף שטיקלעך, אריינלעגען אין טעפּעל אריין, בעזאַלצען און בעפּעפּערען, אוועקשטעלען אויפ׳ן פייער און קאָכען און פּרעגלען, און בראָטען און בראָטען און בראָטען"...

— א רחמנות, זאָג איך צו דער מאַמע, א צער בעלי־חיים.

— אויף וועמען א צער בעלי־חיים?

— אויף די פישעלעך.

— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?

— דער רבי.

— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפט איהר שאָבען די פיש, און ביידע צעלאַכען זיך.

— דו ביזט א נאַר, און דיין רבי איז נאָך א גרעסערער, חא־חא... רייב דעם חריין, רייב!

אז איך בין א נאַר — דאָס וויים איך. דאָס זאָגט מיר די מאַ־מע אלע מאָל. און דער טאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אז דער רבי איז נאָך א גרעסערער נאַר, ווי איך — דאָס איז ביי מיר א נייעס.

ב.

איך האָב א חבר פּינילע, א שוחט׳ס א יונגעל. בין איך געקו־מען א מאָל צו איהם צו גאַסט און האָב דערזעהען, ווי א קליין מיי־דעל האָט געבראַכט צו זיי צו טראָגען א גרויסען גאַלאַנאַנסקען האָהן, געפּענטעט די פיס מיט שטריקלעך. מיין חבר׳ס פּאָטער, דער שוחט, איז געשלאָפען, און דאָס מיידעל איז געזעסען ביי דער טהיר און געוואַרט. דער האָהן, א יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך געריסען נעבאַך פונ׳ם מיידעל׳ס הענד, געדריגעט מיט די געזונדע פיס איהר אין בויך אריין, דערלאַנגט א פּיק איהר אין האַנד אריין, ארויסגעלאָזט אלע מאָל א „קאַ־קאַ־קאַ" פונ׳ם האַלז — געפּראָטעס־

טירט, ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט גע־ווען קיין פּראָמאָך. האָט זי דעם האָהנ׳ס קעפּעל אריינגעלעגט צו זיך אונטער׳ן אָרעם, געגעבען איהם אַלע מאָל אַ שטורך מיט׳ן עלענ־בויגען און אַ זאָג דערביי:

— זיץ אין געהאַקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפאָלגט און געזעסען אין געהאַקטע וואונ־דען.

נאָכדעם, אַז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַ־שען די הענד און ארויסגענומען דעם חלף. ער האָט מיט אַ וואונק געהייסען זיך דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהען, אַז אויפ׳ן בחור איז געקומען אַ נייע הויט. עס האָט זיך איהם, אַפּנים, אויס־געוויזען, אַז דאָס בינדט מען איהם אָפּ די געפּענטעטע פיס און מע לאָזט איהם אָפּ פריי, צו זיינע היהנער, צו דער פּראָסע און צו דער קאָרעטע מיט וואַסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט אַ נעם געטהאָן צו זיך צווישען די פיס, מיט איין האַנד פערריסען איהם דאָס קעפּעל, מיט דער אַנדערער אויסגעפּליקט איהם עטליכע פע־דערלעך, איהם אַ טובה געטהאָן און געמאַכט אַ ברכה, און חיק — מיט׳ן חלף איבער׳ן האַלז, אָפּגעצאַפּט אַ ביסעל בלוט אין אַש אריין, און אַ שליידער פון זיך. איך האָב געמיינט, ער וועט צע־שאָטען ווערען.

— פיני! דיין טאַטע איז אַ גוי! — זאָג איך צו מיין חבר.

— מיט וואָס איז ער אַ גוי?

— נישטאָ ביי איהם קיין „צער בעלי־חיים".

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ חכם. — זאָגט צו מיר מיין חבר און טראָגט מיר אונטער אַ גאַנץ שענע פייג גלייך אונטער דער נאָז.

ג.

אונזער קעכין איז אַ בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פּרו־מע מיט'ן אויגעל". אַ מויד אָהן אַ האַרץ. איינמאָל האָט זי אָפּגע־שמיסען די קאַץ מיט קראָפּיווע דערפאַר, וואָס ס'האָט זיך איהר אויס־געוויזען, אַז די קאַץ האָט אוועקגעשלעפּט אַ לעבערעל פון'ם זאַלץ־ברעטעל. צום סוף, אַז זי האָט איבערגעצעהלט נאָך אַ מאָל די עופות מיט די לעבערלעך, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי האָט גע־האַט אַ טעות. זי האָט גערעכענט, אַז מע האָט געקוילעט זיעבען עופות, האָט בעדאַרפט זיין נאָך איהר חשבון זיעבען לעבערלעך, און ס'איז גאָר געווען זעכס עופות. און ווי באַלד אַז זעכס עופות, דאַרף דאָך מעהר נישט זיין אַז זעכס לעבערלעך, — גאָטס נסים!... אומזיסט חושד געווען אַ קאַץ.

קעהרט איהר מיינען, אַז פרומע האָט זיך גענומען צום האַר־צען, געגאַנגען מסתמא איבערבעטען די קאַץ? ווייס איך וואָס — פערגעסען! אי זי האָט פערגעסען, אי די קאַץ האָט פערגעסען. אין אַ פּאָר שעה אַרום איז די קאַץ געזעסען גאַנץ סמאַטעמשנע אויפ'ן פּריפּעטשיק און בעלעקט זיך, גלייך ווי ס'איז גאָרנישט געווען. נישט אומזיסט זאָגט מען: אַ קאַצענער מוח.

איך האָב אָבער נישט פערגעסען. ניין. איך האָב נישט פער־געסען. איך זאָג צו אונזער קעכין: „אומזיסט געשמיסען אַ קאַץ. אומזיסט גענומען אויף זיך איין עבירה — „צער בעלי חיים". גאָט וועט דיך שטראָפען".

— וועסט נישט אוועקגעהן? אָט געב איך דיר מיט דער האַנד־שירקע איבער'ן פּנים!

אזוי זאָגט פרומע מיט'ן אויגעל און גיט־צו:

— רבונו של עולם! פון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע נאַרישע קינדער אויף דער וועלט?...

ד.

דאָס איז געווען איבער אַ הונט, וואָס מע האָט איהם אָפּגע־קאָכט מיט זודיג וואסער. טאַקי זי, די אייגענע „פרומע מיט׳ן אוינגעל“. אַך, האָט איהם וועה געטהאָן, דעם הונד! פריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געבילט מיט סכנות נפשות, איינגעלעגט די וועלט. דאָס גאַנצע שטערטעל איז זיך צענויפגעלאָפען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אַלע איבעריגע הינד וואָס אין שטערטעל האָבען זיך אָפּגערופען, איטליכער פון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פרעגט ביי זיי אַ דעה... נאָכדעם, אַז דער אָפּגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואָיען, אונטערהאווקען, לעקען די פערוואונדעטע פעל און וויינען שטילערהייד. עס האָט מיך אָנגענומען ביי׳ם האַרצען. איך געה־צו צו איהם, איך וויל איהם שענקען אַ גלעט:

— נאַ, סירקאָ!

דער הונד האָט דערזעהען, אַז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפגעכאַפּט, ווי נאָך אַ מאָל איין אָפּגעבריהטער, צענויפגענומען דעם עק און איז אַוועק — אַוועק.

— סטאַי, סירקאָ! — פּרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייכע רעד. — וואָס אַנטלויפסט דו, נאַרעלע? איך וויל דיך דען משעפּען?...

אַ הונד בלייבט אַ הונד. אַ שטומע צונג. ער ווייסט נישט פון קיין „צער בעלי־חיים“.

דערזעהט דער טאַטע, אַז איך פּאָרע זיך מיט׳ן הונד, גיט ער מיר אַ רעכטע פּאָרציע:

— אין חדר אריין, דו הינטשלעגער!...

בין א י ך שוין גאָר דער הינטשלעגער.

ה.

און דאָס איז געווען איבער צוויי פויגעלעך. צוויי פשוטע, קליי־נע פויגעלעך, וואָס צוויי שקצים׳לעך, איינער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער, האָבען דער׳הרג׳עט. די צוויי פויגעלעך, אַז זיי זענען אַראָפּגעפאַלען אויף דער ערד, האָבען זיי נאָך געלעבט, געזועסען צעלאָזט די פעדערלעך, געציטערט נעבאַך און געפלאַטערט מיט אַלע אברים.

— ריהר זיך, דו מאָפּס! — האָט דאָס גרויסע שייגעצעל אַ זאָג געטהאָן צום קלענערען שייגעצעל, און זיי האָבען גענומען די אונ־טערגעשלאָגענע פויגעלעך אין די הענד אריין און האָבען זיי געשלאָ־גען מיט די קעפּלעך אין בוים אריין, ווי מיר, אַשטייגער, שלאָגען די הושענא׳ס אין שטענדער אריין, ביז די פויגעלעך זענען אויס־געגאַנגען.

— וואָס טהוט איהר דאָס! — האָב איך מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָב מיך איינגעשטעלט צו צולויפען צו די שקצים׳לעך.

— חיבא שטשאָ? וואָס איז דען? — האָבען זיי מיר געענט־פערט גאַנץ רוהיג. — צעזש וואָראָבצי! — ס׳איז דאָך נישט מעהר, הייסט דאָס, ווי פויגעלעך, פּראָסטע פויגעלעך.

— און אַז פויגעלעך, איז וואָס? אויף אַ פויגעלע איז דען נישט קיין רחמנות, קיין „צער בעלי־חיים?“

ביידע שקצים האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט. און גלייך ווי זיי האָבען זיך אויפגערעדט נאָך פון פריהער, האָבען זיי מיך גענומען צו דער ארבייט...

אַז איך בין געקומען אהיים, האָט מיין קאַפּאָטקעלע אויסגע־זאָגט די גאַנצע מעשה. האָט מיר דער טאַטע מקיים פּסק געווען לויט מיין פערדיענסט.

— אָפּגעריסענער נאַר! — שרייט אויף מיר דער טאַטע.

מילא „אָפּגעריסענער נאַר“ בין איך איהם מוחל. פאַר וואָס קומט מיר אָבער בעטש? !...

ו.

פאר וואָס קומט מיר פּעטש ? זאָגט דען נישט דער רבי אליין, אז אלע בעשעפענישען זענען ביי׳ם אויבערשטען טהייער ? אפילו א פליעג אויף דער וואנד טאָר מען נישט זאטשעפּען, זאָגט ער, איבער „צער בעלי־חיים“. אפילו א שפּין, וואָס איז שוין א מזיק, טאָר אויך א מענש נישט הרג׳ענען. און ער זאָגט דאָס מיט א טעם : „ווען ס׳זאָל איהם קומען, זאָגט ער, מיתה, וואָלט איהם נאָט אליין הרג׳ענען“...

פרעגט זיך א קשיא : גוט. ווי באלד אזוי, היינט למאי קוילעט מען אָכסען, קעלבלעך, שאָף און עופות אלע טאָג ?...

און נישט נאָר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג׳ענען זיך דען נישט איינס דאָס אנדערע ? אָט בשעת „פּאָגראָם“ האָט מען דען נישט נעוואָרפען קליינע קינדער, עופּה׳לעך, פונ׳ם בוי־דעם אראָפּ ?...

האָט מען דען נישט גע׳הרג׳עט אונזער שכנ׳ס א מיידעלע — פערעלע האָט זי געהייסען — און נאָך ווי אזוי גע׳הרג׳עט ! !...

אך, ווי איך האָב ליעב געהאַט דאָס קינד ! און ווי דאָס קינד האָט מיך ליעב געהאַט ! „פּעטער בעבעבע“ פלעגט זי מיך רופען — איך היים וועלוועלע — און רייסען מיך ביי דער נאָז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פערעלען, רופען שויך מיך אלע „פּעטער בעבעבע“.

— אָט געהט דער „פּעטער בעבעבע“, וועט ער דיך נעמען אויף די הענד.

ז.

פערעלע איז געווען א קראַנק קינד. דאָס הייסט, אזוי איז זי געווען נישקשה, נאָר געהן האָט זי נישט געקאָנט. נישט געהן, נישט שטעהן, נאָר זיצען. פלעגט מען זי דארפען טראָגען אויף די הענד

אין דרויסען ארויס. זעצען אין זאמד אריין, אויף דער זון. זי האָט ליעב געהאַט די זון. סכנות ליעב געהאַט. פלעג איך זיך ארומ־טראָגען מיט איהר, פלעגט זי מיך ארומנעמען דעם האלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט׳ן גאַנצען־גאַנצען לייבעלע, ארויפלעגען אויף מיר דאָס קליינע קעפּעלע: „ליעב דעם פעטער בעבעבע“.

אונזער שכנה קרעני זאָגט, אז זי קאָן נאָך עד היום נישט פער־געסען אָט דעם „פעטער בעבעבע“, און טהוט זי א קוק אויף מיר, אזוי מוז זי, זאָגט זי, דערמאָנען זיך אָן איהר פערעלען...

בייזערט זיך אויף איהר מיין מאַמע, למאַי זי וויינט. מע טאָר נישט וויינען, זאָגט די מאַמע. מע טאָר נישט זינדיגען. מע דאַרף פערגעסען... פערגעסען...

אזוי זאָגט איהר די מאַמע און פערשלאָגט איהר „האקע־באַ־קע“. און מיך טרייבט די מאַמע דורך: „איך זאָל מיך נישט דרע־העז פאַר די אויגען, וועט מען זיך נישט דערמאָנען אָן דעם, וואָס מע דאַרף נישט“...

חאַ־חאַ! ווי איז דאָס מעגליך, מע זאָל זיך נישט דערמאָנען? און דערמאָן איך זיך אינ׳ם דאָזיגען קינד, אזוי שטעלען זיך מיר טרערען אין די אויגען אליין פון זיך, פון זיך...

— זעהט נאָר, ער וויינט שוין ווידער, דער חכם! — רופט זיך אָן פרומע מיט׳ן אויגעל צו דער מאַמען. און די מאַמע טהוט אויף מיר א גיכען קוק און צעלאַכט זיך:

— פאַרגאַנגען דיר דער חריין אין די אויגען אריין? א מכה דער מאַמע! ס׳א הארבער חריין דאָס איז! פאַרגעסען איהם אָנזאָגען צומאַכען די אויגען, א צרה איז מיר!... נאָ דיר מיין פאַרטוך... וויש אויס די אויגען, נאַריש יונגעל, און די נאָז אין איינוועגס וויש אָפּ... די נאָז! די נאָז!...

בלומען

צעהן קליינע מעשה'לעך.

געשריבען אין יאָהר 1888,

אינהאלט

א) פונ'ם בארג סיני.

ב) כותל מערבי.

ג) אברהמעל.

ד) דער אוצר.

ה) איין עזות!

ו) איינגעמהיילט זיך.

ז) צוויי נשמה'לעך.

ח) איך שעם זיך.

ט) עס וועלט.

י) מלאך־המות.

א.

פונ'ם בארג־סיני.

ביי אונז אין כתרילעווקע, פון יענער זייט בית־המדרש, שטעהט א בארג, א הויכער בארג, הויך ביז דער המארע, ביז'ן הימעל.

אזוי האָט ער מיר אויסגעוויזען אין יענער צייט, ווען מיר האָבען געלערענט אין חדר, און גערופען האָבען מיר איהם „בָּארג־סיני“.

אין א שענעם זומער־טאָג, גאנץ פריה, זענען מיר, חברה, צעהן חדר־יונגלעך, נאָך יונגע קינדער, געגאנגען, מיט די הייליגע ספרים אונטער די אָרעמס און מיט די אָנבייסענס אין די הענד, אין חדר אריין.

די זון האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען ארויסצוגעהן „פון איהר פור־טערפאס“ און האָט צעגאָסען איהרע מילדע גילדענע שטראהלען אויף דעם שפּיץ בארג.

און דער בארג איז געווען בעדעקט מיט טוי, מיט ראָסע, און די ראָסע האָט געבלישטשעט, ווי דימענטען; ווי פערעל זענען געהאנגען די טראָפּען. ריין, מחיה ריין, איז געווען די לופט, אזוי ריין, ווי איהר קאָנט זיך נאָר פאָרשטעלען.

איבערראשט, פער'כשוף'ט זענען מיר געווען מיט'ן דאָזיגען געטליכען אויסזיכט פונ'ם דאָזיגען געטליכען פריהמאָרגען.

— ווייסט איהר וואָס, חברה? — האָט זיך איינער פון אונז אָנגערופען. — ווייסט איהר וואָס, חברה? לאָמיר גאָר ארויפגעהן אויפ'ן בארג־סיני!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, קינדער? — האָט זיך אָנגערופען נאָך איינער. — לאָמיר טאקי ארויפקריכען אויפ'ן בארג־סיני. מיר זענען אויף איהם נאָך קיינמאָל נים געוועזען!

און מיר האָבען זיך אָלע גענומען דראפּען ארויף אויפ'ן בארג־סיני; אויף אָלע פיער, אויף די הענד מיט די פיס, זענען מיר אָלע מיט חשק געקראָכען אויפ'ן בארג־סיני.

און אז מיר זענען געקומען אויפ׳ן שפּיץ־באַרג און האָבען אַ קוק געטהאָן אַראָפּ, אַראָפּ אויף דער ערד, זענען מיר פּערציטערט געוואָרען.

אַזוי הויך זענען מיר געוועזען פון דער ערד, אַזוי קליין האָט אונז אויסגעוויזען די ערד.

— וואו זענען מיר, קינדער, וואו זענען מיר?

— וואו זענען מיר, זאָגסט דו? אונטער דער חמאַרע.

— אונטער דער חמאַרע, זאָגסט דו? העכער פון דער חמאַרע!

— העכער, העכער, — א ו נ ט ע ר ׳ ן ה י מ ע ל!

— איהר זעהט דעם בית־מדרש, קינדער? דעם בית־מדרש זעהט איהר?

— יאָ, קוים־קוים, ווי אַ קליין שטיבעלע די גרויס.

— ווי אַ שטיבעלע, זאָגסט דו? ווי אַ טישעל די גרויס, ווי אַ בענקעלע.

— ווי אַ בענקעלע, זאָגסט דו? ווי די גמרא די גרויס, ווי מיין סידור.

— ווי דיין סידור׳על, זאָגסט דו? ווי איין איי, ווי אַ וועלשען ניסעל.

— ווי אַ ניסעל, זאָגסט דו? ווי אַ פּאַסאָלי, ווי איין אַרבעסעל.

— ווי איין אַרבעסעל? ווי אַ מאָהנדעל, ווי אַ מילב, ווי אַ... אַ... אַ...

און ס׳איז ביי אונז אַלע געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען זיך אויסציהען אויבען, אויפ׳ן באַרג, מיט די פּנים׳ער ארויף.

איך האָב זיך שטאַרק איינגעקוקט אינ׳ם בלויען הימעל, און מיינע אויגען האָבען דעם הימעל צו זיך צוגעצויגען, אַלץ נעהענטער און נעהענטער, אזוי לאַנג, ביז איך האָב איהם צו זיך צוגעצויגען נאָהענט, גאַנץ נאָהענט.

אזוי נאָהענט, אַז איך האָב די האַנד אויסגעצויגען און האָב מיט מיינע פינגער זיך צוגעריהרט צום הימעל, צום קאַלטען הימעל, זיך צוגעריהרט, אָנגענומען, אָנגעטאַפּט, געהאַלטען, געהאַלטען, גע־האַלטען...

ניט נאָר די אויגען אליין זענען געווען אין הימעל; מיין נשמה, מיין הארץ, מיין גוף, מיין גאַנצער „איך" — איך בין אינ־גאַנצען, אינגאַנצען געווען דאָרט, אויבען, אין הימעל.

איך בין געווען אין הימעל און האָב געזעהען מלאכים. מיט די ווייסע ברייטע פליגלען זענען די מלאכים געשוואומען אונטער'ן ברייטען בלויען הימעל; זיי האָבען זיך געוויעגט און געוויעגט, גע־שוועבט און געשוועבט — און געשטאַנען אויף איין אָרט. פון זייי־ער וויעגען זיך און פון זייער שוועבען זענען געגאַנגען זיסע זעלטע־נע קולות; סע האָט זיך געזונגען און געזונגען, אזוי שטיל געזונ־גען, אזוי שען געזונגען, אזוי זיס געזונגען, ווי די כהנים מיט די לויים, ווי דער „אָרגעל" אין בית־חמקרש, ביי אידען פארצייטענס, ווי סע שטעהט ביי אונז אין הייליגע ספרים געשריבען.

און א גרינג, קיהל ווינטעלע איז פערביי מיר דורכגעלאָפען, און האָט מיך עטוואָס, קוים־קוים, אָנגעריהרט אין שטערן. און א מהייערער ריח, א ריח פונ'ם גן־עדן, איז פערביי מיר דורכגעגאַנגען, און מיינע אויגען האָבען זיך צוגעמאַכט, צוגעמאַכט...

— אין חדר אריין, שקצים, עבברושים, הולטאַיעס! אין חדר אריין, ימח־שמו'ניקעס! הארט, שיבעניקעס, איך וועל אייך שוין צושטעלען, לײדאַקעס, א בענקעלע צום רבי'ן! אין חדר אריין, פוסטעפּאַסניקעס, כל־בו'ניקעס, אין חדר אריין!

דאָס איז געוועזען דער שמש פון בית־המדרש, רב יקותיאל דער שמש, א בייזער איד מיט א צעפּלעצטער נאָז און מיט א שטענדיגען לולקע־ציבוק אין די צייהן.

און מיר זענען מיט א מאָל אראָפּגעפאַלען פונ'ם הימעל אויף דער ערד.

ב.

כותל מערבי.

(די איבערגעבליבענע וואנד פונ׳ם בית־המקדש).

— דערצעהלט זשע מיר, איך בעט אייך, אקוראט. האט איהר, הייסט דאס, אליין געזעהען מיט אייערע אייגענע אויגען די „כותל מערבי“? אזוי, הייסט דאס? האט איהר זי גוט געזעהען? דערצעהלט זשע מיר, ווי אזוי, און וואס, און ווען?...

אזוי האט מיין רבי זיך אנגערופען צו א אידען, וואס איז נאר־וואס געקומען צוריק פון ארץ־ישראל, פון ירושלים.

— זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, מאהלט מיר אויס אקוראט, ווי אזוי, און וואו, און וואס, און ווען?

דער ירושלים־איד האט איהם אויסגעמאהלט אקוראט, ווי אזוי, און וואו, און וואס, און ווען, און מיין רבי האט געשלונגען די ווערטער, אנגעקוועלט, געווארען ברייטער ווי לענגער, ווי א מענש, וואס נעמט־אפ א גרוס פון א נאהענטען מענשען אין א ווייטער מדינה.

דער רבי האט זיך אזוי שטארק איינגעקוקט אינ׳ם ירושלים־איד, אז ער האט גאר ניט בעמערקט, ווי מיר, חברה, האבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט פונ׳ם טיש, און האבען זיך ארויסגעגנב׳עט אין דרויסען ארויס, און האבען געחאפט א גלימש אויפ׳ן אייז.

אז מיר זענען געקומען צוריק אין חדר אריין, האבען מיר נאך געטראפען זיי זיצען.

— כותל מערבי! — האט דער רבי געזאגט צום ירושלים־איד. — כותל מערבי! אט דאס איז אונז פארבליבען פון אונזער גאנצען בית־המקדש, פון אונזער גאנצער מלוכה! כותל מערבי! כותל מערבי!...

און דער רבי האט זיך צעוויינט.

ג.

אברהמעל.

אז איך האָב זיך מיט זיי בעגעגענט, זענען זיי ביידע צוזאַמען אַלט געווען כמעט צוויי הונדערט יאָהר.

— אברהמעל! מיר האָבען אַ גאַסט.

— ווער איז?

און דאָס פּאָרפּאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר האָבען מיך אויפגענומען מיט פרייד, מיט פערגעניגען.

און איך האָב ביי'ם פּאָרפּאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר פערבראַכט די צייט מיט פרייד, מיט פערגעניגען.

ביידע נידעריגע, ווייסע, ווי געפאַלענער שניי, אָהן צייהן, איינגעבויגענע, נאָר פריילעכע, ציכטיגע, לעבעדיגע, ווייזען אויס ווי ברודער און שוועסטער, ניט ווי מאַן און ווייב.

— איך געדענק נאָך אייער זיידען, אייער עלטער־זיידען; געווען אַ וואוילער איד, גאָר אַ וואוילער, אָבער טאַקי גאָר אַ וואוילער, ניט אַזוי ווי היינטיגע אידען — ניין, אָבער טאַקי גאָר ניין! מיר האָבען זיך בעקענט מיט איהם, אפנים, — וואו האָבען מיר זיך בעקענט מיט אייער עלטער־זיידען?...

ער שאָקעט מיט די ליפּען און דערצעהלט מיר אַלטע מעשיות פון אמאָליגע יאָהרען, און דערמאָנט ער זיך אָן י ע נ ע יאָהרען, ווערד ער ווי מונטערער, פרישער, יונגער.

— הער נאָר, סערדצע! — זאָגט ער צו דער אַלטיטשקער. — נעדענקסט ניט, נשמה מיינע, ווי אַזוי האָט געהייסען דער פריץ, וואָס זיין עלטער־עלטער־זיידע האָט פון איהם געהאַלטען די אַרענדע? הא, סערדצע?

— פ אַ ן פּ ר ז ש ע ש ר ז ש אַ נ ס ק י, — זאָגט זי — אברהמעל, פּרזשעשרזשאַנסקי האָט ער געהייסען.

— יאָ, ביזט גערעכט, סערדצע, ביזט גערעכט: פּאַן פּרזשעשרזשאַנסקי האָט ער געהייסען.

און זיי פייפען אויס מאָרנע דעם דאָזיגען נאָמען מיט דער צונג.

— דאָס האָט באַדאַרפט זיין, סערדצע, ניט זעהר לאַנג, איאָ? ווי מיינסטו דו, סערדצע?

— נישט לאַנג, אברהמעלע, נישט לאַנג; א יאָהר... א יאָהר זעכציג אָדער זיעבעציג; נישט מעהר, נישט מעהר ווי א יאָהר זיעבעציג, — ענטפערט איהם די אַלטיטשקע.

און דער אַלטער יונגערמאַנטשיק דערצעהלט מיר אַלערליי מעשיות, אַנעקראָטען, ביז שפעט־שפעט אין דער נאַכט אריין.

— קום שוין, אברהמעניו, קום שוין שלאָפען!

און די אַלטיטשקע נעמט דעם אַלטען און פיהרט איהם אָפּ פאַר א האַנד שלאָפען, ווי מע פיהרט אָפּ א קליין קינד, און אין עטליכע מינוט ארום קומט זי אריין צו מיר שוין אַליין, אביסעל אויסגעטהאָן, מיט א ווייסען אָנגעקראָכמעלטען שלייער אויפ'ן קאָפּ און מיט עטליכע שפּילקעס אין מויל. זי זעצט זיך צו צו מיר אַבי־סעל שמועסען. און מיר שמועסען ווייעדער א היבשע ווײַלע, און מיר קאָנען זיך גאָר זאַט ניט אָנרעדען; דאָס הייסט, ניט איך רעד — זי רעדט, די אַלטיטשקע רעדט, און איך הער זי אויס.

— איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען — זאָגט זי צו מיר, אָנגעשפּאַרט אויף די אויסגעטריקענטע עלענבויגענס — איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי שוואַך מיין אברהמעל הויבט אָן צו ווערען די לעצטע צייט. איין איבעריגע האַלבע שעה לאָז ער זיצען ביי דער נאַכט, ווערד ער מיעד און מוז געהן שלאָפען. נאָר למאַי זאָל איך זינדיגען? א דאַנק גאָט דערפאַר. קיין סך אברהמלען, ווי מיין אברהמעל, איז ניטאָ. איך האָב נאָך פון איהם קיין איינציג מאָל, חלילה, קיין אומכבוד נישט געהאַט, קיין קרום וואָרט ניט געהאָרכט, פון דער ערשטער שעה נאָך דער חופּה ביז היינטיגען טאָג צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר. למאַי זאָל איך זאָגען? איך האָב צו איהם גאָר ניט, איך האָב צו איהם גאָר ניט, און מיר לע־בען זיך, ברוך השם, צופריעדען, ווי גאָט האָט געבאָטען, און צום

איבערשטען קיין טענות האָבען מיר אויך נים. ער פיהרט אונז אוים פון כמה יאָהרען, און מיר דארפען, חלילה, צו לייטען נים אָנקומען, און קיין פרעמדס האָבען מיר נאָך קיינמאָל נים פארנו־מען, געלויבט איז גאָט ברוך־הוא...

— נו, און אייערע קינדער?

— מיינע קינדער?... עך־עך־עך! גאָט ברוך־הוא האָט מיך געשטראָפט, אויסגעשטאָרבען אַלע קינדער... אייניקלעך האָבען מיר, געלויבט דער אויבערשטער, אור־אייניקלעך און אור־אור־אייניק־לעך, קיין עין הרע נים... נאָר קיין קינדער נישטאָ; אַלע אויסגע־שטאָרבען.

די אַלטיטשקע האָט זיך פערטראַכט.

אין אַ מינוט ארום רופט זי זיך אָן צו מיר:

— וואָס זאָגט איהר עפּים אויף איהם?

— אויף וועמען?

— אויף מיין אברהמלען.

איך האָב נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס זי מיינט דערמיט, האָב איך נאָר אַ שמייכעל געטהאָן און האָב איבערגעטראָגען אונ־זער שמועס אויף איין אנדער ענין.

מיר האָבען נאָך לאַנג — לאַנג פערבראַכט. מיר האָבען גע־רערט וועגען אַלערליי זאכען און וועגען פערשיעדענע לייט; נאָר מעהר און אָפטער פון אַלע האָט זיך געדרעהט ביי איהר אויף דער צונג אברהמעל, איהר אברהמעל.

אברהמעל איז געווען אַ ביישפּיעל אויף יעדען אופן, אַ פער־גלייכען צו יעדען מענשען. אברהמעל! אברהמעל! אברהמעל!

עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז סע זיצט אקעגען מיר אַ ווייבעל, אַ יונג ווייבעל, נים קיין אַלטע אידינע פון קרוב צו הונ־דערט יאָהר.

איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, וואו איז אצינד דאָס דאָזיגע פּאָרעל?...

ד.

דער אוצר.

אויף יענער זייט בארג, הינטער'ן אלטען בית־המדרש, געפינט זיך איין אוצר.

אזוי האָט מען געשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל.

נאָר קומען צום אוצר איז נים אזוי גרינג. אז אלע אידען אין שטעדטעל וועלען לעבען בשלום, און וועלען זיך נעמען אלע איהם זוכען, דעמאָלט וועט מען איהם געפינען.

אזוי האָט מען געשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל.

און אז אלע אידען וועלען לעבען צופריעדען, עס וועט נים זיין קיין קנאה ביי אידען, קיין שנאה, קיין קריעג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אלע, וועט מען אָפּזוכען דעם אוצר, און אז נים — וועט ער אריין טיעף־טיעף אין דער ערד אריין...

אזוי האָט מען געשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל, און מע האָט אָנגעהויבען זיך צו שפּארען און איבערשפּארען, צו אמפּערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריעגען זיך, וואָס ווייטער אלץ מעהרער, אלץ שטארקער, און אלץ איבער'ן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף זיין דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטען, — און מע האָט נים אויפגעהערט זיך צו שפּארען און איבערשפּארען, צו אמפּערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריעגען זיך, וואָס ווייטער אלץ מעהרער, אלץ שטארקער, און אלץ איבער'ן אוצר — און דער אוצר... האָט געזונקען אלץ טיעפער און טיעפער אין דער ערד אריין.

ה.

איין עזות!

אויף דער ערד איז ער געזעסען, אויף דער ערד, ביי דער טהיר פון דער שוהל. ער איז געזעסען און האט גערעכענט די גראשענס, געצעהלט די פרוטות — די פרוטות, וואס ער האט דורכ'ן טאג געמאכט, צענויפגעקליבען.

צוויי מאל אין וואך, מאנטאג און דאנערשטאג, געהט ער איבער די הייזער. פרוטות נעמט דער אָרעמער אָרעמאן ביי די רייכע אָרעמע־לייט. די צוויי טעג זענען זיינע.

ווי ליכטיג שיינט די זון, ווי ווארעם זענען איהרע שטראהלען! איין האנד האלט ער אין בוזעם, און אין דער אנדערער האלט ער די גראשענס, די פרוטות. ער ווארפט זיי און קלינגט מיט זיי: ער צעהלט זיי און רעכענט זיי. פלוצים...

ווער פאהרט דאס אין דער דאזיגער קארעטע, זעכס פערד גע־שפאנט? א! דאס איז דער גראף פונ'ם שטעדטעל.

די פערד טראגען די קארעטע, און דער שטויב געהט נאך, ווי צוויי וואלקענס, ביי די זייטען.

דער שטויב האט איהם אביסעל פערשאטען די אויגען מיט'ן מויל און האט איהם אויף צוויי מינוט פערשטעלט די שיין פון דער ליכטיגער זון.

— אביסעל א העזה! איין עזות פון א גראף! — האט ער א מורקע געטהאן זיך אין בארד אריין, און האט זיך ווידער גע־נומען צו דער ארביים, רעכענען די גראשענס, צעהלען די פרוטות...

ז.

אינגעטיילט זיך.

היינט איז געוואָרען א מאָדע: „חברות“, „חדרים“, „שקאָלעס“, „סאַנאַטאָריע“. אמאָל האָבען מיר דערפון גאָר נישט אָנגעהויבען צו וויסען.

געשטאָרבען איין אָרעמאַן און איבערגעלאָזט א טוץ קינדער יתומים — חאָטש נעם ווארף זיי אריין אין וואסער אריין! מאָהלט איך, עס רעדט זיך נאָר אזוי; עס האָט זיך נאָך נישט געמאַכט, מע זאָל נעמען לעבעדיגע נפשות און ווארפען זיי אין טייך אריין! עס רעדט זיך נאָר אזוי...

אזוי ווי היינט געדענק איך. כתריאל דער וואסערפיהרער איז געשטאָרבען, און באלד נאָך איהם איז געשטאָרבען זיין ווייב כתרי־ליכע, און ס'איז געבליבען פון זיי א היבש ביסעל קינדער, אָהן א טאַטען, אָהן א מאַמען, אָהן א ווינקעל, אָהן א שטיקעל ברויט — א גוואלד, א גוואלד, חושך איז געוואָרען אין שטאָדט, חושך צווישען די אָרעמע לייט.

— רוצחים! גזלנים! קוילערס! וואָס שווייגט מען? ווי לאָזט מען דאָס אזוי פיעל נפשות אויסגעהן פון הונגער? פאַר וואָס טהוט מען עפּיס נים? וואו זענען די נגידים אונזערע? די גבירים?

די נגידים, די גבירים זענען געווען פערנומען מיט זייערע גע־שעפטען, און די אָרעמע לייט האָבען נים אויפגעהערט צו פילדערען און צו ליארעמען, אזוי לאַנג, ביז ס'איז געקומען אויף דער נאַכט, האָט מען געמאַכט ביי'ם רב איין אסיפה, און ס'איז געבליבען, מע זאָל זיך מיט די קינדער איינטיילען.

אָט דאָ איז ערשט געוואָרען דער רעכטער געפילדער: בעלנים אויף אזא גרויסער מצוה זענען געווען א סך, און קינדער — סך הכל זיעבען.

ז.

צוויי נשמה'לעך.

— שוין פארטיג ביי דיר דאָרט אַלסדינג! נעם אָט די צוויי און טראָג זיי אַראָפּ אַהין, אויף דער ערד, און קום באַלד צוריק.

אַזוי האָט גאָט ברוך־הוא געזאָגט צום מלאך, אָנווייזענדיג איהם אויף צוויי זינדיגע נשמה'לעך.

און דער מלאך האָט גענומען די צוויי זינדיגע נשמה'לעך אונטער די פליגעל און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט מיט זיי אויף דער ערד.

און די נאַכט האָט פערשפרייט איהרע שווארצע פליגעל אויף דער ערד, און ס'איז געוועזען פינסטער.

און אַ קאַלטער ווינד, אַ שטאַרקער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען דורך די פענסטער, דורך דער טיר, דורך די ווענד פון אַ קליין איינגעהויקערט שטיבעל. אינ'ם קליין איינגעהויקערט שטיבעל, אויף שטרוי געבעט, ליגט אויף דער ערד איין אויסגעטריקענט ווייבעל. דאָס ווייבעל ליגט און קאַטשעט זיך. זי קאַטשעט זיך — זי געהט צו קינד.

און אַ קאַלטער ווינד, אַ שטאַרקער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען און האָט ניט געקאָנט דורכבלאָזען די געמויערטע ווענד מיט די הויכע טירען און פענסטער פון אַ שען רייך הויז. אינ'ם שענעם רייכען הויז, ווייך געבעט, גוט געבעט, מיט אַטלעס און מיט זייד, ליגט אַ געזונדע, אַ שענע פרוי. די געזונדע שענע פרוי ליגט און קאַטשעט זיך. זי קאַטשעט זיך — זי געהט צו קינד.

און דער מלאך האָט אין דער גיך אַהער אריינגעלאָזט די צוויי נשמה'לעך.

— געהט, קינדערלעך, — האָט ער צו זיי געזאָגט — געהט, ברידערלעך, קומט־אָפּ אַביסעל אויף דער וועלט!

און ס'איז אין דער דאָזיגער נאַכט געבאָרען צוויי יונגלעך: איינס אויף דער ערד, אויף שטרוי, — אויף הונגער, אויף דחקות.

אויף צרות — אַ פּיקערעל. איין עסערעל, איין איבערינגס אויף דער וועלט; און דאָס אַנדערע — אויף אַטלעס און אויף זייד, אויף פרייד, אויף גוטס, אויף גליק, אויף לאַקעטקעס, אויף זאַבאַווקעס, צו געניסען פון דער וועלט.

— היתכן? — האָט דער מלאך געפרעגט ביי'ם רבונו־של־עולם. — איז טאַקי רעכט אַזוי? דעם גאַ ר, און דעם גאַ ר־ניט? דעם שטרוי, און דעם אַטלעס? דעם לאַקעטקעס, און דעם דחקות?

— קוק־אַראָפּ און שווייג! — האָט איהם געענטפערט דער האַר פון דער גאַנצער וועלט.

עס איז איבערגעלאָפען צוואַנציג יאָהר.

און די נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע שוואַרצע פליגעל אויף דער ערד און ס'איז געוועזען פינסטער.

און אַ שטאַרקער ווינד, אַ קאַלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען דורך די פענסטער, דורך דער טהיר, דורך די ווענד פון אַ קליין איינגעהויקערט שטיבעל. פונ'ם קליין איינגעהויקערט שטיבעל הערט זיך אַ קול, אַ וויינענדיג קול:

— רבונו של עולם! ליעבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־צו מיין געוויין; שיק מיר דעם טוידט, נעם מיך צו פון דער וועלט — איך קאָן זיך שוין מעהר דאָ ניט מוטשען!

— ניין, לעב נאָך, לעב נאָך, מוטשע זיך, — לעב לאַנג, לעב לאַנג, מיין קינד!...

און אַ שטאַרקער ווינד, אַ קאַלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען און האָט ניט געקאָנט דורכבלאָזען די געמויערטע ווענד מיט די הויכע טהירען און פענסטער פון אַ שען רייך הויז. פונ'ם שענעם רייכען הויז הערט זיך אַ קול, אַ וויינענדיג קול:

— רבונו של עולם! ליעבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־צו מיין געוויין; נעם־צו דעם מלאך־המות פון מיר. איך וויל לעבען. איין עבירה אַזאַ גוטס. איך וויל פון דער וועלט אַזוי יונג נישט געהן!

— ניין, שטארב, ניין, שטארב, גענענען זיך, — גענוג שוין גע־הוליעט, מיין קינד!...

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האט געדרעהט און געבלאזען די נאכט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם גליקליכען הויז, פון דעם גביר דעם געזונדען, איז ניט ווילענדיג צוריק אויפ׳ן הימעל ארויף.

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האט נאך לאנג דא געבלאזען און געדרעהט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם געפאלענעם שטיבעלע האט זיך ניט ווילענדיג ביי׳ם קבצן ביי׳ם קראנקען גע־האלטען נאך לאנג, נאך לאנג געהאלטען!

ח.

איך שעם זיך.

איך האָב געהאַט אַ חבר. מיר האָבען געלערענט אין איין חדר. אינאײנעם געלעבט, אינאײנעם געטהאָן נארישקייטען, אינאײנעם געטיילט פריידען און ליידען.

די בלינדע, וואָס מע רופט זי פאָרטונע, די הצלחה, האָט זיך צוגעשמייכעלט צו מיין חבר, און סע האָט איהם בעגליקט, און ס׳איז איהם אוועקגעגאַנגען בעסער און בעסער, און איז געוואַכסען העכער און העכער.

און איך בין געבליבען פון אונטען...

לאַנג, גאַנץ לאַנג האָבען מיר זיך ניט געזעהען, ניט בעגעגענט. מיר זענען געגאַנגען אויף פערשיעדענע וועגען, מיר האָבען געוואָהנט אין פערשיעדענע שטעדט.

איינמאָל בין איך געקומען אין דער שטאָדט, וואו מיין חבר האָט געוואָהנט, און בין געגאַנגען פאַרביי מיין חבר׳ס אויסגעצייכענט הויז און האָב זיך אָפּגעשטעלט:

„יאָ אריינגעהן, צי ניט אריינגעהן?"

און איך בין אריינגעגאַנגען.

שטעלט אייך פאָר — ער האָט מיך דערקענט!...

— וואָס־זשע מאַכסט דו, ברודער? ווי געהט עס?

אַ היבשע ווײלע זענען מיר געשטאַנען פון פאָרענט; אינוועניג צו זיך האָט ער מיך ניט אריינגערופען.

ער האָט פערשטאַנען, אַז סע וואונדערט מיך, האָט ער צו מיר געזאָגט, בעטראַכט מיין הלבשה:

— זיי מיר מוחל, גוטער ברודער, האָב קיין פאַראיבעל, איך בעט דיך, זיי מיר מוחל, איך קאָן ניט. איך שעם זיך!...

— דו שעמסט זיך? דו שעמסט זיך מיט מיר?

— אך, ניין, חלילה, ניט דאָס מיין איך, ניט דאָס האָב איך געזאָגט! איך האָב געזאָגט, איך שעם זיך מיט... מיט מיין גרויס־אַרטיג הויז... פאַר דיר, פאַר מיין אַלטען חבר, פאַר... פאַר... זאָג מיר, וואו וואָהנסט דו? וואו שטעהסט דו? איך וועל קומען, איך וועל זיין ביי דיר, איך וועל זיין ביי דיר!

ער האָט געוואָרפען איין אויג אויף מיינע אויסגעדרעהטע צע־ריסענע שטיוועל און איז געוואָרען רויט פאַר בושה...

איך האָב איהם פערשטאַנען און האָב איהם מוחל געווען מיט'ן גאַנצען האַרצען, מיט'ן גאַנצען האַרצען!

ט.

עק־וועלט.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, נעהט זיך צענויף דער הימעל מיט דער ערד.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, איז עק־וועלט.

אזוי האָבען מיר אַלע אין חדר אָפּגעפּסק'עט און האָבען אָפּגערעדט צווישען זיך — צענויפזאַמלען זיך שבת בייטאָג, ווען דער עולם, ווען אַלע אידען, ווען די גאַנצע שטאָדט שלאָפען מיט'ן זיסען שבת'דיגען שלאָף, און זיך לאָזען געהן און געהן ביז'ן עק־וועלט.

שבת ביי טאָג, ווען דער עולם, ווען אַלע אידען, ווען די גאַנצע שטאָדט זענען געשלאָפען מיט'ן זיסען שבת'דיגען שלאָף, האָבען מיר זיך צענויפגעזאַמעלט און האָבען זיך געלאָזט געהן און געהן ביז'ן עק־וועלט.

און מיר זענען געגאַנגען — צי אַ שעה, צי צוויי, צי דריי — ווייס איך ניט; נאָר מיר זענען, ברוך השם, מיט גאָט'ס הילף, געקומען בשלום ביז דער מיהל, ביז דער ווינד־מיהל.

דאָ, ביי דער ווינד־מיהל, האָבען מיר זיך געזעצט רוהען. זיך צוגעזעצט, צוגעלעגט. צוגעלעגט זיך, אויסגעצויגען זיך אויפ'ן גריינעם גראָז, אויפ'ן שמעקענדיגען גראָז, און געחאַפּט אַ דרימעל.

יעדער פון אונז איז פערנומען מיט זיין זאַך, מיט זיינע געדאַנקען, מיט זיין פערגעניגען. ס'איז שטיל. קיינער זאָגט ניט קיין וואָרט; קיינער וויל, מע זאָל איהם איבערשלאָגען, קיינער וויל יענעם איבערשלאָגען.

— וואו זשע איז ע ק ־ ו ו ע ל ט? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— אָט דאָס איז דאָך עק־וועלט, נאַרעלע! — האָט איהם דער אנדערער געענטפערט.

און ס'איז ביי אונז אַלע נעבליבען דער הסכם, אַז דאָ, הינטער דער ווינד־מיהל, איז עק־וועלט; אַז ווייטער פון דער מיהל איז שוין די הרי־חושך, די פינסטערע בערג, וואָס זענען בעדעקט מיט אַ שוואַרץ גראָז, און דאָרט, אויף די בערג, געפינען זיך נאָך עד־היום קליינע אידלעך מיט לאַנגע בערד ביז די שפּיץ־פינגער פון די פיס, — די קליינע אידלעך, וואָס גאָט האָט זיי אַהער פערטריבען פאַר זייערע צינגער, פאַר זייערע לאַנגע צינגער, דערפאַר, וואָס זיי האָבען נע'הרג'עט איינער דעם אַנדערען מיט די צינגער; און אויף יענער זייט בערג איז שוין דער פערגליווערטער ים, וואָס דער שטורעמווינד פערטרייבט אַהין אַלע אָקרענטען מיט אַלע שיפען און וואָס קיינער קומט שוין פון דאָרט ניט צוריק...

— אין בית־מדרש אריין! ווייסע־חברה'ניקעס! אין בית־מדרש אריין! לייטישע בחורים'לעך! דאַכט זיך, שענער צו זיצען אין בית־מדרש שבת בייטאָג און לערנען „פּרק“, איידער וואַלגערען זיך, גלייך מיט אַלע שקצים'לעך, הינטער דער מיהל. אין בית־מדרש אריין, גויים, עם־הארצים, אין בית־מדרש אריין!

דאָס איז געווען „מאָטי רויטעבאַק“, אַ שענער איד, אַ יודע־ספר, אַ בעל־הבית מיט איין אייגענער שטוב און מיט אַ „שטאָדט“ אין מזרח־וואַנד, די דריטע שטאָדט פונ'ם אָרון־קודש...

י.

מלאך־המות.

איך האָב געהערט אין חדר. מיין רבי האָט מיר דערצעהלט. מיין רבי רב מאיר, זכרונו לברכה...

שרעקליכע מעשיות האָט ער זיך אָנדערצעהלט פונ'ם מענשענס סוף, פונ'ם מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס, פונ'ם מלאך־הדומה מיט די אייזערנע ריטער, וואָס קומט אין קבר אריין מיט אַ דאַפּראָס:

— רשע! מה שמך? רשע! ווי אזוי רופט מען דיך? עסקת בתורה? וואָס האָסט דו געלערענט?

און נאָך פיעל שרעקליכע, באמת מורא'דיגע מעשיות. און עס איז איבערגעגאַנגען אַ פּראָסט איבער'ן לייב, און די האָר האָבען זיך געשטעלט קאָפּויר.

נאָר שרעקליכער פון אַלץ איז ביי מיר געווען דער מלאך־המות, דער מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס. און איך בין זיכער, אַז ווען איך וואָלט ד ע נ ס ט מ אָ ל זיך בעגעגענט מיט'ן דאָזיגען פּארשוין, וואָלט איך געווים געשטאָרבען פאר פּחד אליין.

אָך, ווי עס בייטען זיך די צייטען!

אַצינד, ווען איך זעה זיך מיט „איהם“ כמעט יערען טאָג, ווער איך גאָר ניט נתפּעל.

איך פיהל „איהם“ נעבען זיך; איך הער „זיין“ אָטהעמען אָט דאָ, נעבען זיך; איך ווייס, איך הער, אַז „ער“ געהט מיר נאָך פון הינטען פּיס־טריט — און גאָרנים!

— נו, גיכער, גיכער! — זאָגט „ער“ מיר. — מאך אַ צוואה און קום...

— מאָרגען, אם־ירצה־השם, מאָרגען ! — ענטפּער איך „איהם“ און לעג דאָס אָפּ פון טאָג אויף טאָג.

און אזוי ווי איהר זעהט, נארען מיר איינער דעם אנדערען. ער זאָגט מיר : צואה !“ איך איהם : מאָרגען... מאָרגען... מאָרגען...“

דער יונגסטער
פון די מלכים

אַ מעשה לכבוד פסח.

געשריבען אין יאָהר 1904.

דער יונגסטער פון די מלכים

(אַ מעשה לכבוד פסח).

א.

אַ גליקליך קינד אַט דער יוזעק! אַלע האָבען איהם ליעב, אימ־ליכער פעסטעט איהם, גיט איהם נאָך, קושט איהם, האַלזט איהם.

וואָס איז די מעשה?

יוזעק!

„איינענע טאַטע־מאַמע באַדאַרפען אַזוי ניט באַלעווען קיין בן־יחיד'על, ווי די צוויי שוועסטער, שרה און רבקה, באַלעווען דאָס קליינע ברודערעל זייערס. יוזעק און יוזעק און יוזעק! יוזעק, עס! יוזעק, טרינק! יוזעק, געה שלאָפען! יוזעק, נאַ דיר אַ צוקערקע! יוזעק, מע נייהט דיר אַ פּאָר נייע הויזלעך אויף יום־טוב! יוזעק, מע וועט דיך שיקען ערב פסח אין באָד אריין! יוזעק, וועסט פרא־ווען פסח דעם סדר! יוזעק און יוזעק און יוזעק — ס'איז שוין נמאס און מאוס צו הערען! איהר נעמט אַ קינד, אַ ברילאַנטען קינד, און מאַכט פון דעם אַ תל!"

אַזוי זאָגען די שכנה'טעס. וואָס זיצען מיט די שוועסטער אינ־איינעם, און אַליין רוקען זיי אונטער יוזעק'ען אַלע מאָל אַ צוקער־לעקאַכעל, אַ שטיקעל שטרודעל, אַ געבראָטען לעבערעל, אַביסעל איינגעמאַכטס.

גענומען האָט זיך עס פון רחמנות, פון דעם, וואָס אַלע, די גאַנצע וועלט האָט אויף איהם געהאַט רחמנות — נעבאַך אַ יתום'על!

ב.

ס'איז געווען א איד, האָט ער געהייסען רפאל, און איז געווען כל ימיו איין אָרעמאַן, און דערצו נאָך א יאָרעשליוועך, מיט א מאָדנער מוזיקאַלישער ברוסט, וואָס פלעגט שפּיעלען, דאָס הייסט, ביי'ם אריינציהען און ביי'ם ארויסלאָזען דעם אָטהעם פלעגט זיך הערען א מין געזאנג פון א פיערעל, וואָס מע פיהרט איבער איהר מיט א ניט־קיין־אָנגעשמירטען סמיטשיק. און געווען איז דער רפאל א גאנץ עהרליכער, נאָר, לאָז ער מיר מוחל זיין, א שלים־מזל'ניק, דאָס הייסט, מחמת ער איז געווען זעהר איין עהרליכער, איז ער געווען א שלים־מזל'ניק, אָדער, פערקעהרט, מחמת ער איז געווען א גרויסער שלים־מזל'ניק, איז ער געווען איין עהרליכער. אויף איהם האָט מען געזאָגט אין כתרילעווקע, אז ווען רפאל זאָל ניט זיין קיין שלים־מזל'ניק, וואָלט ער איצטער געהאט א סך געלד.

און ער האָט דאָס געהאט ביד, וואָרום ער איז געווען כל ימיו „נאמן" ביי רב שמחה'לע וויינער אין פּאָדוואַל, און א חוץ זיין געהאַלט, האָט ער געקאָנט געהן שווערען א שבועה דאורייתא, אז ער האָט ניט נהנה געווען קיין פרעמדע פרוטה.

רב שמחה'לע וויינער האָט זיך, גישקשה, געקאָנט פערלאָזען אויף זיין נאמן. ער האָט איהם טאַקי דערפאַר געהאַלטען בכבוד, געצאָהלט איהם אקוראט די זעכס קארבען א וואָך, אמאָל אונטער א יום־טוב געשענקט א צעהנקערבעלשטיק, פּסח ארבע־כוסות אומ־זיסט, און פּסח'דיגען בראָנפען א פלעשעל — פון דעם שמועסט מען ניט. ווי דען? רב שמחה'לע וויינער איז א מענש, וואָס פערשטעהט דען ניט, ווי מע בעדאַרף שעצען אָ מענשען? אי, רפאל דער נאמן האָט בעקומען ביי איהם אין „פּאָדוואַל" פריהער א „רע־מאַטיז", און נאָכדעם האָט זיך איהם געלעגט א קאַטאַר אויף דער לונג, און עס האָט איהם אָנגעהויבען פייפען אינוועניג און שפּיע־לען און זינגען — ווער איז שולדיג? געזונד — דאָס איז דאָך א גאָטס־זאַך. דער געזונדסטער מענש קאָן חלילה געהענדיג שטאַר־

בען. אונזערע חכמים האָבען שוין לאַנג געזאָגט דערויף, אז... נאָר איהר ווייסט דאָך שוין מסתמא, וואָס אונזערע חכמים האָבען דע־רויף געזאָגט.

הקיצור, רפאל האָט אזוי לאַנג געפייפט, געשפּיעלט און גע־זונגען, ביז ער האָט זיך איינמאָל, חול־המועד פּסח איז דאָס גע־ווען, אוועקגעלעגט, בעקומען פּערציג גראַד היץ און איז שוין מעהר נים אויפגעשטאַנען.

ג.

רפאל איז געשטאָרבען און — אי־אי־אי! — וואָס פאַר א לויה ער האָט געהאַט! רב שמחה׳לע האָט איינגעלעגט די וועלט! ער האָט איהם אליין ארויסגעטראָגען אויף דער מטה פון שטוב, אליין געהאָלפען טראָגען מיט זיינע פּלייצעס, אליין נאָכגעגאַנגען ביז׳ן הייליגען אָרט, אליין געזעהען, מע זאָל איהם געבען א שענעם אָרט, אליין אכטונג געגעבען, ווי מע גראָבט די קרקע, אליין געגעבען דעם ערשטען קלאַפּ מיט דער לאָפּעטע, און בשעת דאָס קינד, יוזעק, האָט געזאָגט אינאיינעם מיט עוזר דעם שמש דעם ערשטען קדיש אויפ׳ן פּאָטער׳ס קבר, האָט רב שמחה׳לע געוויינט, סטייטש גע־וויינט!

— וואָס ווייסט איהר! וואָס ווייסט איהר! — האָט ער נאָכ־דעם געזאָגט איטליכען בעזונדער. — ס׳איז ביי מיר אזא היזק, אזא היזק, וואָס איז גאָר אין לשער!

און צו דער אלמנה האָט ער געזאָגט:

— וויין ניט, איך וועל דיך מיט דיינע יתומים מסתמא נישט פארלאָזען. פריהער גאָט, נאָכדעם איך...

און רב שמחה׳לע האָט געהאַלטען וואָרט, ווי ווייט ער האָט געקאָנט. דאָס הייסט, די ערשטע עטליכע וואָכען האָט ער געצאָהלט דער אלמנה די זעלבע שכירות, וואָס רפאל פלעגט נעמען. אמת, זי האָט בעדאַרפט נאָך דעם געהן אלע וואָך, און ניט איין מאָל, נאָר עטליכע מאָל, און דאָס איז געווען פאַר איהר עפּיס ניט אזוי

אנגענעהם; נאָר איך בעט אייך, וואָס האָט איהר געוואָלט? מע זאָל איהר אָפּשיקען אהיים? דאכט זיך, מען איז נענוג יוצא, אז מע צאָהלט א מענשען שכירות נאָכ׳ן טוידט!

— איהר געהט צו מיר מאָנען געלד, — האָט ער צו איהר א מאָל א זאָג געטהאָן, — גלייך ווי עס קומט אייך טאקי, גלייך ווי איהר האָט עפּיס איינגעלעגט ביי מיר א חלק אין פּאָרוואָל...

יענעם טאָג האָט די אלמנה מעהר געוויינט, ווי בשעת רפאל איז געלעגען אויף דער ערד, און אז איהרע צוויי טעכטער, שרה און רבקה, זענען געוואָהר געוואָרען דעם סוד, וואָס די מאמע וויינט, האָבען זיי זי בעשוואָרען, זי זאָל שוין מעהר אהינצו נישט געהן.

— וואָס זשע וועלען מיר טהון?

— דאָס וואָס אלע טהוען: מיר וועלען געהן דיענען, מיר וועלען וואשען גרעט, מיר וועלען נייהען אויף דער מאשין.

נייהען אויף דער מאשין איז שוין איצט אין כתרילעווקע א שטיקעל ענין. מע קאָן שוין פערדיענען די צוויי גילדען א טאָג, אבי מע זאָל נאָר וועלען זיצען איבער דער מאשין אזוינע זעכצעהן־זיבעצעהן שעה אין מעת־לעת; און ־מיט ארבייט איז אויך קיין דאגה נישט, מע קריגט; אז נים קיין קליידלעך, איז ליפען, אז נים קיין ליפען, איז העמדער, אז נים קיין העמדער, איז נאָז־טיכלעך אונטערהאקען. שלעכט איז נאָר, וואָס מע דאַרף האָבען א מאשינע, צוויי מאשינעס!

אמת, מע גים מאשינעס אויף אויסצאָהלען. וואו זשע נעמט מען די ערשטע עטליכע קערבלעך?

— נעהט זיך דורך צו אייער נגיד. — האָבען די שכנים געגעבען איין עצה דער אלמנה. — זאָגט איהם אזוי און אזוי, זיי וועלען איהם אָפּארבייטען.

ד.

ס׳איז גרינג צו זאָגען: געה צום נגיד! נאָר וואָס טהוט נים א איד צוליעב פּרנסה? די אלמנה איז זיך דורכגעשלאָגען צו רב

שמחה'לע וויינער, געטראָפען איהם אין דער בעסטער צייט, סאַמע נאָכ'ן עסען. איהר ווייסט, אַז איהר דאַרפט צו עמיצען אָנקומען מיט אַ טובה, זאָלט איהר איהם משאַטעווען נאָר נאָכ'ן עסען. נאָכ'ן עסען איז דער ערגסטער מענש ווייכער ווי פאַר'ן עסען; פאַר'ן עסען איז אַ מענש — אַ חיה.

— וואָס ווערט דו זאָגען עפּיס גוטס?

די אלמנה האָט איהם אָנידערגעלעגט אַ צעטעל, אַזוי און אַזוי — מאַשינעס.

רב שמחה'לע האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ די גאַנצע צייט, גע־קאַלופּעט די ציינער, געווען רוט, אביסעל געשוויצט און עטוואָס געדרימעלט, דאָס הייסט, חלילה ניט געשלאָפען, נאָר געדרימעלט, געקוקט אויף איהר נאָר מיט איין האַלב אויג, בשעת מעשה גע־קלערט אביסעל וועגען געשעפט און אביסעל וועגען עניני המאָגען. רב שמחה'לע איז אביסעל אַ פרעסער, אביסעל צו פעטליך, האָבען איהם די דאָקטוירים געהייסען עסען מעהר פלייש און ווינציגער מעהל־שפייז; און רב שמחה'לע האָט דוקא ליעב מעהל־שפייז, ברויט, לאָקשען, קוגעלעך וכדומה אַזעלכע זאַכען. וואָס ווערען גע־מאַכט פון מעהל. ער ווייסט, אַז עס שאַדט איהם, נאָר אַז ער זעהט דאָס, עסט ער, און אַז ער עסט אָפּ, האָט ער חרטה...

— איז וואָס זשע מאַכסט דו, הייסט דאָס? — רופט ער זיך אָן צו דער אלמנה בשעת יענע ווערד אנשוויגען, און ער הערט אויף צו דרימלען, קוקט אויף איהר מיט אָנדערהאַלבען אויגען.

— וואָס זאָל איך מאַכען? — ענטפערט איהם די אלמנה. — איהר הערט דאָך שוין, וואָס איך מאַך; אויף אַלע שונאים! איז ווען איך האָב איצט אויף אַ מאַשינע, אויף צוויי מאַשינעס, חאָטש איין מאַשינע...

— וואָסער מאַשינע? — מאַכט ער צו איהר פערוואונדערט און קוקט אויף איהר שוין מיט ביידע אויגען.

— איך האָב דאָך אייך דערצעהלט, אַז מיינע טעכטער ווילען זיך פאַרנעמען מיט נייהען, ווערען נייהטורינס, נייהען אויף דער

מאשינע, איז ניטאָ קיין מאשינע, צוויי מאשינעס דאַרפֿן זיי האָ־
בען, מע גיט אויף אויסצאָהלען.

— דאָס איז אַ גוטע זאַך, זעהר אַ גלייכע זאַך נייהטורינס,
נייהען, פאַרדיענען, מהיכתיתי, זעהר גלייך!

נאָר תוך כדי דבור פליהט איהם דורך אַ מחשבה: „וואָס איז
די מעשה, וואָס ס'איז מיר אַזוי אָנגעפילט דער מאָגען? איך האָב,
דאַכט מיר, היינט נאָר אַזוי פיעל ניט געגעסען!“ און איין אויג
הויבט ביי איהם אָן ווערען קלענער. נאָר מחמת די אלמנה ווערד
אַנשוויגען, חאַפּט ער זיך אויף און רעדט ווייטער צו איהר:

— נו, זעהר פיין, נייהען, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט?

— האָב איך אייך געוואָלט בעטען, רב שמחה'לע, איהר האָט
שוין אַזוי פיעל געטהאָן פון אונזערטוועגען, טאָמער וואָלט געווען
אַ סברה, אַז...

רב שמחה'לע דערהערט, אַז סע שמעקט מיט אַ בקשה, אַ
גמילות־חסד, געלד מסתמא, חאַפּט ער זיך אויף.

— אַז וואָס?

— אַז איהר זאָלט אויסלייהען דאָס ערשטע געלט, וואָס מע
באַדאַרף אויף די מאשינעס.

— וואָסערע מאשינעס?

— אָט די, וואָס איך זאָג אייך, צוויי מאשינעס פון מיינע טעכ־
טער'ס וועגען, חאָטש איין מאשינע.

— ווי קומט צו מיר מאשינעס? וואָס פאַר אַ מחותן בין איך
מיט מאשינעס?

— געלט! — זאָגט די אלמנה. — מאשינעס ווען זיי אַליין
קויפען. מע גיט מאשינעס אויף אויסצאָהלען. למשל, איך צאָהל־
איין איצט אַ פופציגער, און שפּעטער מיט דריי חדשים אַ פינפ־
אונצוואַנציגער, און שפּעטער...

— איך וויים, איך וויים, דו באַדאַרפסט מיר ניט דערצעהלען.
איך קאָן באַשטעהן, זיי זאָלען זיך באַגעהן אָהן מאשינעס. נאַ דיר
גאָר מאשינעס!

— ווי אזוי זשע וועלען זיי נייהען? מיט די הענט קאָן מען אזוי פיעל נים אָנגייהען; אלע נייהטורינס האָבען היינט מאַשינעס.

— ווילסט זיי מאַכען פאַר נייהטורינס? אז אָך און וועה די יאָהר! דיין מאַן זאָל איצט אויפשטעהן און דערהערען, אז דו ווילסט מאַכען פון דיינע קינדער נייהטורינס, וואָלט ער נאָך א מאָל געשטאָרבען. דו ווייסט? דיין רפאל איז געווען איין עהרליכער, א כשר'ער איד. אזעלכע ווי רפאל איז נישטאָ! רפאל זאָל הערען נייהטורינס, וואָלט ער דאָס נים אויסגעהאַלטען! ער וואָלט זיך — איך ווייס אליין נים וואָס!

רב שמחה רערט מיט הארץ. ער מיינט דאָס ערנסט. און וואָס ווייטער — העכערט זיך ביי איהם דאָס קול:

— נייהטורינס? הע! א שענע עובדה פאַר א אידיש מיידעל! הע! מיר ווייסען וואָס הייסט א נייהטורין! און נאָך ביי אידען! הע! רפאל'ס טעכטער נייהטורינס! און וואו בין איך? דו ווייסט, אז דיין רפאל איז ביי מיר אויסגעוואַכסען? א י ך האָב איהם גע־מאַכט פאַר א מענטשען, פריהער גאָט, נאָכדעם איך. און ווער האָט איהם חתונה געמאַכט, אז נים איך? הע! ווילסט דו, אז איך זאָל דערלאָזען אזעלכעס? חס וחלילה! וואָס בין איך עפּיס? א שטיין? א ביין? א שייט האָלץ? הע!

די אלמנה — מיט דעם וואָס זי איז נעקומען, מיט דעם איז זי אוועקגעגאַנגען.

אוועקגעגאַנגען און זיך געגעבען דאָס הייליגע וואָרט, געשוואָ־רען זיך מיט די האַרבסטע שבועות, אַניט זאָל זי נים דערלעבען איהרע קינדער מגדל זיין, אז מעהר זאָל איהר פוס נים זיין ביי רב שמחה'לען אין שטוב — בעסער געהן דיענען!

ה.

נאָר ס'איז גרינג אויסצורעדען „געהן דיענען"! רפאל דעם נאמנ'ס ווייב, א בעל־הבית'טע גלייך מיט אלע כתרילעווקער בעל־הבית'טעס, וועט זיך שטעלען דיענען? שטעהן ביי א פרעמדען

אויוועןי זיצען ביי א פרעמדען טיש? איידער אזא לעבען איז שוין גלייכער שטארבען! און די אלמנה האט נעבעטען אויף זיך דעם טוידט. און דאס מאל האט גאט, דער גרויסער אלמעכטיגער גאט, דער וואס איז איין אבי יתומים און א דיין אלמנות, דוקא דער־בארעמט זיך אויף דער ארעמער אלמנה, און האט זי נים געלאזט לאנג ארומדרעהען זיך אויף דער וועלט, איהר צוגעשיקט א גרינגען טוידט, א מין געשווילעכטס אזעלכעס אינגוועניג. געמוטשעט זיך, און גוט געמוטשעט זיך, סך הכל א חדשים דריטהאלבען און אוועק־געשטארבען. און גראדע האט זיך בערארפט טרעפען אזוי, אז ס'איז אין כתרילעווקע אין דער צייט, א חוץ קליינע קינדער, קיינער נישט געשטארבען, האט מען די אלמנה בעהאלטען נים וויים פון איהר מאן, כמעט א קבר נעבען א קבר — בעשערט געוועזן א גליק! און יוזעק האט שוין פאר איינס געזאגט קדיש אי נאכ'ן טאטען, אי נאך דער מאמע, — און פון דעמאלט אן איז דאס יוזעק געווארען אזוי בעליעבט און טהייער ביי אלע שכנים און ביי אלע שכנות און ביי אלע די, וואס האבען איהם געהערט זאגען קדיש אין בית־המדרש, שטעהענדיג אויף א באנק, קווימשען אויף זיין קינדערש קול'כעל „יתגדל ויתקדש"... אימליכער, ווער עס האט געזעהען דאס דאזיגע קליינע יונגעל מיט'ן קיילעכיגען היטעלע, מיט די שווארצע אויגעלעך און מיט די רויטע בעקעלעך, שטעהן אויף דער באנק אין בית־המדרש, און געהערט איהם זינגען דעם „יתגדל ויתקדש", איז געבליבען שטעהן צוגעקאוועט, געזיפצט און פערטיעפט אין געדאנ־קען נישט קיין ליכטיגע, אין מחשבות נישט קיין פרייליכע, ווארום אימליכער מענש קאן חלילה שטארבען, אימליכער מענש האט קליי־נע קינדער, וואס קאנען חס ושלום בלייבען יתומים, מע זאל בעהיט און בעוואהרענט ווערען! און מע רוקט־אונטער דעם קליינעם יתומ'על ווער א קאפיקע און ווער איין עפעל, אביסעל פאר רחמנות און אביסעל פאר „צדקה תציל ממות"...

דעם אמת דארף מען זאגען, אז יוזעק איז טאקי געוועזן א נער־ראטען קינד מיט אזא מין פנימ'על, וואס סע בעט זיך: „האב מיך

ליעב". און דערצו האָט ער געהאַט אַ גוט קעפּעלע און איז געווען אין דער כתרילעווקער תלמוד־תורה דאָס בעסטע יונגעלע; נח דער מלמד האָט זיך ניט געקאָנט אָנלויבען פון איהם. און די גאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געקלונגען.

— עפּיס לויבט מען זעהר רפאל דעם נאמנ׳ס זוהנדעלע.

— יוזעק׳ען? מע זאָגט, ס׳וועט עפּיס זיין נאָר איין חריפות אין דער וועלט!

— און וואו דאַרף זיך פאַרוואַלגערען אזא איין אַנטיקעלע? צווישען אָרעמע לייט, אויפ׳ן מיסט!

— תמיד אַזוי. ווער לעבט? דער אַלטער משה־אהרן, אָהן הענט און אָהן פיס. ווער שטאַרבט? רב שמחה׳לעס איידעם, אַ פרישער, אַ געזונטער, אַ טאַטע פון קינדער און אַ יונגערמאַן מיט געלט — נעמט ער און שטאַרבט אַוועק!

— איהר זאָגט, רב שמחה׳לעס איידעם? לֹמאי פּייסי דעם נגיד׳ס שנור?

— וואָס מאַכט זי?

— זי מאַכט! מע האָט שוין דריי מאָל אראָפּגעבראַכט דעם פּראָפעסאָר פון יעהופּעץ.

— אַזוי? איך זאָל עס פאַרמאָגען וואָס סע וועט קאָסטען חאָטש האַלב, רבונו־של־עולם!

— ס׳איז אודאי אַ וועלט!

— אַ וועלט מיט וועלטעלעך!

אַזוי שמועסט מען זיך דורך אין כתרילעווקע און מע קריטי־קירט די אַרבייט פונ׳ם רבונו־של־עולם אויף וואָס די וועלט שטעהט: וועמען גאָט ניט יאָהרען, און וועמען ניט! וועמען גאָט ניט געלד, און וועמען קדחת! וועמען גאָט ניט געראָטענע קינדער, און ווע־מען — דער רוח ווייסט וואָס!... קיינעם קומט ניט אויף די גע־דאַנקען זיך פערטראַכטען: פון וואַנען לעבען די דאָזיגע געראָטענע קינדער? וואָס עסען זיי? ווער קליידט זיי? צי פריהרען זיי ניט אויס אין די לאַנגע ווינטערנעכט אין די קאַלטע קעלערס? צי וואַכ־

סען זיי ניט אוים קיין קאַליקעס, הויקערס, פּאַרטיגע אַרעמע לייט, איבעריגע אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט?...

אַ גליק, וואָס די שוועסטער, שרה און רבקה, האָבען זיך דער־שלאָגען צו אַ מאַשינע, און דאָס האָבען זיי צו פֿערדאַנקען זייערע דריי שכנה׳טעס, בתיה די רופאַ׳טע, פּעסי די שמש׳טע און סאָסי די טענדלערקע, וואָס זיצען מיט זיי אונטער איין דאַך. זיי האָבען זיך צענויפגעלעגט אַלע דריי און האָבען אויסגעליהען די ערשטע עטליכע קערבלעך, און דאָס איבעריגע — אויף אויסצאָהלען, און ס׳איז געוואָרען אַ מאַשינע. און וואָס איז דער חדוש? מען איז דאָך לעבעדיגע מענשען. וואָס דען זאָלען טהון צוויי מיידלעך, שוין דערוואַכסענע, מיט אַ קליין יונגעל אַ יתום׳על אויף די הענד? אַ שלאַנג, זאָגט מען, האָט אויך רחמנות אויף די קליינע שלייגעלעך, ובפרט אַ מענש!

איין חסרון נאָר, וואָס די מאַשינע קלאַפּט אין קאָפּ אַריין אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט, וואָרום אַרבייט איז, דאַנקען גאָט, פֿאַרהאַן, און ביידע שוועסטער נייהען אויף דער מאַשינע, מע בייט זיך מיט דער אַרבייט און מע „נעמט זיך איבער די הענט“. דאָס הייסט, בשעת איין שוועסטער נייהט אויף דער מאַשינע, הייצט די אַנדערע איין דעם אויוועו, און, פֿאַרקעהרט, בשעת איינע שטעלט דעם וואַרעמעס, נייהט די אַנדערע אויף דער מאַשינע. און די מאַ־שינע הערט ניט אויף צו קלאַפּען, און די שכנה׳טעס האַלטען זיך ביי׳ם קאָפּ און חערען ניט אויף צו וואָרטשען שטילערהייד:

— נאַ דיר אַ גראַגער!...

ו.

נאָט איז אָבער אַ נוטער; ער שיקט צו די רפואה פֿאַר דער מכה. די רפואה איז געוועזן יוזעק. אין יעדער שטוב מאַכט זיך, אַז סאיז וויסט און פֿינסטער, די צייט איז שלעכט, די נעשעפֿטען נעהען ניט, ס׳איז ביטער אויפ׳ן האַרצען, — ווערד געבאָרען אַ קליין ווערוריקעל, און די גאַנצע שטוב בייט זיך איבער. תחילת שרייט

דאָס קיינע ווערטעריקעל, קוויטשעס, רייסט זיך איפּ׳ן בייכעל, לאָזט ניט שלאָפן קיינעם. נאָר אַט איז דאָס ווערטיקעל אביסעל אונ־טערגעוואַכסען, עס הערט־אויף צו שרייען, עס עפענט־אויף די אויגעלעך און סע קוקט, ווי אַ זינדיגער מענש: — „זעהט נאָר, ווי סע קוקט מיט אויגען! אנו, פּיצעלע! אנו, ברעקעלע!“ און דאָס ווערי־קעל עפענט אויף דאָס מיילעכעל, שטעלט־אַרוים דאָס צינגעל, און סע הויבט אָן צו לאַכען, — און עס ווערד ליכטיג אַלעמען אין די אויגען: — „זעהט נאָר, זעהט, סע לאַכט, איך זאָל אזוי זיין געזונט, סע לאַכט!“... אַ גדולה, אַ שמחה, אַ פרייד אויף דער נשמה! די גאַנצע שטוב איז פול מיט דעם, איטליכער טראָגט זיך מיט דעם אַרום, מע פערגעסט אָן די צרות, די ביטערקייט פונ׳ם לעבען ווערד פערצוקערט, ס׳איז נאָר אַ חיות און געגוג!

דאָס איינענע איז געווען מיט אונזער יוזעק׳ען. יוזעק איז גע־ווען דאָס ליעבע וו׳ וריקעל, וואָס אַלע האָבען איהם ליעב געהאַט און אַרומגעטראָגען זיך מיט איהם. און אַז ס׳איז געקומען ערב פסח, האָט מען איהם אויסגעקליידט בגדי־מלכות, אָנגענומען אַ קאַפּאָטקעלע מיט הויזעלעך אויף שלייקעס, אויפגענייהט אַ פּאָר שטיוועלעך און געקויפט אַ ניי היטעלע, צוגעזאָגט איהם שענקען ניסלעך און בעצייטענס איהם געבאַכט אַ סקאָווערדע לאַטקעס פון מצה־מעהל, איהם קאַלי געמאַכט דעם מאָגען און שיער ניט אַריבער־געפּעקעלט איהם אויף יענער וועלט.

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט איהם האָדעווען מיט דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואָס? — האָבען די שוועסטער געשריגען אויף די שכנה׳טעס.

— שאַ, שאַ, קוקט זיי אָן אביסעל! מע האָט געגעבען דעם קינד אַ לאַטקע מיט שמאַלץ, וואָס סע טהוט זיך דאָ!

אזוי האָבען די שכנה׳טעס פערענטפערט זיך, און בתיה די רופאַ׳טע האָט געטהאָן אַלסדינג, וואָס זי האָט געקאָנט, און האָט אָפּגעראַטעוועט דאָס קינד. און ס׳איז געקומען ערב פסח, האָט

מען יוזעק'ען מיטגעגעבען א העמד מיט דריי גראָשען און אָפּגע־שיקט איהם אין באָד אריין. און אז ער איז געקומען פון באָד, האָט מען איהם אָנגעטהאָן די נייע מלבושים'לעך, און ער האָט געשיינט ווי די זון.

— א קייזערליך קינד! — האָבען זיי געזאָגט איינע צו דער אַנ־דערער.

— קיין עין־הרע ניט, קיין בייז אויג זאָל איהם ניט שאַרען!

און יוזעק האָט גענומען דאָס סדור'על און איז געגאַנגען אין שוהל אריין דאַוונען, געזאָגט קדיש און געקומען אהיים מיט א ברייטען גוט יום־טוב און געטראָפען דעם טיש גרייט מיט מצות, מיט א פלעשעל ראָזינקעס־וויין, מיט מרור, חרוסת, קאַרטאָפּלים און זאַלץ־וואַסער — אַלסדינג איז געווען, אַלץ, וואָס מע בעדאַרף. נאָר איין זאַך האָט געפעהלט: ס'איז נישט געווען, ווער ס'זאָל אָפּרעכטען דעם סדר.

נישט געווען קיין מלך!

ז.

אַלע דריי שכנה'טעס זענען געווען אלמנות. דאָס הייסט, צוויי זענען געווען אלמנות און איינע א גרושה. קיין קינדער האָבען זיי אויך ניט געהאַט. דאָס הייסט, זיי האָבען געהאַט קינדער, נאָר נישט ביי זיך; אין דער פרעמד זענען זיי געווען, צעזעעט און צעשפּרייט איבער דער גאַרער וועלט: ווער — א בעל־מלאכה, און ווער — אין א קלייט, און ווער — פערוואָרפען אינ'ם ווייטען־ווייטען אמע־ריקאַ. זייער מזל, אָדער זייער שלים־מזל, האָט צענויפגעטריבען די דאָזיגע דריי ווייבער אין איין שטוב, ביי בתיה די רופא'טע, וואָס זי איז געווען די בעל־הבית'טע און זי איז געווען צווישען זיי די נגידית.

געזעסען אַלע דריי אונטער איין דאַך, געשטאַנען ביי איין אויוועז, געבאַקען ברויט פון איין באַקדייזשע, געדעשטשינעט חלה פון

איין מולטער, האָט זיך יעדע פון זיי נעהאַט איהר בעזונדערען טיש, וואָרום ס'איז שווער, אז דריי ווייבער זאָלען קאָנען הויזען, אויס־קומען צווישען זיך. אויב איהר זעהט היינטמאָדישע דאַמען לעבען פריינדליך, קושען זיך, בשעת מע קומט איינס צו דאָס אנדערע אויף א זשורפיקס, זיצען אינאיינעם און קנאַקען ניסלעך,—זאָל אייך קיין חדוש ניט זיין: ס'איז נאָר דערפאַר, וואָס מע זיצט ניט אונ־טער איין דאַך און מע שטעהט ניט ביי איין אויוועו און מע באַקט ניט פון איין באַקדייזשע און מע רעשטשינעט ניט פון איין מול־טער.

צווישען די דריי הונדערט זעבציג טעג, וואָס ס'איז פאַרהאַן אין יאָהר, האָבען זיך אונזערע ווייבער א מאָל דריי הונדערט גע־קריעגט; נאָר איך וויים ניט, וואָס ווערד ביי אייך אָנגערופען גע־קריעגט? מע האָט חלילה איינס ביי דאָס אנדערע ניט צוגענומען נאָרנים, חלילה נישט בעלעדיגט, ניט אָנגעריהרט אין כבוד, נאָר גלאַט, דריי כאַראַקטערען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען. למשל, פעסי די שמש'טע האָט ליעב פערשאַרען דאָס גאַנצע פייער אין אויוועו און פערשטעלען מיט דער זאַסלינקע. וואָס קומט איהר דערפאַר? האָט אָבער סאָסי די טענדלערקע א טבע צו שטעלען אַלע אין דער־פריה א קרינעל ציקאָריע אויפ'ן פריפעטשיק. איז, דאַכט מיר, אויך ניט קיין עולה; זי וועט דאָך ניט קריכען מיט איהר קריגעל צי־קאָריע צווישען די פליישיגע טעפּלעך! זאָגט אָבער פעסי די שמש'טע, אז ס'איז ניט כדאי, אז איבער א קריגעל ציקאָריע זאָל כפרה ווערען די חלה אין אויוועו. זאָגט סאָסי די טענדלערקע: לאָזען איהרע שונאים זיין די כפרה! זאָגט איהר פעסי די שמש'טע, אז זי האָט, אפנים, היבשליך שונאים? זאָגט סאָסי די טענדלערקע: „ניט צו פאַרזינדיגען, איך האָב זיי געגוג, מע זאָל זיי גערעכט זעען און זיי זאָלען שיטער אויפגעהען". זאָגט איהר פעסי די שמש'טע: „פון ווען אָן זענט איהר דאָס געוואָרען אזוי באַרעדעוו־דיג?" זאָגט איהר סאָסי די טענדלערקע: „פון זינט איך האָב מיך באַזעצט אינ'ם דאָזיגען וויסטעניש". רופט זיך אָן בתיה די רופא'־

טע, די בעל־הבית'טע פון דער שטוב, וואָס שטעהט בשעת מעשה ביי דער זייט, פערלענט די פעטשיילע הינטער די אויהערען, מיט אַ קאָטשעלקע אין די הענד, און קאָטשעט אַ בלאָט לאָקשען אויף שבת: „איך וויים ניט, וואָס איז אייך דאָ אַזוי וויסט? די סך דירה־געלטען, וואָס איהר צאָהלט זיך אָן?“ זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: „גוט איז אייך, אַז איהר זענט אַ נגידית'טע און האָט, קיין עין־הרע, אַ סך געלט!“ זאָגט צו איהר בתיה די רופאָ־טע: „וואָס געהט אייך אָן, צי אַ סך, צי ניט קיין סך? ביי אייך האָב איך ניט צוגענומען גאָרניט?“ זאָגט צו איהר סאָסי די טענד־לערקע: „וואָס האָט איהר ביי מיר צו נעמען? דעם דלות? נעמט אייך איהם!“ זאָגט איהר בתיה די רופאָ'טע: „האַלט זיך מיט איהם געזונטערהייד!...“ רופט זיך אָפּ פעסי די שמש'טע: „פון דלות איז קיינער ניט באַוואָהרענט! מע האָט שוין געזעהען פיינע בריה'ס מיט איינענע הייזער ליגען פון דעסטוועגען גוט אין דער ערד!...“ „און באַקען בייגעל“... — העלפט איהר אונטער סאָסי די טענדלערקע. ווערד בתיה די רופאָ־טע אין כעס און פאַלט אָן אויף סאָסי די טענדלערקע. שטעלט זיך איין פאַר איהר פעסי די שמש'טע. ווערד אַ גערודער צווישען אַלע דריי ווייבער, אַ מיש־מאַש, אַ צענויפגעמיש פון ווערטער, רעד און משלים: „געזע־הען אביסעל אַ מליץ־יושר'טע!“... „געפעלט אייך אַ השגה פון אַ אידינע!“... „געפעלט אייך ניט, וועט איהר מיט מיר קיין שדוך ניט טהון“... „מע זוכט אַ שער, רופט זיך אָפּ דאָס אויבערשטע פון שטויסעל!“... „אַ משל קאָבאַק!“... „אויך מיר אַ נגידית'טע — איבער אַ קאָטשערע מיט אַ לאָפּעטע“... „לאָז זיין שטיל, פיסקאַט־קע, וואָרום סע קאָן פליהען אַ קאָטשערע אין קאָפּ אריין“... „איך וויים ניט וועמען, איהר זענט בילכער“... „נאַ זשע דיר טאָקי!“... נאַ דיר!“... „נאָט אייך בויידע!“...

— איהר מיינט, וואָס איז דאָס געווען? פעטש? חס וחלילה! פייגען, פייגען פון צוויי צענויפגעדרעהטע פינגער, אינמיטען אַ דריטער, און גלייך אין נאָז אריין.

ח.

האָט קיין פּאַראַיבעל ניט. וואָס איך וועל אייך זאָגען: איך האָב מורא, אַז ווען חלילה מע שפּאַנט צענויף דריי היינטמאָדישע דאַמען און מע קוועטש זיי צענויף אַלע אינאיינעם אונטער איין דאַך, ווי מע האָט צענויפגעקוועטשט אונזערע דריי ווייבער, בין איך אייך ניט ערב, וואָס דערפון וואָלט אַרוים; עס קאָן זיין, עס וואָלט ניט אַרויס גאָרניט, און עס קאָן זיין, אַז עס וואָלט געוועזען מיאוס, נאָך מיאוס'ער, ווי ביי מיינע דריי שכנה'טעס... איך מיין חלילה דערמיט קיינעם ניט בעלעדיגען; נאָר גלאַט, מע רעדט — רעדט מען...

איך קעהר מיך אום צוריק צו מיינע ווייבער. נאָך אַלע מחלוקת'ען מיט די מיאוס'ע „קאָנפליקטען", וואָס צווישען זיי פלעגט פּאָרקומען, איז מען זיך קיין שונאים, חס ושלום, ניט געווען. וואָרום וואָס, אייגענטליך, האָט מען געהאַט איינס צו דאָס אַנדער־רע? חלילה אָפּגענומען פּרנסה? אָט האָט מען זיך געקריעגט, און אָט האָט מען זיך איבערגעבעטען. און ווער שמועסט, אַז ס'איז געקומען פּסח, איז מען גאָר געוואָרען שלום, אחדות, נפש אחת, וואָרום אַלע דריי האָבען געבאַקען מצות אין איין טאָג, אַלע האָבען געשטעלט איין ראיזשקעלע באָרשט, אַלע האָבען געהאַנדעלט איין מציאה אַ זעקעל קאַרטאָפּלים, און אַלע האָבען זיך געזעצט צום סדר ביי איין טיש, טאַקי ביי דער בעל־הבית'טע, ביי בתיה די רופא'טע, אינאיינעם מיט איהר געהויבען די שיסעל, איהר נאָכ־געזאָגט שטילערהייד וואָרט ביי וואָרט די הגדה, וואָס בתיה האָט געלייענט אויף עברי־טייטש פון אַ גראָבען סדור.

נאָר דאָס איז אָבער געווען אַמאָל, בשעת בתיה דער רופא'טעס מאַן, ישראל דער רופא, האָט נאָך געלעבט. פלעגט ער אָפּרעכטען דעם סדר. נאָכדעם, אַז ישראל דער רופא איז געשטאָרבען, האָט איינער פון די שכנה'טעס זיהן געפּראַוועט דעם סדר. איצט, אַז אַלע האָבען זיך צעפאָהרען, דער אַהער און דער אַהין, און אין דער

גאַנצער שמוב איז געבליבען איין מאַנסביל יוזעק, איז געוואָרען צווישען די ווייבער אַ רעד, אפשר וואָלט געווען אַ סברה, אַז יוזעק זאָל היינטיגס יאָהר אָפּרעכטען דעם סדר? יוזעק איז אַ יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש, און עברי זאָגט ער ווי אַ וואַסער. — פאַר וואָס זאָל ער ניט זיין דער מאַנסביל, דער מלך?

— יוזעק, ווילסט זיין אַ מלך?

אַ מלך? פאַר וואָס ניט? ווער זאָגט זיך עס אָפּ פון מלוכה?

— אַז אָך און וועה איז צו דער מלוכה, אַז יוזעק איז דער מלך!...

אַזוי האָבען געזאָגט די דריי ווייבער מיט די צוויי שוועסטער און האָבען איהם אויסגעבעט זעהר אַ שענע „היסב־בעט“. ארומגע־לעגט מיט קישענס, און יוזעק, אַז ער איז געקומען פון שוהל מיט'ן ברייטען גוט יום־טוב, האָט ער זיך געזעצט על כסא מלכותו, אין די נייע יום־טוב'דיגע בגרימ'לעך, ווי איין אמת'ער מלך.

ט.

דריי זאַכען: געהניצען, לאַכען און וויינען — דאָס זענען פון די ענינים, וואָס מע נעמט זיך אָן איינער פונ'ם אַנדערען. געהני־צען, לאַכען און וויינען איז ניט ביי אונז אין די הענד.

ביי'ם סדר, וואָס מיר בעשרייבען אַצינד, סאַמע צום רעכטען שפּיץ, בשעת דער יונגסטער פון די מלכים, יוזעק דער יתום, האָט נאָך דעם ברייטען „לפיכך“ מיט'ן שענעם „הלל“ אויפגעהויבען דעם צווייטען כוס און אָנגעהויבען זאָגען דעם „הריני רוצה לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות“ און געוואָלט צוטראָגען דאָס גלעזעל צום מויל, האָט זיך געלאָזט הערען צווישען די ווייבער אַ יאָמער־ליך געוויין, ווי מע בעוויינט אַ טוידטען.

ווי אַזוי דאָס האָט זיך געטראָפען: ווער פון זיי האָט פריהער אָנגעהויבען וויינען, — איז שווער צו וויסען. בשעת יוזעק האָט אָפּגעמאַכט דעם קידוש און אָנגעהויבען צו זינגען דעם „עבדים היינו“, האָט איינע פון די צוויי שוועסטער זיך דערמאָנט, אַז פאַר־

איאָהרען אין דער צייט זענען זיי אויך געזעסען ביי׳ם סדר; נאָר ס׳איז געווען איין אַנדער סדר. דער טאַטע האָט געלעבט, און די מאַמע האָט געלעבט, און זיי, די צוויי שוועסטער, האָט מען אויפגענייהט אויף פסח נייע קליידלעך. זיך גאָרנישט געריכט, אַז זיי וועלען איצטער בעדאַרפען זיצען ביי אַ פרעמדען טיש מיט פרעמדע ווייבער, און יוזעק וועט זיי אָפּרעכטען דעם סדר... און ביי איינער פון די צוויי שוועסטער האָט אַנגעהויבען פינטלען איין אויג, אונטערציטערען די אונטערשטע ליפּ. און אויף איהר קוקענדיג, האָט זיך ביי דער אַנדערער שוועסטער אָנגעהויבען לאָזען אַ טרער נאָך אַ טרער. און אויף זיי קוקענדיג, האָט זיך איינע פון די דריי שכנה׳טעס דערמאַנט אויך אָן איהר אומגליק: אַז נתי דער שמש, איהר מאַן הייסט דאָס, האָט געלעבט, איז איהר געווען גוט ווי די וועלט, דאָס הייסט, גוט איז איהר קיינמאָל נישט געווען, נאָר בעסער ווי איצטער אודאי, אַז זי בעדאַרף זיין אַ פיד׳שמש׳טע, וואָרום עוזר דער שמש, וואָס איז פריהער געווען ביי נתי דעם שמש אַ פיד׳שמש, איז היינט געהויבט געוואָרען, אַרויף נאָך איהר נתי׳ס טוידט פון פיד׳שמש אויף שמש, און זיין ווייב גנעסי איז געוואָרען אַזוי גרויס, טאַטעניו, אַז מע קאָן שוין גאָר צו איהר ניט צוטרעטען!...

אַזוי האָט זיך געטראַכט פעסי די שמש׳טע און האָט געמאַכט בשעת מעשה אַזאַ קרום פנים, אַז סאָסי די טענדלערקע האָט בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען, זי זאָל זיך איינהאַלטען פון טרערען. סאָסי האָט זיך דערמאַנט אָן טרויעריגע זאַכען: זיעבען און זיעבעציג ווייבער, וואָס רייסען פון די הענד, לאָזען נישט פערדיענען אַ גראָשען, צעבאַלעווען די קונה׳טעס, מאַכען פון זיי אַ תל, אַ תל! היינט האָט זי זיך דערמאַנט אָן איהר עלטערע טאָכטער, וואָס זי איז געשטאָרבען שוין לאַנג, נאָך קינדווייז, ראָסי האָט זי געהייסען; ווען ראָסי זאָל געווען ניט שטאַרבען, וואָלט זי שוין איצטער געווען אַ מיידעל צו לייטען, און אפשר אַ מאַמע פון קינדער. און אויך אָן איהר מאַן האָט זי זיך דערמאַנט, ווי ער איז נעבאַך אָפּגעקומען כל ימיו, געווען אַ פינסטערער קאַליקע, אַ לא־יוצלח

לשום מלאכה, א קראַנקער נעבאַך — און סאַסי די טענדלערקע, נאָכ־זאָגענדיג שטילערהייד בתיה דער רופא׳טע די הגדה און צושאָק־לענדיג זיך גלייך מיט איהר צום טאַקט, בעוואַשט זי זיך מיט טרע־רען. און אפילו די פירזאָגערין אַליין, בתיה די רופא׳טע, הערט זיך אַליין ניט צו צו די ווערטער פון דער הגדה, וואָס גיסען זיך ביי איהר אָהן איהר וויסען. דערמאָנט זיך אויך אָן איהרע אייגענע צרות, אָן איהרע קינדער, וואָס זענען אוועק אין דעם ווייטען־ווייטען אמעריקא. זיי שרייבען אפילו פון דאָרטען גאַנץ גוטע בריוו־לעך, אַז זיי מאַכען דאָרטען א גוט לעבען; היינו, זיי אַרבייטען זעהר א סך און זענען מענשען גלייך. צו בעווייזען, ווי גוט זיי איז, האָבען זיי איהר געשיקט זייערע פּאָרטרעטען, וואָס דאָרטען רופט מען דאָס „פיקטשערס", און זאָגען איהר צו, אַז אויב די געשעפטען, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרטען, די „ביזנעס", וועלען זיך אביסעל פּערבעסערען, וועלען זיי איהר צושיקען עטליכע קערבלעך, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרטען, „דאָללערס", מיט א שיפסקאַרטע און וועלען זי אַריבערנעמען אהינצו, אין דעם גרויסען גליקליכען לאַנד, וואו אַלע מאַכען א לעבען, וואו אַלע מענשען זענען גלייך, א מענש מעג דאָרטען אויסציהען זיך אין מיטען גאַס פון הונגער, וועט איהם קיינער ניט זאָגען „קרום געהסט דו"... נאָר אַזוי לאַנג קרענקען די שונאים, ווי לאַנג בתיה וועט ניט פאָהרען אהינצו. זי האָט דאָ אויך קינדער. אי, ס'איז זיי נעבאַך ניט גוט? — וואָס זאָל מען טהון? ס'איז א גאָטס־זאַך. אַלסדינג איז פון גאָט!

אַזוי טראַכט זיך בתיה די רופא׳טע און לייענט די הגדה, ווי א וואַסער, און זי אַליין בעמערקט גאָר ניט, ווי זי וויינט און גיסט מיט טרערען. ביז ס'איז געקומען צום צווייטען כוס פון די אַרבע כוסות, אַז דער יונגסטער פון די מלכים האָט זיך אָפּגעשטעלט אָפּ־טרינקען א ביסעל וויין, האָבען זיך אַלע ווייבער אַליין דערשראָקען פאַר זייער געוויין, און בתיה די רופא׳טע איז אָנגעפאַלען אויף זיי מיט א געפילדער, זיך אויסגעווישט די אויגען מיט׳ן פאַרטוך און אויסגעשנייצט די נאָז:

— וואָס האָט איהר זיך צעיאַחמערט פלוצים אין מיטען דריי־נען? וואָס איז היינט, יום־כפור? צי תשעה־באב? געזעהען אַביסעל!

ערשט דעמאָלט האָבען זיך די ווייבער בערוהיגט, ווען איינע פון זיי האָט אונטערגעטראָגען דעם מלך אַ קוואָרט וואסער מיט אַ טאַז אויף צו וואשען זיך, די אַנדערע האָט דערלאַנגט די הייסע פיש פונ׳ם אויווען, די דריטע האָט צוגעטראָגען דעם חריין. דער יונגסטער פון די מלכים האָט געמאַכט אַ ברכה, „על אכילת מצה“, די ווייבער האָבען געענטפערעט אמן, און די סעודה האָט זיך אָנגע־הויבען שטיל, אָהן ווערטער.

א הארצרייסענדיגע טראגעדיע איבער
א יום־טוב׳דיגען קידוש.

געשריבען אין יאהר 1916.

קַדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ

א.

(מיין צונעמעניש. — שוואכע פעהינקייטען. — וואס וועט זיין פון מיר? —)

„איוואן פאפערילע"... קיין אנדער נאמען האב איך ניט געהאט אין דער היים צווישען א גאנצע האליאסטרע. אפשר דערפאר, וואס איך האב ניט געוואלט לערנען? דאס אחוץ. וועלען האב איך טאקי ניט געוואלט. ווער וויל דאס לערנען? אדער אפשר דערפאר, וואס איך האב געהאט א גראבען קאפ? דאס קאן אויך זיין. קיין שטארק גוטען קאפ האב איך טאקי ניט געהאט. דאס הייסט, די תפיסה איז ביי מיר געוועזן — אזוי האט דער רבי געזאגט — א הארטע תפיסה. איידער איך האב תופס געוועזן א זאך, איז אנגעקומען שווערליך. דערפאר אבער איז דער זכרון געוועזן ביי מיר, ניט פאר אייך גע־דאכט, זעהר־זעהר א שוואכער! ניט געוועזן די זאך, וואס איך זאל געדענקען. אט האב איך אויסגעלערענט אויף אויסוועניג, און אט האב איך עס שוין פערגעסען. איך קאן מיך גאר ניט דערמאנען אן די קלעפ, מיט די פעטש, מיט די שמיץ, וואס מע האט מיר אריינגעטיילט. אומזיסט האט נעבאך מיין טאטע זיך אפגעגעסען דאס הארץ. אומזיסט זענען נעבאך געוועזן דער מאמע'ס טרערען. עס האט קיין זאך מיך ניט גענומען.

— גוואלד! איוואן פאפערילע! וואס וועט זיין פון דיר?

— גוואלד! אידישע קינדער! וואס וועט זיין פון מיר?...

ב.

(מיין טאטענ'ס פרייד. — מזל טוב, איך בין שוין א חתן. — מיין מחותנ'ס יחוס און מיין כלה'ס מעלות. — איך פאהר צו מיין כלה אויף יום־טוב. —)

איך האב שוין אמאל געזעהען מיין טאטען פרייליך זיין. למשל, פורים צו דער סעודה. שמחת־תורה נאך הקפות. אויף אלער־ליי שמחות. נאר אזוי פרייליך, ווי ער איז געוועזן יענעם ערב

פסח. וואָס איך נעה אייך דערצעהלען, — האָב איך איהם נאָך קיינמאָל ניט געזעהען. וואָס זשע איז מיט איהם געוועזען די גרולה?— איך בין אַ חתן געוואָרען. מזל־טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! ווער איז דער מחותן? — דער מחותן איז שוין איין מאָל אַ מחותן. ערשטענס, אַ מיוחס. די האָרינשטיינס פון ראַדאָמישל האָט איהר געקענט? די זוסמאַנס פון אָסטרע ווייסט איהר? און די טשער־נאָבילסקים פון שפּאָלע האָט איהר אויך געהערט? איז ער ביי זיי געוועזען אַ קאָמיסיאָנער. ניט היינט, נאָר אמאָל. איידער ער האָט זיך מיט זיי צעקריעגט... היינט איז ער שוין אליין אַ סוחר. ניט קיין גרויסער, נאָר אַ סוחר. נדן גיט ער אויך. ניט קיין סך. מיין טאַטע ניט צוויי מאָל אזוי פיעל. דערפאַר אָבער גיט מען מיר אַ כלה — שוין איין מאָל אַ כלה! איך אליין קען זי נאָך ניט. איך האָב זי נאָך ניט געזעהען. נאָר די, וואָס האָבען זי געזעהען, קאָנען זיך פון איהר ניט אָפּלויבען. און געזעהען האָבען זי דער טאַטע, די מאַמע, מיינע איין עלטערע שוועסטער און איהר מאַן, מיין שוואָ־גער. זאָגט די מאַמע, אז זי איז אַ שענע. און די שוועסטער זאָגט, אז זי איז ניט אזאַ שענע, ווי אַ קלוגע. און מיין שוואָגער דרינגט, אַז זי איז ניט אזאַ קלוגע, ווי אַ גוטע. עס ליגט איהר די גוטסקייט אויפ׳ן פּנים. זאָגט דער טאַטע, אז וואָס זי זאָל ניט זיין, בין איך זי ניט ווערטה... ווערטה ניט ווערטה—אַבי איך האָב זי. אזוי טראַכט איך מיר און קוק שוין ארוים אויפ׳ן פּסח, ווי איין עהר־ליכער איד אויף משיח׳ן. וואָרום איך האָב געהערט זאָגען, אַז אויף פּסח פאָהר איך מיך דורך צו מיינע מחותנים צו גאַסט.

ג.

(אַ קאָמפּליצירטער סידור. — אַ הבדלה אַ צונאָב. —)

צו די מחותנים, חלילה ניט צו דער כלה. אזוי זאָגען זיי, מיינע טאַטע־מאַמע. וואָס איך דענק וועגען דעם—דאָס איז מיין עסק. און ווייל איך בין נאָך ביי זיי אין רשות, מוז איך מיך אונ־טערגעבען און אויסהערען אלסדינג, וואָס זיי וועלען מיר זאָגען. און וואָס זאָגט אַ טאַטע אָדער אַ מאַמע? זיי זאָגען, אַז איך זאָל זיך האַלטען, ווי אַ מענטש, און אַז איך זאָל זיצען, ווי אַ מענטש,

און אז איך זאָל עסן, ווי א מענטש, און אז איך זאָל ניט רעדן קיין נאַרישקייטען.

— בקיצור, דו זאָלסט זיך ניט אַרויסבאַווייזען, אַז דו ביזט אַ איוואַן פּאַפּעריליע...

אָט דאָס זאָגט מיר אָן דער טאַטע און פערהאַפּט זיך:

— שאַ! דעם יום־טוב׳דיגען קידוש קענסט דו שוין, צי ווער—וואָס?

לאָזט זיך אויס, אַז ניין. איך קען איהם נאָך ניט. פון וואַנען זאָל איך איהם קענען? פון פאַראַיאָהרען? ווער האָט דאָס אַזאַ קאָפּ? ובפרט, אַז היינטיגער פסח פאַלט אויס אַקוראַט שבת־צו־נאַכטס—און דאָס איז איין אומגליק! דאָ מוזט איהר קענען קידוש מיט הבדלה אינאיינעם. דער פסח׳דיגער קידוש אליין, מאָהלט אייך, איז אויך אַ געניגענדיגע מכה — געה געדענקט דעם „זמן חרותנו“. איז קאַרג—נאַט אייך נאָך אַ הבדלה אַ צונאָב, מיט אַ „קדשת“, און מיט אַ „הבדלת וקדשת“. אַ גוט שטיקעל אַרבייט!

— נישקשה, ביזט ניט קליין אויסצולערנען, — זאָגט דער טאַטע — האָסט נאָך געזונטע דריי וואָכען צו פסח...

ד.

(דער רבי שטודיערט מיט מיר דעם קידוש. — אַ פרייהע האַנד. — אַ הבדלת מיט אַ וקדשת. —)

פערלאָזען זיך פון דעסטוועגען אינגאַנצען אויף מיין יושר איז מיין טאַטע קיין בעלן נישט. הייסט ער מיר, איך זאָל איהם צו־שיקען דעם רבי׳ן. וואָס דאַרף ער דעם רבי׳ן? ער וויל איהם בעטען, ער זאָל מיט מיר איינשטודיערען דעם יום־טוב׳דיגען קידוש מיט דער הבדלה אינאיינעם. אָבער אַזוי—אַז איך זאָל איהם קענען, ווי אַ וואַסער. ער זאָגט אָן דעם רבי׳ן מיט׳ן האַרבען וואָרט:

— איהר זאָלט אויף איהם קיין כבוד ניט לעגען, אויף דעם חאַמולע, האָטש ער איז מיינער אַ זוהן. פּאַסעס זאָלט איהר פון איהם שניידען! דעם קידוש זאָל ער מיר קענען!...

דער רבי האָט מעהר נישט בעדאַרפט, ווי אַ פרייהע האַנד. די גאַנצע דריי וואָכען זענען אַוועקגעגאַנגען אויפ׳ן קידוש. איך

מעג מיך בעריהמען, אז איך האָב דעם קידוש געקענט טאַקי ווי א וואסער. אָבער נאָר דעם קידוש. מיט דער הבדלה איז געווען צרות! דאָס הייסט, די הבדלה אַליין איז אויך נעגאַנגען ביי מיר, ווי א מזמור. אָבער נאָר ביז א געוויסער סטאַנציע. ביז'ן ערשטען „קדשת". און פונ'ם ערשטען „קדשת" אָן און ווייטער—איז חאַטש ווערד צעזעצט! דער, וואָס האָט אויסגעטראַכט דעם קידוש, האָט, אפנים, ניט געהאַט וואָס צו טהון. האָט ער אוועקגעשטעלט א „קדשת", און טאַי באַלד נאָכ'ן „קדשת" א „הבדלת וקדשת". וואָס וואָלט איהם געאַהרט, עס זאָל זיך שטעהן אָדער קדשת, אָדער הבדלת? ממה נפשך—איז קדשת, איז ניט הבדלת. איז הבדלת, איז ניט קדשת. צו וואָס דרעהען א מוח? פרעגען ביי'ם רבי'ן—איז א פּראַסק אין דער מאָרדע! קיין אַנדער ענטפער איז ניטאָ ביי איהם...

ה.

(איך פליה אכציג מייל א שעה. — צוויי הונדערט פופציג מאָל הבדלת וקדשת.—)

— וואו האָלטסט דו אינ'ם קידוש? — טהוט מיך דער טאַטע א חאַפּ שוין פאַר יום־טוב, איך האַלט שוין ביי פאַהרען. — קענסט דו איהם שוין אויסוועניג?

— ווי א וואסער!

— אנו, זאָג.

און איך זאָג. עס געהט ווי געשמירט. איך פליה, ווי א קו־ריער־צוג, מיט א גיכקייט פון אכציג מייל א שעה. נאָר אז עס קומט צו דעם המבדיל, הויבט דער צוג זיך צו געהן אביסעלע שטי־לער, איינגעהאַלטענער: „בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת. ואת יום השביעי מששת ימי המעשה ק־ד־ש־ת. קדשת והבדלת...

— ניט קדשת והבדלת, איוואַן פּאַפּערילע, נאָר הבדלת וקדשת. צוויי הונדערט און פופציג מאָל זאָלסט דו מיר איבער'חזר'ן „הבדלת וקדשת"!...

און איך געה ארום איבער דער שטוב, ווי א משוגע'נער, און חזר שטילערהייד: „הבדלת וקדשת, הבדלת וקדשת" — ביז עס

הויבט מיר אָן צו הבדלת׳ען און צו וקדשת׳ען אין די אויגען און אין קאָפּ, און איך פאַל־צו אַ פּערטומעלטער אויף דער קאַנאַפּע— עס געהט מיר אָפּ אַ מינוט צו חלש׳ען...

— וואָס איז דיר? — פרעגט מיך די מאַמע.

— גאָרניט, — זאָג איך — הבדלת וקדשת, קדשת והבדלת...

— וואָס פאַר אַ „והבדלת“? — פרעגט דער טאַטע. — פון וואַנען האָט זיך גענומען צו דיר, איוואַן פּאַפּערילע, אַ „והבדלת“?

— טאַמער וואָלט דאָס שוין אַמאָל געהאַט איין עק? — מישט זיך אַריין די מאַמע, לעבען זאָל זי. — דו ווייסט איהם אַזוי פאַר־שלאָגען דעם קאָפּ מיט דיינע קדשת׳ס און והבדלת׳ס, אַז דאָס קינד וועט שוין גאָרניט וויסען אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער איז...

לאַנג לעבען זאָל די מאַמע מיינע—זי האָט מיך אויסגעלייזט פון גלות. האָט זיך אָבער דער „והבדלת“ אַריינגעדרעהט אין מיטען און האָט מיך ניט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט. וואָס איך זאָל ניט זאָגען און וועגען וואָס איך זאָל ניט טראַכטען, איז דער „והבדלת“ מיר געשטאַנען פאַר די אויגען, געשפּרונגען מיר אין פּנים אַריין.

ז.

(איך מאַך מיר אַ סימן נאָך די פערד. — דער שורש פון „קדלת“. — אַ בהלה. — מיין כלה׳ס גרין קאַפּטעל. — מיר איילען זיך אין שוהל אַריין. —)

איך בין געזעסען אויפ׳ן וואָגען און געפאָהרען אויף יום־טוב צו דער כלה (טאַטע־מאַמע זאָגען „צו די מחותנים“) און האָב ניט ווי־לענדיג גע׳חזר׳ט דעם קידוש אויף אויסווענינ, און אַז ס׳איז געקומען צו דער סטאַנציע „קדשת, הבדלת וקדשת“, האָב איך מיר געמאַכט אַ סימן: דאָס פערד, וואָס איז געגאַנגען לינקס, איז געגאַנגען גלייך, האָט עס ביי מיר געהייסען „קדשת“. און דאָס פערד, וואָס איז געגאַנגען רעכטס, האָט געוואָרפען מיט די פיס, האָט עס דער־פאַר געהייסען ביי מיר „קדלת“ (פונ׳ם שורש קידאַט—וואָרפען). דער סימן איז געוועזען: „לינקס, רעכטס און לינקס“. און אַזוי איז דאָס שוין פערבליבען ביי מיר פעסט אין מיין געדעכעניש: פריה־ער „קדשת“, דערנאָך „קדלת“ און דערנאָך ווידער אַ מאָל

„קדרשת“—דאָס הייסט: „קדרשת וקדלת וקדרשת“—אויסגעצייכענט! איך מיין, אז ס׳איז שוין ניט געווען דער כח אויף דער וועלט, וואָס זאָל עס קאָנען ארויסרייסען פון מיין זכרון!...

און אזוי בין איך געקומען בשלום צו מיין כלה (טאַטע־מאַמע ווילען האָבען, אז „צו די מחותנים“) דעם טאָג פון ערב פסח און ניט צייט געהאַט אפילו רעכט אָנקוקען מיין כלה, ווארום מע האָט זיך שוין געקליבען געהן אין שוהל אריין. עס איז געווען א בהלה, א האַפּעניש, איין ערב יום־טוב׳דיגער הו־האַ. אינ׳ם טומעל האָב איך געחאַפּט א קוק—דאכט זיך, נישקשה פון א מיידעל. נישט קיין מיאוס׳ע. פון איהר חכמה קאָן מען נאָך גאָרניט וויסען. און קיין גוטסקייט אויפ׳ן פנים, ווי מיין שוואָגער זאָגט, זעהט מען אויך ניט ארויס. אויב קליינע פרישטשיקלעך אויפ׳ן פנים איז א סימן פון גוטסקייט, בעדאַרף זי זיין זעהר א גוטע... איך מיין, אז זי וואָלט א סך געווינען, ווען זי זאָל געהן די האָר פערקעמט, ניט צעלאָזט, ווי ביי איין אלטער מכשפה. אויך וואָלט ניט געשאַדט, זי זאָל איבערבייטען דאָס גרינע זיידענע קאָפּטעל—עס פּאַסט איהר ניט קיין גרינער קאָליר. און וואָס איז דאָס ביי איהר פאַר א טבע, וואָס באלד עפּיס ווערד זי רויט, ווי א פייער? מע דאַרף זי אָפּגעוועהנען דערפון. לאָם איך נאָר ווערען מיט איהר גוט בעקאַנט... דערווייל טרייבט מיך דער מחותן אין שוהל אריין...

ז.

(מיין מחותן איז שוהל. — קאָלטע שלום־עליכם׳ס. — דער פסח׳דיגער קידוש. — סטאָפּ ביי „קדלת“...)

מיין מחותן — וואָס קאָן איך זאָגען וועגען איהם? א איד איז אזוי פערטאַרעראַמט מיט׳ן הייליגען יום־טוב,—און דא קומט צו איהם א גאַסט א חתן, וואָס ער פיהרט איהם אין שוהל אריין, בעווייזען דער שטאָדט, וואָס ער האָט געהאַנדעלט. דאָס איז ניט קיין קלייניגקייט! די האָר זענען איהם נאָך ניט אויסגעטריקענט פונ׳ם מרחץ. הינטען דער האלז איז נאָך רויט פונ׳ם אונטערשערען זיך. די מלבושים קנאַקען יום־טוב׳דיג. די נייע שטיוועלעטען גלאַנצען נאָך און שמעקען מיט יוכט. אין שוהל זיצט ער אויבען־אָן. אלע

טראָגנען איהם אַקעגנען דעם גוט יום־טוב און שטעקען אָפּ אַ קאַלטען שלום־עליכם דעם חתן. קאַלט איז דער שלום־עליכם דערפאַר, ווייל די פינגער זענען קאַלט, און אַ איד, אַז ער גיט אייך שלום, גיט ער אייך נאָר די שפּיץ־פינגער. אַלסדינג אין איילעניש. מע קומט אַהיים מיט אַ ברייטען גוט יום־טוב, און גלייך צום סדר. די כלה ענטפערט אויפ'ן גוט יום־טוב און ווערד שוין ווידער רויט, אַזוי ווי אַ צייטיגער ארבוז. די מחותנת'טע שיינט. זי איז בעהאַנגען מיט ציערונג, ווי „גאָט'ס מאַמע". דער מחותן האָט אָפּגעקלונגען דעם לאַנגען קידוש, ווי אַ גלאָק, און האָט אַ וואונק געגעבען צום חתן, אַז ער זאָל מוחל זיין אויפשטעהן און אויך מאַכען קידוש, ווי דער שטייגער איז. און דער חתן שטעהט־אויף, נעמט דעם כוס און צעלאָזט זיך מיט'ן קוריער־צוג. און הויך. און פיינטשיק. מיט'ן ניגון. גיך־גיך. ביז ער קומט צו דער שווערער עברי. צום רעכטען זומפּ. הויבט ער אָן נעהן פּאַוואָלי, האַרט ביי דער ערד:

„— — — בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת... ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת..." דאָ דערמאָנט ער זיך אָן די פערד, איינער הייסט „קדשת" און געהט גלייך, דער אַנדערער וואַרפט מיט די פיס און הייסט „קדלת".

— — — „ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת... ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת, ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת... — — — — — — — — — — — —

ח.

(איך פאַהר אַהיים. — אויס חתן. — „קדלת וקדשת" האָט אַ שם. —)

דעם ערשטען טאָג חול־המועד גאַנץ פריה. די כלה איז נאָך געשלאָפען. נאָר דער מחותן איז געזעסען אין אַ זיידען חאַלאַטעל מיט אויסגעטראָטענע שטעק־שיך אויף די פיס און האָט געשוויצט און געסאָפּעט איבער אַ בריוועל, וואָס ער האָט געשריבען צו זיין מחותן. ביי דער זייט איז געזעסען די מחותנת'טע אָנגעבלאָזען, ווי אַ אינדיטשקע. דער חתן האָט צענויפגעלעגט זיינע זאַכען אין טשעמאָדאַנטשיק, געוועזן גרייט אויפצוזעצען זיך און פאָהרען אַהיים.

— נאַ! — זאָגט צו איהם דער מחותן און גיט איהם אַ פּער־חתמ'עטען בריעף. — דו וועסט לאָזען גריסען דעם טאַטען און וועסט איהם איבערגעבען אָט דאָס בריוועל. פאָהר געזונט!...

זיצענדיג אויפ'ן וואָגען בין איך געווען משיקאָווע צו וויסען, וואָס שרייבט דער מחותן צו מיין טאַטען, און וואָס האָבען זיי מיך אַזוי פריה אַרויסגע'משלח'ט?... איך עפען־אויף דעם קאָנווערט, פאַלען אַרויס די „תנאים" און אַ בריוועלע צום טאַטען. אינ'ם בריוועלע שרייבט מיין מחותן און בעט מחילה ביי מיין טאַטען, „ער זאָל קיין תרעומות ניט האָבען—דער שדוך קאָן ניט זיין קיין שדוך איבער כמה וכמה טעמים. השם יתברך זאָל איהם צושיקען זיין זווג, און זיין טאָכטער—איהר זווג... און וואָס אָנבעלאַנגט דעם נדן מיט די מתנות להחתן והכלה, וועט מען זיך אָפּבייטען, דעם חתן וועט מען אומקעהרען זיינס, דער כלה איהרס, און אַלסדינג וועט זיין אין דער בעסטער אָרדענונג, שלום ושלוה, מע וועט זיך צעגעהן, ווי גוטע פריינד. ובזכות זה וועט זיין שלום און פריערען צו אַלע אידען, ונאמר אמן..."

אַ גליק האָטש, וואָס ער שרייבט ניט קיין זאַך וועגען דעם שענעם קידוש — לאַנג לעבען זאָל ער! לאָזט זיך אויס אַ מעשה, איך קום אַהיים, בעגעגענט מיך מיין טאַטע מיט אַ פיינע פּאָר פעטש.

— קדלת וקדשת! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען, דו משומד איינער, אַ „קדלת" אין מיטען דרינען?...

אַזוי גאָר? פון וואַנען ווייסט ער דאָס שוין? און פאַר וואָס עפּיס נאָר ער? די גאַנצע שטאָדט ווייסט שוין דערפון! און איך הייס שוין מעהר ניט „איוואַן פּאָפּערילע". איך הייס שוין אַ נייעם נאָמען. מיין נאָמען איז שוין איצטער: „קדלת וקדשת"... איצט איז דאָס ביי מיר אַ געלעכטער. וויפיעל טרערען, ביטערע טרערען האָט דאָס מיך געקאָסט דענסטמאָל!...